

ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ/Β = 111

Κ. ΣΑΚΚΑΔΑΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
396

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1972

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λαμβάνει, Κινεζικός.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΝ
ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΧΡΟΝΟΝ

ΣΤ 89 ΣΧΒ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΑΚΚΑΔΑΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1972

002
41E
ΣΤ2Α
396

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΙΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΟΥΛΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΑΤΟ

Ο.Ε.Δ.: Β.

αριθ. αλληλ. ελεγχ.

9118

20 5-1972

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἱστορία τῆς ΣΤ' τάξεως εἶναι ἡ «**ἱστορία τῶν νεωτέρων χρόνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ**». Εἶναι τὸ τελευταῖον τμῆμα τῆς ἱστορίας μας. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1453, δηλ. ἀπὸ τὸ ἔτος τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ λήγει εἰς τὴν ἐποχὴν μας.

Εἰς τὴν Ε' τάξιν ἐδιδάχθημεν τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς ἢ Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶδομεν ἐκεῖ πῶς ἀνέζησεν ὁ Ἑλληνισμός, ὁ ὁποῖος — μετὰ τὴν δόξαν καὶ ἀκμὴν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος — εἶχεν ὑποδουλωθῇ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Πῶς κατάρθρωσε νὰ ἀνδρωθῇ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Πῶς συνεδέθη μὲ τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐδημιούργησε τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν.

Ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα τὸ Βυζάντιον ἀπετέλεσε τὸν βράχον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθραύοντο τὰ κύματα τῶν βαρβάρων. Μὲ τὴν δυνάμιν του ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς Δύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ὁ δυτικὸς πολιτισμός. Τὸν ἐγαλούχησε μὲ τὰ νάματα τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του, ἐνῶ αὐτὸ ἐθυσιάζετο.

Ἀπὸ τῆς 29ης Μαΐου 1453 τὸ Βυζάντιον ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ ὡς κράτος. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶχε λήξει, ὅχι ὅμως καὶ ἡ ἐθνικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων.

Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν ἐφετεινὴν μας ἱστορίαν θὰ γνωρίσωμεν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον χώραν μετὰ τὸ 1453. Θὰ γνωρίσωμεν δηλ. ποία ἦτο ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, μὲ ποίους σκληροὺς ἀγῶνας ἀπεκτήσαμεν τὴν ἐλευθερίαν μας καὶ ποίας ὑποχρεώσεις ἔχομεν διὰ νὰ τὴν διατηρήσωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ προαχθῶμεν ὡς Ἔθνος καὶ νὰ καταλάβωμεν ἀξιόλογον θέσιν μεταξὺ τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς Γῆς.

1) Αί κατακτήσεις τῶν Τούρκων. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ὑπολοίπους περιοχὰς τοῦ Βυζαντίου.

Μετὰ τὸ Βυζάντιον, ἐκινδύνευσαν καὶ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη. Ὁ κίνδυνος δὲ ἦτο μεγαλύτερος διὰ τὰ πλησιέστερα πρὸς τὴν Τουρκίαν κράτη. Οὕτω ἡ Οὐγγαρία, μετὰ σκληροὺς ἀγῶνας, διελύθη. Ἐν τμῆμα τῆς κατέλαβον οἱ Τούρκοι καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἠνώθη μὲ τὴν Αὐστροίαν. Τότε οἱ Τούρκοι ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Αὐστροίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Βιέννην (Α' πολιορκία 1529). Δὲν κατάρθωσαν ὅμως νὰ τὴν κυριεύσουν καὶ ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς.

Ἡ διάθεσις τῶν Τούρκων διὰ πολέμους καὶ ἀρπαγὰς δὲν ἀνεκόπη. Ὁ σουλτᾶνος ἐπῆρεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν Βαρβαρόσσαν. Οἱ Μωαμεθανοὶ κατήντησαν ὁ τρόμος τῶν θαλασσῶν. Ἐλήστευον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἐπώλουν ὡς δούλους τὰ πληρώματά των.

Μὲ τὰς ἀρπαγὰς, τὰς λεηλασίας καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων, οἱ Τούρκοι εἶχον ἀποκτήσει ἄφθονα πλοῦτη.

2) Τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶχον ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, αἱ ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις ἐβοήθησαν πολὺ εἰς αὐτό. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδος ἀνεπτύχθη ἡ πολεμικὴ τέχνη. Ὅπλα καὶ κανόνια ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται παντοῦ. Μὲ τὰ νέα ὅπλα οἱ βασιλεῖς ἤμποροῦσαν νὰ καταπιέζωνται. Ἀπέκτησαν λοιπὸν μεγάλην δύναμιν. Ἐπεκράτησεν ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ὡς νέον πολιτικὸν σύστημα. Ἐδημιουργήθησαν οὕτω, μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ κράτη. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἰσχυρότερα ἦσαν τὰ ἑξῆς :

Ἡ Ἑνετία. Μὲ τὸν ἰσχυρὸν στόλον τῆς εἶχε τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Μεσόγειον.

Ἡ Ρωσία. Ὁ ἡγεμὼν Ἰβάν ὁ Γ' ἤνωσε τὰ διάφορα κρατίδια εἰς ἓνα καὶ ὠνομάσθη «τσάρος πασῶν τῶν Ρωσιῶν». Μὲ τὸν Μεγ. Πέτρον ἀργότερον ἡ Ρωσία ἔγινε μεγάλη δύναμις. Ὡς ὄνειρόν τῆς εἶχε νὰ καταλάβῃ τὴν Κων/πολιν καὶ νὰ ἀποκτήσῃ διέξοδον πρὸς τὸ Αἰγαῖον. Δι' αὐτὸ ἐπολέμησε πολλάκις ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ἡ Γαλλία. Ἦτο τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Εὐρώπης. Οἱ βασιλεῖς τῆς εἶχον ἀπερίοριστον δύναμιν, πολλὰ χρήματα καὶ ἰσχυρὸν στρατόν.

Ἡ Ἀγγλία. Αὕτη προώδευσε πολὺ εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν. Ἦρχισε νὰ ἰδρῇ ἀποικίας εἰς διάφορα σημεῖα τῆς γῆς καὶ νὰ γίνεται θαλασσοκράτειρα.

3) Πόλεμοι Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ Τούρκων. Αἱ κατακτητικαὶ βλέψεις τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἄσκησις πειρατείας ἐκ μέρους των, ἐξήγειραν ὠρισμένα κράτη. Ὁ Πάπας παρεκίνησεν ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἑνετοί, οἱ Ἰσπανοὶ καὶ οἱ Ἱππῶται τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Μάλτας ἐσημάτισαν «Ἱερὰν Συμμαχίαν». Ἦτοίμασαν μεγάλον στόλον καὶ ἔσπευσαν νὰ συναντήσουν τὸν τουρκικόν. Αἱ ἀντίπαλοι δυνάμεις συνηντήθησαν παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου, ὁ ὅποιος ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κόλπος τῆς Ναυπάκτου. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐνίκησαν οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ κατέστρεψαν τὸν τουρκικόν στόλον. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571 μ.Χ.).

Ἐπέρασαν πολλὰ ἔτη μέχρις ὅτου συνέλθουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀποτολμήσουν νέας πολεμικὰς περιπετείας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ Ἐπτάνησα καὶ ἡ ἐλληνικὴ μεγαλόνησος Κρήτη κατεῖχοντο ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Ἑνετούς. Κρήτες καὶ Ἐπτανήσιοι ἐσυνέχιζον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Εἰς τὴν Κρήτην ἤκμασαν πολὺ τὰ γράμματα. Τότε ἐγράφησαν καὶ τὰ ἔργα: «Ἐρωτόκριτος» τοῦ Κορνάρου, «Ἐρωφίλη» τοῦ Χορτάτη καὶ ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» ἀγνώστου ποιητοῦ. Ταῦτα σφῶνται μέχρι σήμερον. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἤκμασεν ὁ μέγας ζωγράφος τῆς Κρήτης Δομένικος Θεοτοκόπουλος (Ἐλ Γκρέκο).

Ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τὸν αἵματηρόν «Τριακονταετῆ Πόλεμον» διὰ θρησκευτικὰ ζητήματα (1618 - 1648), οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ ἀνασυντάσσωνται. Ἐπετέθησαν κατὰ τῆς αὐστριακῆς Οὐγγαρίας καὶ ἔφθασαν πάλιν πρὸ τῆς Βιέννης. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον πολυάριθμον στρατόν, ἀλλ' ἐνίκηθησαν ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους Αὐστριακοὺς (Β' πολιορκία 1683). Ἦτο δύσκολον πλέον

νά ἀναμετρηθοῦν μὲ τοὺς Εὐρωπαίους, οἱ ὅποιοι εἶχον τελειότερα ὄπλα.

Οἱ Αὐστριακοὶ μάλιστα ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐξηκολούθουν οἱ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ Ἑνετῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν τὴν Κρήτην (1669). Οἱ Ἑνετοὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν γηραιὸν ὑπερασπιστὴν τῆς Κρήτης Μοροζίνη. Τοὺς Ἑνετοὺς ἐβοήθησαν καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ ὁλόκληρος ἡ Πελοπόννησος ἀπηλευθερώθη.

Κατόπιν οἱ Ἑνετοὶ ἐπροχώρησαν πρὸς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκρήμισαν τὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης, διὰ νὰ ἐπισκευάσουν τὰ δυτικὰ τεῖχη. Ὁ Παρθενὼν εἶχε μεταβληθῇ εἰς πυριτιδαποθήκην. Μία ὄβις τοῦ Μοροζίνη ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος. Ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν κατεστράφη μέγα μέρος ἀπὸ τὸ πολυτιμότερον ἀριστούργημα ὅλων τῶν αἰώνων (1687).

Ἀργότερον οἱ Τοῦρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς Ἑνετοὺς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἑνετοὶ περιωρίσθησαν πλέον μόνον εἰς τὴν Ἐπτάνησον.

Περίληψις. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως οἱ Τοῦρκοι ἠγωνίσθησαν πλέον τῶν ἑκατὸν ἐτῶν, διὰ νὰ καταλάβουν τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ ἐπεκταθοῦν πρὸς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην. Οἱ πόλεμοί των ἐξηκολούθησαν μὲ τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ Ἑνετοὺς, ὅτε ἡ δύναμις των ἤρχισε νὰ κάμπτεται.

Ἑρωτήσεις. 1) Διατί ὠρισμέναι περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος κατεῖχοντο ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς καὶ οἱ Τοῦρκοι ἠνσγκάσθησαν νὰ πολεμήσουν ἐναντίον των διὰ νὰ τὰς καταλάβουν; 2) Ποία ἦσαν τὰ μεγαλύτερα κράτη εἰς τὸν κόσμον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν (1400 - 1700); 3) Τί ἦσαν οἱ πειραταὶ (κουρσάροι) καὶ πῶς ἐπωφελήθησαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ αὐτοὺς; 4) Τί συνετέλεσεν ὥστε οἱ Εὐρωπαῖκοι λαοὶ νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα; 5) Ποῖα ἦσαν αἱ πρῶται ἐπιτυχίαι τῶν Εὐρωπαίων κατὰ τῶν Τούρκων;

Ἔργασίαι. 1) Σχεδιάσατε ἓνα χάρτην, εἰς τὸν ὅποιον νὰ φαίνεται μὲ διάφορα χρώματα ἡ ἐπέκτασις τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους.

2) Νὰ κάμετε ἓνα ἱστορικὸν λεύκωμα. Εἰς αὐτὸ νὰ συγκεντρώνετε τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα (μὲ σύντομον βιογραφίαν δι' ἕκαστον), ἱστορικὰς σκηνάς, οἰκοδομὰς, ἀγάλματα, εἰκόνας, περιγραφὰς κλπ.

Ι. Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. ΔΕΙΝΟΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ποτὲ συμφορὰ δὲν ἔπληξεν ἔθνος, ὅσον ἔπληξεν ἡ τουρκικὴ δουλεία τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ Ἕλληνες ἐσφάγησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι ἢ ἐξηναγκάσθησαν νὰ γίνουν μωαμεθανοί. Ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς ὠλιγόστευσε πολὺ. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα δὲν ὠμιλεῖτο πλέον ἀπὸ τὰ ἑκατομύρια τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

α) **Πιέσεις καὶ ἐξευτελισμοί.** Αἱ ἐλληνικαὶ περιουσίαι ἀφηρεῖσθαι. Τὰ καλύτερα καὶ εὐφωρότερα κτήματα ἔγιναν τουρκικά. Ὁ σουλτᾶνος τὰ ἐχάρισεν εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. Ἐπρεπε νὰ ζοῦν καλὰ μὲ αὐτὰ καὶ νὰ διατηροῦν στρατόν. Ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ αὐτὰ ἐδόθησαν εἰς τὰ τζαμιά καὶ ὠνομάσθησαν «βακούφια». Εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπέμεινε νὰ καλλιεργοῦν τὰ κτήματα τῶν Τούρκων καὶ νὰ λαμβάνουν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τὰ ἀπαραίτητα διὰ μίαν ἀθλίαν ζωὴν. Ἡμποροῦσαν ἀκόμη νὰ καλλιεργοῦν τὰ ἀπόμερα καὶ ἄγωνα ὄρεινὰ μέρη. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἔπρεπε νὰ πληρώνουν τὴν «δεκάτην».

Οὕτε ἡ γῆ ἢ ἡ ἰδίᾳ ἀπέφυγε τὴν καταστροφὴν. Τὰ δάση ἐκόπησαν ἢ ἐκάησαν. Οἱ ἄγροί ἡρημώθησαν. Οἱ ἀρχαῖοι ναοί, τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα κατεκρημνίσθησαν. Μὲ τὰ μάρμαρά των ἔκτισαν κατοικίας ἢ φρούρια. Αἱ ὠραιότεραι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἔγιναν τζαμιά. Τὰ μοναστήρια ἔχασαν τὰ κτήματά των.

Μὲ «φιρμάνι» τοῦ σουλτάνου ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς σκλάβους

νὰ φοροῦν πολυτελεῖς ἐνδυμασίας, νὰ παρουσιάζουν εὐσταλῇ ἐμφάνισιν καὶ ἀρχοντικὸν παράστημα. Ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἦτο ἐνδεδυσμένος μὲ χρώματιστὰ καὶ ὁμοιόμορφα ἐνδύματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διεκρίνετο ὁ δοῦλος ἀπὸ τὸν ἀφέντην του.

Εἰς τοὺς ὑποδούλους ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ ἀνεβαίνουν εἰς ἄλογα. Τὸ ταπεινὸν γαῖδουράκι ἔμεινε ὁ πιστὸς τῶν σύντροφος. Καὶ πάλιν, ὅταν συνήντων Τοῦρκων, ἔπρεπε νὰ σκύβουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν: «Πολλὰ τὰ ἔτη σου, ἀφέντη μου».

Δικαιοσύνην ποτὲ δὲν εὔρισκον οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι δικάσται ἐδικαίωνον πάντοτε τοὺς Τούρκους. Πολιτικὰ δικαιώματα δὲν εἶχον. Ὄνομάζοντο «ραγιάδες» καὶ ἐθεωροῦντο ἄπιστοι «γκιαούρηδες». Μὲ τὴν παραμικρὰν ἀφορμὴν ἔπρεπε νὰ θανατώνωνται οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῶν, διὰ νὰ μένουν ἀκέφαλοι.

β) Κεφαλικὸς φόρος. Οἱ σκλάβοι Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ πληρώνουν χρηματικὸν ἀντιστήκωμα («μπεντέλι»), διὰ νὰ ἀπαλλάσσωνται ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπρεπε νὰ δίδουν πλούσια δῶρα εἰς τοὺς Τούρκους διοικητὰς (πασάδες ἢ μπέηδες), διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰς πολλὰς ἀγγραφείας, διότι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κάμουν οἰανδήποτε ἀγγραφείαν τῶν Τούρκων. Ἐπρεπε ἀκόμη νὰ δωροδοκοῦν τοὺς δικαστὰς (καδῆδες), διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰς κακοποιήσεις.

Περισσότερον ἀτιμωτικὸς ἦτο ὁ κεφαλικὸς φόρος («χάρατσι»). Μόνον οὕτω εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φέρουν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἀπόδειξιν τῆς πληρωμῆς του. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πληρωμὴν αὐτὴν δὲν εἶχον πάντοτε ἐξησφαλισμένην τὴν κεφαλὴν τῶν. Ὁ πρῶτος τυχὼν Τοῦρκος ἠδύνατο νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ μὲ οἰανδήποτε ψευδῇ πρόφασιν.

γ) Τὸ παιδομάζωμα. Βαρύτερος ὅμως ὅλων ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, τὸ παιδομάζωμα. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ περιήρχοντο τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, διὰ νὰ στρατολογήσουν τὰ Ἑλληνόπουλα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ καλύτερα, τὰ ὑγιέστερα, ὠδηγοῦντο εἰς ἰδιαιτέρους στρατῶνας. Ἐμάνθανον τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ ἐγυμνάζοντο ὡς στρατιῶται. Ἦσαν μικρὰ (ἡλικίας 6 - 14 ἐτῶν) καὶ ἐλθισμόνουν εὐκόλως γονεῖς καὶ γλῶσσαν,

Γενίτσαροι

θηρσκειάν καί πατρίδα. Ἦσαν οἱ γενίτσαροι. Αὐτοὶ ἐθεώρουν ὡς οἰκογένειαν τὸ τάγμα, ὡς πατέρα τὸν σουλτᾶνον καὶ ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς των τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίστων. Δὲν ἐνυμφεύοντο, οὔτε ἡσυχολοῦντο μὲ ἄλλον ἐπάγγελμα, ἐκτὸς τοῦ στρατιωτικοῦ.

Εὐτυχῶς τὸ παιδομάζωμα κατηργήθη ἀπὸ τὸν Μουράτ τὸν Δ' (1638). Ἐκτοτε γενίτσαροι ἐγίνοντο μόνον τὰ τέκνα τῶν Τούρκων.

Ἀλλὰ καὶ τὰ κορίτσια δὲν εἶχον καλυτέραν τύχην. Τὰ ἤρπαζον οἱ Τούρκοι διὰ νὰ τὰ κλείσουν εἰς τοὺς γυναικωνίτας (χαρέμια) ἢ νὰ τὰ ὀδηγήσουν εἰς τὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν ὡς συμφορὰν τὸ νὰ ἔχουν ὠραία καὶ εὐρωστα τέκνα. Πολλαὶ μητέρες προσηύχοντο εἰς τὸν Θεὸν νὰ τοὺς τὰ πάρῃ, διὰ νὰ μὴν τὰ πάρουν οἱ Τούρκοι.

δ) Ὁ ἐξισλαμισμός. Οἱ Τούρκοι μὲ διαφόρους τρόπους ἐξη-

νάγκαζον τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀλλάξουν τὴν θρησκείαν των καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὸν μωαμεθανισμόν, νὰ ἐξισλαμισθοῦν. Πολλοὶ ἠναγκάζοντο νὰ ἐξισλαμισθοῦν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς διαρκεῖς πιέσεις καὶ τοὺς κινδύνους. Ἄλλοι πάλιν, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλοῦτη, ἀξιώματα, τιμὰς. Δυστυχῶς δὲ οἱ ἐξισλαμιζόμενοι ἐγίνοντο πλέον φανατικοὶ μουσουλμᾶνοι καὶ ἐπικίνδυνοι διῶκται διὰ τοὺς χριστιανούς.

ε) **Ὁ ἐκπατρισμός.** Ἀφοῦ τὰ πολυτιμότερα ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου (ἐλευθερία, ζωὴ, τιμὴ, περιουσία κ.λ.π.) ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τοῦ τελευταίου Τούρκου, ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων ἦτο ἀφόρητος.

Οἱ σκλάβοι ἔχασαν κάθε χαρὰν τῆς ζωῆς. Δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς κώδωνας τῶν ἐκκλησιῶν, οὔτε νὰ τοποθετήσουν σταυρὸν ἔξω ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας των. Ἀπέφευγον κάθε ἐπίδειξιν. Δὲν ἐτόλμων νὰ κτίσουν ὠραίας οἰκίας. Ἐφοβοῦντο νὰ ἀνοίξουν τὰ παράθυρά των πρὸς τὸν δρόμον. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ φοροῦν ὠραῖα ἐνδύματα, οὔτε νὰ στολίζουν τὰ τέκνα των.

Ὅσοι λοιπὸν εὗρισκον τρόπον, ἔφευγον πρὸς τὴν Εὐρώπην. Αὐτοὶ ἦσαν βεβαίως οἱ πλουσιώτεροι καὶ οἱ μορφωμένοι. Οἱ ἄλλοι, οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἀμόρφωτοι, ἦσαν καταδικασμένοι νὰ μείνουν καὶ νὰ ὑποφέρουν.

Αἱ σφαγαί, αἱ διώξεις, ὁ ἐξισλαμισμός, τὸ παιδομάζωμα, ὁ ἐκπατρισμός συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ἐλαττωθῇ κατὰ πολὺ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμός. Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος δὲν ἐχάθη. Ἐσώθη χάρις εἰς τὴν πίστιν, τὴν ἐργατικότητα, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀπόφασίν του νὰ ζήσῃ.

Περίληψις. Πολλὰ ἦσαν τὰ δεινοπαθήματα τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ, ἡ περιουσία ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων. Ὁ κεφαλικὸς καὶ οἱ ἄλλοι φόροι, ἡ ἔλλειψις δικαιοσύνης καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων τοὺς ἔκαμαν τὴν ζωὴν θλιβεράν. Ὁ ἐξισλαμισμός, τὸ παιδομάζωμα, ὁ ἐκπατρισμός, αἱ σφαγαὶ κλπ. ἀπεδεκάτισαν τὴν φυλὴν μας.

Ἑρωτήσεις. 1) Τί λέγεται ἰσλαμ καὶ τί ἰσλαμισμός; 2) Πόσους φόρους ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ ἕκαστος ὑπόδουλος; 3) Κατὰ τί διαφέρουν οἱ φόροι, τοὺς ὁποίους πληρώνομεν σήμερον ὡς ἐλεύθεροι Ἕλληνες, ἀπὸ ἐκείνους τῶν ὑποδούλων; 4) Ποῖος ἦτο ὁ χειρότερος φόρος διὰ τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας; 5) Ποῖον κακὸν προέκυψε ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς γῆς καὶ τῶν μνημείων τέχνης;

Έργασίαι. 1) Συγκεντρώσατε δημοτικά τραγούδια, τὰ ὁποῖα περιγράφουν τὰ βάσανα καὶ τοὺς πόθους τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. 2) Γράψατε μίαν ἐκθεσιν με θέμα: «Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου».

2. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

α) Θρησκευτικὴ ὀργάνωσις. Εἰς Τοῦρκος ἱστορικός (ὁ Δζεβ-δὲτ) γράφει :

« . Συμφώνως πρὸς τὸν ἱερὸν ἰσλαμικὸν νόμον δὲν ἐπιτρέπεται ἀνάμειξις εἰς τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις τῶν ραγιαδῶν. Οὔτε δύναται νὰ ἐξασκηθῇ ἄλλη τις βία ἐνέργεια σχετικῶς μετὰ τὰ ἄλλα ἰδικὰ τῶν ζητημάτων. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἀπήλυνον πλήρεις θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἔμειναν ἐλεύθεροι νὰ διατηρήσουν τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν...».

Ὁ σουλτᾶνος ἀντελήφθη ὅτι οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης θὰ ἔμενον ἀδιάφοροι διὰ τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο δὲ ἐξ αἰτίας τοῦ σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν. Ἐξ ἄλλου ἦτο ἀδύνατον νὰ τοὺς κάμῃ ὅλους Μωαμεθανοὺς διὰ τῆς βίαις.

Ὁ Μωάμεθ ἐγνώριζεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔτρεφον πρὸς τὸν Πατριάρχην τῶν τὴν ἰδίαν ἐκτίμησιν καὶ σεβασμόν, ὅπως καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορά τῶν. Ἀλλὰ τῶρα οὔτε αὐτοκράτορα εἶχον, οὔτε πατριάρχην. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἀποκτήσουν Πατριάρχην καὶ ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ ἐκλέξουν τοιοῦτον. Ἡ παραχώρησις τοῦ αὐτῆ ἦτο ἄλλωστε σύμφωνος καὶ μετὰ τὸ Κοράνιον.

Μερικοὺς μῆνας λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν οἱ ὀλίγοι ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ἐπέζησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν, συνεκεντρώθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἐκεῖ ἐξέλεξαν ὡς Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον. Οὗτος ἦτο λαμπρὸς θεολόγος καὶ πολέμιος τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Τοῦτο τὸ ἤθελε πολὺ ὁ σουλτᾶνος διὰ νὰ μένουν χωρισμένοι οἱ Χριστιανοί. Ἄλλως ἢ ἔνωσις Ὁρθοδόξων μετὰ τὸν Πάπαν ὑπῆρχε φόβος νὰ προκαλέσῃ νέαν σταυροφορίαν, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐκινδύνευον πολὺ. Μετὰ τὸν Σχολάριον ὁμῶς ὡς Πατριάρχην ἀπεκλείετο μία τοιαύτη συνεννόησις.

Ὁ Σχολάριος ἐχειροτονήθη μέ τήν μεγαλοπρέπειαν τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καί ἔλαβε τὸ ὄνομα **Γεννάδιος**. Ἐπειτα ἐπεσκέφθη τὸν σουλτάνον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδέχθη μέ μεγάλας τιμάς. Συνωμίλησαν μαζί καί ὁ Μωάμεθ τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι θά ἔξη ὅλα τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα εἶχον πρὶν οἱ Πατριάρχαι. Τοῦ ἐχάρισε χρυσὴν πατερίτσαν, ὅπως ἐσυνήθιζον καί οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες εἰς κάθε νέον Πατριάρχην. Ἐπίσης τοῦ ἐχάρισε λευκὸν ἵππον καί διέταξε τοὺς αὐλικούς του νὰ τὸν συνοδεύσουν μέχρι τοῦ Πατριαρχείου.

Κατόπιν ὁ Μωάμεθ ὑπέγραψε διάταγμα, τὸ ὁποῖον καθώριζε τὰ προνόμια τοῦ Πατριάρχου. Τὰ κυριώτερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν τὰ ἑξῆς :

α) Ὁ Πατριάρχης εἶναι προϊστάμενος ὅλων τῶν κληρικῶν καί ἐπιβλέπει τὰς ἐκκλησίας, τὰ μοναστήρια καί τὰς περιουσίας των. Ὡς πνευματικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, διορίζει τοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς Βουλγαρίας, Σερβίας, Ρουμανίας καί Ἀλβανίας, ὡς καί ὅλους τοὺς ἐπισκόπους.

β) Ὁ Πατριάρχης δικάζει καί τιμωρεῖ ὅλους τοὺς κληρικούς, ἀποφασίζει δὲ δι' ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Οἱ ἀρχιεπίσκοποι ἐξ ἄλλου δικάζουν τὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν, τὰς σχετικὰς μέ γάμους, διαζύγια καί κληρονομίας.

γ) Ὁ Πατριάρχης καί ὁλόκληρος ὁ χριστιανικὸς κλῆρος ἀπαλλάσσονται ἀπὸ κάθε φορολογίαν. Δύναται δὲ ὁ Πατριάρχης νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τοὺς κληρικούς καί τοὺς ἄλλους χριστιανούς διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Πατριάρχης ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν. Ἀντικατέστησε τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα καί ἐγένεν Ἐθνάρχης. Εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του μέ τοὺς βασιλεῖς ὅλων τῶν κρατῶν εἶχεν ὡς σῆμα τὸν δικέφαλον αἰτόν. Οἱ ἐπίσκοποι δὲ καί οἱ ἱερεῖς ἦσαν πάντοτε προστάται τῶν χριστιανῶν. Πολλάκις ἐκινδύνευσαν ἢ ἐθανατώθησαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός των.

Οὕτω καί οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες ἐνεθαρρύνθησαν, ἠνώθησαν μεταξύ των, ἐνίσχυσαν τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν.

β) Πολιτικὴ ὀργάνωσις. Κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καί τὰ χωρία εἶχον κοινοτικὴν ὀργάνωσιν. Ἐξέ-

λεγον δηλ. μίαν ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία ἐφρόντιζε δι' ὅλα. Τὰς κοινότητας διετήρησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔλειπαν οἱ δρόμοι, ἡ συγκοινωνία, οἱ μορφωμένοι ὑπάλληλοι. Τὸ ἀπέβλεπον τουρκικὸν κράτος ἦτο ἀδύνατον νὰ διοικηθῇ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν του. Αἱ κοινότητες τοὺς διηκόλυνον εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, τὴν διοίκησιν καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων.

Ἐκάστη πόλις λοιπὸν καὶ ἕκαστον χωρίον εἶχε τὴν **δημογεροντίαν** του. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους καὶ ἰσχυροτέρους κατοίκους. Ἐλέγοντο **πρόκριτοι, προεστοὶ ἢ δημογέροντες**. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ὠνόμαζον **κοτσαμπάσηδες**.

Ἡ Τουρκικὴ Ἀρχὴ ὥριζε δι' ἕκαστον χωρίον τὸ χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ συγκεντρῶνῃ κατ' ἔτος. Τοῦτο τὸ συνενέκντρωνεν ἡ ἐπιτροπὴ καὶ τὸ ἐπλήρωνεν εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς.

Οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες ἐφρόντιζον νὰ λύουν εἰρηνικῶς τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν. Ἐπίσης νὰ τηροῦν τὴν τάξιν καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς πάσχοντας. Γενικῶς δὲ νὰ προστατεύουν τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων.

Οἱ ἴδιοι ἐνδιεφέροντο διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου, διὰ τὰ σχολεῖα, τὰς ἐκκλησίας, τὰ νεκροταφεῖα, τὰ ὕδατα κ.λ.π. Ἐλάμβανον δὲ μέρος εἰς τὰ συμβούλια τῶν Τούρκων διοικητῶν. Εἰς αὐτὰ πρόεδρος ἦτο ὁ Τοῦρκος ἑπαρχος (καϊμακάμης).

Μὲ τὴν αὐτοδιοίκησιν διετηρήθη ἡ ἐντύπωσις εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον Ἔθνος.

γ) Ἑλληνικαὶ Χριστιανικαὶ Κοινότητες ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ὡρισμέναι κοινότητες εἶχον περισσότερα προνόμια. Οὕτως :

Ἡ **Μάνη** εἶχε πραγματικὴν αὐτονομίαν. Ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ ἐγχώριον ἄρχοντα. Αὐτὸν τὸν διώριζεν ὁ σουλτᾶνος καὶ ἐλέγετο **μπεῆς**.

Αἱ νῆσοι **Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρὰ** ἐκυβερνῶντο ἐπίσης μόναι των. Ἐπλήρωνον μόνον μικρὸν φόρον εἰς τὸν Τοῦρκον ναύαρχον (καπετὰν πασᾶ) καὶ ἔστελλον ὀλίγους ναύτας διὰ τὸν τουρκικὸν στόλον, διότι τοὺς εἶχον παραχωρηθῇ μερικὰ ἰδιαίτερα προνόμια.

Ἡ **Χίος** καὶ τὰ **24 χωρία τοῦ Πηλίου** ἦσαν κτῆμα τῆς μητρὸς

τοῦ σουλτάνου (Βαλιντέ Σουλτάνας) καὶ οἱ κατοικοὶ των ἔζων περισσότερο ἀνεξάρτητοι.

Τὸ **Σούλι** τῆς Ἠπείρου ἀπετέλει στρατιωτικὴν κοινότητα, ἡ ὁποία ἐπλήρωνε μικρὸν φόρον εἰς τὸν σουλτάνον. Ἀνεξάρτητα ἐπίσης ἦσαν καὶ τὰ **Σφακιά** τῆς Κρήτης.

Τὰ **Μαδεμοχώρια** τῆς Χαλκιδικῆς ἀπετέλουν αὐτόνομον ὁμοσπονδίαν 360 κοινοτήτων καὶ εἶχον τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τοῦ ἀργύρου. Τὸν φόρον ἐπλήρωνον εἰς εἶδος (ἄργυρον).

Τὰ **Ἀμπελάκια** τῆς Θεσσαλίας ἠσχολοῦντο μὲ τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ ἐρυθροδάνου (διὰ τὴν ἐρυθρὰν βαφήν του). Ἰδρυσαν θανμάσιον συνεταιρισμὸν μὲ κλωστήρια, βαφεῖα καὶ ὕφαντουργεῖα. Ἐπλούτησαν καὶ εἶχον ὑποκαταστήματα εἰς πολλὰς πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἄλλαι πόλεις (Νάουσα, Ἐδεσσα, Καστοριά κ.λ.π.) ἰδρυσαν μεγάλας ἐμπορικὰς ἐταιρεῖας μὲ ὑποκαταστήματα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Εὐρώπης. Εἰς αὐτὰς συνεκεντρώθησαν μὲ τὸν καιρὸν Ἕλληνες καὶ ἐσχημάτισαν παροικίας. Αὗται ἐβοήθησαν πολὺ τὴν σκλαβωμένην πατρίδα των. Ἰδρυσαν σχολεῖα καὶ βιβλιοθήκας καὶ ἐκαλλιέργησαν τὸν πόθον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἔφευγον εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἰδρυσον παντοῦ κοινότητας. Ὀνομασταὶ ἦσαν αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῆς Βενετίας, τῆς Τεργέστης, τῆς Βιέννης, τῆς Ὁδησσοῦ κλπ.

Οἱ Τοῦρκοι, ὡς πολεμισταί, ἐθεώρουν ἐξευτελιστικὸν δι' αὐτοὺς νὰ ἀσχολοῦνται μὲ ἄλλο τί. Ἡ γεωργία, ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριον ἔμειναν διὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ συνένωσις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Πατριάρχου, ἡ αὐτοδιοικήσεις, τὰ ἐπαγγέλματά των, ἀλλὰ καὶ τὰ παθήματά των, συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἀφυπνισθῇ ἡ ἐθνικὴ των συνείδησις.

Περίληψις. Ὁ σουλτάνος παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ προνόμια. Μὲ τὸν Πατριάρχην, ὡς Ἐθνάρχην των, οἱ Ἕλληνες, μὲ τὴν αὐτοδιοίκησιν των καὶ τὴν ἀσχολίαν των μὲ ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα διετήρησαν τὴν ἐθνικότητά των.

Ἑρωτήσεις. 1) Διατί ὁ σουλτᾶνος ἤθελεν νὰ ἔχουν οἱ Ἕλληνες Πατριάρχην; 2) Διατί οἱ Τοῦρκοι δὲν ἤθελον νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν διοίκησιν τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων; 3) Ποῖαι Κοινότητες ἀνεπτύχθησαν περισσότερον; Ποῦ καὶ διατί;

Ἔργασία. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὰς κυριωτέρας ἑλληνικὰς χριστιανικὰς κοινότητας τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

3. ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΙ — ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΣ — ΗΓΕΜΟΝΕΣ

Τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ τὰς ἄλλας μεγάλας ἐκκλησίας. Εὗρεν καταφύγιον εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Φαναρίου, μίαν ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας τῆς Κων/πόλεως. Ἡ νέα πατριαρχικὴ ἐκκλησία ἦτο μικρὰ καὶ σκοτεινὴ.

Τὸ Φανάριον κατέστη τὸ ἐθνικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἰς αὐτὸ συνεκεντρώθησαν ὅλοι οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι συνήθως ἐγίνοντο κληρικοί. Τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα τοὺς ἐξησφάλιζε περισσότερον ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ κοσμικοί, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν τῶν Ἑλλήνων. Οὗτοι ὠνομάσθησαν **Φαναριῶται**.

Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν λαὸς πολεμικός, ἀλλ' ἀγράμματος. Διὰ νὰ κυβερνήσουν τὸ ἀπέραντον κράτος των, εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ μορφωμένους ὑπαλλήλους. Ὡς τοιοῦτους ἐλάμβανον Ἕλληνας, τοὺς ὁποῖους διώριζον εἰς μικρὰς καὶ ἀσημάντους θέσεις.

Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις ἐγίναν πολὺ-πλοκοί. Οἱ Τοῦρκοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς Φαναριώτας. Οἱ Φαναριῶται ἦσαν ὅλοι μορφωμένοι καὶ γλωσσομαθεῖς. Ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ ζητήματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Σχετικῶς γράφει ὁ Τοῦρκος ἱστορικός (Δζεβδέτ):

« . . Οἱ εἰς εὐγενεῖς ἑλληνικὰς οἰκογενείας ἀνήκοντες νέοι, ἐκμανθάνοντες τὴν τουρκικὴν, σπουδάζοντες δὲ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, διωρίζοντο εἰς τὰ κυβερνητικὰ γραφεῖα. Οὗτοι προήγοντο καὶ εἰς

θέσεις ἀρχιγραμματέως, κατόπιν δὲ καὶ εἰς τὰ λειτουργήματα τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Διβανίου. Ἐκεῖθεν δὲ ἀνελάμβανον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι Φαναριῶται. Εἰς τὰς χεῖράς των εὐρίσκοντο ἀποκλειστικῶς αἱ λεπτότεραι ὑπηρεσίαι τοῦ Κράτους. Οὗτοι εἰσηγοῦντο εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην πλείστας ὅσας ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν. Διηυκόλυνον δὲ τὴν περαίωσίν των . . .».

Οἱ ἡγεμόνες εἶχον σωματοφυλακὴν ἀπὸ Ἑλλήνων καὶ ἐπίσημον γλῶσσαν τῆς αὐλῆς των τὴν ἑλληνικὴν. Ἰδρουν σχολεῖα καὶ ἐπροστάτειον τοὺς ἐμπόρους.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν ἦσαν πάντοτε ἀσφαλεῖς οὔτε οἱ Μεγάλοι Διερμηνεῖς, οὔτε οἱ ἡγεμόνες. Μὲ τὴν παραμικρὰν αἰτίαν οἱ Τοῦρκοι ἤρπαζον τὴν περιουσίαν των, τοὺς ἐφυλάκιζον ἢ καὶ τοὺς ἐφόνευον.

Ὀνομασταὶ οἰκογένειαι Φαναριωτῶν ἦσαν οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Ὑψηλάντηδες, οἱ Σοῦτσοι κ.λ.π.

Οἱ Φαναριῶται ἐβοήθησαν πολὺ, ὥστε νὰ διαφωτίζεται τὸ Ἕθνος καὶ νὰ διατηρῇται ὁ Ἑλληνισμός.

Περίληψις. Τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ὡς καταφύγιον μικρὸν ναὸν τῆς συνοικίας τοῦ Φαναρίου, περὶ αὐτὸ δὲ συνεκεντρώθησαν οἱ Ἕλληνες. Οὗτοι ἐμορφώνοντο πολὺ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς χρησιμοποιήσουν καὶ οἱ Τοῦρκοι ὡς Μεγάλους Διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἑρωτήσεις. 1) Διατὶ τὸ Πατριαρχεῖον εὔρεν ἄσυλον εἰς τὸ Φανάριον; 2) Τί ἦσαν οἱ Φαναριῶται καὶ πῶς ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ πολιτικὰ πρόσωπα. 3) Εἰς τί ὠφέλησαν τὸ Ἕθνος τὸ Πατριαρχεῖον καὶ οἱ Φαναριῶται;

Ἑργασία. Εἰς ἓνα χάρτην τῆς Κων/πόλεως νὰ εὕρητε τὴν θέσιν τοῦ Φαναρίου. Ἐπίσης νὰ πληροφορηθῇτε ἂν σώζεται μέχρι σήμερον τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ποῖος εἶναι ὁ Πατριάρχης.

4. ΑΙ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΕΝΟΠΛΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

α) Κλέφτες. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς φραγκοκρατίας ὑπῆρχον μικρὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὅποια ἐπέβλεπον τὰς ὀρεινὰς δια-

βάσεις. Ταῦτα ἦσαν προστάται τῶν διαβατῶν ἀπὸ τοὺς κακοποιούς καὶ ἀπέκρουον αἰφνιδιαστικὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐχθρῶν.

Μὲ τὴν κατάκτησιν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὰ σώματα αὐτὰ διελύθησαν ἢ παρέμειναν εἰς τὸν ἐνετικὸν στρατόν. Πολλὰ ὅμως κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν Τούρκων.

Οἱ Ἕλληνες, ὡς ὑπόδουλοι, ὑπέφερον περισσότερον εἰς τὰ πεδινὰ μέρη καὶ τὰς πόλεις. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἦσαν πολυάριθμοι. Ἐβασάνιζον τοὺς χριστιανούς, τοὺς ἤρπαζον τὴν περιουσίαν καὶ τοὺς ἐκακομεταχειρίζοντο.

Οἱ κάμποι ἐστέναζον. Τὰ σκλαβωμένα ἐλληνόπουλα ὅμως ἐγαλουχοῦντο μὲ ὅ,τι προσέφερεν εἰς αὐτὰ ἡ παράδοσις καὶ ἡ παιδεία. Ἔζων διὰ «θρησκείαν καὶ πατρίδα». Τὰ πλέον ἀνυπόμονα, τὰ πλέον ἀγέρωχα ἐπραγματοποιοῦν τό :

— Μάννα, σοῦ λέγω δὲν μπορῶ
τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω.
Δὲν ἤμπορῶ, δὲν δύναμαι,
ἐμάλλιασ' ἡ καρδιά μου.
Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου
νὰ πάω νὰ γίνω κλέφτης...

Κατέφευγον δηλαδὴ εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐκεῖ τὰ ἐλληνόπουλα ἐσχημάτιζον μικρὰς στρατιωτικὰς ομάδας. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐλέγετο «καπετάνιος», ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ «πρωτοπαλλήκαρον» καὶ οἱ στρατιῶται «παλληκάρια». Τὸ μικρότερον κλεφτόπουλον ἐλέγετο «ψυχογυιός». Τὸ καταφύγιόν τῶν ἐλέγετο «λημέρι». Οἱ Τούρκοι τοὺς ὠνόμαζον **Κλέφτες**. Εἰς τὴν ψυχὴν ὅμως τῶν Ἑλλήνων ἡ λέξις εἶχε τὴν σημασίαν τοῦ ἐκδικητοῦ καὶ τιμωροῦ.

Εἰς τὸ λημέρι τοῦ ὁ κλέφτης :

«...ἀδέρφια εἶχε τὰ βουνὰ καὶ συγγενεῖς τὰ δέντρα
Τὸν κοίμιζαν οἱ πέρδικες, τότε ξυπνοῦν τ' ἀηδόνια...

Οἱ κλέφτες ὑπέφερον μὲ ἀξιοθαύμαστον καρτερίαν τὸ ψῦχος

καὶ τὴν ζέστην, τὴν ἀϋπνίαν καὶ τὴν πείναν, τὴν δίψαν καὶ ὅλας τὰς κακουχίας :

«... Ποτέ μας δὲν ἀλλάζομε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε·
τὸ χέρι μας προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μας στρῶμα.
'Ολημερὶς στὸν πόλεμο, τὸ βράδυ καραούλι...»

Ὅταν δὲν ἐπολέμουν, ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ ὅπλα ἢ ἡσκοῦντο εἰς τὸ λιθάρι :

«Ρίχνουν στὸ σημάδι
καὶ παίζουσι τὸ λιθάρι...»

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέκτων :

«... λαγοῦ ποδάρια
καὶ δράκου δύναμι...»

Αἱ παραδόσεις ἀναφέρουν ἀπίστευτα κατορθώματα. Ὁ Νικοτσάρας συνηγωνίζετο εἰς τὸ τρέξιμον μὲ τὸ ταχύτερον ἄλογον. Ἐπίσης ἠδύνατο νὰ πηδήσῃ ἐπτά ἄλογα εἰς τὴν σειράν. Ὅταν ἔτρεχεν ὁ Ζαχαριάς, αἱ πτέρναι του ἤγγιζον τὰ ὦτα του. Ὁ Καρατάσος ἠμποροῦσε νὰ περάσῃ τὴν σφαῖραν μέσα ἀπὸ τὸ δακτυλίδι.

Ἐμάνθανον ὅλα τὰ μονοπάτια καὶ τὰς χαράδρας. Ἐγνώριζον ὅλας τὰς πηγὰς καὶ τὰ μοναστήρια. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐμιμοῦντο τὰς φωνὰς τῶν ζώων. Αὐταὶ ἦσαν τὰ συνθήματά των. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐμιμοῦντο τὴν φωνὴν τοῦ κοσσύφου ἢ τῆς πέρδικος ἢ τὸ σφύριγμα τοῦ ὄφεως. Κατὰ τὴν νύκτα ἐμιμοῦντο τὴν φωνὴν τῆς κουκουβάγιας, τοῦ βατράχου ἢ τοῦ τσακαλιοῦ.

Ἐπρωτίμων νὰ σκοτωθοῦν παρὰ νὰ συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι. Ἡ εὐχή των ἦτο : «καλὸ βόλι». Τὸ ἐθεώρουν δὲ μεγάλην προσβολὴν νὰ τοὺς πάρουν οἱ Τοῦρκοι τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὸ γυρίζουν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις. Ὅταν λοιπὸν ἐπληγώνοντο καὶ ἦτο δύσκολος ἡ μεταφορὰ των, ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς συντρόφους των «νὰ τοὺς κόψουν τὸ κεφάλι».

Ἡ ζωὴ των ἐν τούτοις εἶχε καὶ ωραίας στιγμὰς. Ἦσαν εὐτυχεῖς ὅταν ἔτρωγον τὴν ἀγαπημένην των τροφήν : τὸν «ὀβελίαν ἀμνόν». Ἐπειτα ἐχόρευον τοὺς ἐθνικούς μας χορούς μὲ τὰ «κλέφτικα τραγούδια».

Ἐκαστον σῶμα εἶχε τὴν σημαίαν του, τὸ «φλάμπουρον», μὲ ζωγραφισμένον τὸν σταυρὸν ἢ τὴν εἰκόνα ἑνὸς ἁγίου.

Ἦρπαζον τὰ ποίμνια τῶν Τούρκων, τοὺς ἐβλαπτον μὲ κάθε τρόπον. Πολλάκις συνεκρούοντο μὲ τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα. Τότε ἐπολέμουν ἡμέραν καὶ νύκτα :

« . . . Χιόνι ἔτρωγαν, χιόνι ἔπιναν
καὶ τὴ φωτιά βαστοῦσαν . . . »

Ἵσάκισ πασᾶς ἡ βεζύρης (ὑπουργός) προσεκάλει κλέφτην νὰ «προσκυνήσῃ», ἐλάμβανε τὴν ἀπάντησιν :

«Πασᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί,
βεζύρη τὸ τουφέκι . . .
Κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θηριὰ
παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους . . . »

Δι' αὐτό, ὅταν οἱ Τούρκοι συνελάμβανον κλέφτην, τὸν ἐβασάνιζον μὲ φρικώδη μαρτύρια. Τὰ ὑπέφερε ὅλα, χωρὶς νὰ δακρύσῃ, χωρὶς νὰ στενάξῃ.

Ὅσον οἱ Τούρκοι ἐβασάνιζον τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας, τόσον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κλεφτῶν ἐπληθύνετο. Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσσαβος, ἡ Πίνδος καὶ τὰ Ἄγραφα, ὁ Τυμφρηστὸς καὶ ὁ Παρνασσός, ὁ Ταῦγετος καὶ ὅλα τὰ δύσβατα βουνὰ ἦσαν καταφύγια τῶν ἀτρομήτων πολεμιστῶν.

Περίφημοι κλέφτες ἦσαν ὁ Βλαχάβας εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὁ Ἀνδρίτσος καὶ ὁ Κατσαντώνης εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, οἱ Κολοκοτρωναῖοι εἰς τὴν Πελοπόννησον κ.ἄ.

Ἀντὶ τῶν ὁμοιομόρφων ἐνδυμασιῶν τῶν «ραγιαδῶν» οἱ κλέφτες ἐφόρουν στολὰς ὀνομαστὰς διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν ὥραιότητά των. Ἐπίσημον ἔνδυμά των ἦτο ἡ φουστανέλλα. Εἰς τὴν κεφαλὴν ἐφόρουν τὸ φέσι χωρὶς φούνταν (διὰ νὰ μὴν τοὺς ἐμποδίξῃ κατὰ τὰς μάχας). Ἐπίσης χωρὶς φούνταν ἦσαν καὶ τὰ «τσαρούχια» των. Εἰς τὰς ἑορτὰς ὅμως καὶ τὰς πανηγύρεις ὑπῆρχε συναγωνισμὸς διὰ τὸ ποῖος θὰ εἶχε τὴν καλυτέραν καὶ πλεον θυσανωτὴν φούνταν εἰς τὸ φέσι καὶ εἰς τὰ τσαρούχια του.

Πολλοί κλέφτες εφόρουν καὶ μανδήλιον γύρω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν των. Ὅλοι ὁμως ἔφερον ὑπερφηάνως τὴν «φέρμελη» (παλαιὸν ἔνδυμα τῶν κλεφτῶν ἐπάνω ἀπὸ τὸ ὑποκάμισον). Ἐπίσης ἔφερον τὰ «τσαπράζια» (χρυσᾶς ἢ ἀργυρᾶς ἀλυσίδας, αἱ ὁποῖαι διεσταυρώνοντο πρὸ τοῦ στήθους). Αἱ κάλτσαι καὶ τὸ «σελάχι» ἦσαν ἀπαραίτητα εἰς ἕκαστον κλέφτην, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ «χαϊμαλί» (μικρὸν φυλαχτόν, προσφορά τῆς μητρὸς μαζί με τὴν εὐχὴν τῆς κατὰ τὴν ἀναχώρησιν). Ἄλλο ἔνδυμα ἦτο ἡ «φλοκάτα» (ὁμοία με τὰς σημερινὰς κάππας τῶν βλάχων).

Τὰ «ἄρματα» τῶν κλεφτῶν ἦσαν πάντοτε ἱερά. Ἰδίως τὰ σπαθιά των ἦσαν δι' αὐτοὺς τὰ «ἅγια τῶν ἁγίων». Δι' αὐτὸ ἦσαν καὶ τὰ περισσότερον στολισμένα. Συνήθως ἦσαν κληρονομημένα ἢ τιμητικὰ χαρίσματα, ἀλλὰ καὶ πολύτιμα λάφυρα ἢ καὶ κειμήλια.

Ἄλλην στολὴν ἔφερεν ὁ «καπετάνιος» καὶ ἄλλην τὰ «παλληκάρια». Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε κάππαν ἀπὸ κόκκινον ἢ μαῦρον βελούδον με χρυσᾶ κεντήματα. Ἡ φουστανέλλα του ἦτο περισσότερον μακρά. Τὰ παλληκάρια ἔφερον μαλλίνην κάππαν καὶ βραχυτέραν φουστανέλλαν.

Ὁ λαὸς ἤκουε με ἀνακούφισιν τὰ κατορθώματα τῶν κλεφτῶν. Εἰς τὴν φαντασίαν του τοὺς ἀνύψωνεν εἰς ἥρωας. Ἦσαν δὲ πράγματι ἔθνικοι ἥρωες. Οἱ νέοι παρέβλεπον τὰς δυσκολίας τῆς ζωῆς με τὴν ἀκοίμητον ἐλπίδα νὰ μεγαλώσουν καὶ νὰ τρέξουν εἰς τὰ βουνά.

Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια ἐτραγουδοῦσαν τὰ κατορθώματα καὶ ἐμοιρολογοῦσαν τὴν δυστυχίαν καὶ τὸν θάνατον τῶν κλεφτῶν.

Τὰ «κλέφτικα τραγούδια» ἐξυμνοῦν τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν ἥρωϊκὸν θάνατον. Ἐχουν μεγάλην χάριν καὶ προκαλοῦν τὴν συγκίνησιν. Θαυμάζονται διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν. Εἶναι δὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὰ ὠραιότερα τοῦ κόσμου.

Οἱ κλέφτες ἀπετέλεσαν σπουδαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν. Αὐτὴν θὰ ἠδύνατο νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ τὸ ὑπόδουλον Ἕθνος, ὅταν «θὰ ἦρχετο ἡ ὥρα».

β) Οἱ ἄρματολοι. Εἰς τὰ ὄρεινὰ καὶ ἀπόκεντρα μέρη (Ἄγραφα, Ὀλυμπος, Ξηρόμερον κ.λ.π.) οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ὀλίγοι. Ἐκεῖ

δὲν εἶχον στρατόν. Ὁ σουλ-
τᾶνος ἀνέθετε τὴν φύλαξιν
των εἰς τοὺς ἐντοπίους, οἱ
ὁποῖοι τότε ὠνομάζοντο **ἀρ-
ματολοί**.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις
προσεπάθησε νὰ ὑποτάξῃ
τοὺς κλέφτες, ἀλλὰ δὲν τὸ
ἐπέτυχεν. Ἦναγκάσθη λοι-
πὸν νὰ ἔλθῃ εἰς συμφω-
νίαν μὲ τοὺς κυριωτέρους
ἐξ αὐτῶν. Ἀνέθεσεν εἰς αὐ-
τοὺς τὴν προστασίαν δια-
φόρων περιφερειῶν ἀπὸ τὰς
ἐπιδρομὰς τῶν ἄλλων κλε-
φτῶν. Ἐγίνοντο καὶ αὐτοὶ
πλέον **ἀρματολοί**, ἡ δὲ πε-
ριοχὴ των ὠνομάζετο **ἀρ-
ματολίκι**.

Ἀρματολοὶ ἐγίνοντο συ-
νήθως καὶ πολλοί, οἱ ὁποῖοι
δὲν ἦσαν κλέφτες. Ὅσάκις
ὅμως οἱ ἀρματολοὶ ἐπρόκει-
το νὰ καταδιώξουν τοὺς κλέφτες, ἐπήγαινον μὲ τὸ μέρος των.

Γενικῶς, καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀρματολῶν ἦτο ὁμοία μὲ ἐκείνην τῶν
κλεφτῶν, διότι δὲν ἐγνώριζον ἐπὶ πόσον θὰ μείνουν ἀρματολοὶ
καὶ πότε θὰ γίνουν κλέφτες. Τὰ ἀρματολίκια ἐδίδοντο εἰς τοὺς ὀνο-
μαστοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὁποῖοι ἐθαυμάζοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν
ρώμην. Ἦσαν δὲ κληρονομικὰ καὶ τὰ τέκνα διεδέχοντο τοὺς γονεῖς.
Ὁ Νικοτσάρας ἦτο υἱὸς τοῦ ὀνομαστοῦ εἰς τὴν Ἐλασσόνα Τσάρα.
Ὁ Ὁδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου Ἀνδρίτσου. Ὁ Θύμιος Βλα-
χάβας υἱὸς τοῦ γενναίου Βλαχάβα κ.λ.π.

γ) **Σουλιῶται, Μανιάται, Σφακιανοί**. Οἱ Τοῦρκοι δὲν κατάρ-
θωσαν νὰ ὑποτάξουν ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Μερικὰ ὄρεινὰ
τμήματα ἔμειναν ἐλεύθερα καὶ ἀνεξάρτητα. Ἐπροστατεύοντο ἀπὸ

Ἀρματολὸς

τὴν φυσικὴν των ὀχυρότητα, τὸ πτωχὸν ἔδαφος καὶ κυρίως ἀπὸ τὸν ἡρωϊσμόν τῶν κατοίκων των.

Οἱ γενναῖοι **Σουλιῶται** ἔζων ἐπάνω εἰς τὰ ἄγρια βουνά των. Ἡ ἀγάπη των πρὸς τὴν πατρίδα ἔγινε θρῦλος. Ὡς διοικήσιν εἶχον ἐν συμβούλιον ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν. Διὰ τὰ εἶναι ἀνενόχλητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπλήρωνον ἕνα μικρὸν φόρον εἰς τὸν σουλτᾶνον.

Οἱ ἡρωϊκοὶ **Μανιάται** ἔζησαν ἐπὶ μακρὸν διάστημα μετὰ τῶν Ἑνετῶν καὶ πολλάκις ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Τούρκων. Ὅταν οἱ Ἑνετοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν, οἱ Τοῦρκοι ἠνέχθησαν νὰ διοικοῦνται ὅπως καὶ ἐπὶ Ἑνετῶν. Ἡ διοίκησις των ἦτο περὶπου ἡ αὐτὴ μὲ ἐκείνην τῶν Σουλιωτῶν. Ἡ διαφορὰ ἦτο εἰς τὸ ὅτι τὸν ἀρχηγὸν (μπέτην) διώριζεν ὁ σουλτᾶνος. Ἐπρεπε νὰ πληρῶνουν καὶ αὐτοὶ μικρὸν φόρον, τὸν ὁποῖον ὅμως σπανίως κατέβαλλον.

Οἱ **Σφακιανοὶ** τῆς Κρήτης ἔμειναν καὶ αὐτοὶ ἐλεύθεροι. Κανεὶς ἐχθρὸς δὲν ἐπάτησε τὴν χώραν των. Πρῶτοι αὐτοὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Ἐκεῖ εὗρισκον προστασίαν καὶ τὰ γυναικόπαιδα, ὡσάκις οἱ Τοῦρκοι διέταζον σφαγὰς.

Γενικῶς τὰ ἡρωϊκὰ αὐτὰ μέρη ἔγιναν προγυμναστήρια, τὰ ὁποῖα ἐνίσχυσαν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων.

Περίληψις. Πολλοὶ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν τουρκικὴν δουλείαν, ἔφευγον εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἐσημάτιζον τὰ σώματα τῶν κλεφτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μαζί των καὶ νὰ τοὺς ἀναθέσουν τὴν φύλαξιν διαφόρων περιφερειῶν. Τότε οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἄλλοι φρουροὶ ὠνομάζοντο ἄρματολοι. Οἱ κλέφτες, οἱ ἄρματολοι, οἱ Σουλιῶται, οἱ Μανιάται, οἱ Σφακιανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἐλεύθεροι Ἕλληνες ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ὀργανωμένην στρατιωτικὴν δύναμιν τοῦ ὑποδούλου ἔθνους.

Ἐρωτήσεις. 1) Τί ἦσαν οἱ κλέφτες, ποῦ καὶ πῶς ἔζων; 2) Τί ἦσαν οἱ ἄρματολοι καὶ ποῖα ἡ διαφορὰ των ἀπὸ τοὺς κλέφτας; 3) Τί εἶναι οἱ «κλέφτικοι χοροὶ» καὶ τὰ «κλέφτικα τραγούδια»;

Ἔργασία. Συγκεντρώσατε ὠρισμένα «δημοτικὰ τραγούδια», ἀπαγγεῖλατέ τα καὶ ἐρμηνεύσατέ τα.

5. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

α) **Ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία.** Ἡ ἱστορία τῆς φυλῆς μας ἀναβλύζει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τὰ κύματα τοῦ Αἰγαίου τονίζουν τὸ τραγούδι τῆς εἰς αἰῶνας αἰώνων. Αἱ τριήρεις καὶ αἱ πεντηκόντοροι τῶν ἀρχαίων παρεχώρησαν τὴν θέσιν των εἰς τὰ βυζαντινὰ πλωῖμα, τοὺς δρόμους καὶ τὰ χελάνδια. Ἐπειτα ἦλθον οἱ Τοῦρκοι καὶ κατεδίωξαν ἀγρίως τοὺς ναυτικούς μας. Δι' αὐτὸ ἄλλοι ἀνέλαβον ὑπηρεσίαν εἰς ξένους στόλους καὶ ἄλλοι εἰς τὸν τουρκικόν.

Βοσκοὶ καὶ γεωργοὶ κατέφυγον κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα ὡς ἄποικοι εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά. Ἦσαν κατατρεγμένοι καὶ ἠθέλησαν νὰ ἡμερεύσουν τοὺς ἀγόνους βράχους. Δὲν τὸ ἐπέτυχον. Τότε ἡ θάλασσα ἐξύπνησε μέσα των τὴν προαιώνιον ναυτικὴν συνείδησιν. Ἐναυπήγησαν τὰ πρῶτα μικρὰ καὶ ἄθλια πλοιάρια. Ἐπειτα ἐναυπήγησαν μεγαλύτερα καὶ ἐταξίδευσον ἀφόβως εἰς τὸ Αἶγαῖον. Χωρὶς πυξίδα ἢ χάρτην ἢ ἄλλον ναυτικὸν ἐργαλεῖον, ὀργώνουν τὰ πελάγη. Τὴν ἡμέραν ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὰ γνωστὰ εἰς αὐτοὺς νησίδια ἢ ἀκτὰς. Τὴν νύκτα ταξιδεύουν μὲ τὰ ἄστρα.

Ἀπὸ τὸ 1757 τὰ ἠκολούθησεν ἡ Μύκονος καὶ τὸ Γαλαξείδιον. Ὅλοι τώρα ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των πυξίδας καὶ χάρτας. Μὲ αὐτὰ κατακτοῦν τὴν Μεσόγειον.

Τὰ πλοῖα ὅμως τῶν νήσων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ιδιόκτητα, ἔπρεπε νὰ εἶναι περιωρισμένα εἰς ἀριθμόν. Οὗτος ὠρίζετο ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ Ναυαρχείου. Ὁ ἀρχιναύαρχος Χουσεῖν κατήργησε τὸ σύστημα αὐτό. Οἱ ραγιάδες τῶν ἐλληνικῶν νήσων ἀπέκτησαν τότε μεγάλα πλοῖα. Ἐταξίδευσον μὲ αὐτὰ εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην.

β) **Οἱ πειραταί.** Τὸ Ἀλγέριον, ἡ Τύνις καὶ ἡ Τριπολίτις ὑπῆρξαν ἐπὶ 300 ἔτη τὰ ἀπόρρητα ὀρμητήρια τῶν πειρατῶν. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ λησταὶ αὐτοὶ τῆς θαλάσσης ἐμάστιζον τὰς ἀκτὰς ὀλοκλήρου τῆς Μεσογείου. Ἠχμαλώτιζον κάθε πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἀναγκαστικῶς θὰ διήρχετο ἀπὸ τὰς μόνας διαβάσεις: τὸ στενὸν τῆς Σικελίας ἢ τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤλεγχον τὸ ἐμπόριον καὶ κατέστησαν ὁ τρόμος τῶν πολιτισμένων κρατῶν.

Σύλληψις Μπαρμπερίνων πειρατών

Κατ' ανάγκην ὅλα τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἔπρεπε νὰ ὀπλισθοῦν μὲ κανόνια, διὰ νὰ ἀντιμετωπίζουν τοὺς πειρατάς. Αὐτὸ ἔπραξαν καὶ τὰ ἑλληνικά.

γ) **Ἀνάπτυξις καὶ ὀργάνωσις τῶν Ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων.** Μὲ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1787 δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ λάμψῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον ὡς φωτεινὸν μετέωρον ὁ Κατσώνης. Εἰς τὰ πλοῖα τοῦ μεγάλου ναυμάχου ὑπηρέτησαν καὶ πολλοὶ Ἕλληνες.

Παραλλήλως μὲ τὸ πολύτιμον αὐτὸ σχολεῖον, ἡ πολεμικὴ μόρφωσις τῶν πληρωμάτων συνεπληρώθη μὲ τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν πειρατῶν. Τὰ σιτοκάραβα τῶν Ἑλλήνων μετεβλήθησαν οὕτως εἰς μικρὰ πολεμικά.

Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζή, ὁ καπετὰν πασᾶς Χασὰν ἀνέλαβε τὴν ὀργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Οὗτος προσέλαβε εἰς τὰ πληρώματά του καὶ πολλοὺς ραγιάδες ἐκ τῶν νήσων. Μετ' ὀλίγον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πληρωμάτων τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπετελέσθη ἀπὸ Ἑλλήνας. Ἀργότερον οἱ

“Ελληνες ὑπερεῖχον τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ ἀριθμητικῆς καὶ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως.

Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν πολὺ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὅταν ὁ Μ. Ναπολέον ἔκαμνε τοὺς ἀτελευτήτους πολέμους του εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Τότε, ἀψηφῶντες τοὺς κινδύνους, μετέφερον τρόφιμα εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους ὑπὸ τῶν Ἀγγλων λιμένας τῆς Εὐρώπης. Ταῦτα ἐπώλουν εἰς μεγάλας τιμὰς καὶ ἐπλούτησαν. Μὲ τὰ κέρδη αὐτὰ ἐδημιουργήθη μία περίοδος εὐημερίας εἰς τὰς νήσους αὐτάς. Μέγα τμῆμα των ὅμως διετέθη διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἀγῶνος.

Τὰ περισσότερα καὶ μεγαλύτερα πλοῖα τὰ εἶχον ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος κ.λ.π.

Οἱ στόλοι τῶν πειρατῶν ἦσαν τώρα ἰσχυροί. Οὗτοι συνελάμβανον τὰ ἀπροστάτευτα πλοῖα, ἥρπαζον τὰ ἐμπορεύματά των καὶ ἐφόνευσον ἢ ἠχμαλῶτιζον τοὺς ναύτας, διὰ νὰ τοὺς πωλήσουν ὡς δούλους.

Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ κατασκευάσουν πλοῖα γοργοκίνητα καὶ ἰσχυρά. Τὰ ὥπλισαν μὲ κανόνια καὶ ἐχρησιμοποίησαν γενναίους ναύτας. Ὁ κάθε ναύτης μάλιστα εἶχε καὶ τὸ μερίδιόν του εἰς τὸ πλοῖον. Δι’ αὐτὸ ὅλοι ἐπολέμουν μὲ μανίαν τοὺς πειρατὰς καὶ ἔγιναν σπουδαῖοι θαλασσομάχοι.

Τὰ κατορθώματά των τὰ ὕμνησεν ἡ λαϊκὴ μοῦσα. Τὴν τέχνην καὶ τὴν γενναιότητά των τὴν ἐκέρδισεν ὁ Ἀγὼν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος.

Περίληψις. Μὲ τὴν ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλλήνων κατεστράφη τελείως καὶ τὸ ναυτικὸν των. Αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι ὅμως, πισταὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, κατῴρθωσαν νὰ ἀποκτήσουν σύγχρονον ναυτικὸν καὶ νὰ πλουτήσουν. Οἱ Ἕλληνες ναῦται ἐδιδάχθησαν εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Κατσώνη, εἰς τὸ τουρκικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν πειρατῶν τὴν τέχνην τοῦ ναυτικοῦ πολέμου καὶ ἔγιναν θαλασσομάχοι.

Ἑρωτήσεις. 1) Πῶς ἐχάθη τὸ ναυτικὸν τοῦ Βυζαντίου; 2) Ποῖα μέτρα ἔλαβον οἱ Τούρκοι διὰ νὰ περιορίσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἰδιοκτῆτων πλοίων; 3) Τί τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἐλευθέραν ναυσιπλοίαν; 4) Ποῦ καὶ πῶς ἡσκήθησαν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου; 5) Πῶς ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτησε πολεμικὸν ναυτικὸν στόλον;

Ἔργασία. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὰς ἑλληνικὰς ναυτικὰς νήσους.

6. ΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

α) **Τὰ κρυφὰ σχολεῖα.** Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ σπουδαιότεροι λόγιοι κατεδιώχθησαν, ἐφονεύθησαν ἢ ἔφυγον πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Τὰ σχολεῖα ἐκλείσαν καὶ αἱ βιβλιοθήκαι κατεστράφησαν. Τὸ σκότος τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀμαθείας ἐκάλυψε τὴν χώραν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς σοφίας.

Ἐπὶ δύο αἰῶνας οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔχουν σχολεῖα. Μορφωμένοι πλέον ἐθεωροῦντο οἱ ὀλίγοι κληρικοί. Οἱ Τοῦρκοι ἤλπιζον, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἕλληνες θὰ ἐλησμόνουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν ἐθνικότητα, τὴν ἱστορίαν των καὶ τελικῶς θὰ ἐξισλαμίζοντο καὶ θὰ ἀφωμοιοῦντο μὲ αὐτοὺς.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων. Ἔστελλον λοιπὸν κρυφίως τὰ τέκνα των εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς ἢ εἰς μερικοὺς λαϊκοὺς ἐγγραμμάτους, διὰ νὰ μάθουν ὀλίγα γράμματα. Τὰ μικρὰ Ἑλληνόπουλα ἐπῆγαινον συνήθως κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος εἰς τὰ **κρυφὰ σχολεῖα** των. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ τὸ γνωστὸν δημοτικὸν τραγούδι :

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νὰ περπατῶ,
νὰ πηγαίνω στὸ σχολεῖό...

Ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὸ «φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ», εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, ἐμάνθανον ὀλίγην ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ὀλίγην ἀριθμητικὴν καὶ πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια. Πρὸ παντὸς ὅμως οἱ πρόχειροι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι ἤθελον νὰ καλλιεργήσουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν ἐλληνοπαίδων τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν θρησκείαν, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἦθελον νὰ τονώσουν τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα των :

— Μὴ σκιάζεστε στὰ σκότη ! Ἡ ἐλευθερία
σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρη...

β) **Αἱ διάφοροι σχολαί.** Μὲ ἐνεργείας τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Ἑλλήνων Μεγάλων Διερμηνέων καὶ ἡγεμόνων, οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἵδρυσιν σχολείων. Τὰ πρῶτα σχολεῖα

ιδρύθησαν εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας, τὴν Πάτμον κ.λ.π. Ὡς διδάσκαλοι ἐχρησίμευσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐμορφώθησαν εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Ἑνετίας καὶ τὰ περίφημα σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων. Σπουδαῖται σχολαὶ ἦσαν ἐπίσης ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ εἰς Κων/πολιν, τὴν ὁποίαν ἱδρυσεν ὁ Πατριάρχης. Ἐπίσης ἡ Ἀθωνιάς Σχολὴ κ.ἄ.

Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐδίδασκαν σπουδαῖοι διδάσκαλοι. Οὗτοι, ἂν καὶ δὲν ἦσαν ὅλοι σοφοί, διεκρίνοντο πάντοτε διὰ τὴν θερμὴν ἀγάπην των πρὸς τὴν πατρίδα. Τὴν ἀγάπην δὲ αὐτὴν ἐγνώριζον νὰ μεταδίδουν εἰς τὰ Ἑλληνόπουλα ὁμοῦ μὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερίας πλησιάζει.

γ) **Οἱ μεγάλοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους.** Πολλοὶ λόγιοι ἐμελέτησαν τὰ συγγράμματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀνεκάλυψαν μέσα εἰς αὐτὰ τοὺς πολυτίμους θησαυροὺς καὶ ἐδίδασκαν εἰς τοὺς Ἑλλήνας τὴν μεγάλην δόξαν τῶν προγόνων των. Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ὠνομάσθησαν **Διδάσκαλοι τοῦ Γένους.** Εἶναι αὐτοί, οἱ ὅποιοι προητοίμασαν τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οἱ σπουδαιότεροι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους εἶναι: ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, ὁ Κ. Οἰκονόμος, ὁ Κ. Κούμας, ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς, ὁ Γρ. Κωνσταντᾶς, ὁ Ἡλίας Μηνιάτης, ὁ Νεόφ. Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ Εὐγέν. Βούλγαρις κ.ἄ.

Οἱ Διδάσκαλοι τοῦ Γένους μὲ τὴν διδασκαλίαν των προσεπάθουν νὰ ζωντανεύσουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, νὰ καλλιεργήσουν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ νὰ διατηρήσουν ἄσβεστον τὸν πόθον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Γεώργ. Γεννάδιος

Ἀνθιμος Γαζῆς

7. Ο ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΪΣ

Τὴν πρώτην θέσιν μεταξύ τῶν λογίων Ἑλλήνων κατέχει ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς. Ὁ Κοραΐς ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην (1748), ἀλλ' οἱ γονεῖς του κατήγοντο ἀπὸ τὴν Χίον.

Ἀπὸ μικρὸς ἔδειξεν ἰδιαιτέρον ζῆλον διὰ τὰ γράμματα. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν περίφημον Εὐαγγελικὴν Σχολὴν τῆς Σμύρνης. Κατόπιν ὁ πατήρ του τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Εὐρώπην μὲ σκοπὸν νὰ φροντίζη διὰ τὰς ἐμπορικὰς του ὑποθέσεις. Ὁ Κοραΐς ἐφρόντισε κυρίως νὰ μορφωθῇ. Μετέβη εἰς τὸ Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας καὶ ἐσπούδασεν ἱατρὸς. Ὡς ἱατρὸς ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους. Ἐκεῖ παρέστη αὐτόπτης μάρτυς ἑνὸς κοσμοϊστορικοῦ γεγονότος : τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὡς ἐπιστήμων καὶ σοφὸς ἀντελήφθη τότε, ὅτι μία τοιαύτη κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ μεταβολὴ ἦτο ὁ καρπὸς τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας εἰς τὸ γαλλικὸν ἔθνος. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν δὲν ἤμπορεῖ νὰ γεννηθῇ εἰς ἀγραμμάτους καὶ καθυστερημένους λαούς. Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἥλλαξε ριζικῶς τὸν προορισμὸν τῆς ζωῆς του. Ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἱατρὸς ψυχῶν, τῶν ψυχῶν τῶν Πανελλήνων. Ἡ διαφώτισις των θὰ ἦτο ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος πρὸς τὴν ἐθνικὴν παλιγγενεσίαν.

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

Πῶς ὅμως ὁ δυστυχὴς αὐτὸς λαὸς θὰ ἐμάνθανε τὰς νέας ἰδέας;

Ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἦτο νεκρά καὶ ἡ νέα ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ ἀδιαμόρφωτος. Ἀπεφάσισε νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸς γλῶσσαν. Μὲ τὴν γλωσσομάθειάν του καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ πνευματικὰ χαρίσματά του, ἔγινε γλωσσολόγος. Ἦσχυλῆθη μὲ τὴν ἀπλούστευσιν τῆς ἀρχαίας καὶ τὴν ἀποκάθαρσιν τῆς νέας. Ἐζήτησεν ἀπὸ ὅλους τοὺς λογίους νὰ γράψουν πολὺ ἀπλᾶ βιβλία χάριν τῶν μαθητῶν.

Ἐμελέτησε καὶ ὁ ἴδιος τὰ ἀρχαία συγγράμματα, τὰ ἐξήγησε

καὶ τὰ ἐξετύπωσεν. Ἐγράψε καὶ ἰδικά του. Τὰς δαπάνας τῆς ἐκδόσεως τὰς ἐπλήρωσαν οἱ Ἑπειρώται Ζωσιμάδαι.

Πάρα πολλὰ ἦσαν τὰ συγγράμματα, τὰ ὅποια ἐκυκλοφόρησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κοραῖς. Εἰς τὰς ἐκδόσεις του ξαναζῆ ὁλόκληρον τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κλέος. Οἱ νεοῦ Ἕλληνες ἐπληροφορήθησαν τὴν βαρεῖαν κληρονομίαν των, ἣ ὅποια ἔχει τὰς ρίζας τῆς εἰς τὰ βάθη τῶν αἰώνων. Ἐκαλλιιεργήθη δὲ εἰς τὰς ψυχὰς των ἡ πεποίθησις, ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἐλευθερωθοῦν.

Μὲ τὴν συγγραφικὴν του ἐργασίαν καὶ τὰς σοφὰς συμβουλὰς του ὁ πρωτοδιδάσκαλος τοῦ Γένους σφυρηλατεῖ εἰς τὰ σχολεῖα τὴν ἑλληνικὴν συνείδησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδέαν τῆς Ἑλευθερίας. Ἐπὶ ἐξήκοντα ἔτη γίνεται ὁ πνευματικὸς ἡγέτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πρὸς τοὺς Φιλικοὺς ἔγραφεν: «Ἡ Ἑλευθερία θὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ σχολεῖον». Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἦτο γέρων. Τοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Διητῆρει ὅμως ἀλληλογραφίαν μὲ ἐξέχοντας Ἑλληνας. Ἐγράφε, συνεβούλευε, ἐνεθάρρυνε... Καὶ ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν. Ἀπέθανεν τὸ 1833 καὶ ἡ τελευταία λέξις του ἦτο: «Πατρίς».

Ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἐτίμησε τὸν πνευματικὸν τῆς ἥρωα. Ὁ ἀνδριάς του κοσμεῖ τὰ προπύλαια τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ κέντρου τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Αἱ νέαι ἑλληνικαὶ γενεαὶ θὰ ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῖ με σεβασμόν, ὅπως καὶ τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν δημιουργῶν τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

Περίληψις. Τὰ κρυφὰ σχολεῖα καὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους διητήρησαν ἀναλλοίωτον τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, ἐκράτησαν δὲ ἀσβεστον τὴν φλόγα καὶ τὸν πόθον τῆς ἐθνικῆς μας ἐλευθερίας.

Ἑρωτήσεις. 1) Τί προσέφερον ὁ κλῆρος εἰς τὴν παιδείαν; 2) Τί ἦσαν οἱ Διδάσκαλοι τοῦ Γένους; 3) Ποῖος ἦτο ὁ πρωτοδιδάσκαλος; 4) Ποῦ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Κοραῖ;

Ἑργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ μέρη, ὅπου ἐλειτούργησαν τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ζητήσατε πληροφορίας διὰ τὴν Μεγάλην Σχολὴν τοῦ Γένους καὶ τὰς σχολὰς τῶν Ἰωαννίνων.

II. ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ἀπὸ τὴν στιγμήν τῆς ὑποδουλώσεώς των οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν ἐλπίδα καὶ πίστιν ὅτι κάποιαν ἡμέραν θὰ ἀπελευθερωθοῦν. Τὴν ἐλπίδα αὐτὴν ἐθέρμαινον καὶ ἔτρεφον οἱ θρυλοὶ καὶ αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις. Ὁ θρῦλος τοῦ «Μαρμαρωμένου βασιλιᾶ» καὶ τὸ «πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιροὺς, πάλι δικὰ μας θᾶναι . . .» ἐγαλούχησαν γενεὰς γενεῶν καὶ διετήρησαν ζωντανὸν τὸ ὄραμα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους.

Ὁ ζυγὸς τοῦ σουλτάνου ὑπῆρξεν ἀφαντάστως σκληρὸς. Σφαγαὶ καὶ ἐξοντώσεις, ἐξισλαμισμὸς καὶ παιδομάζωμα, κεφαλικὸς φόρος καὶ σφετερισμὸς περιουσιῶν, ἀπόσπασις ἐκκλησιῶν καὶ ἐρήμωσις ὁλοκλήρων περιφερειῶν. Ἀγγαρεῖαι καὶ σφαγαὶ ἐπισκόπων καὶ πατριαρχῶν δὲν ἔλειψαν. Ὅλα αὐτὰ συνετέλεσαν, ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ ἀναμένουν ἐκάστην στιγμήν τὸ σάλπισμα τῆς Ἐθνεγερσίας.

Ἐφ' ὅσον ὁμως ἡ Τουρκία ἦτο ἀκόμη μεγάλη δύναμις, αἱ ἐλπίδες ἀπελευθερώσεως ἦσαν μικραί.

Μὲ τὸν καιρὸν οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται. Ἐμελέτησαν τὴν ἱστορίαν των καὶ ἔμαθαν πῶς ἦτο ἄλλοτε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ἀπλὴ ἐλπίς ἤρχισε τότε νὰ γίνεται πόθος καὶ φιλοδοξία διὰ μίαν πατρίδα ἐλευθέραν καὶ ἑνδοξον.

Ἐπειτα μὲ τὰ ταξιδία των οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὸν πολι-

τισμόν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐγίναν τολμηρότεροι. Ὅσον ἔζων μέσα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔβλεπον μόνον Τούρκους. Τοὺς ἐθεώρουν δὲ φοβεροὺς καὶ παντοδυνάμους. Ἐξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἔβλεπον τὴν Τουρκίαν νὰ παρακμάζη διαρκῶς καὶ νὰ βαδίζει πρὸς τὴν διάλυσιν.

Πρῶτοι οἱ Αὐστριακοὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς περὶώρισαν μέσα εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἐπειτα οἱ Ρῶσοι ἐξήντησαν αὐτοὺς μὲ διαφόρους πολέμους. Συνεχῶς λοιπὸν αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων ἐνισχύοντο δι' ἓνα σύντομον λυτρωμόν.

2. ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

α) **Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770.** Ἐπὶ πολὺν καιρὸν οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον ὅτι θὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τοὺς Ρώσους, ἐπειδὴ ἦσαν καὶ αὐτοὶ χριστιανοί. Πράγματι δὲ οἱ Ρῶσοι εἶχον μεγάλα σχέδια. Ἐπεθύμουν τὴν διάλυσιν τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διὰ νὰ κατέλθουν οἱ ἴδιοι εἰς τὸ Αἰγαῖον. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία τῆς Μόσχας ὑπεστήριξε μὲ κάθε μέσον τοὺς Ἕλληνας καὶ ἔστελλεν εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὅρους διάφορα δῶρα, πολύτιμα σκεύη, ἄμφια κ.λ.π.

Ἡ καρδιά λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε νὰ κτυπᾷ δυνατά, ὅταν ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἡ Β' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1769). Προηγουμένως ὁ Ἕλλην ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ Γεώργιος Παπάζολης εἶχεν ἐπισκεφθῇ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχε κλείσει συμφωνίαν μὲ τοὺς ἀρχηγούς τῶν κλεφτῶν νὰ ἐπαναστατήσουν, μόλις θὰ ἐνεφανίζετο ρωσικὸς στόλος.

Μὲ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζολη οἱ Ἕλληνες ἐτραγούδουν :

«... Ἀκόμα τούτῃ τὴν ἄνοιξι
ραγιάδες, ραγιάδες,
τοῦτο τὸ καλοκαίρι...»

Πράγματι δὲ τὸ 1770 ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν. Τότε δύο μοῖραι τοῦ ρωσικοῦ στόλου, μὲ ναυάρχους

τοὺς ἀδελφοὺς Ὁρλώφ, ἔφθασαν εἰς τὴν Μάνην. Οἱ Μανιάται ἐπανεστάτησαν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη εἰς ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Κρήτην καὶ ἄλλα μέρη.

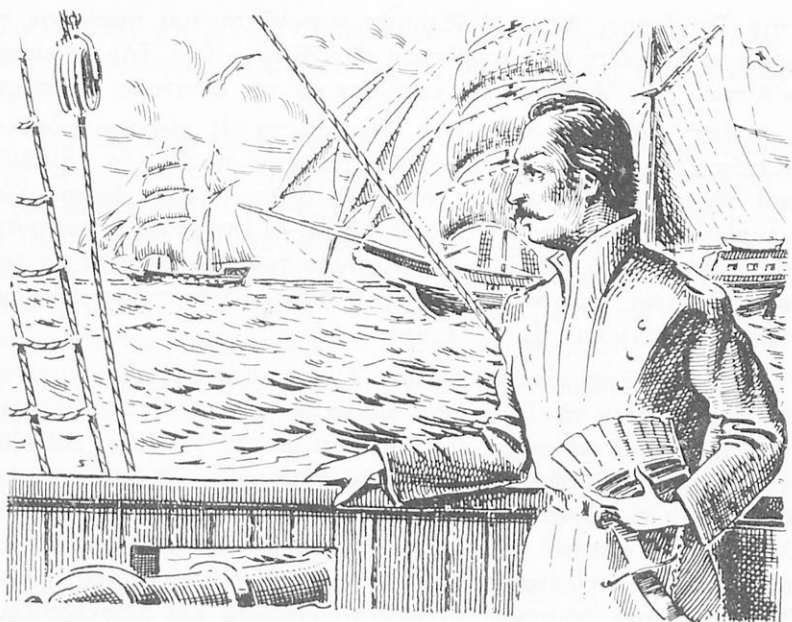
Ὁ σουλτᾶνος ἐξεμάνη καὶ διέταξεν ἀγρίας σφαγὰς. Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦσαν καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Καλλιμάχης, ὁ Πατριάρχης Μελέτιος, ὁ Μέγας Διερμηνεὺς Σοῦτσος κ.ἄ. Κατόπιν ἔστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον 15.000 Ἀλβανοὺς με ἐντολὴν νὰ τὴν ἐρημώσουν.

Οἱ ἀδελφοὶ Ὁρλώφ με τὴν μικρὰν δύναμιν, τὴν ὁποίαν διέθετον, ἦτο ἀδύνατον νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν τύχην των. Οἱ ἴδιοι ἀνεχώρησαν πρὸς τὸ Αἰγαῖον, ὅπου συνήντησαν τὸν Ἀγγλικὸν στόλον. Ἠνώθησαν τότε καὶ με τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν Τσεσμέν.

Τὸ 1774 οἱ Ρῶσοι ὑπέγραψαν εἰρήνην με τοὺς Τούρκους εἰς τὸ βουλγαρικὸν χωρίον Κιουτσούκ-Καϊναρτζή. Με τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν συνθήκην οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρεώθησαν νὰ χορηγήσουν ἀμνηστειὰν εἰς τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἕλληνας. Ἐπίσης ἀνεγνωρίσθη εἰς τοὺς Ρώσους τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύουν ὅλους τοὺς χριστιανοὺς τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ νὰ φροντίζουν διὰ τὰς ἐκκλησίας. Τέλος τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ταξιδεύουν με ρωσικὴν σημαίαν.

Οἱ Ἀλβανοὶ ὅμως ἐξηκολούθουν νὰ προξενοῦν φοβερὰς καταστροφὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ ἄλλον ἰδικὸν του στρατὸν με ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Χασὰν πασᾶ. Οὗτος με τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν, ἐπέτυχε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ. Τότε ἐστράφη καὶ κατὰ τῶν ἰδίων τῶν κλεφτῶν καὶ ἐξόντωσε πολλοὺς. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τὸν πατέρα τοῦ Κολοκοτρώνη.

Οἱ Κρηῖτες ἠγωνίσθησαν γενναίως με ἀρχηγὸν τὸν Δασκαλογιάννην. Δὲν ἡδυνήθησαν ὅμως νὰ ἀνθέξουν ἐπὶ πολὺ. Ὁ ἀρχηγὸς των συνελήφθη καὶ βασανισθεὶς ἐθανατώθη. Εἰς τὰς Ἀθήνας διωρίσθη ἄλλος αἰμοβόρος διοικητής, ὁ ὁποῖος ἐξόντωσε πολλοὺς καὶ ἤρπασε τὰ κτήματά των. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι εἶχον γίνεαι εἰς τὰ Τρίκαλα, τὴν Λάρισαν, ἀλλὰ καὶ εἰς μέρη, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον ἐπαναστατήσει (Σμύρνην κλπ.).

Λάμπρος Κατσώνης

β) **‘Ο Λάμπρος Κατσώνης.** ‘Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος επανελήφθη τὸ 1788. ‘Η Αἰκατερίνη ἔστειλεν ἀπεσταλμένους εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, διὰ νὰ ἐπαναστατήσουν. Ὑστερα ἀπὸ ὅσα εἶχον πάθει οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν προηγουμένην ἐπανάστασιν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ βοηθήσουν πολὺ. Ἐβοήθησεν ὁμως περισσότερον ἓν τέκνον των, ὁ Λάμπρος Κατσώνης, ὁ ὁποῖος κατέπληξε τὸν κόσμον μὲ τὰ ἡρωϊκά του κατορθώματα.

‘Ο Λάμπρος Κατσώνης κατήγετο ἀπὸ τὴν Λεβάρδειαν καὶ εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Κατόπιν ἠκολούθησε τὸν ρωσικὸν στόλον μὲ ἄλλους 3.000 Ἕλληνας. Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Κριμαίαν, κατετάγη εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, διεκρίθη εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν καὶ προήχθη εἰς ἀξιωματικόν.

‘Ο Κατσώνης εἶχε σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ βοηθήσῃ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Μὲ ἄδειαν τῆς Αἰκατερίνης ἦλθεν εἰς

τὴν Τεργέστην, ὅπου οἱ Ἕλληνες πατριῶται τοῦ παρέσχον τὰ μέσα νὰ ἀγοράσῃ μίαν κορβέτταν τῶν 28 κανονίων. Τὴν ὠνόμασεν «Ἀθηναῖν τῆς Ἀρκτοῦ» καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Κατσῶνης περιωρίζετο εἰς μικροεπιχειρήσεις. Κατόπιν ἀρχίζει νὰ αἰχμαλωτίζει τουρκικὰ πλοῖα. Τὰ ἐξοπλίζει καὶ τὰ ἐπανδρώνει ἀμέσως. Μέσα εἰς ὀλίγους μῆνας διέθετε ὁλόκληρον πολεμικὸν στόλον ἀπὸ 15 πλοῖα. Αἱ ἐπιδρομαὶ ἀπλώνονται εἰς ὁλόκληρον τὸ Αἰγαῖον. Μὲ τὰ πλοῖα του εἰσέρχεται εἰς τὰ διάφορα λιμάνια, ὑψώνει σημαίας μὲ σταυρόν, καταστρέφει φρούρια, προκαλεῖ σύγχυσιν εἰς τὸν ἐχθρόν.

Ὁ σουλτᾶνος καταθουρεῖται. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἐτοιμάζεται ἐπὶ δύο μῆνας εἰς τὴν Πάνορμον, διὰ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃ. Πολεμικὰ πλοῖα, μεγάλα καὶ μικρά, ἐξοπλίζονται μὲ νέα τηλεβόλα καὶ ἐξέρχονται εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Κατσῶνης ἀποφασίζει νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁλόκληρον τὸν ὄγκον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐπιχειρεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ λαμπρότερα ναυτικὰ τολμήματα τῆς ἐποχῆς του. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ μικροῦ στόλου του ἐνσπείρει τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ πλοῖα τοῦ Λάμπρου ἐπιτίθενται ἀκάθεκτα καὶ διασκορπίζουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Δύο σκάφη βυθίζονται. Τὰ μεταγωγικὰ λαφυραγωγοῦνται.

Μὲ ἀπεριόριστον πλεόν τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ρώσων συνεχίζει τὰς ἐπιδρομάς. Εἶναι μία σειρὰ λαμπρῶν ἀνδραγαθημάτων, τὰ ὅποια προκαλοῦν τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Κατατροπώνει τοὺς Τουρκαλβανοὺς εἰς τὸ Δυρράχιον, αἰχμαλωτίζει πολλὰ σουλτανικὰ πλοῖα, δυσχεραίνει τὰς τουρκικὰς θαλασσίας μεταφοράς.

Ὁ σουλτᾶνος ζητεῖ νὰ συνθηκολογήσῃ. Τοῦ προσφέρει πολλὰ χρήματα καὶ τὴν νῆσον Ἰκαρίαν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὸν πόλεμον. Ὁ Κατσῶνης ἐξακολουθεῖ τὸν ἀγῶνα του μὲ μεγαλύτερον πείσμα. Πιστεύει ὅτι ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν Μεγάλην Ἰδέαν, νὰ ξεσηκώσῃ τὸ Ἔθνος διὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Καταστρώνει παράτολμον σχέδιον : νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Δαρδανέλλια καὶ νὰ προσβάλλῃ τὸν ἐχθρικὸν στόλον εἰς τὰς βάσεις του.

Ὁ σουλτᾶνος ὅμως εἶχε στείλει ἐναντίον του τοὺς στόλους τῆς Κων/πόλεως καὶ τοῦ Ἀλγερίου. Ὁ Λάμπρος εἶχε μαζί του καὶ τὸν περίφημον ἄρματολὸν Γεώργιον Ἀνδρίτσον μὲ 500 παλληκάρια.

Όταν έμαθεν ότι μεταξύ Άνδρου και Εύβοίας εύρίσκεται ό τουρκικός στόλος, ώρμησε έναντίον του και τόν κατεδίωκε μέχρι βαθείας νυκτός.

Τήν έπομένην όμως έπαθε μίαν άπροσδόκητον πανωλεθρίαν. Είχε καταφθάσει και ό Άλγερινός στόλος. Ό άτρόμητος θαλασσομάχος άντιμετωπίζει και αυτόν, με τόν όποιον είχαν ένωθι και τά ύπολείμματα του τουρκικού στόλου. Ό Κατσώνης ήγωνίσθη γενναίως, άλλ' έπαθε μεγάλην καταστροφήν. Η «Άθηνά της Άρκτου» καταποντίζεται, άλλα 4 πλοία του βυθίζονται και 650 άνδρες του φονεύκνται. Πληγωμένος και ό ίδιος κατέφυγεν εις τήν Μήλον.

Η καταστροφή του Κατσώνη έγινε παροιμιώδης με τó ειρωνικόν δίστιχον των Ύδραίων :

« . . Άν σ' άρέση, μπάρμπα - Λάμπρο,
ξαναπέρνα από τήν Άνδρο . . »

Ό Λάμπρος όμως δέν άπελπίζεται. Καταφεύγει εις τά Κύθηρα, προμηθεύεται άλλα πλοία και συγκροτεί νέον στολίσκον, άποφασισισμένος πάντοτε νά εισέλθη εις τά Δαρδανέλλια.

Η Αικατερίνη υπέγραψεν ειρήνην με τους Τούρκους (1792) και παρήγγειλεν εις τόν Λάμπρον νά παύση τας έχθροπραξίας. Ό Λάμπρος ήρνήθη με ύπερηφάνειαν : « Άν ή αυτοκράτειρα έκαμεν ειρήνην, ό Λάμπρος δέν υπέγραψε τήν ιδικήν του ».

Ηλθε λοιπόν εις τó Ταίναρον και από τόν μικρόν λιμένα Πόρτο-Κάγιο έπολέμει τους Τούρκους. Ό στόλος του, χωρίς τήν ρωσικήν σημαίαν πλέον, έκινδύνευε νά χαρακτηρισθι ως πειρατικός. Πράγματι δέ τουρκικά και γαλλικά πολεμικά τόν απέκλεισαν και ήναγκάστη νά καταφύγη εις Ίθάκην και από εκεί εις τήν Ρωσίαν.

Έγκατεστάθη εις τήν Κριμαίαν, όπου απέθανε μετ' όλίγα έτη από τήν λύπην του (1804). Με τά ήρωικά του ναυτικά άνδραγαθήματα όμως έτόνωσε τó φρόνημα των ύποδούλων Έλλήνων.

γ) **Γεώργιος Άνδρίτσος ή Άνδροϋτσος.** Έλέγετο Άνδρέας ή Γεώργιος Βερούσης. Έξ αιτίας όμως τής σωματικής του διαπλάσεως και ρώμης ώνομάζετο Άνδρίτσος ή Άνδροϋτσος. Έγγεννήθη εις

Λιβανάτες τῆς Λοκρίδος (1740) καὶ ὑπῆρξε περίφημος ἄρματολὸς καὶ κλέφτης. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Κατσώνη εἰς τὴν Ἄνδρον, μετὰ τοῦ ὁποίου συνειργάζετο, συνεκρότησε νέον σῶμα. Μὲ αὐτὸ ἐφθασεν εἰς τὸ Πόρτο - Κάγιο. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ δύο ἀρχηγοὶ ἔκαμνον ἐξορμήσεις πρὸς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τὰ τουρκικὰ πλοῖα. Κατὰ τὸν ἀποκλεισμόν των ὑπὸ τῶν τουρκικῶν καὶ γαλλικῶν πλοίων ὁ Ἄνδρουττος ἐπέδειξεν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Εἰς προσπάθειαν τῶν Τούρκων νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν ξηράν, ὁ Ἄνδρίττος ὤρμησε ξιφῆρης μετὰ τῶν ἀνδρῶν του καὶ τοὺς κατέκοψε. Κατόπιν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ κρησφύγετόν των. Ὁ Κατσώνης κατέφυγεν εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὁ Ἄνδρίττος ἀπεβίβασθη εἰς τὴν Μάνην μὲ τὰ παλληκάρια του. Ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ πρὸς Βορρᾶν διὰ μέσου τῶν ὁρέων. Ἐμάχετο διαρκῶς, ἀλλ' ἐπέτυχε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ρούμελην. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώκετο καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Οἱ Ἑνετοὶ τὸν συνέλαβαν μὲ δόλον καὶ τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἄλυσόδετος ὁ ἥρωες ἐστάλῃ εἰς τὴν Κων/πολιν. Ἐκεῖ ἀπέθανεν ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ φρικτὰ βασανιστήρια (1797).

Περίληψις. Οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς, τῆς Κρήτης κλπ. ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Τούρκων μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ρώσων, ἀλλὰ ἐγκατελείφθησαν μόνοι καὶ κατεστράφησαν. Ὁ Λάμπρος Κατσώνης καὶ ὁ Γεώργιος Ἄνδρουττος συνεχίζουν τὸν ἀγῶνα κατὰ θάλασσαν. Αἱ ἐπιτυχίαι των ἦσαν λαμπραί, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἐγκαταλείπονται.

Ἑρωτήσεις. 1) Ποῖον ἦτο τὸ ρωσικὸν σχέδιον διὰ τὴν Τουρκίαν; 2) Ποίας ἐνεργείας ἔκαμεν ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του; 3) Διατὶ ἐπανεστάτησαν οἱ Ἕλληνες; 4) Ποία ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τῶν Ρώσων ἐναντι τοῦ ἀγῶνος των; 5) Πῶς χαρακτηρίζετε τὸν Χασάν διὰ τὴν ἐνέργειάν του κατὰ τῶν κλεφτῶν; 6) Ποίαν Μεγάλην Ἰδέαν ὑπηρετήσαν ὁ Κατσώνης καὶ ὁ Ἄνδρουττος; 7) Τί ἐδιδάχθησαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν δρᾶσιν των καὶ τὴν στάσιν τῶν ξένων;

Ἔργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ σημεῖα δράσεως Κατσώνη καὶ Ἄνδρουττου καὶ συγκεντρώσατε δημοτικὰ τραγούδια δι' αὐτούς.

3. Ο ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ

Εἰς τὸ Βελεστίνον (Φεράς) τῆς Θεσσαλίας ἐγεννήθη ὁ Ρήγας (1757). Τὸ πραγματικόν του ἐπώνυμον ἦτο Κυριαζῆς, ὁ ἴδιος ὁμως ὑπέγραφεν ὡς Ρήγας Βελεστινλῆς. Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς του τὸν ὠνόμασαν Φεραίον. Ὁ Ρήγας ἐμορφώθη εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ περίφημα σχολεῖα τοῦ Πηλίου (Ζαγοράν). Νέος, μὲ σῶμα ἀθλητικόν καὶ ψυχὴν γενναίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δεχθῇ τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων. Κατέφυγεν εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ κατόπιν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐγίνε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένη. Ἐκεῖ ἔμαθε ξένας γλώσσας καὶ ἐμορφώθη περισσότερο.

Ρήγας Φεραίος

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ψυχὴν του. Τοῦ ἐγέννησε τὸν πόθον νὰ ἴδῃ ἐλευθέραν τὴν πατρίδα του. Ἦθελε καὶ κάτι τὸ ἀκόμη εὐρύτερον: νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλους ὅσους ὑπέφερον ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ σουλτάνου, χριστιανούς καὶ μωαμεθανούς.

Ἦρχισε νὰ γράφῃ καὶ νὰ διδάσκῃ. Εἶχε μύσει πολλοὺς ἐπισήμους Ἑλλήνας. Ἐπῆρε μὲ τὸ μέρος του καὶ αὐτὸν τὸν πασᾶν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου. Ἰδρυσε μυστικὴν ἐταιρείαν καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῇται μὲ κλέφτας καὶ ἄρματολούς, μὲ ἐπισκόπους καὶ ἐμπόρους.

Ἐγραψε περίφημα πατριωτικὰ ποιήματα, τὰ ὅποια ἠλέκτρισαν τοὺς Ἑλλήνας. Γνωστότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὁ περίφημος «Θούριος»:

«...Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι σὰ λιοντάρια στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή...»,

Τὰ ποιήματά του, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἔφθανον μέχρι

τῆς ταπεινῆς καλύβης καὶ ἐπλημμύριζαν τὰς ἑλληνικὰς ψυχὰς ἀπὸ ἐνθουσιασμόν.

Κατόπιν μετέβη εἰς Βιέννην. Ἐκεῖ ἐξετύπωσε διάφορα βιβλία καὶ τὴν «Μεγάλην Χάρταν», εἰς τὴν ὁποίαν ἐχάραξεν ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν προγονικὴν αἵγλην τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἐπαναστατικά του ἔγγραφα καὶ προκηρύξεις τὰ ἔβαλε μέσα εἰς κιβώτια καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς Τεργέστην. Ἐπρόκειτο νὰ συναντήσῃ τὸν Μ. Ναπολέοντα εἰς Βενετίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ μετέβαινεν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ κηρύξῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία ὅμως εἶχε παρακολουθήσει τὰς κινήσεις του. Παρέλαβε τὰ κιβώτια μὲ τὸ ἐμπρηστικὸν ὑλικὸν καὶ συνέλαβε τὸν Ρήγαν, μόλις ἔφθασεν εἰς Τεργέστην. Ἀλυσόδετος ὁ ἥρως εἰς τὴν φυλακὴν εἶδεν ὅτι κατέρρεον ὅλα τὰ σχέδιά του. Μὲ ἐν ἐγχειρίδιον προσεπάθησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Δὲν ἐπέτυχεν ὅμως παρὰ τὸν αὐτοτραυματισμὸν του. Ἀπὸ ἐκεῖ μετεφέρθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Βιέννης.

Ἡ Αὐστρία παρέδωσε τὸν Ρήγαν μὲ ἑπτὰ συντρόφους του εἰς τοὺς Τούρκους τοῦ Βελιγραδίου. Ἐκεῖ οἱ ὀκτὼ Ἕλληνες πατριῶται παρέμειναν εἰς τὰς φυλακὰς, μέχρις ὅτου ἔφθασε μυστικὸν «φιρμάνι» ἀπὸ τὴν Κων/πολιν. Τοῦτο διέτασσε τὸν στραγγαλισμὸν των. Οὕτω τὴν νύκτα τῆς 24ης Ἰουνίου 1798 τὸ αἷμα τοῦ Ρήγα ἐχύθη «ὡς τὴν σταλαγματιὰ γιὰ τὴν πατρίδα» — κατὰ τὸν ὄρκον τοῦ ὁραματιστοῦ — μέσα εἰς τὴν ὑγρὰν φυλακὴν τοῦ Βελιγραδίου.

Τὰ φλογερὰ κηρύγματα καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ Ρήγα εἶχον ὡς καρπὸν τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Δικαίως δὲ θεωρεῖται ὡς πρωτεργάτης καὶ πρωτομάρτυς τοῦ ἱεροῦ μας Ἀγῶνος.

Ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάς ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ μνημεῖα καὶ προτομαὶ ὑπάρχουν εἰς Βελεστίνον καὶ Βελιγράδιον.

Περίληψις. Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Ρήγας Φεραῖος ἔζησεν κυρίως εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Μὲ ποιήματα, τραγούδια, γράμματα ἠθέλησε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἔθνους. Συνελήφθη εἰς Τεργέστην καὶ ἐθανατώθη εἰς Βελιγράδιον.

Ἑρωτήσεις. 1) Διατί ὁ Ρήγας ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του; 2) Ποῖον ἦτο τὸ ὄνειρόν του καὶ πῶς εἰργάσθη διὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ; 3) Ποῖαν ἀπὴ-

χῆσιν εἶχον τὰ ποιήματά του εἰς τοὺς ὑποδούλους Ἑλληνας; 4) Διατί οἱ Τοῦρκοι ἔσπευσαν νὰ τὸν στραγγαλίσουν;

Ἔργασίαι. 1) Ἀναγνώσατε ὁλόκληρον τὸν «Θούριον» καὶ ἄλλα ποιήματα τοῦ Ρήγα. 2) Γράψατε ἑκθεσιν μὲ θέμα: «Ὁ βάρδος τῆς Ἑλευθερίας».

4. ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

α) **Σούλι καὶ Σουλιῶται.** Κατὰ τὸ 1650 μ.Χ. μερικοὶ ποιμένες τῆς Ἠπείρου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ ἀπόκρημνα Κασώπεια ὄρη, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων. Τοὺς ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι καὶ οὕτω ἐδημιουργήθησαν τέσσαρα χωρία, τὸ «Τετραχώρι» (Σούλι ἢ Κακοσοῦλι, Ἀβαρίκον, Κιάφα καὶ Σαμονίβα). Τὸ σπουδαιότερον ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ Σούλι. Δι' αὐτὸ ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ ὠνομάσθη **Σούλι** καὶ οἱ κάτοικοί της **Σουλιῶται**.

Ἀργότερον οἱ Σουλιῶται ἐπληθύνθησαν. Ἐκτίσθησαν ἄλλα ἑπτὰ χωρία, τὸ «Ἑπταχώρι» ἢ Παρασοῦλια. Αὐτὰ ἦσαν κτισμένα εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὄρεων, εἰς μέρη εὐφορώτερα. Ἐν καιρῷ πολέμου ὁμως οἱ κάτοικοί των κατέφευγον εἰς τὸ Σούλι.

Οἱ Σουλιῶται ἦσαν χωρισμένοι εἰς γενεὰς ἢ φάρας. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἀπετέλουν τὸ Γενικὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐφρόντιζε διὰ τὰ συμφέροντα τῆς μικρᾶς Ὀμοσπονδίας.

Οἱ Σουλιῶται ἦσαν περίπου 6.500. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ 2.000 ἦσαν πολεμισταί, ὀλίγοι ἦσαν οἱ ποιμένες καὶ οἱ ἄλλοι γέροντες, παιδία, γυναῖκες. Ἐγυμνάζοντο δὲ συνεχῶς εἰς τὴν σκοποβολὴν καὶ τὸ πῆδημα. Ἡ ἀγριότης τῆς φύσεως τοὺς εἶχε κάμει ὅλους σκληροὺς καὶ ἀνδρείους.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν πολλάκις νὰ ὑποτάξουν τὸ Σούλι. Ἐπέτυχον μόνον νὰ τὸ ἀναγκάσουν εἰς τὴν πληρωμὴν μικροῦ φόρου ὡς σημείου ὑποταγῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σουλιῶται εἰσέπραττον φόρους ἀπὸ τοὺς γύρωθεν Τούρκους, διὰ νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλοῦν.

β) **Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς.** Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον πλεον τὴν δύναμιν νὰ διατηρήσουν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν των τὰς κατακτήσεις των. Τὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων εἶχον καταντήσῃ ἀληθὴς πληγὴ μὲ τὰς συνεχεῖς ἐπαναστάσεις των. Ὁ σουλτᾶνος δὲν εἶχεν ἄφθονα χρήματα διὰ νὰ κινητοποιήσῃ τὸν στρατὸν του. Πολλοὶ

Ἄλῃ Πασᾶς

διοικηταὶ ἐπαρχιῶν (πασάδες) κατέστησαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον. Εἰς ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ἄλῃ Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων.

Ὁ Ἄλῃ Πασᾶς ἦτο Τουρκαλβανός. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Τεπελένι τῆς Β. Ἠπείρου. Ἐμεινεν ὀρφανὸς πατὴρ εἰς μικρὰν ἡλικίαν. Τὸν ἀνέθρεψεν ἡ μήτηρ του Χάμκω, γνωστὴ διὰ τὴν ἀγριότητά της.

Ὁ Ἀλῆς ἀπὸ ἐνωρὶς κατήρτισε ληστοσυμμορίαν. Ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ Καπλὰν πασᾶ τοῦ Δελβίνου, Ἐμινέ. Ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Μουχτὰρ καὶ τὸν Βελῆν. Μὲ τὴν πανουργίαν του, τὰς συκοφαντίας, τὰς δολοφονίας ἐπέτυχεν νὰ γίνῃ κύριος τῶν Ἰωαννίνων (1788). Τότε μὲ δολιότητος καὶ κακουργήματα ἐξώντωσε πλῆθος ἰσχυρῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Συνεκέντρωσε τὰς περιουσίας των καὶ ἀπέκτησεν ἄφθονα πλούτη. Μὲ αὐτὰ διετήρει ἐτοιμοπόλεμον στρατὸν ἐκ 12.000 Τουρκαλβανῶν. Κατῶρθωσε δὲ νὰ γίνῃ κύριος ὀλοκλήρου τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

γ) Α' καὶ Β' ἐκστρατεῖαι κατὰ τοῦ Σουλίου. Ὁ Ἀλῃ Πασᾶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὴν παρουσίαν τῶν Σουλιωτῶν μέσα εἰς τὴν ἐπικράτειάν του. Παρέλαβε λοιπὸν 3.000 Τουρκαλβανούς καὶ ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Σουλίου (1790). Οἱ Σουλιῶται τὸν ἀπέκρουσαν μὲ θάρρος καὶ γενναιότητα. Ἐφόνευσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του καὶ τὸ ὑπόλοιπον τὸ κατεδίωξαν μέχρι τῶν Ἰωαννίνων.

Ἀφοῦ διὰ τῆς ἀνδρείας δὲν ἐπέτυχεν τίποτε, ὁ Ἀλῆς ἐσκέφθη τὸν δόλον. Διέδωκεν ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ πασᾶ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν. Οἱ Σουλιῶται εὐρέθησαν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ἀπεφάσισαν νὰ

στείλουν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν μὲ τὸν υἱόν του Φῶτον καὶ 70 παλληκάρια.

Οἱ Σουλιῶται ἠνώθησαν μὲ τοὺς Τουρκαλβανούς τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐξεκίνησαν διὰ τὸ Ἀργυρόκαστρον. Εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν ἀναπαύσεως οἱ Σουλιῶται ἀπέθεσαν τὰ ὅπλα. Κατὰ τὴν συνήθειάν των δὲ ἤρχισαν νὰ γυμνάζωνται εἰς τὴν πάλιν, τὸ πῆδημα κ.λ.π. Τότε οἱ Τουρκαλβανοὶ ἤρπασαν τὰ ὅπλα των, τοὺς ἔδεσαν καὶ τοὺς μετέφεραν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Κάποιος ὅμως κατῴρθωσε νὰ περάσῃ τὸν ποταμὸν Καλαμᾶν καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸ Σούλι τὴν θλιβεράν εἴδησιν.

Ὁ Ἀλῆς διέταξε τὸν στρατόν του νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Σουλίου. Οἱ Σουλιῶται ὅμως ἦσαν πανέτοιμοι καὶ τὸν ἐπερίμεναν. Μετὰ σκληρὰν μάχην ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Τουρκαλβανούς. Ὁ Ἀλῆς τότε ἐκάλεσε τὸν Λάμπρον. Τοῦ ὑπείσχεθ' ἡ πλοῦτι, δόξαν, καὶ τιμὰς, ἂν τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι. Τὸν ἠπείλησε, ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν, ὅπως καὶ τὸν υἱόν του, ἂν δὲν δεχθῇ. Θὰ κάμῃ δὲ τὸ Σούλι, ὥστε νὰ μὴ φυτρῶνῃ χορτάρι.

Ὁ Λάμπρος προσεποιήθη ὅτι δέχεται νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι, ἀρκεῖ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ διὰ νὰ συνεννοηθῇ. Ὁ Ἀλῆς ἐδέχθη καὶ ἐκράτησεν ὡς ὁμηρον τὸν Φῶτον.

Ὅταν ἔφθασεν ὁ Λάμπρος εἰς τὸ Σούλι, συνεβούλευσε τοὺς συμπατριώτας του νὰ ἀντισταθοῦν μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις. Ἐπειτα ἔγραψε καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀλῆ-Πασᾶν τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

«Βεζύρη Ἀλῆ Πασᾶ,

Χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἕνα δόλιον. Εἰμαι ἐδῶ διὰ νὰ διαφεντέψω τὴν πατρίδα μου ἀπὸ ἕνα κλέφτην σὰν ἐσένα. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως ἐλπίζω θέλω τὸν ἐκδικήσῃ πρὶν ἀποθάνω. Ἐὰν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν μένει εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν Πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γυνωρίζεται ὡς υἱός μου.

Ἐγὼ ὁ ὠρκισμένος ἐχθρός σου
Καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλλας».

‘Ο Βελῆς τότε — υἱὸς τοῦ ‘Αλῆ — ἠπειλῆσε τὸν Φῶτον, ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν. ‘Ατάραχον τὸ Σουλιωτὸπouλον τοῦ ἀπήντησε :

«Δὲν φοβοῦμαι. Διὰ τὴν πατρίδα ἐγεννήθηκα καὶ δι’ αὐτὴν θὰ ἀποθάνω. ‘Ο πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατόν μου».

‘Ο Βελῆς ἐφοβήθη καὶ δὲν τὸν ἐπείραξε. ‘Ο ‘Αλῆς ὅμως ἐπέ- τέθη καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Σουλίου μὲ 8.000 Τουρκαλβανούς. Σου- λιῶται ὅμως καὶ Σουλιώτισσαι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Μόσχως — συζύγου τοῦ Λάμπρου — ἐπολέμησαν μὲ ἀφάνταστον γενναί- οτητα. Αἱ χαράδραι ἐγέμισαν ἀπὸ πτώματα. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Διὰ νὰ σωθοῦν, ἔρριπτον τὰ ἐπάργυρα ὅπλα των. ‘Ο ἴδιος ὁ ‘Αλῆς διὰ νὰ σωθῇ, ἔσκασε δύο ἄλογα. ‘Ηναγκάσθη δὲ νὰ κλείσῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην. ‘Απέδωκε τὸν Φῶτον καὶ ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους, ἐξηγόρασε δὲ τοὺς Τουρκαλβανούς αἰχμαλώτους.

Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἐπληγώθη καὶ ἀπέθανεν ὁ ἥρωϊκὸς Λάμ- προς Τζαβέλλας. ‘Αξίος διάδοχός του ἦτο τὼς ὁ Φῶτος.

δ) **Τρίτη ἐκστρατεία.** ‘Επέρασαν ὀκτῶ ἔτη χωρὶς ὁ ‘Αλῆ Πασᾶς νὰ ἐνοχλήσῃ τὸ Σούλι. Τὸ 1800 ὅμως ὥρμησε καὶ πάλιν μὲ 10.000 φανατικούς Τουρκαλβανούς. Οἱ Σουλιῶται ἦσαν βεβαίως ἔτοιμοι. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως ὁ ‘Αλῆς ἀπεφάσισε νὰ τοὺς πολιορ- κήσῃ. ‘Εκτίσεν ὀχυροὺς πύργους εἰς ὅλας τὰς διαβάσεις καὶ μὲ προ- κήρυξίν του ὠρίζεν ἀμοιβὴν διὰ τὴν κεφαλὴν ἐκάστου Σουλιώτου. Οἱ Σουλιῶται ἔστειλαν πολλὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Πάργαν καὶ τὴν Κέρκυραν. Προεκέρυξαν καὶ αὐτοὶ μὲ ἀμοιβὴν 10 φυσεκίων τὴν κεφαλὴν ἐκάστου Τουρκαλβανοῦ.

‘Ο ‘Αλῆ Πασᾶς εἶδεν ὅτι οὔτε ὁ ἀποκλεισμός, οὔτε αἱ ἀλβανικαὶ ὀρδαὶ ἔφεραν ἀποτέλεσμα. Προσεπάθησε νὰ ἐξαγοράσῃ μὲ πλοῦσια δῶρά τοὺς κυριωτέρους ἀρχηγούς. ‘Αλλ’ ἠστόχησεν. ‘Ηθῆλσε νὰ πείσῃ τοὺς Σουλιώτας νὰ παραδοθοῦν μὲ χρήματα. Δὲν τὸ ἐπέ- τυχεν. Τοὺς ἐπρότεινε νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ Σούλι, ἀφοῦ τοὺς πληρώσῃ, καὶ νὰ μεταβοῦν ὅπουδῆποτε. Οἱ ὅπλαρχηγοὶ τοῦ ἀπήντησαν μὲ ἐπιστολάς. ‘Η λαϊκὴ μοῦσα ὅμως ἔδωσε τὴν ἀπάντησιν μὲ στίχους :

«Δὲν περνάει ἐδῶ φλουρί,
δὲν περνάει ἐδῶ ἀσήμι,
ἐδῶ περνάει τὸ σπαθί,
τὸ κλέφτικο ντουφέκι»

Μὲ τὸν καιρὸν αἱ τροφαὶ τῶν Σουλιωτῶν ἤρχισαν νὰ ἐξαν-
τλοῦνται. Ἡ πείνα τοὺς ἐθέριζεν. Εἰς αὐτὴν προσετέθη καὶ ἡ δίψα,
διότι οἱ ἐχθροὶ εἶχον καταλάβει τὰς πηγάς. Ἐτρέφοντο πλέον μὲ
χόρτα, ρίζας, φλοιούς θάμνων. Ἐκρεμοῦσαν μὲ σχοινία σπόγγους εἰς
τὰς κοιλότητας τῶν βράχων, διὰ νὰ ἀπορροφήσουν ὀλίγον ὕδωρ.

Αἱ στερήσεις ὑπερέβησαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀντοχὴν. Οἱ Σου-
λιῶται κατῆντησαν φαντάσματα. Καὶ ὅμως δὲν ἐσκέπτοντο νὰ
παραδοθοῦν.

Ψυχὴ τῆς ἀντιστάσεως ἦτο ὁ καλόγηρος Σαμουήλ. Κατὰ συμ-
βουλὴν τοῦ ὠχύρωσαν τὸν βράχον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, τὸ
Κούγκι. Ἦτο τὸ τελευταῖον τῶν καταφύγιον.

ε) **Ἡ πτώσις τοῦ Σουλίου.** Ἐπὶ τρία ἔτη ἐμάχοντο οἱ Σου-
λιῶται καὶ κανεῖς τῶν δὲν ὑπῆρξε δειλός. Μόνον εἰς μίαν μάχην ἐδει-
λίασεν ὁ Πήλιος Γούσης. Τοῦτο ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ τὸν περιφρονοῦν
ὅλοι. Ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς συμπατριώτας του.
Ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν καὶ ἔκρυπεν εἰς τὴν οἰκίαν
τοῦ 200 Τουρκαλβανούς. Τὸ ἐπέτυχεν εἰς μίαν σκοτεινὴν νύκτα. Οὗτοι
τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τὰ
νῶτα. Ὁ ἀγὼν πλέον ἦτο ἄσκοπος. Ἦναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν
πρότασιν τοῦ Ἀλῆ. Θὰ ἔφευγον μὲ τὰ πράγματά των.

Εἰς τὸ Κούγκι ἔμεινε μόνον ὁ Σαμουήλ μὲ πέντε πληγωμένους
Σουλιώτας. Αὐτοὶ θὰ παρέδιδον τὰ ὑπόλοιπα πολεμοφόδια.

Οἱ Σουλιῶται, μοιρασμένοι εἰς τρία σώματα, μὲ δάκρυα εἰς τὰ
μάτια, ἀφήνουν τὴν πατρίδα, τὰς ἐστίας, τοὺς τάφους των.

Ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ πλησιάζει τὸν Σαμουήλ. Θέλει νὰ
τὸν περιπαίξῃ καὶ τοῦ λέγει :

— Καὶ τώρα, καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι θὰ ὑπο-
στῇς, ἀφοῦ εἶχες τὴν ἀνοησίαν νὰ παραδοθῇς εἰς τὸν βεζύρην;

Εἰς τὴν ἡρωϊκὴν μορφήν τοῦ Σαμουήλ ἀντιφεγγίζει τότε ἡ
μαρμαρυγὴ τῆς θυσίας. Ἀσυνθηκολόγητος, ἀποφασισμένος νὰ μὴν
παραδοθῇ «ζωντανός, μὰ οὐτ' ἀποθαμένος», ἀπαντᾷ :

— Καμμίαν!

Καὶ ἐξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην.

Τὸ Κούγκι ἐδονήθη ἐκ θεμελίων. Εἰς τὸν ἀέρα ὑφοῦνται αἱ
τελευταῖαι φλόγες τοῦ προμαχώνος τῆς ἐλευθερίας :

«λάμπει στὰ νέφη ἡ ἐκκλησιά,
λάμπει τὸ μαῦρο Κούγκι . . .»

“Οἱ ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Ὁ Ἀλῆς μετεχειρίσθη ὡς πρόφασιν τὴν πρᾶξιν τοῦ Σαμουήλ καὶ παρέβη τὴν συνθήκην. Ἦρχισε τότε νὰ καταδιώκῃ τοὺς Σουλιώτας.

Ἦδη ὅμως τὸ πρῶτον σῶμα ἐκ 1500 Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλαν εἶχε βαδίσει ταχέως καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Πάργαν, χωρὶς μεγάλας ἀπωλείας. Ἐκεῖθεν δὲ ἐπέρασεν εἰς τὴν Κέρκυραν.

στ) **Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.** Τὸ δεύτερον σῶμα ἀπὸ 800 Σουλιώτας ὑπὸ τὸν Κουτσουνίκαν περιεκυκλώθη παρὰ τὸ Ζάλογγον. Οἱ Σουλιῶται ἐπὶ δύο ἡμερονύκτια ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθρούς. Ἐξηντλήθησαν ὅμως αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια τῶν. Τότε ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν. Μόλις 150 ἐξ αὐτῶν κατάρθρωσαν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὴν Πάργαν.

Ἐξήκοντα Σουλιώτισσαι, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀτίμωσιν, ἀνέβησαν εἰς τὸν βράχον Στεφάνι, ὑπεράνω τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ. Ἦσαν ὅλαι χῆραι παλληκαριῶν, τὰ ὅποια ἔπεσαν κατὰ τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ κατεφίλησαν τὰ προσφιλῆ τέκνα τῶν καὶ τὰ ἔρριψαν εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα ἤρχισαν νὰ χορεύουν τὸν πλέον ἡρωϊκὸν χορὸν. Εἰς ἐκάστην στροφὴν ἡ κορυφαία ἐπήδα εἰς τὸ βάραθρον.

Τὸ τραγούδι ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸν αὐτὸν «Χορὸν τοῦ Ζαλόγγου» ἐσυνεχίζετο ἀπὸ τὰς ἄλλας :

«Ἔχε γειά, καημένε κόσμε, ἔχε γειά γλυκεῖα ζωή...»

.....
Οἱ Σουλιώτισσες δὲν μάθαν γιὰ νὰ ζοῦνε μοναχά,
ξέρουνε καὶ νὰ πεθαίνουν, νὰ μὴ ζοῦνε στὴ σκλαβιά...»

Ὅταν καὶ ἡ τελευταία Σουλιώτισσα ἔπεσεν εἰς τὸ βάραθρον, τὸ παρέλαβεν ἡ ἡχώ, διὰ νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ἐχρειάσθηκε νὰ τὸ ἐπαναλάβουν καὶ ἄλλαι Ἑλληνίδες κατὰ τὸν Μεγάλον Ἀπελευθερωτικὸν Ἀγῶνα. Καὶ ἔκτοτε τὸ ἐπαναλαμβάνουν πάντοτε αἱ Ἑλληνίδες, ὅταν σκληρὰ ἀνάγκη τὸ ἐπιβάλλῃ.

Τὸ τρίτον σῶμα, ὑπὸ τὸν Μπότσαρην ἐπροχώρησε πρὸς τὰ Τζουμέρκα καὶ Ἀγραφα. Οἱ Ἀλβανοὶ τὸ ἔφθασαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέλτσου, παρὰ τὸν Ἀχελῶν. Οἱ Σουλιῶται αὐτοὶ ἡγωνί-

Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου

σθησαν ἐπὶ τρεῖς μῆνας κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ὅσοι ἐσώθησαν, ἔφθασαν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ ἐπέρασαν εἰς τὰ Ἑπτάνησα.

ζ) **Τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.** Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπέδόθη εἰς συστηματικὴν καταδίωξιν τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν. Πολλοὶ τότε ἐξ αὐτῶν εὗρον οἰκτρὸν θάνατον. Ἄλλοι ἐδέχθησαν τὴν ὑποταγὴν καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς

Σκίαθον και Σκόπελον (1807). Έκει κατήρτισαν στόλον και με άρχηγόν τον Γιάννην Σταθαύ εξηκολούθησαν τον άγώνα. Ο Άλῆς συνέλαβε με δόλον πολλούς και τους έβασάνισε. Περισσότερον όλων υπέφερον ο Βλαχάβας και οι Κατσαντωνάιοι.

Έκτοτε ο Άλῆς συνετήρει εις τα Ίωάννινα μόνιμον στρατόπεδον. Συνέλαβε δε την ιδέα νά γίνη ανεξάρτητος από τον σουλτάνον ή και σουλτάνος.

Εις τὸ στρατόπεδόν του έλαβον την στρατιωτικήν των μόρφωσιν και πολλοί γενναίοι Έλληνες. Μεταξύ αυτών ησαν ο Διάκος, ο Άνδρουτσος, ο Μάρκος Μπότσαρης, ο Καραϊσκάκης κ.ά. Διά του τρόπου αυτού ώφέλησε την Ελλάδα.

Περισσότερον όμως την ώφέλησε τὸ 1821, ὅτε επανεστάτησε κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ο σουλτάνος ήναγκάσθη νά στείλῃ έναντίον του πολλά στρατεύματα και οι Έλληνες ήδυνήθησαν νά επικρατήσουν κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς Έπαναστάσεως.

Επὶ κεφαλῆς τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων έτέθη ο Χουρσίτ πασᾶς τῆς Πελοποννήσου. Ο Άλῆς μετὰ σειρὰν ήττῶν και την λιποταξίαν τῶν υἱῶν και έγγονῶν του, εκλείσθη εις τὸ φρούριον τῶν Ίωαννίνων. Τοῦτο είχεν εξοπλίσει με πολλά πυροβόλα και πυρομαχικά και είχεν έφοδιάσει με μεγάλας ποσότητας τροφίμων.

Δύο σχεδόν έτη διήρκησεν ή πολιορκία τοῦ Άλῆ Πασᾶ. Ο Χουρσίτ έξώδευε «τὸν χρυσὸν ὡσάν νερό» διὰ νά εξαγοράσῃ τους άνδρας τῆς φρουρᾶς του. Οὔτω διελύθη ἐπὶ τέλους ο στρατὸς τοῦ Άλῆ και ο ίδιος με 40 - 50 πιστούς έμεινεν παρὰ την πυριτιδαποθήκην, έτοιμος νά μιμηθῇ τὸν Σαμουήλ. Διά τοῦτο ο Χουρσίτ τοῦ έστειλεν έπίσημον έγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου τοῦ έχαρίζετο ή ζωή ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θά μετέβαινεν εις Κων/πολιν. Ο Άλῆ Πασᾶς εξήλθεν εκ τοῦ φρουρίου του με 5 - 6 πιστούς του και επέρασεν εις την νῆσον τῆς λίμνης. Έκει θά διέμενεν ὑπὸ φρούρησιν μέχρι τῆς αναχωρήσεώς του διὰ Κων/πολιν.

Εις την Κων/πολιν όμως δὲν ήτο άρεστή ή εμφάνισις τοῦ Άλῆ Πασᾶ. Τότε ο Χουρσίτ με πλαστὸν «φιρμάνιον» έστειλε ανθρώπους του και έδολοφόνησαν τὸν Άλῆν. Η κεφαλή του έστάλη εις τὸν σουλτάνον και έτάφη εις Κων/πολιν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον άπηλλάγη ή ανθρωπότης από ένα ανθρωπόμορφον και αίμοβόρον τέρας.

Περίληψις. Ὁ αἰμοβόρος τύραννος τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ Πασᾶς ἠθέλησε νὰ ὑποδουλώσῃ τὸ ἡρωϊκὸν Σούλι. Ἐπεχείρησε τοῦτο (1791) δι' ἐκστρατείας καὶ ἀπέτυχεν, διὰ δόλου (1792) χωρὶς ἀποτέλεσμα καὶ τέλος δι' ἀποκλεισμοῦ (1800) καὶ προδοσίας (1803). Οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν ἀγαπημένην των πατρίδα. Ὁ Σαμουὴλ ἀνατινάζεσται μὲ τὸ Κούγκι καὶ ὁ Ἀλῆς καταδιώκει τοὺς Σουλιώτας. Εἰς τὸ Ζάλογγον αἱ Σουλιώτισσαι δίδουν τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοθυσίας. Τέλος καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ σουλτάνου καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

Ἑρωτήσεις. 1) Διατί ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπεβουλεύθη τὴν ἐλευθερίαν τῶν Σουλιωτῶν; 2) Τί ἔκανε τοὺς Σουλιώτας νὰ νικοῦν, καίτοι ἦσαν πάντοτε ὀλιγάριθμοι; 3) Ποῖον τέχνασμα μετεχειρίσθη ὁ Ἀλῆ Πασᾶς διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Σουλιώτας; 4) Τί εἶναι ὁ «χορὸς τοῦ Ζαλόγγου»; 5) Εἰς ποίαν στιγμήν τῆς ζωῆς του ὁ Ἀλῆς ἐνεθυμήθη τὸν Σαμουὴλ; 6) Ποία διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο πράξεων, ἃν ὁ Ἀλῆς ἐπραγματοποιεῖ τὴν ἀπειλήν του; 7) Εἰς ποία σημεῖα τῆς ζωῆς του ἐφηρμόσθη ἡ παροιμία: «μάχαιραν ἔδωσες, μάχαιραν θὰ λάβῃς;»

Ἔργασαι. 1) Συγκεντρώσατε δημοτικὰ τραγούδια σχετικὰ μὲ τὸν ἡρωϊκὸν ἀγῶνα τοῦ Σουλίου. 2) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὸ Σούλι. 3) Γράψατε ἑκθεσιν μὲ θέμα: «Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου».

5. Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἐπεβλήθησαν ἀπολυταρχικοὶ βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι κατεδίωκον τοὺς ὅπαδους φιλελευθέρων ἰδεῶν. Δι' αὐτὸ πολλοὶ τολμηροὶ ἄνθρωποι ἱδρυσαν εἰς διάφορα μέρη μυστικὰς ἐπαναστατικὰς ἐταιρείας.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐμιμήθησαν καὶ οἱ Ἕλληνες. Τρεῖς ἔμποροι ὠργάνωσαν εἰς τὴν Ὁδησσὸν τῆς Ρωσίας σωματεῖον, τὸ ὅποιον ὠνόμασαν **Φιλικὴν Ἑταιρείαν** (1814). Οἱ ἔμποροι αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἑξῆς:

α) Ὁ Νικόλαος **Σκουφᾶς** ἀπὸ τὴν Ἄρταν, τύπος βαρὺς, αὐστηρὸς, πρακτικὸς, μὲ συγκρατημένον πατριωτικὸν πάθος.

β) Ὁ Ἀθανάσιος **Τσακάλωφ** ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, μορφὴ εὐγενική, ὁ ὅποιος εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τοὺς Παρισίους.

γ) Ὁ Ἐμμανουὴλ **Ξάνθος** ἀπὸ τὴν Πάτμον, τύπος ἀπλός, γλυκομίλητος, ὄνειροπόλος. Ἐξῆ μὲ τὸ πάμφωτον ὄραμα τῆς Πάτμου καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα τῆς Πατριάδος Ἀκαδημίας, ὅπου εἶχε φοιτήσῃ.

Νικόλ. Σκουφᾶς

Ἐμ. Ζάνθος

Ἀθ. Τσακάλωφ

Ἡ Ἑταιρεία ιδρύθη εἰς τὴν Ὀδησόν, διότι ἐκεῖ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἦτο ἀκμαῖον καὶ πολλοὶ Ἕλληνες κατεῖχον κυβερνητικὰς θέσεις. Ἐξ ἄλλου ἡ Ρωσικὴ κυβέρνησις ἔβλεπε μὲ συμπάθειαν τὴν σχεδιαζομένην ἐπανάστασιν.

Ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἦτο νὰ προετοιμάσῃ καὶ νὰ διαφωτίσῃ ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θὰ ἤμποροῦσαν νὰ βοηθήσουν τὸν Ἀγῶνα. Νὰ στρατολογήσῃ ἱκανὰ στελέχη. Νὰ διοργανώσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν. Νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀπαραίτητα ὕλικά μέσα διὰ τὸν Ἀγῶνα.

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς Ἑταιρείας ὠνομάζοντο Φιλικοί. Μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ δραστηριωτέρων Φιλικῶν ἦσαν ὁ Ἀνθιμος Γαζής, ὁ Περραιβός, ὁ Παπαφλέσσας κ.ἄ.

Οἱ Φιλικοὶ ἐστράφησαν πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις διὰ νὰ μὴ-σούν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν σχεδιαζομένην ἀνάστασιν τοῦ ἔθνους. Ὡς μέλη τῆς Ἑταιρείας ἐδέχοντο ὅλους τοὺς σπουδαίους Ἕλληνας εἰς τὰ πλοῦτη, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα. Μέλη τῆς Ἑταιρείας ἔγιναν ἀκόμη οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ναυτικοί, οἱ ἄρματολοι καὶ οἱ κλέφτες.

Διὰ νὰ γίνῃ κανεὶς Φιλικός, ἔπρεπε προηγουμένως νὰ δοκιμασθῇ. Ἐπειτα ὠδηγεῖτο εἰς μυστικὸν μέρος καὶ ὠρκίζετο ἐπὶ τῆς

εικόνας της Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Μεγάλος Ὁρκος τῶν Φιλικῶν περιελάμβανε καί τὰ ἑξῆς :

«...Τέλος ὀρκίζομαι εἰς Σέ, ὦ ἱερὰ καὶ ἀθλία Πατρίς μου, ὀρκίζομαι εἰς τὰς πολυχρονίους βασάνους σου· ὀρκίζομαι εἰς τὰ πικρὰ δάκρυα, τὰ ὅποια τόσους αἰῶνας ἔχυσαν καὶ χύνουν τὰ ταλαίπωρα τέκνα σου· εἰς τὰ ἴδια μου δάκρυα, χυνόμενα κατὰ ταύτην τὴν στιγμήν, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν Ἐλευθερίαν τῶν Ὁμογενῶν μου, ὅτι ἀφιερώνομαι ὅλος εἰς Σέ. Εἰς τὸ ἑξῆς Σὺ θέλεις εἶσαι ἡ αἰτία καὶ ὁ σκοπὸς τῶν διαλογισμῶν μου...»

Ὅλοι ὠρκίζοντο εἰς τὸ Εὐαγγέλιον νὰ μὴ προδώσουν τὸ μυστικὸν τῆς Ἑταιρείας καὶ νὰ πολεμήσουν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑθνους.

Μὲ τὸ δοκιμασμένον σύστημα μυστικῶν, ἡ ἐθνικὴ προπαγάνδα ἦτο καταπληκτικὴ. Αἱ προδοσίαι ἀπεκλείοντο. Οἱ σκοποὶ καὶ τὰ ὄνειρα ἦσαν τεράστια, πέραν τῶν ἐθνικῶν ὁνείρων, πανανθρώπινα. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία ἐπεθύμει νὰ κάμῃ πρᾶξιν τοὺς στίχους τοῦ Ρήγα :

«...Βούλγαροι κι' Ἀρβανῖται καὶ Σέρβοι καὶ Ρωμιοί,
νησιῶται κι' Ἡπειρώται μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμὴ
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσωμε σπαθί...»

Ἰδιαίτερος ἐφρόντιζον νὰ μὴ μάθουν τίποτε οἱ Τοῦρκοι καὶ ματαιώσουν τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας μὲ σφαγὰς καὶ καταστροφάς. Δι' αὐτὸ εἶχον ἰδιαίτερα συνθήματα διὰ νὰ γνωρίζωνται μετὰ τῶν τῶν.

Ταχέως ἡ Ἑταιρεία ἐξηπλώθη καὶ περιέλαβεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὅλους τοὺς σημαίνοντας Ἕλληνας. Καὶ τότε :

«...Εἰς τὰς ἀγυῖας, οἰκίας, ἐργαστήρια, ὁδοὺς καὶ πάντα τόπον, δὲν ἐγίνοντο παρὰ ὁμιλίας καὶ σχέδια κατὰ τῶν τυράννων χωρὶς τινα συστολήν· πολὺ δὲ περισσότερον ἐβλεπέ τις τὰ τοιαῦτα εἰς τὴν καθέδραν τοῦ Σουλτάνου· εἰς τὰ συμπόσια καὶ μερικὰς οἰκογενειακὰς τραπέζας ἀναφανδὸν ἔπινον ἄνδρες, γυναῖκες, τέκνα, δοῦλοι καὶ δοῦλαι διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους...»

(Χρ. Περραιβός)

Ἡ ἀσυγκράτητος αὐτὴ διάδοσις τοῦ μυστικοῦ, τὸ ὅποιον δὲν ἦτο πλέον μυστικόν, ἠνάγκασε τοὺς ἡγέτας νὰ ἐπιταχύνουν τὰ γεγονότα.

Γενικῶς οἱ κατηχηταὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἄφηνον νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἐπάνω ἀπὸ ὅλους εὐρίσκεται ὑψηλὸν πρόσωπον καὶ μία μεγάλη δύναμις. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἡ Ἑταιρεία ἦτο ἀκέφαλος. Στρατιωτικῆς τῆς ιδέας ὁ Ξάνθος, μετέβη, κατ' ἐντολὴν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν Πετρούπολιν νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Καποδίστριαν, σπουδαῖον Ἕλληνα, ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας.

Οὗτος ὅμως δὲν ἐδέχθη, διότι ἐγνώριζεν ὅτι αἱ διαθέσεις τοῦ τσάρου ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς πᾶσαν ἐξέγερσιν καὶ διότι ἡ ἐπανάστασις ἐχρειάζετο στρατιωτικὸν ἄνδρα.

Κατόπιν τούτου τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη προθύμως.

Μετὰ ταῦτα ἠκολούθησεν ὁ Ἱερὸς Ἀγὼν.

Περίληψις. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία ιδρύθη διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Εἰργάσθη μὲ μυστικότητα, ἐξηπλώθη εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, ἐξετέλεσε τὸν προορισμὸν της καὶ διελύθη μὲ τὸν Ἀγῶνα.

Ἐρωτήσεις. Διατί οἱ ἱδρυταὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἔμενον ἄγνωστοι; Ποῖος ἦτο ὁ σκοπὸς της καὶ πῶς ἐπετεύχθη; Πότε διελύθη;

III. Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1821

1. Η ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

α) Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΚΑΙ ΜΟΛΔΑΒΙΑΝ

1. **Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης** (1792 - 1828). Κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν τοῦ Φαναρίου. Ὁ πάππος του ἐχρημάτισεν ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, ἐνῶ ὁ πατήρ του ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας. Ὁ πατήρ του ἐθεωρήθη ὕποπτος εἰς τὸν σουλτάνον καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκατασταθῇ μετὰ τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὴν Ρωσίαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπολέμησε μετὰ τὸ μέρος τῶν Ρώσων κατὰ τοῦ Μεγ. Ναπολέοντος. Διέπρεψεν εἰς τὴν μάχην τῆς Λειψίας καὶ ἔχασε τὴν δεξιάν του χεῖρα. Ὁ τσάρος τὸν ὠνόμασε πρίγκιπα, τοῦ ἀπένειμε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὸν ἔκαμεν ὑπασπιστὴν του. Ἡ σταδιοδρομία του θὰ ἦτο λαμπρά. Τὴν ἐθυσίασε χάριν τῆς πατρίδος.

2. **Ἡ ἐξέγερσις.** Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀγῶνος (12-4-1820) καὶ ἔλαβεν ἀόριστον ἄδειαν ἀπὸ τὸν τσάρον, διὰ λόγους ὑγείας. Κατῆλθεν εἰς Ὁδησσὸν καὶ συνενέκθη μετὰ τοὺς

Ἄλ. Ὑψηλάντης

Φιλικούς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπανεστᾶτησε κατὰ τοῦ σουλτάνου καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἑλληνας εἰς βοήθειαν. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς εὐκαιρίας. Ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχίαν. Αἱ ἡγεμονίαι τῆς ἐκεῖ ἐθεωροῦντο ὡς ἄλλη Ἑλλάς. Ἡλπίζον ὅτι θὰ εὔρουν ὑποστήριξιν ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὁμοδόξους στρατιώτας τῶν ἡγεμόνων. Οὗτοι ἀπετελοῦντο ἀπὸ διαφόρους ἐθνότητος τῶν Βαλκανίων. Ἐπὶ πλέον ἐγνώριζον ὅτι εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατός. Διὰ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ ἄλλα μέρη, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἄδεια τῆς Ρωσίας. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐστέλλετο ἐκεῖ τουρκικὸς στρατός, θὰ διηκολύνετο ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Κατόπιν ὅλων αὐτῶν τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1821 ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον ποταμόν, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει ὄριον μετὰ τῆς Ρωσίας καὶ Μολδοβλαχίας. Τὸν ἠκολούθουν 200 ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑπηρετήσει εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν.

Ἐφθασαν εἰς τὸ Ἰάσιον καὶ ὁ ἡγεμὼν Σοῦτσος τοὺς ὑπεδέχθη μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν. Τοὺς ἔδωσε τὴν φρουράν του καὶ τοὺς ἐνίσχυσε μὲ χρήματα. Οἱ μαθηταὶ ἔσπευσαν νὰ καταταγοῦν ὡς στρατιῶται καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐδημοσίευσεν ἐνθουσιώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Αὕτη μετὰ τῶν ἄλλων ἔλεγε καὶ τὰ ἑξῆς :

«...» Ἀς καλέσωμεν λοιπὸν ἐκ νέου, ὦ ἄνδρεῖοι καὶ μεγάλῳ-ψυχοι Ἕλληνες, τὴν Ἐλευθερίαν εἰς τὴν κλασσικὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος. Ἀς συγκροτήσωμεν μάχην μετὰ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερμοπυλῶν. Ἀς πολεμήσωμεν εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων μας. Τὸ αἷμα τῶν τυράννων εἶναι δεκτὸν εἰς τὴν σκιάν τοῦ Ἐπαμεινώνδου Θηβαίου καὶ τοῦ Θρασυβούλου Ἀθηναίου....».

Οἱ κάτοικοι ἐφάνησαν ἀδιάφοροι, ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Βουκουρέστιον. Καθ' ὁδὸν ἡ δύναμίς του ἐνισχύετο διαρκῶς μὲ τὴν προσχώρησιν διαφόρων ὁπλαρχηγῶν. Κατηρτίσθη τότε καὶ ὁ **Ἱερὸς Λόχος** ἀπὸ 500 φοιτητᾶς καὶ ἄλλους νέους. Οὕτως ὁ Ὑψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον.

Ἐν τῷ μετὰ αὐτῶν αἱ εἰδήσεις δὲν ἦσαν εὐχάριστοι. Οἱ Ρῶσοι ὄχι μόνον δὲν ἐβοήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπεκήρυξαν τὸ κίνημα. Ὁ Πατριάρχης ἐξ ἄλλου ἠναγκάσθη νὰ ἀφορίσῃ τοὺς ἐπαναστάτας.

Κατόπιν αὐτῶν ὁ Ὑψηλάντης διεγράφη ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν. Οἱ Ρῶσοι ἔδωσαν τὴν ἄδειαν νὰ εἰσέλθουν τουρκικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν.

3. Ἡ μάχη τοῦ Δραγατσανίου. Τρεῖς τουρκικαὶ στρατιαὶ εἰσώρμησαν ἀπὸ διάφορα σημεῖα διὰ νὰ καταπνίξουν τὸ κίνημα. Διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς ἐχθροὺς ὁ Ὑψηλάντης ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Δραγατσάνι. Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ του ἦτο ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, οὐσιαστικὸς ἀρχηγὸς δὲ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὑψηλάντου Νικόλαος.

Ὁ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντου ἀνῆρχετο τώρα εἰς 5.000 ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἐκύκλωσαν τὸ Δραγατσάνι ἀπὸ παντοῦ. Οἱ 2.000 Τοῦρκοι περιήρχοντο ἀμέριμνοι, χωρὶς νὰ ὑποπτεύωνται τὴν κύκλωσιν. Ἐνῶ δὲ ἀνεμένετο ἡ ἄφιξις τοῦ Ὑψηλάντου, εἰς φιλόδοξος συνταγματάρχης τοῦ ἱππικοῦ, ὁ Καραβίας, ἠθέλησε νὰ ἀναδειχθῇ μόνος αὐτὸς νικητῆς. Χωρὶς νὰ λάβῃ διαταγὴν, ἤρχισε τὴν μάχην προῶς. Τὸ σφάλμα του ἦτο τραγικὸν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἀσύλληπτον. Ὁ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντου δὲν ἦτο ἐμπειροπόλεμος, ἐνῶ οἱ ὀλιγώτεροι Τοῦρκοι ἀπετέλουν πραγματικὸν στρατόν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ καταστραφῇ ἐντελῶς ὁ Ἱερὸς Λόχος. Οἱ Ἱερολοχίται ἔγραψαν βεβαίως λαμπρὰν σελίδα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἠγωνίσθησαν μὲ θαυμαστὴν γενναιότητα. Ὡς ἄπειροι ὁμως εἰς τὰ τοῦ πολέμου κατεσφάγησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἱππεῖς (σπαχήδες). Ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάς ἔστησε δι' αὐτοὺς βραδύτερον μνημεῖον εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεῶς (Ἀθηνῶν). Ἐκεῖ κατ' ἔτος (25 Μαρτίου) ἡ μαθητιῶσα νεολαία τελεῖ μνημόσυνον καὶ στεφανώνει μὲ δάφνινον στέφανον τὸ ἡρῶον των.

Ἡ μάχη τοῦ Δραγατσανίου (7 - 6 - 1821) ἐσήμανε καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς Παραδουναβίους χώρας. Ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ, ἀλλ' οὔτε νὰ διαφύγῃ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος. Οἱ Αὐστριακοὶ τὸν ἐκλείσαν εἰς τὰς φυλακάς καὶ παρέμεινεν εἰς αὐτὰς ἐπὶ ἕξ ἔτη. Ὅταν ἀπελύθη, ἦτο πλέον ἀργά. Ὁ πυρετὸς κατέτρωγε τὸ λιπόσαρκον καὶ ἐξηντλημένον σῶμα του. Ἀπέθανε (1828) μὲ τὴν χαρὰν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο ἐλευθέρᾳ.

Τὰ ὁσᾶ του μετεφέρθησαν ἀπὸ τὴν Βιέννην καὶ ἀπετέθησαν

εἰς μνημεῖον τοῦ Πεδίου τοῦ Ἀρεως (1964). Ἐπὶ τοῦ μνημείου αὐτοῦ ἐστῆθη ὁ ἀνδριὰς τοῦ πρώτου ἥρωος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

4. Καρπενησιώτης - Ὀλύμπιος - Φαρμάκης. Οἱ Τοῦρκοι κατέδωξαν τὰ λείψανα τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν βοήθειαν καὶ τῶν ἐντοπίων.

Ὁ Ἀθανάσιος Ἀγραφιώτης ἡ Καρπενησιώτης μετὰ τὰ ὑπολείμματα τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ ἄλλους ὑπεχώρησεν καὶ ἔφθασεν εἰς Σκουλένιον. Ἐκεῖ συνήφθη μάχη (17-6-1821). ἡ ὁποία ἀπετέλεσε θρῦλον εἰς τὴν ἱστορίαν. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπιτιθεμένους Τούρκους μέχρις ἐξαντλήσεως καὶ τοῦ τελευταίου φυσιγγίου των. Κατόπιν ἔσυραν τὰ γιαταγάνια των καὶ ὥρμησαν ὡς λέοντες. Ἐφονεύθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχηγῶν καὶ μαχητῶν. Ἐσώθηθησαν ἐλάχιστοι καὶ διέβησαν τὸν Προῦθον. Ὁ Καρπενησιώτης ἦτο πληγωμένος βαρέως. Τὰ αἵματωμένα ὕδατα τοῦ Προῦθου ἐκάλυψαν τὸ σῶμα τοῦ ἥρωος μετὰ τὴν ἀπαράμιλλον γενναιότητα.

Ὁ Γιωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ φίλος του Ἰωάν. Φαρμάκης περιεπλανήθησαν εἰς τὰ Τρανσυλβανικὰ ὄρη καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκκου. Μετὰ τοὺς 350 ἀνδρας των ἡμύνθησαν μετὰ πείσμα ἐναντίον πολυαριθμῶν ἐχθρῶν. Εἰς τὸ τέλος ὁ Ὀλύμπιος ἀνετίναξε τὸ κωδωνοστάσιον, ὅπου ἐμάχετο, καὶ εὗρεν ἑνδοξὸν θάνατον μετὰ τῶν ὀλίγων ὁπαδῶν του. Ὁ Φαρμάκης ἐπίστευσεν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῶν Τούρκων καὶ παρεδόθη. Ἐστάλη εἰς τὴν Κων/πολιν, ὅπου ὑπέστη βασανιστήρια καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ἀπέτυχεν. Ὁ σουλτᾶνος δὲν διώρισε πλέον ἐκεῖ Ἕλληνας ἡγεμόνας. Ὁ ἑλληνισμὸς ὅμως ἐδονήθη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον.

Περίληψις. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κηρύσσει τὴν ἐπανάστασιν εἰς Μολδοβλαχίαν (22-2-1821). Τὰς φάλαγγας του πυκνώνουν οἱ ὁπλαρχηγοὶ καὶ ὁ Ἱερός Λόχος. Οὗτος κατεστράφη εἰς τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου, οἱ δὲ ὁπλαρχηγοὶ εἰς τὰς μάχας τοῦ Σκουλενίου καὶ τῆς μονῆς Σέκκου.

Ἑρωτήσεις. 1) Πῶς λέγονται σήμερον ἡ Μολδαβία καὶ ἡ Βλαχία; 2) Διὰ τί ὁ Ὑψηλάντης ἤρχισε τὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τὰς χώρας αὐτάς; 3) Ποῖοι ἀπετέλεσαν τὸν Ἱερὸν Λόχον; 4) Ποῖος ἦρως ἐμιμήθη τὸν Σαμουήλ;

Έργασίαι. 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὴν πορείαν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὰ σημεῖα τῶν μαχῶν. 2) Νὰ διαβάσετε τὸ ποίημα τοῦ Κάλβου: «Εἰς τὸν ἱερὸν Λόχον». 3) Φαντασθῆτε ὅτι εἰσθε εἰς Ἱερολοχίτης καὶ γράψατε ὑπὸ μορφὴν ἀπομνημονευμάτων ἔκθεσιν μὲ τὸν τίτλον: «Σὺς ὁμιλεῖ εἰς Ἱερολοχίτης» ἢ παρόμοιον.

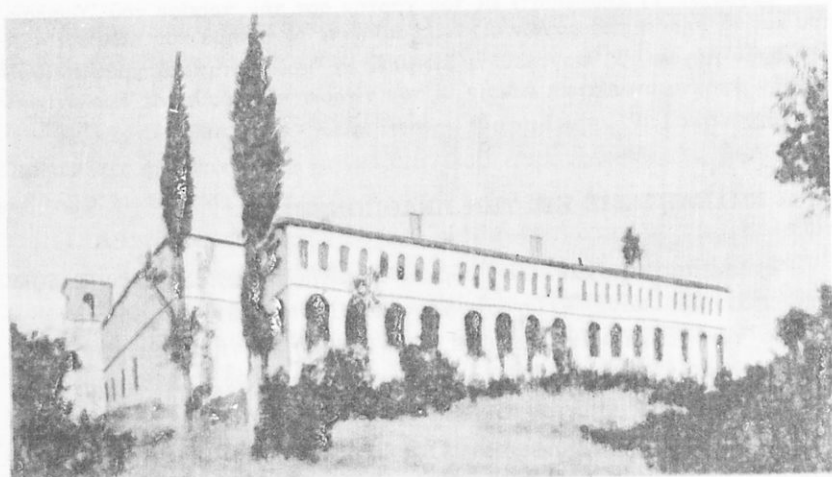
β) Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

1. Αἱ παραμοναί. Οἱ Τοῦρκοι ἀντελήφθησαν ὠρισμένας κινήσεις τῶν Φιλικῶν. Ὁ σουλτᾶνος ἐφοβήθη νέον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἔστειλε τότε (1820) εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν δραστήριον καὶ ἐπιβλητικὸν Χουρσίτ πασᾶν. Ὁ Χουρσίτ δὲν ἔδωκε σημασίαν εἰς τὰς διαδόσεις. Ἀφῆκε τὴν οἰκογένειάν του καὶ ὅλους τοὺς θησαυροὺς του εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ μετέβη εἰς Ἡπειρον. Ἐκεῖ διηύθυνε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1820 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἢ **Παπαφλέσσας**, ὡς ἀπόστολος τῶν Φιλικῶν. Ὁ Παπαφλέσσας κατήγετο ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν. Εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν περίφημον σχολὴν τῆς Δημητσάνης. Ἔγινε διάκος καὶ εἰς τὴν Κων/πολιν ἐχειροτονήθη ἀρχιμανδρίτης. Ἐκεῖ ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν. Ἦτο δραστήριος, τολμηρὸς, φιλόδοξος, ἐνθουσιώδης πατριώτης καὶ εἶχε τὸ χάρισμα νὰ πείθῃ τὰ πλήθη. Τὸν Ἰανουάριον (1821) συνεκλήθη συνέλευσις τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς Βοστίτσαν (Αἶγιον). Ἐκεῖ ὁ Παπαφλέσσας ἀνέπτυξε τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος. Οἱ ἀκροαταὶ του ἐφάνησαν διστακτικοί. Ὁ Παπαφλέσσας ὅμως μὲ τὸν ἐνθουσιασμόν του καὶ τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις ἐξηκολούθησε τὴν προσπάθειάν του καὶ ἔπειθε τοὺς πάντας δι' ἐξέγερσιν.

Ὁ Χουρσίτ

Ἡ Ἱστορική μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας, κιβωτὸς ὡραίων ἐθνικῶν ἀναμνήσεων

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἔφθασεν εἰς τὴν Μάνην ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὴν Ἑπτάνησον. Ἐφθασαν ἐπίσης καὶ πολλοὶ ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες, μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Οἱ Τοῦρκοι ἀνησύχησαν πολὺ μὲ τὰς συγκεντρώσεις αὐτάς. Ἐσκέφθησαν τότε νὰ καλέσουν εἰς τὴν Τρίπολιν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προκρίτους. Ὅσοι μετέβησαν, ἐκρατήθησαν. Οἱ ἄλλοι εὐρέθησαν ἐκτεθειμένοι καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπισπεύσουν τὸ κίνημα.

2. Ἡ Ἁγία Λαύρα. Ἡ Ἐπανάστασις εἶχε πλέον ἀποφασισθῇ. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ πρόκριτοι ἤρχισαν τὴν στρατολογίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὁ Ζαΐμης, ὁ Φωτῆλας, ὁ Λόντος κ.ἄ.

Ὡς ἡμερομηνία ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχεν ὀρισθῇ ἡ 25η Μαρτίου. Πράγματι ὁμως ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἤρχισεν σποραδικῶς ὀλίγας ἡμέρας ἐνωρίτερον.

Ἡ ἐπίσημος ἐναρξίς αὐτῆς ἐγένε μὲ μίαν τελετουργικὴν πρᾶξιν τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Ὁ **Γερμανός**, μὲ τὸν στίχον: «Ἀναστήτω ἡ Ἑλλὰς καὶ διασκορπισθῇ τωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς», ἐσήκωσεν ὡς σημαίαν τὸ περίφημον Λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας. Εἰς αὐτὴν ὠρκίσθησαν ὅλοι: «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος».

Ὁ Ἱεράρχης, ὑψηλός, ἀκμαῖος, εὐλογεῖ τὰ πλήθη τῶν ἀγωνιστῶν. Οὕτως ἡ Ἐπανάστασις ἐτέθη ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἐκκλησίας καὶ προσέλαβε τὴν μορφὴν ἱεροῦ πολέμου.

Θροίζουν αἱ πτυχαὶ τοῦ Λαβάρου καθὼς ἀναρριπίζονται ἀπὸ τὸν ἄνεμον τῆς Ἐλευθερίας. Ἀναρριγοῦν τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά καὶ ἡ ἰδίᾳ ἰαχὴ ἀντιφωνεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Πανελλήνων: «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος»!

Οἱ ζέφυροι μεταφέρουν τὸ μέγα μῆνυμα παντοῦ, εἰς τὰ βουνά, εἰς τὴν ξηράν, εἰς τὴν θάλασσαν, παντοῦ ὅπου κτυποῦν ἑλληνικαὶ καρδίαι.

Ὁ Παλ. Πατρῶν Γερμανὸς

3. Ἀλωσις τῆς Καλαμάτας. Τὴν 22αν Μαρτίου ὁ μπέης τῆς Μάνης **Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης** με 2.000 ἐνόπλους Μανιάτας ἐβάδισε κατὰ τῆς Καλαμάτας. Ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν «σπαρτιατικῶν» δυνάμεων. Συγχρόνως ἔφθασε καὶ ὁ **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης** με στολὴν ἀξιωματικοῦ τῶν ἐπτανησιακῶν ταγμάτων. Ἐπίσης ἔφθασαν ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Παπαφλέσσας. Τὴν 23ην Μαρτίου εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπανάστασεως. Τὴν ἐπομένην ἔγινε θρησκευτικὴ τελετὴ εἰς τὸν ἱστορικὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Καλαμάτας καὶ ὅλοι ἔδωσαν τὸν ἀρχαῖον ὄρκον: «Οὐ καταισχυνῶ ὅπλα τὰ ἱερά...». Συνεστήθη τότε ἡ «Μεσσηνιακὴ Γερουσία» καὶ ἐπεδόθη διακοίνωσις πρὸς τὰς Εὐρωπαικὰς Αὐλὰς.

Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Οἱ Τοῦρκοι, τρομοκρατημένοι ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτά, ἔτρεχον μὲ τὰς οἰκογενεῖας των εἰς τὰ γειτονικά φρούρια ἢ ἔφευγον πρὸς τὴν Τρίπολιν. Οἱ Ἕλληνες τοὺς κυνηγοῦν παντοῦ μὲ ὄπλα, μὲ μαχαίρας, μὲ ποιμενικὰς ράβδους, μὲ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ὥστε νὰ

«μὴ μείνη Τοῦρκος στὸ Μοριά,
μηδὲ στὸν κόσμον ὅλο...»

Περίληψις. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Παπαφλέσσας ἐπισκέπτεται τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις κηρύσσεται εἰς ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἐπίσημος ἑναρξίς ἔγινε μὲ τὴν ὑψωσιν τῆς σημαίας - λαβάρου εἰς τὴν Ἀγίαν Λαύραν. Ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι ἐλευθερώνουν τὴν Καλαμάταν.

Ἑρωτήσεις. 1) Διατί ἡ Πελοπόννησος ὠρίσθη ὡς τόπος ἐναρξέως τῆς Ἐπαναστάσεως; 2) Ποῖος παρεκίνησε περισσότερον τοὺς Πελοποννησίους εἰς ἐπανάστασιν; 3) Διατί ἡ 25η Μαρτίου ἐορτάζεται ὡς ἐθνικὴ ἐορτή;

Ἔργασίαι: 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ κέντρα τῆς Ἐπαναστάσεως. 2) Νὰ διαβάσετε τὸ ποίημα: «Ὁ Γερμανὸς ὑψώνει τὴν σημαίαν».

γ) Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἡ Ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν ἀπέναντι Στερεὰν Ἑλλάδα.

Πρῶτος ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ ἄρματολὸς **Πανουργιάς** εἰς τὰ Σάλωνα (Ἀμφισσαν), τὰ ὅποια εἶχον συχνὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Μοριά. Τὸ ἐπίνειόν των Ἰτέα καὶ τὸ γειτονικὸν Γαλαξίδι μὲ τὰ ἱστιοφόρα των μετέφερον τὰς εἰδήσεις χωρὶς καθυστέρησιν. Ἐπληροφορήθησαν λοιπὸν ὅλην τὴν ἐπαναστατικὴν προετοιμασίαν τοῦ Μοριά. Τὸ φιλότιμον καὶ ἡ ἀμιλλα δὲν τοὺς ἄφησαν νὰ καθυστερήσουν.

Ὁ Πανουργιάς ἐκάλεσεν εἰς συνέλευσιν τοὺς προεστοὺς τῶν χωρίων καὶ πόλεων τῆς περιοχῆς του. Κατόπιν ἔστειλε τὸν ὑπαρχηγόν του νὰ στρατολογήσῃ καὶ ξεσηκώσῃ τὰ Βλαχοχώρια. Ἔστειλε καὶ τὸν Γκούραν εἰς τὸ Γαλαξίδι νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς ναυτικούς. Οὕτω τὴν 26ην Μαρτίου εἰσῆλθον εἰς τὰ Σάλωνα. Οἱ Τοῦρκοι πανικόβλητοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον, μέσα εἰς τὸ ὅποιον ἐπέρασαν ἡμέρας ἀγωνίας καὶ τρόμου. Οἱ γενναῖοι Γαλαξειδιῶται ἔσυραν τὰ τηλεβόλα τῶν πλοίων των εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐβοήθησαν πολὺ

τόν Πανουργιάν. Οί Τούρκοι ήναγκάσθησαν νά συνθηκολογήσουν (10 'Απριλίου). Οί κώδωνες τών εκκλησιών ήχοϋν χαρμοσύνας. Τά γαλαξειδιώτικα καράβια σημαιοστολίζονται. Καπεταναίοι καί πληρώματα όρκίζονται νά δώσουν τά πάντα διά τήν Πατρίδα.

Ό αντίκτυπος εις όλην τήν σκλαβωμένην Ρούμελην ήτο τεράστιος. Όλη ή Δωρίς έδονεϊτο από επαναστατικόν ένθουσιασμόν. Τήν ήκολούθησεν ή Βοιωτία. Ό 'Αθανάσιος **Διάκος** κατέλαβε τήν Λεβάρδειαν (30 Μαρτίου) μέ τήν πλουσίαν τότε βιοτεχνίαν καί κτηνοτροφίαν. Τοϋτο ήτο καί τó τελειωτικόν κτύπημα διά τήν τουρκικήν κυριαρχίαν εις τήν Ρούμελην.

Όλίγον άργότερον οί χωρικοί τής 'Αττικής έπολιόρκησαν τούς Τούρκους εις τήν 'Ακρόπολιν (28 'Απριλίου). Τόν Μάϊον επανεστάτησε τó Μεσολόγγι καί τόν 'Ιούλιον ό 'Ασπροπόταμος. Εις όλόκληρον τήν Αϊτωλοακαρνανίαν έκυριάρχησεν ή επανάστασις καί μόνον τó 'Αγρίνιον παρέμεινε ως κέντρον τών Τούρκων.

δ) Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ

Η 'Επανάστασις δέν ήτο δυνατόν νά εύδοκιμήσῃ μέ μόνους τούς άγώνες τών 'Ελλήνων κατά ξηράν. Οί Τούρκοι θά μετέφερον στρατεύματα διά θαλάσσης εκ τής Μ. 'Ασίας καί θά τήν κατέπιγον. Έπρεπε λοιπόν νά έμποδισθοϋν από στόλον. Στόλον δέ μόνον αί νήσοι ήδύναντο νά προσφέρουν. Οί ήσυχoi νησιώται, οί όποιοι ήσυχολοϋντο μέ ζήλον εις τó έμπόριον, μετεβλήθησαν τότε εις θαλασσινούς ήρωας.

Πρῶται επανεστάτησαν αί Σπέτσai (26 Μαρτίου) καί έξώπλισαν τά 53 πλοία των. Έκ τών πρώτων δέ ή χήρα Σπετσιώτισσα **Μπουμπουλίνα** έξώπλισε μέ ιδικά της έξοδα μικρόν στολίσκον καί απέκλεισε τόν κόλπον τοϋ Ναυπλίου. Σχετικῶς γράφει εις αϋτόπτης μάρτυς :

«...Τό σπάνιον γεγονός εις τά χρονικά τών έθνών, μία γυνή νά έπιστρατεύσῃ, γυνή πλουσία, άποφασίσασα καί πλοία καί χρήματα καί υίους όλοκαύτωμα εις τόν βωμόν τής Πατρίδος... Αϋτή δέ ή γυνή είναι ή Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, τήν όποιαν τά έθνη άνευφήμησαν ως ήρωίδα. Ήτο πράγματι λεοντόθυμος. Έπιβαίνουσα εις ίδιον πλοϊον της, μόνη διέ-

ταξε την εφοδον εις τας λεμβους κατα του φρουριου. 'Αλλ' αι σφαيري και οι μυδροι απο των επιθαλασσιων προμαχωνων της κανονιοστοιχιας υποχρεουν τους ανδρειους της να υποχωρησωσι. 'Εξανίσταται τότε η 'Αμαζών και τους βοᾷ. «Εἴσθε λοιπόν γυναῖκες καὶ ὄχι ἄνδρες; Ἐμπρός!». Οἱ ἀξιωματικοὶ τὴν ὑπακούουν, μάχονται, θνήσκουν... ἀλλ' εἰς μάτην. Τὸ φρούριον ἀπὸ θαλάσσης ἦτο ἀπόρθητον. Δι' ὃ μετέβη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐκεῖ ἐστρατήγει μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ Ναυπλίου, τῇ 30 Νοεμβρίου 1822, συμμετέχουσα τῶν ἔργων τῆς πολιορκίας, ὁδηγοῦσα τὰ παλληκάρια της, χορηγοῦσα τοὺς θησαυροὺς της....».

(Α. Χατζῆ - 'Αναργύρου)

Τὴν 12ην Ἀπριλίου σπετσιώτικον πλοῖον ἀνήγγειλεν εἰς τὰ Ψαρά τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀμέσως ὁ λαὸς ἔσχισε τὴν τουρκικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν Πασχαλινὸν χαιρετισμὸν : «Χριστὸς Ἀνέστη» προσέθετε : «Καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀνέστη».

Ἦκολούθησεν ἡ **Ὑδρα** κατὰ προτροπὴν τοῦ τολμηροῦ πλοιαρχοῦ Οἰκονόμου. Ὁ μέγας Ὑδραῖος πατριώτης Λάζαρος **Κουντουριώτης** διέθεσεν ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν του διὰ τὸν Ἀγῶνα. Ὁ δὲ Ἰάκωβος **Τομπάζης** ἔγινεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ὑδραϊκοῦ στόλου.

Ἡ Μαντῶ **Μαυρογένους** ἔγινε ἡ καπετάνισσα τῆς **Μυκόνου**. Κόρη πλουσία ἐμελέτησε τοὺς ἀρχαίους κλασσικούς. Ὡς θλιβεράν ἀντίθεσιν ἔβλεπε τώρα τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑφίστανται τόσα μαρτύρια ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δὲν κλαίει, ἀλλὰ θλίβεται. Δὲν ἀπελπίζεται, ἀλλὰ πονεῖ καὶ μισεῖ. Ὁρκίζεται ἐκδίκησιν. Διαθέτει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς περιουσίας της διὰ νὰ ἐξοπλισθοῦν δύο πολεμικὰ πλοῖα. Ὅταν ὅλα ἦσαν ἔτοιμα ἔπλευσε πρὸς τὴν Εὐβοίαν διὰ νὰ ἐπαναστατήσῃ τὸν γενναῖον της λαόν, ἐνῶ τὰ παλληκάρια της ἐτραγουδοῦσαν.

«...Κάνει φτερὰ στὸν πόλεμο
γιὰ τῆς Μαντῶς τὴ χάρι
καὶ τῆς Πατρίδος τὴν τιμὴ
καθ' ἄξιο παλληκάρι....».

Τὴν 14ην Ἀπριλίου δύο ὕδραϊκὰ καράβια ἐφθασαν εἰς τὸ Βαθὺ τῆς Σάμου καὶ ἠχημαλώτισαν τρία τουρκικά, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀγκυ-

ροβολημένα ἐκεῖ. Τότε ὑψωσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ὁλόκληρος ἡ νῆσος ἐτέθη εἰς ἐπαναστατικὸν συναγερμὸν. Ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο ὁ Λυκοῦργος Λογοθέτης, μοναδικὸς εἰς γενναιότητα, πολιτικὴν ὠριμότητα καὶ ἀκεραιότητα χαρακτῆρος.

Τὰ πρῶτα μηνύματα ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὰ ὁποῖα μετέφερον εἰς τὴν Κρήτην τὰ σφακιανὰ καράβια, ἦσαν ἀρκετὰ νὰ ξεσηκώσουν ὁλόκληρον τὴν Μεγαλὸν νήσον. Οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν τὰς σφαγὰς. Ἀλλὰ τὰ παλληκάρια τῆς Κρήτης ἐπολέμησαν μὲ λύσσαν εἰς τὸ χωρίον Λοῦλο διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸ αἷμα τῶν ἀθώων. Οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Τὰ πρῶτα πολεμικὰ λάφυρα (τουφέκια, πιστόλες, μαχαίρια κλπ.) ὥπλισαν πολλὰ παλληκάρια. Εἶχον μεταβῇ εἰς τὴν μάχην μὲ ὀλίγους ὥπλισμένους καὶ τοὺς ἄλλους ἐφωδιασμένους μόνον μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ παλληκαριάν. Διότι δὲν ἐκράτουν παρὰ μόνον δρεπάνια, ρόπαλα, μαχαίρια καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχον εὖρει πρόχειρον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ταχέως τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἐγίναν πολεμικὰ καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἐνῶ δὲ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀνεχαίτιζον τὴν προέλασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἡμποδίζε τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην.

Παρὰ ταῦτα ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Οἱ Ψαριανοὶ ἀμέσως συνεκέντρωσαν τὸν ἑλληνικὸν στόλον καὶ ἔσπευσαν πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ. Πλησίον τῆς Λέσβου διέκριναν μίαν φρεγάταν τῶν 48 τηλεβόλων. Ἦτο ἡ προπομπὸς τῶν ἄλλων. Μερικὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὴν ἐπλησίασαν καὶ τὴν ἐκανοιοβόλησαν. Τὰ μικρὰ των τηλεβόλα ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν θθάσουν. Αὕτη κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς **Ἑρεσσοῦ**.

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἀπεφάσισαν νὰ τὴν καύσουν. Ὁ πρακτικὸς διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς Ἰωάννης Πατατοῦκος ἠτοίμασε δύο **πυρπολικά**. Ἐπῆρε δηλ. δύο μικρὰ πλοῖα παλαιὰ καὶ τὰ ἐγέμισε μὲ πυρίτιδα καὶ ἄλλας εὐφλέκτους ὕλας (οἶνόπνευμα, ρητίνη, νέφτι, θεῖον). Κατόπιν οἱ ψαριανοὶ Καλαφάτης καὶ **Παπανικολῆς** ἀνέλαβον τὸ ἐπικίνδυνον ἔργον. Ἐπλευσαν νύκτα πρὸς τὴν φρεγάταν. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη ἀπέτυχεν. Ἐβυθίσθη πρὶν προσκολληθῇ. Ὁ ἔμπειρος ὅμως Παπανικολῆς ἐπροχώρησεν ἀπτόητος μὲ τοὺς συντρόφους του. Ἐδεσαν καλὰ τοὺς γάντζους

Τελικῶς οἱ Τοῦρκοι παρέδωσαν τὴν πόλιν εἰς τὸ πῦρ, τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν. Πολλοὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Πολλὰ γυναικόπαιδα, διὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ἀτίμωσιν καὶ τὸν ἐξευτελισμόν, ἐκρημνίσθησαν εἰς τὸν ποταμὸν Ἀραπίτσαν. Εἶναι αἱ Σουλιώτισσαι τῆς Μακεδονίας, αἱ ὁποῖαι ἐχόρευσαν μὲ τὴν σειρὰν τῶν τὸν Χορὸν τοῦ Ζαλόγγου.

Ὁ Ζαφειράκης ἐφονεύθη, οἱ δὲ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ κατέφυγον εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα, διὰ νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας τῶν.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μακεδονίαν κατεπνίγη. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως εἶχεν ἀπασχολήσει πολυαρίθμους δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ 15 μῆνας.

Περὶληψις. Ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἡ Ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὰς νήσους, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Πανουργιᾶς εἰς τὴν Ἀμφισσαν, ὁ Διάκος εἰς τὴν Λεβάδειαν, ὁ Ἐμμ. Παπᾶς εἰς τὴν Μακεδονίαν δημιουργοῦν ἐστίας ἀντιστάσεως. Ἀναδεικνύονται νέαι ἡρώιδες (Μπουμπουλίνα, Μαυρογένους). Ὁ Παπανικολῆς γίνεται ὁ πρῶτος «μπουρλοτιέρης». Εἰς τὴν Ἀραπίτσαν τῆς Ναούσης ἐπαναλαμβάνεται ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.

Ἑρωτήσεις. 1) Ποῖον ἦτο τὸ σχέδιον τῶν Φιλικῶν διὰ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν Μακεδονίαν; Πῶς ἐφηρμόσθη; 2) Διατί ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ἐπανάστασις τῶν νήσων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Ἀγῶνος; 3) Ποῖον εἶναι τὸ πρῶτον ναυτικὸν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων; 4) Τί εἶναι τὸ πυρπολικὸν (μπουρλότον); 5) Τί συνέβη εἰς τὴν Ἀραπίτσαν;

Ἑργασίαι. 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδος. 2) Κάμετε λεύκωμα μὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἡρώων καὶ σύντομα βιογραφικὰ σημειώματα δι' ἕκαστον. 3) Συγκεντρώσατε ποιήματα καὶ δημοτικὰ τραγούδια σχετικὰ μὲ τὰ ἱστορούμενα γεγονότα. 4) Γράψατε ἐκθέσεις μὲ θέματα: «Τὸ πυροτέχνημα τῆς Ἑρεσσοῦ», «Τὸ Μακεδονικὸν Ζάλογγον» κλπ.

στ) ΤΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ὁ ἀντίκτυπος τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ ἔκρηξις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως προεκάλεσεν ἀμηχανίαν καὶ πανικὸν εἰς τὴν Τουρκίαν.

Σουλτανικὴ διαταγὴ ἐκάλεσεν ὅλους τοὺς Μωαμεθανοὺς νὰ συνάψουν ἱερὰν ἔνωσιν ἐναντίον τοῦ συνασπισμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Σχετικαὶ ἐγκύκλιοι ἀπεστάλησαν παντοῦ. Δι' αὐτῶν ἐγίνοντο καὶ αὐστηραὶ συστάσεις πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χλιδὴν καὶ τὰς ἀσωτείας καὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον τῶν προγόνων τῶν. Ὅλοι ὤφειλον νὰ φέρουν

τὰ ἀπλᾶ ἐνδύματα τοῦ πολέμου. Νὰ εἶναι δὲ ὡπλισμένοι, ὥστε ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν νὰ δύνανται νὰ βοηθήσουν πάντα κινδυνεύοντα ὁμόθησκόν των. Τέλος ὅλοι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἔπρεπε νὰ ἐκγυμνασθοῦν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.

Τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα ἐξ ἄλλου προεκάλεσαν μεγάλην ἐμπορικὴν καὶ οἰκονομικὴν κρίσιν. Διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ἐσκέφθησαν νὰ ἐλαττώσουν τὸ βάρος τῶν νομισμάτων. Τοῦτο ὅμως ἔφερεν ἀνατίμησιν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ὅλων τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Ἐπὶ πλεον οἱ πλούσιοι ἤρχισαν νὰ φυγαδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

2. Βιαιοπραγίαι τῶν Τούρκων. Ἐκ τῶν πρώτων μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβον οἱ Τούρκοι, ἦσαν αἱ παύσεις ἀπὸ τὰς θέσεις των τῶν Μεγάλων Βεζυρῶν καὶ ὅλων τῶν ἀξιωματούχων. Ὁ διερμηνεὺς Κ. Μουρούζης ἀπεκεφαλίσθη εἰς τὴν μεγάλην πύλην τῶν Ἀνακτόρων, διότι συνελήφθη ἐπιστολὴ τοῦ Ὑψηλάντου, ἀπευθυνομένη πρὸς αὐτόν. Χωρὶς φανεράν αἰτίαν οἱ Τούρκοι ἐκρέμασαν ἢ ἀπεκεφάλισαν ἐπιφανεῖς Ἕλληνας. Ὅλα αὐτὰ συνωδεύοντο ἀπὸ διαφόρους ὀχλοκρατικὰς ἐκδηλώσεις.

3. Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Πατριάρχης εἰς τὴν Κων/πολιν ἦτο ὁ **Γρηγόριος ὁ Ε΄**. Οὗτος, μὲ τὸ κοσμικὸν ὄνομα Γεώργιος Ἀγγελόπουλος, κατήγετο ἀπὸ μίαν πτωχὴν οἰκογένειαν τῆς Δημητσάνης. Ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὴν περίφημον Σχολὴν τῆς. Κατόπιν ἐμορφώθη εἰς Ἀθήνας καὶ Σμύρνην. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν περιώνυμον Ἀκαδημίαν τῆς Πάτμου καὶ ἀπέκτησεν ἐξαιρετικὴν θεολογικὴν καὶ φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Τὸ 1798 ἐξελέγη Πατριάρχης Κων/πόλεως καὶ ἀνεδείχθη εἰς πραγματικὸν Ἐθνάρχην. Ὡς ἐκ τούτου ἐκίνησε τὰς ὑποψίας τῶν Τούρκων, ἐστάλη δύο φορές εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ ἐπανῆλθε τὸ 1819 εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον.

Γρηγόριος ὁ Ε΄

Μὲ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἐπέβαλαν νὰ προβῇ εἰς ἀφορισμὸν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Σούτσου. Κατόπιν τοῦ ἐζήτησαν κατάλογον μὲ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἠγοῦντο ἢ συνειργάζοντο εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν. Ὁ Πατριάρχης ἠρνήθη νὰ τὸ πράξῃ. Πολλοὶ τὸν συνεβούλευσαν νὰ φύγῃ διὰ νυκτὸς ἀπὸ τὴν Κων/πολιν. Ἀπέρριψε τὰς προτάσεις τῶν. Ἐτόνισε πρὸς ὅλους ὅτι ἡ θέσις του ἦτο μεταξύ τοῦ ποιμνίου του καὶ ὅτι ἡ ζωὴ του ἀνήκει εἰς τὸ Ἔθνος.

Τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) ἐτέλεσεν ὁ ἴδιος τὴν θεϊὰν λειτουργίαν. Τὴν ἐπομένην συνελήφθη καὶ ἐκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς. Ἐκεῖ ὑπεβλήθη εἰς φρικτὰ βασανιστήρια, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς συνεργάτας του. Ὁ Πατριάρχης προσηύχετο διαρκῶς, ἐνῶ τὸ αἷμα ἀπὸ τὰς πληγὰς τῶν μαστιγώσεων ἔτρεχε συνεχῶς. Ἡμιθανὴς πλέον μετεφέρθη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπου ὁ δῆμιος τὸν ἀνέμενε εἰς τὴν κεντρικὴν πύλην. Τοῦ ἐπέρασε τὸν βρόγχον τῆς ἀγχόνης ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ ὁ Ἐθνάρχης παρέδωσε τὸ πνεῦμα. Οἱ παριστάμενοι Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι ἐλιθοβόλησαν τὸ αἰωρούμενον πτώμα του, τὸ ὅποῖον ἔμεινε ἐκεῖ ἐπὶ τριήμερον. Τότε προσέδεσαν ὀγκώδη λίθον εἰς τὸ ἅγιον λείψανον καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπεκόπη τὸ σχοινίον, τὸ ὅποῖον ἐκράτει τὸν λίθον, καὶ τὸ πτώμα ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τοῦτο ἀνέσυρεν ἑλληνικὸν πλοιάριον τοῦ Μαρίνου Σκλάβου καὶ τὸ μετέφερεν εἰς τὴν Ὁδησσόν. Ἡ κηδεία ἔγινε μὲ ἐκδηλώσεις συντριβῆς τοῦ πολυπληθοῦς ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Ὁδησοῦ.

Ἐπέρασαν ἑκτοτε πεντήκοτα ἔτη. Ἡ ἐλευθέρα πλέον Ἑλλάς, ἐζήτησε καὶ παρέλαβε τὰ ὁστ' αὐτοῦ Ἐθνομάρτυρος. Ἡ μετακομιδὴ ἔγινε μὲ πᾶσαν ἐπισημότητα. Τὰ ἱερὰ λείψανα ἐναπετέθησαν εἰς τάφον ἐντὸς τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Τότε (1872) ἔγιναν καὶ τὰ ἀποκαλυπτῆρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Γρηγορίου Ε' πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπήγγειλε τὸ γνωστὸν ποίημα :

«Πῶς μὲ θωρεῖς ἀκίνητος; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου;
Τὰ φτερωτά σου ὄνειρα, γιατί στο μέτωπό σου

νά μή φυτρώνουν, γέροντα, τόσες χρυσές ἐλπίδες
ὅσες μᾶς δίνει ἡ ὄψι σου παρηγοριές κι ἐλπίδες;
.....

Περίληψις. Πανικόβλητοι οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων ἔλαβον σπασμωδικὰ καὶ βίαια μέτρα διὰ νὰ τὸν καταπνίξουν. Τότε ἀπηγχονίσθη ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄.

Ἑρωτήσεις. Διατί οἱ Τοῦρκοι προέβησαν εἰς σφαγὰς; Ποῖον ἀποτέλεσμα ἐπέδωκον καὶ ποῖον ἔφερον; Τί τοὺς ἐβλαπεν ὁ Πατριάρχης; Πῶς ἐσκέφθησαν νὰ τὸν ἐξοντώσουν; Ποῦ ἐκηδεύθη; Πότε μετεφέρθησαν τὰ ἅγια λείψανά του εἰς τὴν Ἑλλάδα; Ποῦ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὸν τάφον του;

Ἑργασία. Νὰ εὐρῆτε καὶ νὰ ἀπαγγείλετε τὸ ποίημα. «Εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε΄».

2. ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

«..Ἡ δύναμις σου πέλαγος
κι ἡ θέλησί μου βράχος...»
(Σολωμός)

α) Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

1. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἦτο ἀπόγονος μιᾶς οἰκογενείας κλεφτῶν, οἱ ὅποιοι ἐπάλαισαν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας κατὰ τῆς σκληρᾶς δουλείας τῶν Ἑλλήνων. Ἐγεννήθη κάτω ἀπὸ ἓνα δένδρον εἰς τὸ Ραμοβούνι τῆς Μεσσηνίας, ὅταν οἱ Ἀλβανοὶ ἐρήμωναν τὴν Πελοπόννησον μετὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ἀπόπειραν (1770).

Κανεὶς ἀπὸ τὴν γενεάν του δὲν εἶχε πεθάνει εἰς τὸ κρεββάτι. Δέκα ἐτῶν, εἰς τὸν πύργον τῆς Καστανίτσης, εἶδε πῶς πολεμοῦν καὶ πῶς πεθαίνουν. Ἦτο μικρὸς ἀκόμη, ὅταν ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς ἄλλους κλέφτας ὡς ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ γίνῃ ἀρχηγός. Καὶ ἐφόρεσε τὴν στολὴν τοῦ καπετᾶ-

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

νιου. Ἐβοήθησε τὸν Ἀνδρουῖτσον νὰ διασχίσῃ τὴν Πελοπόννησον. Κατήντησεν ὁ τρόμος τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι τὸν κατεδίωκον διαρκῶς καὶ τὸν ἠνάγκαζον νὰ μετακινῆται. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμαθεν ὅλα τὰ μονοπάτια, ὅλα τὰ σπήλαια καὶ ὅλα τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τῆς Πελοποννήσου. Ὅλα αὐτὰ θὰ τοῦ ἦσαν χρήσιμα κατόπιν. Εἰς τὸ τέλος καταφεύγει κυνηγημένος εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀγναντεύει τὸν Μοριᾶν μὲ τὸν καμὸν τοῦ ἐξορίστου. Δὲν νοσταλγεῖ τὴν ἐστίαν του, διότι δὲν τὴν ἐγνώρισε ποτέ. Νοσταλγεῖ τὸν Ἀγῶνα. Κατετάχῃ εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατόν. Διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Φιλικῶν τὸν εὔρον προπαρασκευασμένον. Ἐμνήθη ὑπ' αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπεβίβασθη εἰς τὴν Μάνην. Συνειργάσθη μὲ τὸν Πετρόμπεην καὶ κατέλαβον τὴν Καλαμάταν.

Ἦτο πλέον 52 ἐτῶν, ἀλλὰ εὐκίνητος καὶ δραστήριος. Μὲ τὴν μεγάλην στρατηγικὴν εὐφυΐαν του καὶ τὴν γνῶσιν πραγμάτων καὶ προσώπων, κατώρθωσε νὰ ἀναδειχθῇ ἀρχιστράτηγος καὶ σωτὴρ τῆς Πελοποννήσου.

2. Νῖκαι εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ τὰ Δολιανὰ. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Καλαμῶν, ὁ Κολοκοτρῶνης συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ κυριεύσῃ τὴν Τρίπολιν. Ἡ Τριπολιτσά, ἦτο ἡ κεφαλὴ διὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔπρεπε νὰ κτυπηθῇ. Εἰς αὐτὴν του τὴν προσπάθειαν ἐδοκίμασεν ἀπογοητεύσεις καὶ ἀγωνίας. Ὡς στρατηγικὸς ἐγκέφαλος καὶ ἐμπυχωτῆς τοῦ Ἀγῶνος, ὤθησε τὰ ἄοπλα πλήθη νὰ γίνουν πολεμικὰ σώματα. Ἐδωσεν οὕτως εἰς τὸν ἀναρχούμενον ἀγῶνα τὴν μορφήν τοῦ πολέμου.

Τὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου ἀνησύχησαν τὸν Χουρσίτ, ὅστις ἐπολιόρκει τὸν Ἀλῆ Πασᾶν. Ἐφοβήθη διὰ τὴν οἰκογένειάν του καὶ τοὺς θησαυροὺς του. Ἀπέσπασε λοιπὸν 3500 Ἀλβανούς ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν του καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐπὶ κεφαλῇ αὐτῶν ἦτο ὁ ἱκανὸς καὶ ἐμπειροπόλεμος Μουσταφάμπεης. Οὗτος ἔφθασε χωρὶς δυσκολίαν εἰς τὰς Πάτρας, διότι ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ἐπαναστατήσῃ ἀκόμη. Ἐλεηλάτησε τὰς Πάτρας καὶ κατόπιν ἔκαυσε τὸ Αἶγιον. Διέλυσε τοὺς πολιορκητὰς τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου. Τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Ὁ Κολοκοτρώνης με 200 Μανιάτας, τὸν Πετρόμπεην, τὸν Παπαφλέσαν καὶ ἄλλους, ἐπολιόρκησε τὴν Καρύταιναν. Μόλις ὅμως ἐνεφανίσθησαν οἱ Τούρκοι, οἱ ἄοπλοι καὶ ἄπειροι πολιορκηταὶ διεσκορπίσθησαν. Τότε οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε μόνος. Κατῶρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ 300 νεοσυλλέκτους καὶ ἤρχισε νὰ τοὺς γυμνάζῃ εἰς τὸ χωρίον Πιάνα. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν, μόλις ἐνεφανίσθη τουρκικὸς στρατός.

Τέλος ἐπέτυχε νὰ πείσῃ τοὺς πάντας ὅτι, ἂν δὲν καταληφθῇ ἡ Τρίπολις, ἡ Ἐπανάστασις κινδυνεύει. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ ἐπιτύχουν με ἐπίθεσιν, ἤρχισαν νὰ τὴν πολιορκοῦν. Ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης με τοὺς ἀνεψιούς του καὶ 850 ἄνδρας κατέλαβε τὸ **Βαλτέτσι**. Ἐναντίον αὐτῶν ἐπετέθη ὁ Μουσταφάμπεης με 6500 πεζοὺς καὶ 1500 ἵππεις (12 Μαΐου). Πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων ἔσπευσαν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας. Ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Κατὰ τὴν νύκτα ἔφθασαν καὶ ἄλλαι ἐνισχύσεις. Οὕτω, τὴν ἐπομένην οἱ Ἕλληνες κατῶρθωσαν νὰ τρέψουν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ κυριεύσουν πολλὰ λάφυρα. Τὸ κυριώτερον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔλαβον θάρρος. Πρὶν ἔφευγον μόλις ἤκουον ὅτι ἔρχονται Τούρκοι. Τώρα ἤρχισαν νὰ ἐρωτοῦν : «Ποῦ εἶναι οἱ Τούρκοι».

Ὁ Μουσταφάμπεης, διὰ νὰ ἀποπλύνῃ τὴν ἐντροπὴν, ἔστειλεν 6.000 πεζοὺς καὶ ἵππεις διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὰ **Βέρβαινα**. Οὗτοι εἰς τὰ **Δολιανὰ** συνήντησαν τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, ὁ ὅποιος ἐπήγαινε εἰς τὸ Ναύπλιον με 200 ἄνδρας. Συνήφθη τότε μεγάλη μάχη. Τὸν Νικήταν ἐβοήθησαν καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ Βέρβαινα. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Τούρκοι ἔπαθον μεγάλην φθοράν.

3. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Τώρα ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἔγινε στενωτέρα. Οἱ Τούρκοι ἀνέμενον βοήθειαν, ἀλλὰ ματαίως. Τὰ τρόφιμα καὶ τὸ ὕδωρ ἔλειπον. Αἱ ἀσθένειαι τοὺς ἐθέριζον. ἤρχισαν λοιπὸν νὰ σκέπτωνται τὴν παράδοσιν, ἀλλὰ δὲν ἔμενον σύμφωνοι ὥς πρὸς τοὺς ὅρους. Ἐπηκολούθησεν ὀχλαγωγία καὶ σύγχυσις. Τότε μερικοὶ Ἕλληνες διέκρινον ἐν κανονιστάσιον ἀφροῦρητον. Ἀνερριχήθησαν λοιπὸν ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἄλλου καὶ

ἔφθασαν εἰς τὸν προμαχῶνα. Ἔστρεψαν τότε τὰ πυροβόλα κατὰ τῆς Τριπόλεως καὶ ἤρχισαν νὰ βομβαρδίζουν τὴν πόλιν.

Τότε ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τριπόλεως. Οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ ἐξεχύθησαν ὡς χεῖμαρρος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πόλεως. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ πύλαι ἤνοιγον ἐμπρὸς εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἡρωϊκῶν πολιορκητῶν. Ἐπηκολούθησαν σκηναὶ ἀλλοφροσύνης καὶ πανικοῦ ἀπὸ τὸ ἓν μέρος, ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρᾶς ἀπὸ τὸ ἄλλο. Κατακλείς ἦτο ἡ γενικὴ ληληλασία καὶ ἡ σφαγὴ. Τὸ μῖσος τόσων ἑκατονταετηρίδων δὲν ἐπέτρεπε τὸ ἔλεος καὶ τὸν ἀνθρωπισμόν.

Διὰ τὴν νύκτα αὐτὴν (23 Σ/βρίου 1821) ὁ Σολωμὸς γράφει :

«Ἄ! τὶ νύκτα ἦταν ἐκείνη,
ποὺ τὴν τρέμει ὁ λογισμός;
Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη
πάρεξ θάνατου πικρός.

Παντοῦ φόβος καὶ τρομάρα
καὶ φωνῆς καὶ στεναγμοί·
παντοῦ κλάψα, παντοῦ ἀντάρρα
καὶ παντοῦ ξεψυχισμοὶ . . .»

Οἱ θησαυροί, οἱ ὅποιοι ἐπὶ αἰῶνας εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὴν Τρίπολιν, διηρπάγησαν. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Μόνον οἱ Ἀλβανοὶ ἐσώθησαν μὲ μεγάλην δυσκολίαν, διότι εἶχον ὑπογράψει συμφωνίαν μὲ τὸν Κολοκοτρῶνην πρὸ τῆς ἀλώσεως.

Μὲ τὰ ἀμέτρητα λάφυρα ὠπλίσθησαν καλῶς ὅλοι οἱ ἄνδρες καὶ οἱ χωρικοὶ ἐπέταξαν τὰς σφενδόνας καὶ τὰς μαχαίρας. Τὸ ἥθικόν ὅλων ἐξυψώθη.

Περίληψις. Ὁ φωτεινὸς νοῦς τοῦ Κολοκοτρῶνη συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως. Αἱ πρῶται νίκαι εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ τὰ Δολιανὰ ἐνεθάρρυναν τοὺς Ἕλληνας. Ἡ στενὴ πολιορκία ἐπέτυχε καὶ ἡ ἄλωσις ἐπραγματοποιήθη (23 Σ/βρίου).

Ἐρωτήσεις. 1) Διατί ὁ Κολοκοτρῶνης ἐπέμενε εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Τριπόλεως; 2) Ποίας ἀπογοητεύσεις ἐδοκίμασε καὶ διατί δὲν ἐκάμφθη; 3) Πῶς εἰς τὸ τέλος ἐδικαιώθη; 4) Διατί οἱ Ἕλληνες ἐφάνησαν σκληροὶ τιμωροί;

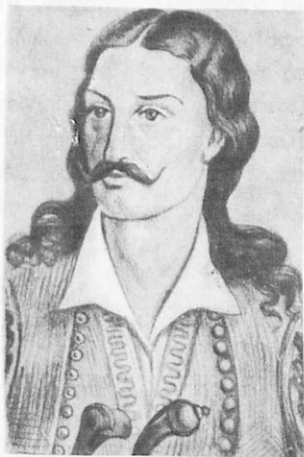
Έργασία. Συγκεντρώσατε ανέκδοτα από την ζωή του Κολοκοτρώνη, δημοτικά άσματα και περιγραφές δια των «Γέρον του Μοριά».

β) Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΛΑΜΑΝΑΣ

1. Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μουσουνίτσαν τὸ 1788. Νέος προσήλθεν εἰς μοναστήριον καὶ ἐχειροτονήθη διάκος. Ὁ ἀήρ τῶν ὁρέων ὅμως τὸν ἔθελγεν περισσότερο. Ἐπέταξε τὰ ράσα καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Σκαλτσᾶ. Ριφοκίνδυνος καὶ ἐφευρετικὸς κατὰ τὰς ἐπιθέσεις, ὠραίος καὶ μὲ παράστημα ἐπιβλητικόν, διεκρίθη συντόμως μεταξύ τῶν συντρόφων του. Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τὸν ἐδέχθη καὶ τὸν κατέταξεν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐκλεκτῶν σωματοφυλάκων του. Ἦτο μία πραγματικὴ σχολὴ δι' ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγούς ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλῆ. Κατόπιν τὸν προσέλαβεν ὁ Ἀνδρουῖτσος, ὅστις ἦτο ἄρματολὸς εἰς τὴν Λεβάδειαν. Ὅταν ἔφυγεν ὁ Ἀνδρουῖτσος, ἀνέλαβε τὸ ἄρματολίκι ὁ Διάκος. Μὲ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ ἐπίσκοπος Σαλῶνων Ἡσαΐας εὐλόγησε τὰ ἐπαναστατικὰ ὅπλα καὶ ὥρκισε τοὺς ὀπλαρχηγούς. Ὁ Διάκος κατέλαβε τότε τὴν Λεβάδειαν.

2. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Ὁ Χουρσίτ διέταξε τοὺς στρατηγούς του Κιοσέ Μεχμέτ καὶ Ὁμέρ Βρυώνη νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Πανουργιᾶς, ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Διάκος ἐφρόντισαν νὰ καταλάβουν τὰς διαβάσεις. Ἐκεῖ τὸ ἀτομικὸν θάρρος, ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ γνῶσις τοῦ τόπου θὰ ἐξεμηδένιζον τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Πανουργιᾶς κατέλαβε τὴν Χαλκωμάταν, ὁ Δυοβουνιώτης τὴν γέφυραν τοῦ Γοργοποτάμου καὶ ὁ Διάκος τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας. Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς τεραστίας στρατιᾶς τῶν Κιοσέ Μεχμέτ καὶ Ὁμέρ Βρυώνη, οἱ δύο πρῶτοι διεσκορπίσθησαν.

Ἀθανάσιος Διάκος

Ὁμὲρ Βρυώνης

Εἶναι ἀναρίθμητοι. Καὶ ὅμως κατὰ τοῦ χειμάρρου ἀνθίσταται ἡ σταγὼν. Ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον πίπτουν οἱ ἥρωες. Περί τὸν ἀτρόμητον δὲν μένουν παρὰ 48 μόνον παλληκάρια. Οἱ ἄλλοι δὲν ὑπάρχουν πλέον.

Βοή τρικυμίας σείει τὴν Ἀλαμάναν. Μετ' ὀλίγον οὐδεὶς ἐκ τῶν 48 ἀνδρείων ὑπῆρχεν. Μόνον τὰ στήθη τοῦ Διάκου δὲν εὔρον αἱ σφαῖραι. Μέσα εἰς τὰ φλεγόμενα νέφη τοῦ καπνοῦ, ὀρθοῦται ἀκόμη τὸ ἥρωϊκὸν ἀνάστημά του. Οἱ ἐχθροὶ θέλουν νὰ τὸν συλλάβουν ζωντανόν. Ἐκεῖνος ἐγκαταλείπει τὸ ἄχρηστον πλέον ὄπλον του. Σύρει τὸ ξίφος καὶ κτυπᾷ μὲ αὐτό. Σφαῖρα ἐχθρική τὸ θραύει, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπον μάχεται. Ἐμπρὸς καὶ πίσω, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ βοᾷ τὸ πλῆθος τῶν ἀγρίων. Ὁ Διάκος συλλαμβάνεται.

Μὲ κατὰμαυρον τὸ ὥραϊον τοῦ πρόσωπον, μὲ τὰ πλούσια μαλλιά του βραμμένα εἰς τὸ αἶμα, ὀδηγεῖται δέσμιος εἰς τὴν Λαμίαν. Ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης θαυμάζει τὸ ἀνδρικὸν του κάλλος καὶ θέλει νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωὴν. Ὁ Κιοσέ Μεχμέτ ἐπιμένει νὰ θανατωθῇ καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον παραδειγματικόν. Τοῦτο ἐπεθύμουν καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι τῆς Λαμίας.

Ἡ φύσις γύρω ἐμειδία μέσα εἰς τὸ ὄργιον τῶν χρωμάτων καὶ ἀρωμάτων τῆς ἀνοιξέως. Ὁ ἥρωες ἐμελαγχόλησε. Ἦνοιξε τὰ χεῖλη

Κατόπιν τούτου ὁλόκληρος ὁ στρατὸς ἐκείνος ἐστράφη κατὰ τοῦ Διάκου. Μὲ τοὺς πρώτους πυροβολισμοὺς καὶ τὴν πρώτην ἔφοδον τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ διεπιστώθη ἡ συντριπτικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ φίλοι του συνεβούλευσαν τὸν Διάκον νὰ φύγῃ καὶ νὰ μὴ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του, τὴν τόσον πολυτίμον διὰ τὸν Ἀγῶνα. Ἀλλ' αἱ σκιαὶ τῶν Τριακοσίων τοῦ Λεωνίδου δὲν τοῦ τὸ ἐπιτρέπουν. Ἔμεινε διὰ νὰ θυσιασθῇ.

Οἱ Τοῦρκοι ὅλονεν πλησιάζουν καὶ σπεύρουν τὸν θάνατον.

του και ειπε με παραπονον:

«Για ιδες καιρό, πού διάλεξεν ο Χάρος νά μέ πάρη,
τώρα π' άνθίζουν τά κλαδιά και βγάν' ή γή χορτάρι . . .»

Οί δήμιοι διεπέρασαν τόν πάσσαλον δια τοῦ σώματος του. Ὁ γλυκύτερος τῶν λυτρωτῶν τῆς Πατρίδος, λιπόθυμος, ἔκλινε τήν ώραίαν του κεφαλήν. Τήν περιέβρεχεν ὁ ἰδρώς τῆς ἀγωνίας. Ἡμιθανής ἐρρίφθη εἰς τήν πυράν. Αἱ φλόγες περιεκύκλωσαν τὸ ώραιον σῶμα τοῦ θύματος. Καί ὡς νέφος καπνοῦ, ἡ ψυχὴ του, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς (24 Ἀπριλίου 1821).

γ) ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ

1. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος. Ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου Ἀνδρίτσου, τοῦ συμπολεμιστοῦ τοῦ Κατσώνη. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰθάκην (1770) καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὁμητικοῦ ἥρωος. Ἦτο μόλις 15 ἐτῶν, ὅταν τὸν προσέλαβεν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς. Ἐξετίμησε τὸ θάρρος του καὶ τὸν διώρισεν ἀργότερα γενικὸν ἀρματολὸν τῆς Βοιωτίας, Φωκίδος καὶ Δωρίδος.

Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε μέτριον ἀνάστημα, ώραιον σῶμα καὶ δασύτριχα στήθη.

«Σὰν βράχος εἶν' οἱ πλάτες του,
σὰν κάστρο ἡ κεφαλὴ του
καὶ τὰ πλατιά τὰ στήθια του
τοῖχος χορταριασμένος».

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἦλθεν εἰς τὴν Φωκίδα καὶ συνεκέντρωσε πολλὰ παλληκάρια. Ὅταν ἔμαθε τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Διάκου, ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Τούρκους. Ἐμαθεν ἐξ ἄλλου τὸ σχέδιον τῆς πορείας τῶν καὶ

Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος

ἔπρεπε νὰ τὴν ἀνακόψῃ, ὥστε νὰ μὴν περάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

2. Ἡ μάχη τῆς Γραβιᾶς. Οἱ Τοῦρκοι πράγματι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Λαμίαν διὰ τὴν Ἀμφισσαν. Τότε ὁ Πανουργιᾶς, ὁ Δουβουνιώτης καὶ ἄλλοι κατέλαβον τὰς πλησίον τῆς Γραβιᾶς διαβάσεις. Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶπεν εἰς τὰ παλληκάρια του νὰ τὸν ἀκολουθήσουν εἰς τὸ Χάνι. Ἐκάλεσε τότε ὅσους θέλουν, νὰ πιασθοῦν εἰς τὸν χορόν. Τὸν ἠκολούθησαν 118 γενναῖοι καὶ μὲ τὸ ὄψμα :

«...Κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριά, Ἀγραφα καὶ Ξηρόμερο..»

ἔφθασαν εἰς τὸ Χάνι. Καὶ

«...Ἐκεῖ τὸν χορόν διαλύει,
κλείει τὴν μάνδραν καὶ οὕτω λαλεῖ:
Ἡ Πατρίς μας ἐδῶ μᾶς καλεῖ
στρατιῶται ἀνδρεῖοι...»

Ἡ ἐπιχείρησις ἦτο ἐπικίνδυνος, ἀλλ' οἱ μαχηταὶ περιεφρόνησαν τὸν θάνατον. Εἰσῆλθον εἰς τὸ Χάνι, ἔκλεισαν ὅλα τὰ ἀνοίγματα καὶ ἤνοιξαν πολεμίστρας.

Οἱ Τοῦρκοι κατεδίωξαν εὐκόλως τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς καὶ ἔφθασαν ἀνύποπτοι εἰς τὸ Χάνι. Ἐκεῖ ἐδέχθησαν ὁμοβροντίαν καὶ ἐκάλυψαν μὲ σωροὺς πτωμάτων τὸν γύρω χῶρον. Τότε :

«...οἱ ἐχθροὶ ἐμοιράσθησαν εἰς τρία μέρη· προηγοῦντο οἱ ἵππεῖς καὶ ἠκολούθουν οἱ πεζοί. Οὕτω παραταχθέντες ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἤρχισαν τὴν μάχην... Μὲ τόσῃ λύσσαν ἐμάχοντο οἱ ἐχθροί, ὅπου πάντοτε ὁ ἐπόμενος ἐπατοῦσε τὸν πεσόντα προηγούμενον, καὶ ὁ μέγας σωρὸς τῶν πεσόντων ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς ἐχθρούς μας διὰ προφύλαξιν ἐναντίον τῶν ἰδικῶν μας ἐγκλείστων· ὁ πόλεμος ἐστάθη συνεχὴς ἕως τὰ μεσάνυχτα...»

(Δ. Σίμου, Ἔφορος καὶ δημογέρων Σαλῶνων).

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης παρήγγειλεν εἰς τὴν Λαμίαν νὰ τοῦ στείλουν κανόνια. Τὴν νύκτα ὅμως οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ ἔκαμον αἰφνιδιαστικὴν ἐξοδὸν καὶ ἔφθασαν εἰς τὰ ὄρη (8 Μαΐου) χωρὶς σχεδὸν ἀπωλείας.

Εἰς τὸ ἡρωϊκὸν Χάνι ἐστήθη (1888) μαρμάρινον μνημεῖον

μέ προτομήν τοῦ Ὀδυσσεύς. Ἐπάνω εἰς αὐτό ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή :

«Μὲ λένε Χάνι τῆς Γραβιάς, γιὰ χάνι μ' εἶχαν χτίσει·
μὰ ὁ γυιὸς τοῦ Ἀνδρούτσου μ' ἔκαμε τῆς δόξας ἐρημοκκλήσι»

3. Ἡ νίκη εἰς τὰ Βασιλικά. Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης παρέμεινεν ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας παρὰ τὸ Χάνι. Κατόπιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν. Ἐπροχώρησε πρὸς τὰς Θήβας, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Ἐκεῖ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς τῆς Ἀττικῆς καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς Τούρκους.

Δὲν ἐπροχώρησεν ὁμως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ εἶχον καταλάβει τὸν Ἰσθμόν. Ἐφοβεῖτο μήπως οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τοῦ ἀποκόψουν τὰς συγκοινωνίας του. Ἐξ ἄλλου ἀνέμενεν ἐνισχύσεις, διότι αἱ δυνάμεις του εἶχον ἐλαττωθῇ.

Πράγματι δὲ 8.000 στρατοῦ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἶχον φθάσει ἤδη εἰς Λαμίαν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Πανουργιάς, Δυοβουνιώτης καὶ Γκούρας κατέλαβον τὰ **Βασιλικά** καὶ ἀπέκοψαν τὴν ὁδὸν πρὸς Ἀταλάντην. Οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν διὰ νὰ τοὺς διασκορπίσουν (25 Αὐγούστου). Οἱ Ἕλληνες ἀντέστησαν μὲ πείσμα. Κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἠκούσθη ἡ φωνή : «Ἐρχεται ὁ Ὀδυσσεύς!» Τότε ἔλαβον περισσότερον θάρρος καὶ ὥρμησαν ξιφῆρεις μὲ ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Γκούραν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἐπὶ κεφαλῇς αὐτῶν Βευρὰν πασᾶς ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του καὶ ὁ στρατὸς διελύθη.

Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ Τρίπολις εἶχε πέσει καὶ τὸν Ὀκτώβριον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἠπειρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ αὐτοθυσία τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς ἔσωσε τὸν Ἀγῶνα.

Περίληψις. Ὁ Χουρσίτ ἀποστέλλει τὸν Ὅμηρ Βρυώνην καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ νὰ καταπνίξουν τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ νὰ σπεύσουν εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης Τριπόλεως. Ὁ Διάκος εἰς τὴν Ἀλαμάναν τοὺς ἐμποδίζει μὲ τὸ σῶμα του καὶ εὕρισκε τραγικὸν θάνατον. Ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρού-

ττος γίνεται θρύλος εις τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Ὁ Γκούρας καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ καταστρέφουν ὁλόκληρον στρατιὰν εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ βοήθεια δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἡ ἄλυσίς τῆς ἐπραγματοποιήθη.

Ἑρωτήσεις. 1) Διατί ὁ Διάκος ἐπῆρε αὐτὸ τὸ ὄνομα; 2) Διατί δὲν ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἀλαμάναν; 3) Γνωρίζετε ὅτι εἰς τὴν Λαμίαν ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Διάκου, ὅπου καίει ἀκοίμητος κανδήλα, καὶ ὁ ἀνδριάς τοῦ ἥρωος; 4) Διατί ὁ Ὅδυσσεὺς ὠχυρώθη εἰς τὸ Χάνι; 5) Ποιοὶ ἐπολέμησαν εἰς τὰ Βασιλικά; 6) Διατί ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶναι ἰσαξία ἐκείνης τοῦ Βαλτετισίου;

Ἑργασίαι. 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ νέα πεδία τῶν μαχῶν καὶ συμπληρώσατε τὸ λεύκωμά σας μὲ τὰς εἰκόνας τῶν νέων ἡρώων. 2) Συγκεντρώσατε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἄλλα ποιήματα, τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Διάκον καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

δ) ΟΙ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΝΑΡΗΣ

1. Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῆς Χίου. Ἡ Χίος εἶχε παραχωρηθῇ εἰς τὴν ἀδελφὴν τοῦ σουλτάνου διὰ νὰ καρποῦται τὸν φόρον ἐκ τῶν μαστιχοδένδρων. Ἐκυβερνᾶτο δὲ τόσο καλῶς, ὥστε οἱ κάτοικοι δὲν εἶχον καμμίαν διάθεσιν δι' ἐπανάστασιν. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν ἀπέναντι Μικρασιατικὴν ἀκτὴν ἀνέμενον πολυάριθμα στίφη ὀπλοφόρων, ἔτοιμα διὰ πᾶσαν λεηλασίαν.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὡς ἦτο φυσικόν, εἶχε σημαίνουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν. Οὗτος ἀνέθεσεν εἰς τὸν

ἀρχηγὸν τῶν Σαμίων ἐπαναστατῶν Λυκοῦργον Λογοθέτην νὰ μεταβῇ εἰς Χίον καὶ νὰ παρακινήσῃ τοὺς κατοίκους πρὸς ἐπανάστασιν.

Πράγματι ὁ Λογοθέτης μὲ 1500 ἄνδρας ἀπεβιβάσθη εἰς Χίον (10-3-1822). Ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἀπεσύρθη εἰς τὸ φρούριον καὶ ἡ πόλις καὶ ὁλόκληρος ἡ νῆσος παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἐλευθερωτάς. Μὲ τὰ μικρά του τηλεβόλα ὁ Λογοθέτης ἐκανονιοβόλει τὸ φρούριον. Οὕτως οἱ Τοῦρκοι ἀντελήφθησαν πόσον πτωχὰ μέσα

Δημ. Ὑψηλάντης

διέθετον οί Έλληνες. Έπέμειναν τότε με περισσότερον θάρρος, αλλά και την έλπίδα συντόμου βοηθείας.

Ό σουλτάνος ώργισθη από τα γεγονότα αυτά. Τα έθεώρησεν ως προσωπικήν του προσβολήν. Αί γυναίκες δε του χαρεμίου έφώναζον και έζήτουν την τιμωρίαν των στασιαστών. Διετάχθη τότε ή φυλάκισις όλων των Χίων της Κων/πόλεως, εκ των οποίων έξήκοντα απέκεφαλίσθησαν.

Περί τò τέλος Μαρτίου ένεφανίσθη και ό τουρκικός στόλος και απέβίβασεν 7.000 στρατιώτας εις τò νότιον τμήμα της νήσου. Οί Τουρκοί εκ του φρουρίου έπετέθησαν τότε κατά των έπαναστατών και τα πάντα παρεδόθησαν εις τò πύρ. Οί Σάμιοι προέβαλον μικράν αντίστασιν και κατόπιν έπεβιβάσθησαν εις ψαριανά πλοία. Ούτως ή νήσος έγκαταλείφθη εις την τύχην της.

Άπό την Μικρασιατικήν δε άκτὴν κατέφθασαν τα στίφη των άτάκτων και έπεδόθησαν μετά ζήλου εις τò έργον της σφαγής και της λεηλασίας. Παραλλήλως έξεχύθησαν άνα την νήσον και οί στρατιώται του Καρά Άλή, όστις ήτο ό ναύαρχος του τουρκικού στόλου. Η πόλις και τεσσαράκοντα χωρία της νήσου είχαν μεταβληθῇ εις καπνίζοντα έρείπια.

Τò Πάσχα του 1822 έβάφη εις τò αίμα των Χίων. Άπό τας 100.000 κατοίκων της ώραίας νήσου περί τας 23.000 έσφάγησαν και 47.000 έπωλήθησαν ως δοϋλοι. Οί άλλοι 30.000 διεσκορπίσθησαν ως φυγάδες εις διάφορα μέρη και μόνον 2.000 εκ αύτων απέμειναν εις την νήσον δια να καλλιεργούν τα μαστιχόδενδρα.

2. Ό Κανάρης εκδικείται την καταστροφήν. Τò κακούργημα της Χίου δέν έμεινεν άτιμώρητον. Ό έλληνικός στόλος ένεφανίσθη εις τα ύδατα της Χίου και κατόπιν εις τα Ψαρά. Έγινε συμβού-

Κωνστ. Κανάρης

Καρά 'Αλῆς

λιον τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἀπεφασίσθη νὰ προσβάλουν τὸν τουρκικὸν στόλον μὲ πυρπολικά. Τὴν παράτολμον αὐτὴν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβον ὁ Ὑδραῖος Πιπῖνος καὶ ὁ Ψαριανὸς **Κανάρης**.

Οἱ δύο ἥρωες ἐξέλεξαν ἀπὸ 20 γενναίους συντρόφους. Κατόπιν μετέβησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μετέλαβον τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἐπειτα εἰσῆλθον εἰς δύο λέμβους καὶ ἔδεσαν εἰς ἐκαστὴν ἀνὰ ἓν πυρπολικόν. Μετὰ πολλὰς περιπετείας ἔφθασαν κατὰ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου.

Ἡ νύξ τῆς 6ης Ἰουνίου ἦτο σκοτεινὴ. Ὅλα ὅμως τὰ πλοῖα εἶχον φωταγωγηθῇ καὶ πλουσιώτερον ὄλων ἡ ναυαρχὸς καὶ ἡ ὑποναυαρχὸς. Ὁ Κανάρης ἀνέλαβε τὴν πρώτην καὶ ὁ Πιπῖνος τὴν δευτέραν. Ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ραμαζανίου καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὁλόήμερον νηστείαν, ἔτρωγον κατὰ κόρον καὶ διεσκέδαζον. Εἰς τὴν ναυαρχίδα εὐρίσκοντο ὅλοι οἱ ἀξιωματικοί, προσκεκλημένοι τοῦ Καρά 'Αλῆ.

Ὁ Πιπῖνος προσκολλᾷ βιαστικὰ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα, τὸ ἀνάπτει καὶ ἀπομακρύνεται. Ἡ προσκόλλησις ὅμως δὲν ἦτο καλὴ. Τοῦτο ἀπεμακρύνθη καὶ ἐκάη χωρὶς νὰ προσνήσῃ ζημίαν εἰς τοὺς ἐχθρούς.

Ὁ Κανάρης προσκολλᾷ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ναυαρχίδα μὲ ἀσφάλειαν. Τὸ ἀνάπτει καὶ φεύγει μὲ τὴν βεβαιότητα τῆς ἐπιτυχίας. Πράγματι δὲ αἱ φλόγες περιέζωσαν τὴν ναυαρχίδα καὶ ἤρχισε νὰ καίεται. Τὸ πῦρ μετεδόθη καὶ εἰς ἓν πλησίον αὐτῆς ἡγκυροβολημένον πλοῖον. Ἦκολούθησε πανικὸς μεταξὺ τῶν Τούρκων. Ἐκοπτον διὰ πελέκεων τὰ καλῶδια τῶν πλοίων διὰ νὰ ἀπομακρυνθοῦν καὶ οὕτως ἐσώθησαν. Ὁ Καρά 'Αλῆς καὶ οἱ συνδαιτυμόνες του ἐξύπνησαν μεθυσμένοι. Ἦρχισαν νὰ πίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σωθοῦν κολυμβῶντες. Ὁ Καρά 'Αλῆς κατῆλθεν μὲ τοὺς ὑπη-

ρέτας του εἰς τὴν λέμβον διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀκτὴν. Ἦδη ὅμως τὸ πῦρ εἶχε φθάσει εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Ἡ ναυ-
αρχὸς μετεβλήθη εἰς πυροτέχνημα, τὸ
ὁποῖον κατηύγασε πρὸς στιγμὴν τὰ πε-
λάγη. Μία κεραία ἔπρεσε φλεγόμενη ἐπὶ
τοῦ Καρὰ Ἀλῆ καὶ τὸν ἐπλήγωσε θανα-
σίμως. Μετεφέρθη εἰς τὴν παραλίαν καὶ
ἐξέπνευσε εἰς τὸ σημεῖον ὅπου εἶχε θα-
νατώσει χιλιάδας ἀθώων.

Ὁ Κανάρης ἀπὸ μακρὰν ἤκουσε τὸν
τρομακτικὸν κρότον τῆς ἐκρήξεως, εἶδε
τὴν τεραστίαν φλόγα καὶ ἀνεφώνησεν :

— ὦ, τί ὠραία φωτοχυσία!

Μὲ τὸν δαυλὸν του εἶχε φωτίσει τὰ
σκότη τῆς δουλείας. Ἡ λάμψις του ἐφά-
νη πολὺ μακρὰν, διὰ νὰ μηνύσῃ εἰς τὸν
ἐλεύθερον κόσμον τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἑλ-
λήνων νὰ λυτρωθοῦν καὶ νὰ ζήσουν ἐλεύ-
θεροι.

Νησιώτης Ναυτικός

Τὸ δημοτικὸν τραγούδι ἀπηθανάτισε τὸ μέγα κατόρθωμα :

«Μπουρλότο ἀπὸ τὴν Ὑδρα,
μπουρλότο ἀπὸ τὰ Ψαρά
ἐπῆγαν καὶ συγκάψαν
τὰ γένια τοῦ πασᾶ».

Οἱ Ἕλληνες πυρποληταί, μαυρισμένοι καὶ ἀσκεπεῖς, ἔφθασαν
εἰς τὰ Ψαρά. Μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κανάρην κατηνύνηθησαν εἰς τὴν
ἐκκλησίαν καὶ ἀνέπεμψαν δέησιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν σω-
τηρίαν των.

Οἱ Τοῦρκοι ἐθρήνησαν τοὺς 2.000 περίπου νεκροὺς των καὶ
ἐγκατέλειψαν τὴν ιδέαν νὰ προσβάλουν τὰ Ψαρά ἢ τὴν Σάμον.
Κατέφυγον ἐν σπουδῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ φόβος τῶν πυρπο-
λικῶν παρέλυε πᾶσαν δραστηριότητά των.

Περίληψις. Οί Σάμιοι άπεβιβάσθησαν εις την ήσυχον Χίον και την έπα-
νεστάτησαν. Ό τουρκικός στόλος, με ναύαρχον τον Καρά - Άλην, καταφθάνει
και καταστρέφει την μυροβόλον νήσον. Ό Κανάρης σπεύδει από τα Ψαρά και
με το πυρπολικόν του καίει την τουρκικήν ναυαρχίδα.

Έρωτήσεις. 1) Διατί ή Χίος δέν έπανεστάτησεν άμέσως; 2) Διατί ό σουλ-
τάνος ώργίσθη με την έπανάστασιν της Χίου; 3) Τι είναι ή μαστίχη; 4) Τι έν-
τύπωσιν έκαμεν εις την Εύρώπην ή άπανθρωπία των Τούρκων; 5) Διατί ό έλλη-
νικός στόλος έχρησιμοποίησε μόνον τα πυρπολικά; 6) Ποιον προηγούμενον
κατόρθωμα με πυρπολικόν ένθυμείσθε;

Έργασίαι. 1) Μελετήσατε από τον χάρτην την θέσιν της Χίου και σημειώ-
σατε την πορείαν του τουρκικού και ελληνικού στόλου. 2) Άναγνώσατε το ποίη-
μα Ούγκω - Παλαμά: «Τό Έλληνόπουλο». 3) Γράψατε έκθεσιν με θέμα: «Ό
δαυλός του Κανάρη».

ε) ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

1. Έ κάθοδος του Δράμαλη. Μετά την άποτυχίαν των Τούρ-
κων στρατηγών εις την Πελοπόννησον, ό σουλτάνος διώρισεν
ώς στρατάρχην τον Μαχμούτ πασά, τον έπιλεγόμενον Δράμα-
λην. Το «φιρμάνι» προς τον νέον στρατάρχην έγραφε: «Φωτιά
και σίδερο στους ραγιαδες». Αυτό ήθελε και ό Δράμαλης.

Τον Ιούνιον 1822 ξεκίνησεν από την Λάρισαν ή μεγαλυτέρα
στρατιά, από όσας είχον παρα-
τάξει μέχρι τουδε οι Τούρκοι. Πε-
ρισσότεροι από 30.000 ήσαν οι
πεζοι και οι ίππεις. Διέθετον πο-
λλά κανόνια και συνωδεύοντο
από 500 καμήλους και πολλά
άλλα φορτηγά ζώα.

Δράμαλης

«...Ό θόρυβος ώμοίαζε προς μη-
κυθμούς παμμεγίστης άγέλης
ταύρων· νέφη κονιορτού έγεί-
ροντο. Προηγούντο της στρα-
τιάς πολυάριθμοι δερβίσαι, έμί-
ραι και άλλοι κληρικοί, άγέρω-
χοι, ένθουσιώδεις και άλαλά-
ζοντες. Άλλοι έξ αυτών έψαλ-

λον στίχους τοῦ Κορανίου, ἄλλοι θρησκευτικά καὶ ἄλλα ἄσμα-
τα. Ἄλλοι πάλιν μουσικοὶ ἠγάλαζον ἢ ἔπαλλον ἢ ἐπυροβόλουν
διὰ διασκέδασιν. Ἦκολούθουν: ἀμέτρητοι ὑπηρέται, ἀστρο-
λόγοι, νεκρομάντις, μάγοι, θαυμαστοποιοί, ἀργυραμοιβοί,
σιδηρουργοί, τροφοδοταί, ἔμποροι καπνοῦ, ὀπίου, ἐδωδίων
καὶ ἄλλων εἰδῶν. Μεταπράται, ποτοπῶλαι, ἵπποκόμοι, ὑπη-
ρέται καὶ ἄλλοι τυχοδιώκται, καθὼς καὶ δῆμιοι καὶ λησταὶ
ἀκόμη, διὰ τὰς βοηθητικὰς ὑπηρεσίας τοῦ στρατοῦ. Ἴπποι
πολεμικοί, φορτηγοὶ καθὼς καὶ ἡμίονοι, φέροντες τὰ ὄπλα,
τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰς τροφὰς τοῦ στρατεύματος. Ἀπετέ-
λουν πάντα ταῦτα ἀληθῆς πανδαιμόνιον. Οἱ χρεμετισμοὶ τῶν
ἵππων καὶ οἱ δαιμονιώδεις θόρυβοι τῶν χιλιάδων ἀνθρώπων
καὶ κτηνῶν ἀντήχουν εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰς πεδιάδας καὶ ἐπανήρ-
χοντο εἰς τὰ ὅλα τοῦ στρατεύματος, οἰστρηλατουμένου μὲ
πολλὰ καὶ παράλογα ὄνειρα κατακτήσεων, λαφύρων καὶ
ὄνειρα θριάμβων...»

(Πουκεβίλ)

Ὁ Δράμαλης ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Ἀλαμάναν ἀνενόχλητος καὶ
ἐξεχύθη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βοιωτίας. Παντοῦ ἐγκατέλειπεν αἶμα
καὶ δυστυχίαν. Ὁ θάνατος ἐκαιροφυλάκει εἰς πᾶσαν του κίνησιν.
Ὁ τρόμος ἐπάγωνε τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων. Χωρία καὶ πόλεις
ἡρημώθησαν. Οἱ κάτοικοι «ἐπῆραν τὰ βουνά».

Ἐπειτα ἡ καταπληκτικὴ ἐκείνη στρατιὰ ἐξεχύθη εἰς τὴν Ἀττι-
κὴν. Ἐπέρασε τὰ Μέγαρα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ὁ μικρὸς
στρατός, τὸν ὅποιον εἶχον οἱ Ἕλληνες, ἐκλείσθη μέσα εἰς τὸ φρού-
ριον τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ διελύθη μόλις ὁ Δράμαλης εἰσῆλθεν εἰς
τὴν Κόρινθον. Καὶ αὕτη ἡ τότε προσωρινὴ κυβέρνησις, ἀντὶ
νὰ δεῖξη σύνεσιν καὶ σθένος, ἔδωσε τὸ παράδειγμα τοῦ πανικοῦ
καὶ τῆς φυγῆς. Εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ αὐτὰ ἠνοίχθησαν εἰς τὸν
Ἀργολικὸν κόλπον. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ ἡ φήμη τῆς μεγάλης
στρατιᾶς, ἡ ὁποία προέτρεχεν αὐτῆς, συνετέλεσαν ὥστε ὁ πλη-
θυσμὸς νὰ καταφύγῃ εἰς τὰς χαράδρας καὶ τὰ σπήλαια.

Ὁ ἔμπειρος περὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα πασαῶς τῶν Πατρῶν
Γιουσούφ συνεβούλευσε τὸν Δράμαλην νὰ καταστήσῃ τὴν Κόριν-
θον μόνιμον στρατηγεῖον του. Ἐκεῖ νὰ ἀποταμιεύῃ τροφὰς καὶ
πολεμοφόδια καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ μὲ τὸν καιρὸν τὴν Πελοπόννησον
εἰς εἰρήνευσιν. Ὁ Δράμαλης ὅμως διέταξε τὸν στρατὸν του νὰ προε-

λάση πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ θὰ ἔλκε τὴν πολιορκίαν καὶ θὰ ἀνέμενε τὸν τουρκικὸν στόλον.

Οἱ Ἕλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερασπίσουν τὰ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενὰ καὶ ὁ Δράμαλης ἔφθασεν εἰς τὸ Ἄργος (12 Ἰουλίου). Ἡ προφυλακὴ του ἔφθασεν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἔλκε τὴν πολιορκίαν του.

2. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. Μέσα εἰς τὴν γενικὴν ἀπογοήτευσιν καὶ ἀπελπισίαν, μέσα εἰς τὸ σκότος τῆς ἀπογνώσεως, μόνον μία καρδία δὲν ἐδειλίασε. Μόνον μία ψυχὴ ἐστάθη ὀρθὴ καὶ μία θέλησις ἔμεινε ἀλύγιστος, ὁ **Κολοκοτρώνης!**

Ὁ «Γέρος τοῦ Μοριά» ἐσήμανεν ἀμέσως ἐθνικὸν προσκλητήριο. Ἐκάλεσε τοὺς πάντας διὰ τὸν ὑπέρτατον ἀγῶνα. Πρὸς τοῦτο εὔρεν ἄξιον συμπαραστάτην τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην. Ὁ γενναῖος οὗτος κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ 700 ἄνδρας καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ὄχυρὸν φρούριον τοῦ Ἄργους, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπιζε μὲ ἡρωϊσμὸν ὁ Μανιάτης Καραγιάννης. Οὕτω ἐδόθη καιρὸς εἰς τὸν Κολοκοτρώνην νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του.

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ πεδιάς τοῦ Ἄργους μετεβλήθη εἰς πυρίνην θάλασσαν. Τεράστια φλόγες ὑψώνοντο πρὸς τὰ οὐράνια. Ὁ τόπος εἶχε μεταβληθῇ εἰς κόλασιν. Τίποτε δὲν εἶχεν ἀπομείνει εἰς τὴν θέσιν του. Τὰ πάντα ἐκάησαν.

Ἐξ ἄλλου ὁ Κολοκοτρώνης τρέχει παντοῦ. Καλεῖ, δίδει συμβουλὰς καὶ θάρρος. Ἀπειλεῖ τοὺς δειλοὺς καὶ «προσκυνημένους». Αἱ γυναῖκες φωνάζουν εἰς τοὺς ἄνδρας των : «τρέξατε, εἰδεμὴ θὰ ὑπάγωμεν ἡμεῖς». Καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καταφθάνει ἀπὸ τὴν Τρίπολιν ἐπὶ κεφαλῇς χιλιάδων γενναίων. Καθ' ὁδὸν προστίθενται καὶ ἄλλοι. Οὕτω συγκεντρώνονται εἰς τοὺς Μύλους περὶ τὰς 10.000 καὶ διαμοιράζονται εἰς τὰ ἐπίκαιρα σημεία.

Ὁ τουρκικὸς στόλος δὲν τολμᾷ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ τὸν Δράμαλην, ὁ ὁποῖος ὑποφέρει ἀπὸ τὴν πείναν, περισσότερον δὲ ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος. Τὰ ζῶα ἀποθνήσκουν ἀπὸ ἔλλειψιν χόρτου, ἐπεὶ καὶ τὸ θέρος ἐκεῖνο συνέπεσε νὰ εἶναι ξηρόν. Ἐπὶ πλέον ὅλων αὐτῶν ἡ δυσεντερία θερίζει τὸ στράτευμα.

Ὁ Δράμαλης ἔπρεπε νὰ ὀπισθοχωρήσῃ ἀμέσως. Ἀντὶ τούτου ὁμως κατετρίβη μὲ τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τοῦ Ἄργους. Ἦτο καὶ τοῦτο μία παγὶς τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐπίτηδες οἱ ἐκεῖ ἔγκλειστοι Ἕλληνες διεσκέδαζον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐνῶ οἱ καπνοὶ καὶ ἡ κνῖσα ἐκ τῶν ψηνομένων ἀμῶν ἀνυψώνοντο πρὸς τὸν οὐρανόν.

Κατόπιν πολυημέρου ἀγῶνος ὁ Δράμαλης κατάρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον. Δὲν εὔρεν ἐκεῖ οὔτε ψυχὴν ζωντανήν. Πολὺ περισσότερον δὲ δὲν εὔρεν ζωτροφὰς καὶ θησαυροὺς, ὥς ἤλπιζεν. Οἱ ἡρωϊκοὶ ὑπερασπισταί, ἀφοῦ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, εἶχον φύγει τὴν νύκτα.

Τότε πλέον ὁ Δράμαλης ἀπεφάσισε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν δρόμον τῆς ἀδόξου ἐπιστροφῆς. Προσεπάθησε μάλιστα νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν Κολοκοτρώνην. Ἠθέλησε νὰ τὸν πείσῃ, ὅτι δῆθεν ἐβάδιζε πρὸς τὴν Τρίπολιν. Οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ τέχνασμά του, ὅχι ὁμως καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι δὲν συνεφώνουν μὲ τὸ σχέδιόν του, αἰτέσπασε περὶ τοὺς 2500 ἄνδρας καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. Ἐκεῖ θὰ ἐπερίμενε τὸν Δράμαλην.

Ἀεικίνητος καὶ ἀκούραστος ὁ πολέμαρχος, πότε βλοσυρὸς καὶ πότε χαμογελαστός, ἔδιδε τὰς τελευταίας ὁδηγίας.

Τὴν πρωίαν τῆς 25ης Ἰουλίου ἤρχισεν ἡ ὑποχώρησις τοῦ Δράμαλη. Ὁ ἥλιος ἐπλησίαζε νὰ δύσῃ, ὅταν ἡ μεγάλη στρατιὰ εἰσῆλθεν εἰς τὰ στενὰ. Ἐπροχώρει ἄργά, ὥς τεράστιον λεπιδωτὸν φίδι.

Τότε ἠκούσθη ἡ βροντερὴ φωνὴ τοῦ Γέρου, ὁμοία μὲ σάλπιγγα τῆς Δευτέρας Παρουσίας :

— Ἀπάνω τους, ὀρὲ Ἕλληνες!

Αὐτὸ ἦτο. Ὡς κεραυνὸς ἐξέσπασεν ἡ ἑλληνικὴ ὁρμή. Καὶ τότε :

«...Φωνὲς καὶ βόγγοι ἀκούστηκαν,
κραυγὲς καὶ παρακάλια.
Κλαῖν τὰ τουρκάκια σὰν μωρὰ
καὶ τὸν Ἀλλάχ φωνάζουν,
φωνάζουν καὶ περικαλοῦν,
σκύβουν καὶ γονατίζουν
νὰ σταματήσουν οἱ βροντὲς

Νικηταρᾶς

κι οἱ ἀστραπὲς νὰ πάψουν,
γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ διαβοῦν,
πρὶν τοὺς ἀρπάξῃ ὁ χάρος...»

Τὰ στενὰ ἐγέμισαν ἀπὸ καπνόν.

Τότε καταφθάνουν ὁ ἀτρόμη-
τος Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι ὀ-
πλαρχηγοί. Πολλὰ παλληκάρια
τοὺς ἠκολούθησαν. Ἐρρίφθησαν
καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Νι-
κηταρᾶς ἠναγκάσθη νὰ ἀλλάξῃ
τέσσαρα γιαταγάνια....

Εἶχε πλέον νυκτώσει καὶ ἡ
σφαγὴ ἐξηκολούθει. Τὸ σκότος ἐμε-
γάλωνε τὸν τρόπον τῶν Τούρ-
κων. Ὅσοι ἐπέζησαν, ἐστράφη-

σαν πρὸς τὰ ὄρη. Μὲ τὰ ὑπολείμματα αὐτὰ ὁ Δράμαλης κα-
τῶρθωσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Ἄργος. Ὅπισω εἶχον ἀπομείνει σωροὶ
πτωμάτων, ζῶα καὶ ἄρματα. Τὰ τελευταῖα ἦσαν πολύτιμα λά-
φυρα διὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Δράμαλης συνεγκέντρωσε τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του.
Εἰς συμβούλιον μετὰ τῶν ἀρχηγῶν ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιστρέψουν
εἰς τὴν Κόρινθον ἀπὸ ἄλλον δρόμον. Συμβούλιον εἶχε κάμει καὶ ὁ
Κολοκοτρώνης. Ἐπίστευεν ὅτι ὁ ὄγκος τῶν Ἑλλήνων ἔπρεπε νὰ
καταλάβῃ ἀκριβῶς αὐτὸν τὸν ἄλλον δρόμον, τὸν δρόμον ἀπὸ τὸ
Ἅγιονόρι. Δὲν τὸν ἤκουσαν, ἀλλὰ ἐδέχθη τὴν γνώμην των.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. Ἔστειλε
τὸν Νικήταν, τὸν Παπαφλέσαν καὶ τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὸ Ἅγιο-
νόρι. Ἐμείνεν ἀφύλακτον τὸ Χαρβάτι, διότι δὲν ὑπῆρχον ἄλλα
δυνάμεις, ἀφοῦ δὲν τὸν ἤκουσαν. Εἰδοποίησεν ὁμως τοὺς Ἕλληνας,
οἱ ὅποιοι ἐπερίμεναν εἰς τοὺς Μύλους, νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ Δρά-
μαλι ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἐκεῖνοι ἠσυχολήθησαν μὲ τὴν λαφυραγωγίαν
τοῦ στρατοπέδου τοῦ Δράμαλι.

Τὴν πρωΐαν τῆς 28ης Ἰουλίου ὁ Δράμαλης ἐξέκίνησε καὶ πάλιν.
Ἐπήγαινε πρὸς τὸ Ἅγιονόρι. Νέα μάχη συνάπτεται ἐκεῖ. Εἰς τὸ
τέλος οἱ Τούρκοι ἔπαυσαν νὰ πολεμοῦν. Ἐφευγον ὅπως - ὅπως

μέ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἴδιον τὸν Δράμαλην. Τὰ στενὰ τοῦ Ἀγιονοριοῦ ἐγέμισαν ἀπὸ πτώματα καὶ πλούσια λάφυρα. Αἱ μικραὶ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων δὲν ἡδυνήθησαν νὰ καταστρέψουν ὁλόκληρον τὸν ὄγκον τοῦ στρατοῦ του. Ἐξ ἄλλου μέγα μέρος διέφυγεν καὶ ἀπὸ τὸ ἀφύλακτον Χαρβάτι.

Ὅπωςδὴποτε ὁ Δράμαλης ἔφθασεν εἰς τὴν Κόρινθον μὲ τὰ ὑπολείμματα τῆς μεγάλης καὶ ὑπερηφάνου στρατιᾶς του. Οἱ στρατιῶται του ἦσαν τώρα ἐρείπια σωματικὰ καὶ ψυχικὰ καὶ διελύθησαν. Ὁ ἴδιος δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ. Ὁ σουλτᾶνος ἐθεώρησεν ὑπεύθυνον τῆς καταστροφῆς του καὶ τὸν Χουρσίτ. Καὶ ὁ νικητὴς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἠτύτοκτόνησε μὲ δηλητήριον.

Ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλη ἀποτελεῖ προσωπικὸν ἐπίτευγμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος δικαίως διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

Περίληψις. Ὁ Δράμαλης μὲ τεραστίαν στρατιάν ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ φθάνει ἀνενόχλητος μέχρι τοῦ Ἄργους. Μὲ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ὑφίσταται μεγάλην καταστροφήν εἰς τὰ Δερβενάκια.

Ἑρωτήσεις. 1) Ποῖον σκοπὸν εἶχεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη; 2) Διατί κατετρόμαξαν οἱ Ἕλληνες; 3) Τί θὰ συνέβαινεν ἂν ὁ φόβος κατελάμβανεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας; 4) Ποῖον ἦτο τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη; 5) Πῶς ὁ Ὑψηλάντης ἐδείξεν αὐταπάρνησιν καὶ αὐτοθυσίαν; 6) Ποῖα τεχνάσματα μετεχειρίσθη ὁ Δράμαλης καὶ ποῖα ὁ Κολοκοτρώνης; 7) Τί θὰ συνέβαινεν ἂν ὅλοι οἱ ὅπλαρχηγοὶ ἐπειθάρχουν εἰς τὸν Κολοκοτρώνη; 8) Ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη; 9) Πόσοι μεγάλοι Τοῦρκοι στρατηγοὶ ἀπέθανον μέχρι τοῦδε;

Ἔργασαι. 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὴν πορείαν τοῦ Δράμαλη.
2) Συγκεντρώσατε δημοτικὰ ἄσματα, σχετικὰ μὲ τὰ ἱστορούμενα γεγονότα.

στ) ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ - ΜΑΡΚΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ

1. Ἡ ἐκστρατεία πρὸς τὸ Σούλι. Ὄταν οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (Ἰούnius 1820), ἐζήτησαν καὶ

Σουλιώτης

τὴν βοήθειαν τῶν Σουλιω-
τῶν. Οἱ Σουλιῶται ἔστειλαν
300 ἄνδρας ἀφοῦ ἔλαβον
τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοὺς
παραχωρηθῇ τὸ Σούλι. Οἱ
ἴδιοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν
Κέρκυραν καὶ τὸ Σούλι τὸ
κατεῖχεν εἰσέτι ὁ Ἀλῆ Πα-
σᾶς. Οἱ Τούρκοι δὲν ἐξεπλή-
ρωσαν τὴν ὑπόσχεσίν των
καὶ οἱ Σουλιῶται ἐστράφη-
σαν ἐναντίον των. Ὁ Ἀλῆ
Πασᾶς εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ
ἐπανέλθουν ὅλοι οἱ Σου-
λιῶται εἰς τὴν ἀγαπημένην
των πατρίδα.

Οἱ Σουλιῶται συχνὰ ἐ-
πετίθεντο κατὰ τῶν σουλ-
τανικῶν στρατευμάτων με-
σκοπὸν νὰ παρατείνουν
τὸν ἐμφύλιον πόλεμον με-
ταξὺ τῶν Τούρκων. Οὕτω
διηκόλυνον τὴν ἑλληνικὴν
ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἤδη

(Ἰανουάριος 1822) ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἶχε σταλῇ εἰς Κων/πο-
λιν. Οἱ Τούρκοι, ἐλεύθεροι πλέον, θὰ ἐξεδικούντο τοὺς Σουλιώτας.

Ὁ **Μάρκος Μπότσαρης** ἐζήτησεν τὴν βοήθειαν τῆς Κυβερ-
νήσεως πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Πράγματι δὲ οἱ Τούρκοι
διέθεσαν ἓνα τμήμα τῆς δυνάμεώς των νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τοῦ
Σουλίου. Ὁ ὄγκος τῶν στρατευμάτων των, με ἐπὶ κεφαλῆς τὸν **Κιου-
ταχῆν**, κατήρχετο πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπαναστα-
τημένης Ἑλλάδος ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος **Μαυροκορδάτος**. Οὗτος κα-
τήρτισεν εἰς τὰς Πάτρας θαυμάσιον ἐκστρατευτικὸν σῶμα. Τοῦτο ἀπε-
τελέσθη ἀπὸ στρατιώτας, τοὺς ὁποίους εἶχον ἐκπαιδεύσει εὐρωπαῖοι

άξιωματικοί, καί ἀπό ἓνα τάγμα ἀπὸ Ἱταλοὺς, Γερμανοὺς, Πολωνοὺς κλπ. Εἰς ὅλους αὐτοὺς προσετέθησαν καὶ 1000 Μανιάται ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαρομιχάλην. Τὸ ἐκστρατευτικὸν αὐτὸ σῶμα ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ μὲ τὴν τμηματικὴν προσέλευσιν νέων στρατιωτῶν ἔφθασε τὰς 4.000 ἀνδρῶν.

Ὁ Μαυροκορδάτος διέπραξε τὸ μέγα λάθος νὰ θεῇ ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἐνῶ δὲν ἐγνώριζε τὴν τέχνην τοῦ πολέμου.

Συνέπεια τούτου ἦτο νὰ διασπάσῃ τὰς δυνάμεις του. Οὕτως ἔστειλε 500 Μανιάτας μὲ τὸν Μαρομιχάλην εἰς τὸ Φανάρι, λιμένα τῆς Ἑπείρου. Κατόπιν ἔστειλεν ἄλλους 1000 ἄνδρας μὲ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην πρὸς τὰ Πέντε Πηγάδια. Ὅλοι αὐτοὶ εἶχον ὡς προορισμὸν τὸ Σούλι.

2. Ἡ καταστροφή εἰς τὸ Πέτα. Ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν του ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Πέτα, πλησίον τῆς Ἀρτης, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ὁ Κιουταχῆς μὲ ἰσχυρὰς δυνάμεις. Ἐκεῖ κατέφθασε καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης, διότι συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ.

Ὁ δραστήριος καὶ ἔμπειρος Κιουταχῆς παρέλαβεν 6.000 Τουρκαλβανούς καὶ περιεκύκλωσε τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἐκοιμῶ-

Ἄλ. Μαυροκορδάτος

Κιουταχῆς

ντο ήσυχοι. "Ηρχισε την επίθεσιν και έντòς όλίγου ή φονική μάχη έγενικεύθη. Μè έπιτηδείους έλιγμούς περικυκλώνει από παντού τους "Έλληνas, οί όποίοι δέν είχαν πλέον τίποτε άλλο νά κάμουν από του νά θυσιάσουν την ζωήν των.

Οί πανηγυρικοί κανονιοβολισμοί των Τούρκων της "Αρτης έσήμαναν τò τέλος της καταστροφής των "Ελλήνων. (4 'Ιουλίου 1822). Είχον διασωθῆ έλάχιστοι φιλέλληνες. Οί πλείστοι έξ αυτών και τò άνθος του νέου έλληνικού στρατού είχαν πέσει.

'Αλλά και ή τύχη του Μαυρομιχάλη εις τò Φανάρι δέν υπήρξε καλυτέρα. Ούτος περιεκυκλώθη από 3.000 Τουρκαλβανούς του Μουσταφάμπεη και έφονεύθη (4 'Ιουλίου). Τò λείψανόν του μετέφέρθη και έτάφη εις τò Μεσολόγγι.

Οί Σουλιώται, μόνοι και άβοήθητοι, έξηκολούθησαν τόν άγώνα μέχρι του Σ/βρίου. 'Η πείνα τους ήνάγκασε νά συνθηκολογήσουν και νά φύγουν πάλιν προς τας 'Ιονίους νήσους.

3. 'Η πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου. 'Ο 'Ομέρ Βρυώνης και ό Κιουταχής, χωρίς αντίστασιν πλέον, έπορεύθησαν προς τò Μεσολόγγι. Τουύτο απέκλεισαν από ξηρᾶς και από θαλάσσης.

'Ο Μαυροκορδάτος και ό Μπότσαρης, με τὰ ύπολείμματα της καταστροφής του Πέτα, είχαν φθάσει προηγουμένως εις τò Μεσολόγγι. 'Ανέμενον την τουρκικήν επίθεσιν και έστειλαν τόν άμαχον πληθυσμόν προς τὰ 'Επτάνησα. Ούτοι δέ με τους όλίγους μαχητάς, τους όποίους επέτυχον νά στρατολογήσουν, διέθετον τώρα 360 πολεμιστάς.

'Ο Κιουταχής και ό Γιουσούφ (άρχηγòς του στόλου) είχαν την γνώμην, ότι έπρεπε νά γίνη μία συνδυασμένη επίθεσις από ξηρᾶς και θαλάσσης, ώστε νά καταληφθῆ ή πόλις. 'Ο 'Ομέρ Βρυώνης είχε αντίθετον γνώμην. 'Αφού όλόκληρος ή Αίτωλοακαρνανία έχει έρημωθῆ, χρειάζεται νά ύπάρχη μία πόλις δια τας ανάγκας του στρατοπέδου.

Οί "Έλληνες έπωφελήθησαν από τας διχογνωμίας αυτάς και ήρχισαν μακράς διαπραγματεύσεις με σκοπόν νά κερδίσουν χρόνον. Πράγματι δέ κατέφθασεν ό 'Ανδρέας Μιαούλης επί κεφαλῆς ελληνικῶν πλοίων. Ούτος διέλυσε τόν τουρκικόν στόλον, μετέφερε τροφᾶς και πολεμοφόδια και ενισχύσεις εις άνδρας από την Πελοπόννησον. Οί πολεμισταί τώρα ηύξήθησαν εις 1500. Οί "Έλληνες διέ-

κοψαν τὰς διαπραγματεύσεις καὶ παρήγγειλαν εἰς τοὺς Τούρκους ἓνα νέον «μολὼν λαβέ».

Ἡ θέσις τῶν Τούρκων δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος. Εἶχον πληρο-φορηθῇ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι καὶ ἀπεγοητεύθῃσαν. Αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζον καὶ ἡ πείνα ἤρχισε νὰ τοὺς στενοχωρῇ. Ὁ χειμὼν, αἱ βροχαί, αἱ ἀσθένειαι ἦσαν πρόσθετοι δυσκολίαι. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων (1822), ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ θὰ εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τὸ σχέδιόν των ἔγινε γνωστὸν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τὸν κυνηγὸν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη Γούναρη. Οἱ Τούρκοι ἤρχισαν τὴν ἐπίθεσιν, ἐνῶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀνέμενον. Μὲ τὴν πρώτην ὁμοβροντίαν τῶν Ἑλλήνων τὸ χῶμα ἐστρώθη ἀπὸ πτώματα. Ἐν τῷ μεταξύ διεδόθη, ὅτι καταφθάνει ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσοῦς. Διὰ νὰ μὴ πάθουν τὰ ἴδια μὲ τὸν Δράμαλην, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀνεχώρησαν πανικόβλητοι. Εἰς τὸ στρατόπεδόν των εἶχον ἐγκαταλείψει τὰ πάντα: κανόνια, σημαίας κλπ.

Ἐνῶ δὲ προσεπάθουν νὰ διαβοῦν τὸν πλημμυρισμένον Ἀχελῷον, ὑπέστησαν νέαν καὶ μεγαλυτέραν συμφορὰν, διότι πολλοὶ ἐπνίγησαν. Ἀσπλοὶ, ταλαιπωρημένοι, εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀμφιλοχίαν καὶ κατόπιν εἰς Πρέβεζαν ἐλάχιστοι ἐκ τῶν 11.000 ἀνδρῶν τῆς στρατιᾶς αὐτῆς. Πράγματι δὲ ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν καὶ χειροτέραν συμφορὰν ἀπὸ ἐκείνην τοῦ Δράμαλη.

4. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἦτο υἱὸς τοῦ Κίτσου Μπότσαρη καὶ ἐγεννήθη εἰς τὸ Σούλι (1790). Μικρὸς ἤκολούθησε τὸν πικρὸν δρόμον τῆς ἐξορίας διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ὑπηρέτησε καὶ αὐτὸς κατόπιν εἰς τὴν φρουρὰν τοῦ Ἀλῆ καὶ ἦτο σύμμαχος του τὸ 1821 ἐναντίον τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων. Ὁ ἴδιος συνειργάσθη μὲ τὸν Μαυρο-

Μάρκος Μπότσαρης

κορδατόν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἡπείρου, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Πέτα.

Κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ἔπαιξε σημανόντα ρόλον. Ἦδη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐμοίραζε διπλώματα ἀρχιστρατηγίας εἰς πολλοὺς διὰ νὰ κατευνάσῃ τὰς ἀντιζηλίας. Ὁ Μᾶρκος ἡσπασθῇ τὸ ἰδικόν του (διὰ νὰ δείξῃ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος του) καὶ κατόπιν τὸ ἔσχισεν ἐνώπιον τῶν ἄλλων :

—Ὅποιοι εἶναι ἄξιοι, παίρνει τὸ δίπλωμα μὲ τὸ σπαθὶ του ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐχθρόν! εἶπεν.

Ἀκριβῶς δὲ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπροχώρει πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μία νέα τουρκικὴ στρατιὰ ἀπὸ 16.000 ἐμπειροπολέμους Τουρκαλβανούς. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῆς ἐπροχώρησαν χωρισμένοι εἰς δύο τμήματα. Τὸ ἓν ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην ἐβάδιζε διὰ τῆς Ἀμφιλοχίας (Καρβασαῖ) καὶ τὸ ἕτερον ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεην διὰ τῶν Ἀγράφων. Ὡς τόπον συναντήσεώς των εἶχον ὀρίσει τὸ Μεσολόγγι, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκλείσει ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ 350 Σουλιώτας ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὸν Μουσταφάμπεην. Ἦδη ἡ πρωτοπορία τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τὸν Τζελαεδὶν εἶχε φθάσει εἰς τὸ Καρπενήσιον καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν τοποθεσίαν «Κεφαλόβρυσον». Ὁ Μᾶρκος ἔκρινεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναμένῃ τὸν κύριον ὄγκον τοῦ Μουσταφάμπεη μὲ τόσῃ μικρὰν δύναμιν, τὴν ὁποίαν διέθετεν. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Τζελαεδὶν καὶ μάλιστα νὰ τὸν συλλάβῃ ἢ νὰ τὸν φονεύσῃ. Εἶχε συνεννοηθῇ καὶ μὲ Αἰτωλοακαρνανὰς νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰ ὄρη.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9ης Αὐγούστου (1823) ὁ Μᾶρκος ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν κοιμωμένων Τούρκων. Οὗτοι ἐξύπνησαν πανικόβλητοι καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ Σουλιῶται ἔφθασαν μέχρι τῆς σκηνῆς τοῦ πασᾶ. Μία σφαῖρα ὅμως τουρκικὴ ἐκτύπησε τὸν Μᾶρκον εἰς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὸν ἐτραυμάτισε θανάσιμως. Μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν. Οἱ Σουλιῶται διέκοψαν τὴν καταδίωξιν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Μεσολόγγι. Δυστυχῶς οἱ Αἰτωλοακαρνανεὶς δὲν ἐκινήθησαν ἀπὸ τὰ ὄρη. Μόνον ὀλίγοι, ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν ἠκολούθησαν τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κηδεία τοῦ Μάρκου εἰς τὸ Μεσολόγγι ὑπῆρξεν ἐπιβλη-

τική. Ἐμπρὸς ἐβάδιζον μὲ δεμέναις τὰς χεῖρας καὶ σκυμμένην τὴν κεφαλὴν οἱ Τοῦρκοι αἰχμάλωτοι. Ἠκολούθουν τὰ ἄλογα τῶν πασάδων καὶ τῶν μπέηδων μὲ τὰ πολυτελῆ των ὑποσάγματα, λάφυρα τῆς μάχης τοῦ Καρπενησίου. Κατόπιν ἐφέρετο ὁ νεκρὸς, σκισμένος μὲ κυανὴν χλαῖνην. Τὸν ἠκολούθουν οἱ συγγενεῖς, οἱ πρόκριτοι, ὁ λαὸς, τὰ παλληκάρια. Τέλος ἤρχοντο ὅλα τὰ λάφυρα: γιδοπρόβατα, ὑπερχίλια ἄλογα καὶ μουλάρια μὲ τὰ ὄπλα καὶ ἄλλα εἶδη τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ συγκίνησις εἰς τὴν Εὐρώπην ἦτο τεραστία. Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος μας λάμπει ὡς μία μορφή ὑπέροχος διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ἡρωισμόν.

Περίληψις. Οἱ ἡρωικοὶ Σουλιῶται ἐγκαθίστανται εἰς τὸ ἀγαπημένον των Σούλι καὶ μάχονται κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐτοιμάζει στρατιὰν ἐξ Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων. Διαπράττει τὸ σφάλμα νὰ ἡγηθῇ ὁ ἴδιος καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Πέτα. Οἱ Τοῦρκοι πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι καὶ ὑφίστανται καταστροφὴν. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης εὕρισκει ἡρωικὸν θάνατον εἰς τὸ Καρπενήσι.

Ἑρωτήσεις. 1) Πῶς οἱ Σουλιῶται ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των; 2) Ποία σφάλματα ἔκαμεν ὁ Μαυροκορδάτος ὡς ἀρχηγὸς ἐκστρατείας; 3) Διατί ἐγένεν ἡ καταστροφὴ τοῦ Πέτα; 4) Μὲ ποῖα τεχνάσματα οἱ Ἕλληνες ἔσωσαν τὸ Μεσολόγγι; 5) Ποίαν καταστροφὴν ἐπροξένησεν ὁ Ἀχελῷος εἰς τοὺς Τούρκους; 6) Ποῖον ἦτο τὸ σχέδιον τοῦ Μπότσαρη εἰς τὸ Καρπενήσι; 7) Πῶς ἐγινε ἡ κηδεία του;

Ἑργασίαι. 1) Κάμετε σχεδιάγραμμα τῆς ἐν γένει ἐκστρατείας τοῦ Μαυροκορδάτου. 2) Κάμετε ἕτερον σχεδιάγραμμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς περιοχῆς του. 3) Ἀναγνώσατε τὸ διήγημα τοῦ Καρκαβίτσα: «Ἡ θυσία».

ζ) ΣΥΜΠΡΑΞΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

1. Ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ σουλτᾶνος ἐπέισθη ἐπὶ τέλους, ὅτι ὅλαι αἱ προσπάθειά του ἐκ τῆς ξηρᾶς ἦσαν καταδικασμένοι, διότι οὐσιαστικῶς κύριος τῆς θαλάσσης ἦτο ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ συντριβῇ μὲ κάθε τρόπον. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἦτο ἀπαραίτητον νὰ καταληφθοῦν πολλοὶ ἐπικίνδυνοι νῆσοι: Παρά, Σάμος, Κάσος, Ὑδρα, Σπέτσαι. Μία τοιαύτη ὁμως πρᾶξις θὰ ἐχρειάζετο ἰσχυρὸν στόλον.

Διὰ νὰ σώσῃ τὴν κατάστασιν ὁ ὑπερήφανος σουλτᾶνος ἤναγ-

κάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, πασᾶ τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἤτο δημιούργημα τῶν καιρῶν ἐκείνων. Ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἐπέτυχε μὲ μεγαλυτέραν τέχνην καὶ πολιτικὴν νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον. Ὁ Μεχμέτ ὠργάνωσε στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἤτο τόσον πολῦτιμος διὰ τὸν σουλτᾶνον, ὅσον ἐπικίνδυνος ἤτο διὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ συμφωνία ἔκλεισε τὸν Μάρτιον 1824. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ Αἰγύπτος θὰ παρεῖχε τὴν συνδρομὴν της εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐναντι αὐτῆς θὰ ἐλάμβανεν ὡς ἀνταμοιβὴν τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας ἔπρεπε ὁ ἠνωμένος στόλος Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου νὰ καταλάβῃ τὰς ναυτικὰς νήσους τῶν Ἑλλήνων. Κατόπιν οἱ Αἰγύπτιοι νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ὁ σουλτᾶνος διώρισεν ὡς διοικητὴν τὸν θετὸν υἱὸν τοῦ Μεχμέτ, τὸν Ἰμβραήμ. Τέλος οἱ Τοῦρκοι θὰ ἀνελάμβανον τὴν κατὰ πινξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

2. Ἡ καθυπόταξις τῆς Κρήτης - Καταστροφή τῆς Κάσου.

Ἡ Κρήτη εἶχεν ἐπαναστατήσῃ ἤδη ἀπὸ τὸ 1821. Ἀπὸ τότε ὁ σουλτᾶνος εἶχεν ὑποσχεθῇ τὴν νῆσον εἰς τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἔστειλε τὸν γαμβρόν του Χασὰν (Ἰούνιος 1822) διὰ νὰ διασκορπίσῃ τὰ ἄτακτα σώματα τῶν Κρητῶν.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔστειλε τὸν Ὑδραῖον **Τομπάζην** μὲ 1500 ἄνδρας καὶ 15 τηλεβόλα, ὅστις κατέλαβε τὸ φρούριον τοῦ Ἡρακλείου καὶ τινὰ ἄλλα. Ἀντὶ ὅμως νὰ καταλάβῃ καὶ τὰ ὑπολοιπα μέρη ἔχασε πολῦτιμον χρόνον μὲ τοπικὰς συνελύσεις καὶ ἀκαίρους συζητήσεις.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἔστειλεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀποθανόντος Χασὰν τὸν δραστήριον καὶ θηριώδη **Χουσεῖν** μπέτην. Ὁ αἰμοβόρος αὐτὸς Ἀλβανὸς κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν. Χαρακτηριστικὸν τῆς θηριωδίας του εἶναι καὶ τοῦτο: Περὶ τὰ 370 γυναῖκες κατέφυγον μέσα εἰς σπήλαιον παρὰ τὸ **Μελιδόνι**. Καίτοι εἶχον τὴν ὑποστήριξιν μόνον 30 ὅπλοφόρων, ὁ Χουσεῖν δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ κυριεύσῃ. Μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν, ἤνοιξεν ὀπὴν

εἰς τὴν ὄροφὴν τοῦ σπηλαίου καὶ ἔπνιξε τοὺς πάντας μὲ διαφόρους καπνογόνους οὐσίας.

Μὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ὥρισαν τὰ ἑξῆς : Οἱ Αἰγύπτιοι νὰ καταλάβουν τὴν Κάσον καὶ οἱ Τοῦρκοι τὰ Ψαρά. Κατόπιν ἠνωμένοι οἱ στόλοι των νὰ καταλάβουν τὴν Σάμον.

Οἱ Κάσιοι μὲ τὰ 55 πλοῖα των ἐβοήθουν τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Τὸν Μάϊον τοῦ 1824 ὁ Χουσεῖν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κάσον τὸν στόλον του καὶ ἤρχισε τὸν κανονιοβολισμόν. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 7ης Ἰουνίου ἐπέτυχε νὰ ἀποβιβάσῃ 3.000 Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι ἠρῆμωσαν τὴν νῆσον. Τότε ἐθανάτωσαν ὅλους τοὺς κατούϊκους, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς νέας καὶ τοὺς νέους, οἱ ὅποιοι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

3. Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Εἰς τὰ Ψαρά εἶχον καταφύγει πολλοὶ πρόσφυγες καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς μικρᾶς νήσου ὑπερέβαινε τὰς 30.000. Ἦσαν ὠχυρωμένα ἀπὸ παντοῦ καὶ διέθετον στόλον καλῶς ἐξοπλισμένον. Μὲ τὴν διοίκησιν δὲ τοῦ ναυάρχου Ἀποστόλη εἶχε καταστῆ ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν τουρκικῶν πλοίων.

Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Χοσρέφ** ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς Τουρκοαιγυπτιακῆς συμφωνίας. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ 176 πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα, τὰ ὅποια μετέφερον καὶ 12000 στρατὸν πρὸς ἀποβίβασιν.

Οἱ Ψαριανοὶ ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἀλλὰ βοήθεια δὲν ἐστάλη, διότι δὲν ὑπῆρχεν. Οἱ Ψαριανοὶ τότε διέπραξαν τὸ μέγα σφάλμα νὰ ἀμυνθοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Οὕτω κατεδίκασαν τὸν στόλον των εἰς ἀπραξίαν. Ἀπὸ τὰ περισσότερα μάλιστα πλοῖα εἶχον ἀφαιρέσει καὶ τὰ πηδάλια, ὥστε νὰ ἐξαναγκασθοῦν ὅλοι ὅπωςδῆποτε νὰ πολεμήσουν εἰς τὴν ξηράν. Εἶχον ἐτοιμάσει καὶ τὰ πυρπολικά των καὶ ἐπερίμεναν. Κατὰ τύχην ἐπέρασεν ἀπὸ τὰ Ψαρά ἓν γαλλικὸν πολεμικόν. Ὁ Γάλλος κυβερνήτης ἐπληροφόρησε τοὺς Ψαριανούς, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι περὶ τοὺς 30.000. Τοὺς συνεβούλευσε λοιπὸν νὰ φύγουν διὰ νὰ μὴ χυθῇ αἷμα. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Ψαριανῶν τοῦ ἀπεκρίθη τότε :

— Θὰ χυθῇ ὅμως καὶ τουρκικόν!

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἔφθασε τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1824 καὶ ἤρχισε

σφοδρὸν κανονιοβολισμόν. Τὴν ἐπομένην οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν νὰ ἀποβιβασθοῦν. Αἱ λέμβοι τῶν ὅμως ἔφευγον πλήρεις πολεμιστῶν καὶ ἐπέστρεφον πλήρεις πτωμάτων. Ἐὼς πότε ὅμως; . . . Ἐπὶ τέλους ἐπιτυγχάνουν νὰ ἀποβιβασθοῦν. Τὸ ρῆγμα ἐπετεύχθη. Οἱ ἥρωες ἠναγκάσθησαν νὰ μάχωνται χωρισμένοι. Αἱ ἔφοδοι διαδέχοντο ἡ μία τὴν ἄλλην. Εἰς τὸ τέλος καταλήγουν εἰς πάλιν σῶμα με σῶμα. Οἱ Τοῦρκοι προχωροῦν πρὸς τὴν πόλιν. Οἱ Ψαριανοὶ τοὺς ἀποδεκατίζουν, ἐνῶ ὑποχωροῦν σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν. Τέλος οἱ Τοῦρκοι βαδίζουν ἐπὶ πτωμάτων. Καίουν τὰ πάντα κατὰ τὴν διέλευσίν των. Τὰ γυναικόπαιδα τρέχουν πρὸς τὸν λιμένα διὰ νὰ σωθοῦν μετὰ τὰ πλοῖα. Ἀλλὰ τὰ πηδάλιά των εἶχον ἀχρηστευθῇ. Πίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν τότε, ἐνῶ αἱ μητέρες κρατοῦν τὰ μωρὰ εἰς τὴν ἀγκάλην των. Πολλὰ ἄλλα γυναικόπαιδα σφάζονται ἢ αἰχμαλωτίζονται.

Δὲν εἶχεν ἀπομείνει πλέον ἀπόρθητον παρὰ μόνον τὸ μικρὸν ὄχυρωμα **Παλαιόκαστρον**. Ὅρθιον, ἀκλόνητον, πλημμυρισμένον ἀπὸ ἀμάχους, ὑποστηρίζεται ἀπὸ ὀλίγους μαχητάς. Τὰ ὅπλα τῶν

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν (Γύζη)

γενναίων ἀχρηστεύονται ἀπὸ τὴν πολλὴν χρῆσιν. Οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπάρχει πλέον. Οἱ γεροντότεροι εἰς πρόχειρον συμβούλιον ἀποφασίζουν νὰ τὸ ἀνατινάξουν. Ἀναθέτουν τὴν θλιβερὰν αὐτὴν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἀντώνιον Βρατσᾶνον. Ἀλύγιστος, ψυχρὸς ὡς πάγος, μὲ ὀλύμπιον γαλήνην ὁ νέος κρατεῖ τὴν πιστόλαν του μὲ τὴν κάννην πρὸς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῆς σκανδάλης. Μόλις οἱ Τοῦρκοι εἰσώρμησαν καὶ ἤρχισαν νὰ ἀρπάζουν τὰς γυναῖκας ἀπὸ τὰ μαλλιά, σύρει τὴν σκανδάλην. Μία ὑπερκόσμιος λάμψις ἀπλώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴν νῆσον. Τότε πλέον :

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη,
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια,
ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.
(Σολωμὸς)

Περίληψις. Εἰς ἐκτέλεσιν συμφωνίας μεταξύ Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου, οἱ Αἰγύπτιοι ὑποτάσσουν τὴν Κρήτην καὶ καταστρέφουν τὴν Κάσον. Οἱ Τοῦρκοι καταστρέφουν τὰ Ψαρά.

Ἐρωτήσεις. Ποίαν συμφωνίαν ἔκαναν οἱ Τοῦρκοι μὲ τοὺς Αἰγυπτίους; Διατί οἱ Τοῦρκοι ἐδέχθησαν μίαν τοιαύτην συμφωνίαν; Τί θὰ ὠφελοῦντο οἱ Αἰγύπτιοι; Ποῖον πολεμικὸν σχέδιον ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσουν; Πῶς τὸ ἐφήρμοσαν μέχρι τοῦδε; Πῶς θὰ ἠδύναντο οἱ ψαριανοὶ νὰ μὴ θρηνήσουν τόσα θύματα; Ποῖον ἀντίκτυπον εἶχεν ἡ δόξα τῶν Ψαρῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Εὐρωπαίους;

Ἔργασίαι. Μελετήσατε εἰς τὸν χάρτην ποῦ εὐρίσκονται ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος, τὰ Ψαρά. Σημειώσατε τὰς ἀξιολόγους τοποθεσίας των.

η) ΝΕΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ - ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Ὁ Χοσρέφ ἐβράδυνε ἐπὶ ἓνα μῆνα καὶ πλέον διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σάμον. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε λάβει δάνειον ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Ἀπὸ αὐτὸ ἔστειλε χρήματα εἰς τοὺς Ὑδραίους, Σπετσιώτας καὶ Ψαριανούς. Οὕτω κατῳρῶσαν νὰ ἐξοπλίσουν περὶ τὰ 70 πλοῖα καὶ νὰ ἐτοιμάσουν περὶ τὰ 10 πυρπολικά.

Πανέτοιμος πλέον ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔπλευσε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ

καὶ ἠγωνίσθη ἐναντίον τοῦ ἐπὶ ἐξάμηνον. Ἡ προσπάθεια τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Σάμου. Ταύτην ἔπρεπε νὰ ματαιώσουν οἱ ναυτικοὶ μας.

Κατὰ πρῶτον ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατέλαβε τὸ μεταξύ Σάμου καὶ Μ. Ἀσίας στενόν, ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ παραλάβουν στρατεύματα ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ νὰ τὰ ἀποβιβάσουν εἰς τὴν Σάμον. Ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦτο ὁ **Σαχτούρης**. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου συνῆψε ναυμαχίας καὶ ἠμπόδισε τὸν Χοσρέφ νὰ ἀποβιβάσῃ στρατεύματα. Τότε ὁ Κανάρης ἔκαυσε μίαν φρεγάταν καὶ ὁ Σπετσιώτης **Ματρόζος** δύο μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἀπεγοητεύθη καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Κῶ, ὅπου ἀνέμενε τὴν ἄφιξιν τῶν Αἰγυπτίων.

Τὴν 20ὴν Αὐγούστου κατέπλευσεν ὁ Ἰμβραήμ μὲ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἠνώθη μὲ τὸν τουρκικόν. Οὕτως ἀπετέλεσθη τεράστιος στόλος, ὅστις διέθετε 2.500 τηλεβόλα καὶ 30.000 στρατόν. Ἦδη κατέφθασε καὶ ὁ Ἀνδρέας **Μιαούλης** ἐξ Ὑδρας καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος διέθετε περὶ τὰ 70 πλοῖα, 850 τηλεβόλα καὶ 5.000 ἄνδρας.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἐγεννήθη εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἀλλὰ ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἀπὸ μικρὸς ἠγάπησε τὴν ναυτιλίαν καὶ 17ετῆς ἦτο κυβερνήτης ἐμπορικοῦ πλοίου. Συνεκρούσθη μὲ τοὺς πειρατάς. Ἀφοβος καὶ ριψοκίνδυνος ἀπέκτησε μεγάλην περυσίαν. Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης διέκρινε τὴν ναυτικὴν ἀξίαν τοῦ Μιαούλη καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ἐκτοτε τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν εὔρε τὸν ἀρχηγόν του, τὸν ὁποῖον παρεδέχοντο ὅλοι.

Τὴν 24ην Αὐγούστου οἱ Ἕλληνες ἀνεζήτησαν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Περίεργοι οἱ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ παρετήρουν ἀπὸ τὰ

Ἀνδρέας Μιαούλης

αίγυπτιακά πλοία τὰ πυρπολικά τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, χωρίς νὰ δίδουν σημασίαν εἰς αὐτά. Τὰ εἶδεν καὶ ὁ Χοσρέφ καὶ ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ. Ἦρχισε τότε σφοδρὸς κανονιοβολισμὸς μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Αἰγυπτίων χωρίς σπουδαία ἀποτελέσματα.

Τὴν 28ην Αὐγούστου συνήφθη μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ναυμαχίας τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος. Εἶναι ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντος, διότι ἐγινεν εἰς τὸν ὁμώνυμον ὄρμον τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς. Αὐτὴν τὴν φορὰν οἱ Αἰγύπτιοι ἔσπευσαν πρὸς συνάντησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, διότι εἶχον εὐνοϊκὸν ἄνεμον. Ταυτοχρόνως καὶ ὁ Χοσρέφ ἐκινήθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διέτρεξεν ὁ Μισαούλης, ὁ ὁποῖος εἶχε νὰ κάμῃ μὲ τοὺς Αἰγυπτίους, ἐνῶ ὁ ἄνεμος ἦτο ἀντίθετος. Κατὰ τὸ ἀπόγευμα ὁ ἄνεμος ἤρχισε νὰ εὐνοῇ τοὺς Ἑλληνας. Τότε τὰ πυρπολικά ἔκαμαν τὸ θαῦμα των. Ὁ Παπαντώνης καὶ ὁ Βατικιώτης, Ὑδραῖοι καὶ οἱ δύο, ἐπυρπόλησαν μίαν τυνησιακὴν φρεγάδα. Τώρα πλέον ἤρχισαν νὰ ὑποχωροῦν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι.

Οἱ Τοῦρκοι ἔσπευσαν πρὸς τὸν Ἑλλησποντον καὶ οἱ Αἰγύπτιοι πρὸς τὴν Κρήτην. Ὁ Μισαούλης κατεδίωξε τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον μέχρι τοῦ Ἡρακλείου, ὁπότε οὗτος διεσκορπίσθη. Ἡ θύελλα τότε ἐπροξένησε τοιαύτην σύγχυσιν, ὥστε πολλὰ αἰγυπτιακά πλοία ἐνανάγησαν καὶ ἄλλα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἰμβραῆμ ὅμως ἐπέτυχε μὲ τὸν ὄγκον τοῦ στόλου του νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σούδαν. Ἐκεῖ θὰ ἀνέμενεν βοήθειαν ἐξ Αἰγύπτου.

Οὕτως ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔσωσε τὴν Σάμον καὶ ἐπεβράδυνε τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Περίληψις. Ὁ Τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἠνώθη εἰς τὴν Σάμον πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς ὑποταγῆς τῆς νήσου. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μισαούλην ἐπέτυχε νίκην κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος.

Ἑρωτήσεις. Πῶς ἐγινεν ὁ ἐπανεξοπλισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου; Διατί ὁ τουρκικὸς στόλος ἀνέμενε τὸν αἰγυπτιακόν; Ποῖος Ἕλλην ναύαρχος ἐματαίωσε τὰ σχέδια τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων;

Ἔργασαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὴν πορείαν τῶν στόλων. Συμπληρώσατε τὸ ἱστορικὸν λεύκωμά σας μὲ νέας εἰκόνας.

Ἰμβραήμ Πασᾶς

θ) ΑΠΟΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΜΒΡΑΗΜ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

1. Ἡ ἀπόβασις τοῦ Ἰμβρα-
ήμ. Ὁ Ἰμβραήμ ἔλαβε βοήθειαν
ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν 12ην
Φεβρουαρίου 1825 ἀπεβίβασθη
εἰς τὴν Μεθώνην τῆς Πελοπον-
νήσου. Εἶχε τώρα 4.000 πεζοὺς,
500 ἵππεις καὶ ἰσχυρὸν πυροβο-
λικόν. Ὁχυρώθη τότε περὶ τὰ
φρούρια Μεθώνης καὶ Κορώνης,
τὰ ὅποια κατεῖχον οἱ Τούρκοι.

Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ
Ἰμβραήμ κατετρόμαξε τοὺς Πε-
λοποννησίους. Προηγουμένως εἶ-
χον ἐπαναστατήσῃ, με ἀρχηγὸν

τὸν Κολοκοτρώνην, κατὰ τῆς κυβερνήσεως, διότι ἐκυβέρνηων Στε-
ρεολλαδίται καὶ Νησιῶται. Ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου προσ-
εκάλεσε τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς Γκούραν καὶ Καραϊσκάκην
καὶ συνέτριψαν τὴν ἀνταρσίαν. Τότε ἐφονεύθη καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Κο-
λοκοτρώνη Πᾶνος. Ὁ ἴδιος δὲ παρεδόθη εἰς τοὺς ἀντιπάλους του
καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Ὑδραν.

Ὁ Κουντουριώτης ἦτο ναυτικός καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἀπὸ διοί-
κησιν στρατοῦ ξηρᾶς. Διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν πλοίαρχον
Σκούρτην καὶ τὸν ἔστειλε κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ. Ὁ Σκούρτης ἦτο
γενναῖος ναυτικός, ἀλλ' ἄπειρος τοῦ πολέμου τῆς ξηρᾶς. Ὁχυρώθη
εἰς τὸ **Κρεμμύδι** (παρὰ τὴν Μεθώνην) καὶ ἀνέμενε τὸν Ἰμβραήμ.
Ὁ Ἰμβραήμ εὐκόλως διεσκόρπισε τοὺς 3.000 μαχητὰς καὶ ἐφόνευσε
πολλοὺς. Κατόπιν ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου,
δηλ. τὴν Πύλον καὶ τὸ Νεόκαστρον. Οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν ἀτυχῇ
ἐμπνευσιν νὰ ἀποβιβάσουν εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν (ἡ ὁποία
φράσσει τὴν εἴσοδον τοῦ ὅρμου) 800 ἄνδρας με μερικά τηλεβόλα.

Ὁ Ἰμβραήμ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Σφακτηρίαν 4.000 Ἀραβας
ὑπὸ τὸν γνωστὸν Χουσεῖν μπέην. Οὗτοι ἐφόνευσαν περὶ τοὺς 350
ἀγωνισταί. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὁ Τσαμαδὸς, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνω-
σταρᾶς, ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζα κ.ἄ. Πολλοὶ συνελήφθησαν

αίχμαλωτοι. Ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος μετὰ τὸν πλοῖον «Ἄρης». Τοῦτο κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ, διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, διάτρητον ἀπὸ τὰς σφαίρας καὶ χωρὶς κατάρτια.

2. Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν, κατόπιν ἰσχυροῦ κανονιοβολισμοῦ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου.

Τότε καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἀπεφάσισε νὰ δράσῃ. Ὁ Μιαούλης ἔκαυσε εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου περὶ τὰ 10 αἰγυπτιακὰ πλοῖα τὴν ἡμέραν τῆς παραδόσεως τῶν φρουρίων (30-4-1825).

Ὁ Σαχτούρης κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξὺ Καφηρέως καὶ Ἄνδρου (30-5-1825). Ἐπυρπόλησε τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα, κατέστρεψεν ἄλλα δύο πολεμικά καὶ συνέλαβε 30 φορτηγὰ μετὰ φορτίον πυροβόλων. Ἐδῶ ἔδρασαν οἱ πυρποληταὶ Ματρώζος, Μουσιὸς καὶ Μπούτης.

Ὁ παράτολμος Κανάρης ἐπλευσε πρὸς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, διὰ νὰ καύσῃ τὸν ἐκεῖ αἰγυπτιακὸν στόλον. Ἡ τυχαία ὁμῶς μεταβολὴ τοῦ καιροῦ ἐματαίωσε τὸ μέγα σχέδιόν του, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ἀνυπολογίστους συνεπείας διὰ τὸν Ἀγῶνα.

3. Ἡ μάχη εἰς τὸ Μανιάκι - Παπαφλέσσας. Ὁ Ἰμβραήμ ἦτο πανέτοιμος διὰ νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Κανεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ ἐναντίον του, διότι ἔλειπεν ἡ κεφαλὴ, ὁ Κολοκοτρώνης. Τὰ μίσση, τὰ μικροσυμφέροντα καὶ περισσότερον ὅλων ὁ φθόνος ἔκαμαν πολλοὺς νὰ μισήσουν αὐτὸν τὸν μοναδικόν, τὸν ἕνα. Ὁ Παπαφλέσσας συνεβούλευσε τὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποφυλακίσῃ τὸν ἥρωα. Δὲν εἰσηκούσθη. Ἀποφασίζει τότε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος του καὶ φθάνει εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Μὲ 600 γενναίους καταλαμβάνει τὴν ὀχυρὰν θέσιν **Μα-**

Παπαφλέσσας

νιάκι καὶ ἀνοίγει ὀχυρώματα (ταμπούρια). Ὁ Ἰμβραήμ ἐπετέθη μὲ 3.000 πεζοὺς καὶ ἵππεις. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεκρούσθησαν ἐπὶ τρίωρον καὶ κατόπιν εἰσῆλθον εἰς τὰ ἀσθενῆ ὀχυρώματα. Τότε ἤρχισεν ἄγων ἄνδρὸς πρὸς ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἔληξε μὲ τὸν θάνατον καὶ τοῦ τελευταίου Ἑλληνας (20 Μαΐου 1825).

Ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴν θυσίαν τόσων παλληκαριῶν. Ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν νεκρὸν Παπαφλέσσαν καὶ λέγεται ὅτι τὸν ἡσπάσθη. Ὁ ἥρωας ἐπεσφράγισε τὴν ἐμπρηστικὴν προεπαναστατικὴν δρᾶσιν του μὲ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατόν του. Καὶ ἔλαβε διπλοῦν τὸν φωτοστέφανον τῆς δόξης του.

4. Αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ Ἰμβραήμ. Μὲ τὰ συνεχῆ ἀτυχήματα ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου ἦτο ἀνάστατος καὶ ἡ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ἀποφυλακίσῃ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ νὰ τοῦ χορηγήσῃ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν. Οἱ Πελοποννήσιοι ἀνεθάρρησαν καὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν πλαισιώσουν. Ἀλλὰ πῶς νὰ ἀναμετρηθοῦν οἱ ἄτακτοι καὶ κακῶς ὥπλισμένοι μὲ τακτικὸν στρατὸν ἄριστα ἐξοπλισμένον;

Ὁ Ἰμβραήμ ἔκαυσε τὴν Μεσσήνην καὶ τὴν Καλαμάταν. Ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Τρίπολιν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβε (10-6-1825). Ἐκτοτε τὴν ἔκαμε κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεών του. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαμνε ἐξορμήσεις. Ἐφθασε μέχρι τοῦ Ναυπλίου καὶ ἔκαυσε τὸ Ἄργος.

Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ Ἕλληνες προέβαλλον ἀντίστασιν. Ὁ Κολοκοτρώνης εἰς Δραμπάλαν (Μεγαλοπόλεως) καὶ Τρίκορφα (Τριπόλεως), ὁ Ὑψηλάντης, Μακρυγιάννης, Κ. Μαυρομιχάλης, εἰς Λέρνην. Πάντοτε ὅμως νικηταὶ ἦσαν οἱ «τακτικοί». Ἡ κυβέρνησις ἀντελήφθη τὴν ἀξίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τρόπου ἐκγυμνάσεως καὶ προσέλαβεν ὀργανωτὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὸν Γάλλον συνταγματάρχην **Φαβιέρον**.

Ὁ Κολοκοτρώνης κατέφυγεν εἰς τὸν «κλεφτοπόλεμον». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπροξένει ζημίας εἰς τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔδιδε θάρρος εἰς τὸν λαὸν νὰ ἀναμένῃ καὶ νὰ μὴ ὑποτάσσεται.

Περίληψις. Ὁ Ἰμβραήμ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Μεθώνην, διέλυσε τοὺς ἀπειροπόλεμους Ἕλληνας εἰς τὸ Κρεμμύδι, κατέλαβε τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου καὶ κατέκοψε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς Σφακτηρίας. Οἱ Ἕλληνες θαλασσομάχοι ἐπι-

τυγχάνουν νέα κατορθώματα και ό Παπαφλέσσας πίπτει ήρωϊκώς εις τώ Μανιάκι. 'Ο Κολοκοτρώνης άποφυλακίζεται και εφαρμόζει τόν «κλεφτοπόλεμον» κατά τού 'Ιμβραήμ, όστις, μέ κέντρον τήν Τρίπολιν, ενεργεί επιδρομάς πρός όλας τās κατευθύνσεις.

'Ερωτήσεις. 1) Διατί ό 'Ιμβραήμ εξέλεξε ώς τόπον άποβάσεως τήν Μεθώνην; 2) Εις ποιάς ενεργείας ώδήγησεν τώ «θάρρος τής άγνοιάς» τήν 'Ελληνικήν κυβέρνησιν; 3) Ποίος έλειπεν άπό τούς πολεμάρχους τήν στιγμήν άκριβώς, κατά τήν όποιαν ήτο άπαραίτητος; 4) Διατί ήτο σφάλμα ή άμυνα επί τής Σφακτηρίας; 5) Ποιον παράτολμον σχέδιον ένεπνεύσθη ό Κανάρης; 6) Διατί ό Παπαφλέσσας έπεσεν εις τώ Μανιάκι; 7) Διατί ό Κολοκοτρώνης κατέφυγεν εις τόν «κλεφτοπόλεμον»;

'Εργασίαι. 1) Σημειώσατε εις τόν χάρτην τά μέρη μέ τά νέα γεγονότα και συμπληρώσατε τώ λεύκωμά σας. 2) 'Αναγνώσατε τώ διήγημα τού Μητσάκη «Τώ φίλημα».

ι) Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

1. 'Η πολιορκία τού Κιουταχή. 'Ο σουλτάνος, πρός έφαρμογήν τού Τουρκοαιγυπτιακού σχεδίου, άνέθεσε τήν έκστρατείαν πρός τήν Στερεάν 'Ελλάδα εις τόν δραστήριον νικητήν τού Πέτα Κιουταχήν. Διέταξε δέ αυτόν νά κυριεύση τώ Μεσολόγγι πάση θυσία. Τοϋτο έσήμαινε διά τόν Κιουταχήν «ή τώ Μεσολόγγι ή τώ κεφάλι σου».

'Ο Κιουταχής έφθασεν εις τώ Μεσολόγγι άπό τά 'Ιωάννινα μέ 20.000 Τουρκαλβανούς και ήρχισε τήν πολιορκίαν (15-4-1825) μέ ισχυρούς κανονιοβολισμούς.

Τώ Μεσολόγγι τώρα ήτο καλύτερον ώχυρωμένον. 'Από ξηρās έπροστατεύετο άπό πλινθότοιχον μέ 4 προμαχώνας και 52 κανόνια. 'Εξω άπό τόν πλινθότοιχον ύπήρχε βαθεία τάφρος. Μέσα εις τήν λιμνοθάλασσαν είχον όχυρωθή αί νησίδες Κλείσοβα και Βασιλάδι. Μέσα εις τήν πόλιν είχον συγκεντρωθή περί τās 12.000 γυναικόπαιδα. 'Από τόν πληθυσμόν αυτόν μόλις οί 1000 ήσαν πολεμισταί. Εις αυτούς όμως προσετέθησαν έτεροι 4.000 μέ τούς έλεκτούς όπλαρχηγούς των: Μακρήν, Τσόγκα, Νότην Μπότσαρην κ.ά.

Οί κανονιοβολισμοί και αί επιθέσεις τού Κιουταχή έξηκολούθουν άνευ άποτελέσματος. Περί τά τέλη 'Ιουνίου όμως ό τουρκικός στόλος μέ τόν Χοσρέφ έφερεν ενισχύσεις, τρόφιμα και πολεμοφό-

δια, απέκλεισε δὲ τὴν πόλιν ἀπὸ θαλάσσης. Ἐπὶ πλέον οἱ Τοῦρκοι κατεσκεύασαν ἀβαθῆ πλοiάρια, τὰ ὁποῖα ὤπλισαν μὲ κανόνια. Μὲ αὐτὰ διέπλεον τὴν λιμνοθάλασσαν διὰ νὰ βομβαρδίζουν τὰς νησιδας καὶ τὴν πόλιν.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δεινὴ, διότι ἤρχισαν νὰ ἐξαντλοῦνται τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμοφόδια. Τὴν 22αν Ἰουλίου ὁ Μιαούλης διεσκόρπισε τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν τρόφιμα, πολεμοφόδια καὶ ἐξωπλισμένα πλοiάρια διὰ τὴν λιμνοθάλασσαν.

Τὴν 24ην Ἰουλίου οἱ πολιορκούμενοι ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον, ἐνῷ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καραϊσκάκης κ.ἄ. ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐκ τῶν ἔξω. Τὰ λάφυρά των ἦσαν πολλά. Ὁ Κιουταχῆς περιωρίσθη εἰς ἄμυναν παρὰ τὸν Ζυγόν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου τοῦ ἔφεραν ἄφθονα τρόφιμα, πολεμοφόδια καὶ χρήματα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μιαούλης ἔφερεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τρόφιμα.

2. Πολιορκία Ἰμβραήμ-Κιουταχῆ. Ὁ σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἰμβραήμ. Οὗτος ἔφθασε μὲ 10.000 στρατὸν (25-12-1825).

Ὁ Ἰμβραήμ ἐπέκρινε τὸν Κιουταχῆν διότι ἐπὶ 8 μῆνας δὲν κατῴρθωσε νὰ κυριεύσῃ ἓνα «φράκτην», τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἀναλαμβάνει νὰ κυριεύσῃ εἰς δύο ἐβδομάδας μόνον. Ὁ Κιουταχῆς προσεβλήθη καὶ ἀπεσύρθη.

Ὁ Ἰμβραήμ ἀπέκλεισε στενῶς τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Οἱ Μεσολογγῖται ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ὁ Μιαούλης διὰ τρίτην φορὰν ἐπέτυχε νὰ τοὺς ἐφοδιάσῃ μὲ τρόφιμα, ἀφοῦ διεσκόρπισε τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον. Ἐπειτα ὁ ἀποκλεισμός ἐπανελήφθη καὶ πάλιν. Ὁ Ἰμβραήμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, ἣ ὁποῖα ὁμως ἀπεκρούσθη μὲ ἄφθαστον τόλμην. Τότε ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν συνεργασίαν τοῦ Κιουταχῆ.

Οἱ δύο μαζί τῶρα ἐξηκολούθησαν τὴν πολιορκίαν. Ὁ Χουσεῖν κατῴρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὰς νησιδας Βασιλάδι καὶ Ντολμᾶς, ὕστερα ἀπὸ γενναίαν ἄμυναν καὶ μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Τὸ Αἰτωλικὸν ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ οἱ 3.000 κάτοικοί του μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ἄρταν.

‘Υπελείπετο ἡ νησίς Κλείσοβα, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ Κίτσος Τζαβέλλας. Ὁ Κιουταχῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν καταλάβῃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ τραυματισμένος καὶ μὲ μεγάλας ἀπώλειαι. Ἔπειτα ἐπεχείρησε νὰ τὴν καταλάβῃ ὁ Χουσεῖν. Οἱ Ἕλληνες ἐφόνευσαν τὸν ἴδιον καὶ πολλοὺς ἐχθροὺς, ἐκυρίευσαν δὲ πολλὰ πλοίαρια καὶ ὅπλα. Ἡ ἔνδοξος αὐτῇ νίκη (25-3-1826) ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος.

3. Ἡ ἡρωϊκὴ ἔξοδος. Εἰς τὰς ἐπομένους ἡμέρας ἐξηντλήθησαν τελείως αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια. Ὁ Μιαούλης δὲν ἐπέτυχεν νὰ διασπάσῃ τὸν κλοιόν. Οἱ Μεσολογγῖται ἤρχισαν νὰ τρώγουν ἵππους, ὄνους, σκύλους, ποντικούς, σκώληκας, δέρματα, φύκη. Μὲ αὐτὰ ἐνέσκηψαν ἐπιδημίαι. Πολλοὶ ἐλιποθύμουν, ἐπιπτον ἀσθενεῖς, ἀπέθνησκον. Οἱ ἄλλοι κατῆντησαν σκελετοί.

Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἔκαμαν πολλὰς προτάσεις νὰ παραδοθοῦν. Ἐκεῖνοι τὰς ἀπέκρουσαν. Εἰς τὰς 22 Μαρτίου τοὺς ἔγραψαν μεταξὺ τῶν ἄλλων :

«...Βλέπομεν εἰς τὸ γράμμα σας νὰ ζητᾶτε ἄρματα καὶ ἀποροῦμεν πῶς ἐτολήσατε νὰ ζητήσετε ὀκτὼ χιλιάδας ἄρματα, τὰ ὁποῖα ἀχνίζουν ἀπὸ τὸ αἷμα σας, καὶ νὰ σᾶς τὰ δώσωμεν μὲ τὰ χέρια μας. Τώρα βλέπομεν ὅτι ἐκεῖνο ὅπου θέλετε ἐσεῖς, δὲν γίνεται, οὔτε ἐκεῖνο ὅπου θέλομεν ἡμεῖς· καὶ θὰ γίνῃ ἐκεῖνο ὅπου ὁ Θεὸς ἀποφάσισεν....»

Ἀπεφάσισαν τότε νὰ ἐξέλθουν τὴν νύκτα τῆς 10ης Ἀπριλίου 1826, νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ. Ἐκεῖ ἦτο τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Ἐγραψαν μάλιστα καὶ εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐπιτεθῇ αἰφνιδίως κατὰ τῶν ἐχθρῶν, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἔξοδόν των.

Δυστυχῶς ὅμως τὸ μὲν σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τοὺς Τούρκους ἀπὸ ἓνα Βούλγαρον αὐτόμολον, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενὴς καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Αὐτὰ δὲν τὰ ἐγνώριζον βεβαίως οἱ πολιορκούμενοι. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν τὰ ἐγνώριζον, πάλιν τὸ ἴδιον θὰ ἔκαμνον.

Καὶ ἡ μεγάλη νύξ ἐφθασεν!

“Όλοι οί πληγωμένοι, οί ἄρρωστοι, ὅσοι δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἀκολουθήσουν, μετεφέρθησαν ἀπὸ ἐνωρὶς εἰς τὰ στερεότερα ἀρχοντόσπιτα. Εἶχον ἐφοδιασθῇ μὲ ἄφθονα ὅπλα, πολλὰ πυρομαχικὰ καὶ περισσοτέραν πυρίτιδα. Ὁ θάνατός των ἦτο ἀναπόφευκτος. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ θερίσουν ὅσον περισσοτέρους ἐχθροὺς ἡδύναντο.

Τὰ γυναικόπαιδα συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν καθωρισμένην ἐκ τῶν προτέρων γέφυραν ἐξόδου. Οἱ πατέρες μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὴν δεξιὰν χεῖραν, τὸ τουφέκι εἰς τὸν ὦμον καὶ μὲ κάποιον παιδὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἀνέμενον μὲ ὑπομονήν. Πολλαὶ γυναῖκες ἐφόρεσαν ἀνδρικά ἐνδύματα καὶ ὠπλίσθησαν.

Περὶ τὰς 9.000 ἦσαν ὅλοι ὅσοι ἐξήρχοντο. Ἐξ αὐτῶν αἱ 3.000 ἦσαν μάχιμοι. Οὗτοι ἐχωρίσθησαν εἰς τρεῖς φάλαγγας. Τὴν πρώτην ἀνέλαβεν ὁ Νότης Μπότσαρης, τὴν δευτέραν ὁ Δημήτριος Μακρῆς καὶ τὴν τρίτην ὁ Κίτσος Τζαβέλλας.

Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἀραβες ἦσαν ἔτοιμοι καὶ ἀνέμενον τὴν μεγάλην στιγμήν τῆς ἀναμετρήσεως. Ἐγνώριζον βεβαίως τὴν ἀπόφασιν τῶν Μεσολογγιτῶν ἀπὸ τὸν Βούλγαρον φυγάδα, δὲν ἐγνώριζον ὅμως οὔτε τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν, οὔτε τὸ σχέδιον.

Ἡ πρώτη ἀτυχία, ὁ «κακὸς οἰωνός», ἦτο ὅτι κατὰ τὴν καθωρισμένην ὥραν διελύθη τὸ νέφος, τὸ ὁποῖον ἐσκέπαζε τὴν πανσέληνον. Τὸ ἥρεμον πεδίου, τὸ ὁποῖον ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐγίνετο κόλασις πυρός, ἐφωτίσθη ὅπως κατὰ τὴν ἡμέραν. Ἦτο ἀδύνατον ὅμως νὰ περιμένουν ἄλλο. Τὸ σύνθημα ἐδόθη: «Ἕτοιμοι!».

«...Καὶ ἐκβαλόντες κραυγὴν τρομερὰν ἐφώρμησαν ξιφήρεις. Οὔτε τὰ γιαταγάνια τῶν Ἀλβανῶν, οὔτε αἱ λόγχαι τῶν αἰγυπτίων ἡδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀκατάσχετον ἐκείνην καταιγίδα...»

(Παπαρρηγόπουλος)

Ἀλλὰ μέσα εἰς τὴν ὀχλοβοὴν τῆς μάχης ἠκούσθη μία ἀπαισία φωνή:

— Πίσω! Πίσω στὰ κανόνια μας!

Ὁ πανικὸς ἔκαμε πολλοὺς, τοὺς περισσοτέρους, νὰ γυρίσουν πίσω. Οἱ ἄλλοι ἐπροχώρησαν. Τὰ στίφη τῶν ἐχθρῶν ὠρμησαν

κατὰ τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον συνωστίζετο εἰς τὴν τάφρον. Ἐσφαζον ἢ ἡχμαλώτιζον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν.

Οἱ διασωθέντες ἦσαν ἐλάχιστοι. Περίπου 1300 πολεμισταὶ καὶ 300 γυναικόπαιδα. Οἱ περισσότεροι ἀρχηγοὶ καὶ οἱ περισσότεροι φιλέλληνες ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὸ Μεσολλόγγι ὅμως ἐμάχετο ἀκόμη :

«...Γύρισα πίσω μου νὰ δῶ. Ὁλη ἡ πεδιάδα ἔβραζε ἀπὸ φωτιά, μὲ πηγὴ τῇ Χώρα. Παντοῦ φωτιά, ἀπὸ τὸ Βασιλάδι ὡς τὴν Κλείσοβα. Κραυγὲς γυναικῶν, ἐκπυρσοκροτήσεις τουφεκιῶν, ἐκρήξεις πυριτιδαποθηκῶν. Φοῦρνος ἡ πόλι ἀπὸ φωτιά...»

(Κασομούλης)

Τὸ Μεσολόγγι ἐσίγησεν ὕστερα ἀπὸ δύο ἡμέρας. Ἐκυριεύθη ἀφοῦ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα καὶ οἱ τελευταῖοι ἀπὸ τοὺς πληγωμένους καὶ ἀσθενεῖς. Ὁ γέρο - Καψάλης ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν μεγάλην πυριτιδαποθήκην καὶ ἐτάφη ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Μαζί του ἦσαν πολλοὶ γέροντες, πολλαὶ γυναῖκες καὶ πολλὰ παιδιά. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀνετινάχθη καὶ ὁ μύλος. Μαζί του τὸ Μεσολόγγι ἀφῆκε τὴν τελευταίαν του πνοήν. Ἀλλ' ἔπεσεν ὄρθιον! Καὶ ὅλος ὁ κόσμος ἔσκυψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐγονυπέτησε ἐμπρὸς εἰς τὸν ἀθάνατον ἡρωϊσμόν του.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἡρωϊκὴ Ἔξοδος.

Τὸ Μεσολόγγι δὲν ὑπῆρχε πλέον εἰ μὴ μόνον εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Μὲ τὴν ἡρωϊκὴν του ἔφοδον ὅμως προεκάλεσε τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν. Διαδηλώσεις φοιτητῶν εἰς Παρισίους, λόγοι εἰς τὰς Βουλὰς τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἄρθρα ἐφημερίδων εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην... Ὑμνοὶ καὶ ἔργα τῶν καλυτέρων συγγραφέων καὶ ζωγράφων τῆς Εὐρώπης... Ἔρανοι παντοῦ διὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Περίληψις. Οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Κιουταχὴν πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι. Ὁ Μιαούλης διασκορπίζει τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ τροφοδοτεῖ τοὺς πολιορκουμένους. Εἰς τὴν πολιορκίαν συμμετέχει καὶ ὁ Ἰμβραήμ. Οἱ Μεσολογγῖται ὑποφέρουν τὰ πάνδεινα καὶ ἀναγκάζονται νὰ ἀποτολμήσουν ἡρωϊκὴν ἔξοδον (10 Ἀπριλίου 1826).

Ἑρωτήσεις. 1) Διατί οἱ Τοῦρκοι ἐπεδίωξαν τὴν κατάληψιν τοῦ Μεσο-

λογγίου; 2) Πῶς ἦτο ὠχυρωμένη ἡ πόλις; 3) Διατὶ ἀπέτυχεν ὁ Κιουταχῆς; 3) Ποίαν σημασίαν εἶχεν ὁ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀποκλεισμός; 4) Τί ἐκαυχῆθη ὁ Ἰμβραήμ; 5) Διατὶ οἱ Μεσολογγῖται ἠναγκάσθησαν εἰς ἡρώϊκὴν ἐξοδον; 6) Ποῖος ὁ ἀντικτυπος τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικόν;

Ἔργασίαι. 1) Κάμετε σχεδιάγραμμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς περιοχῆς του. 2) Συγκεντρώσατε δημοτικά ἄσματα καὶ ἄλλα ποιήματα σχετικὰ μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἱερᾶς μας πόλεως.

ια) Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

1. Ὁ Καραϊσκάκης. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Μαυροματί - Καρδίτσης (1782), εἰς τὸ μεταίχμιον τῆς πλέον δραματικῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ σκότος τῆς δουλείας ἐπάλαιε μὲ τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ νεότης του ὑπῆρξε περιπετειώδης. Ὑπηρέτησεν εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Οὗτος τὸν ἡγάπα διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐφυΐαν του, τὸν ἐτιμώρησεν ὅμως πολλάκις διὰ τὴν ἀνυπακοὴν καὶ ἀθυροστομίαν του. Πράγματι δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἦτο :

«...Ἀνδρεῖος καὶ τολμηρὸς εἰς τοὺς κινδύνους, στρατηγηματικὸς καὶ ἀκούραστος εἰς τοὺς ἀγῶνας, μεγαλόψυχος εἰς τὰς σκληραγωγίας... Τὰς παρὰ τῶν συναγωνιστῶν του συμβουλὰς καὶ πολεμικὰ σχέδια ἤκουε μὲ προσοχὴν καὶ ἐνήργει μὲ εὐχαρίστησιν.

...Ὁξύθυμος... ἱκανὸς νὰ διορθῶνῃ τὰ ἐλαττώματά του, ὅταν ἔβλεπεν ὅτι ἐπροξένουν σύγχυσιν καὶ βλάβην...»

(Περραιβός)

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Ὑψωσεν ἐκ τῶν πρώτων τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ Τζουμέρκα. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας καὶ ἐπληρώθη. Ἡσθένησε βαρέως καὶ ἀπεσύρθη ἐπ' ἄρκετὸν καιρὸν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα.

Μετά τήν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου μετέβη εἰς Ναύπλιον. Ἡ κυβέρνησις εἶχεν ὑποδείξεις ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ὅτι πρέπει νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν «πάσῃ θυσίᾳ». Διότι κατ' ἄλλον τρόπον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ περιληφθῇ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς εἰς τὸ ὑπὸ δημιουργίαν ἑλληνικὸν κράτος. Πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ἦτο ὁ Ἄνδρ. Ζαΐμης, προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ Καραϊσκάκη. Ὡς φιλόπατρις ὅμως καὶ ἀνεξίκακος, ὑπέγραψε τὸν **διορισμὸν** τοῦ Καραϊσκάκη ὡς ἀρχιστρατήγου τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ εἶπεν :

—"Ἄς σωθῇ ἡ πατρίς μου καὶ ἄς ὑψωθῇ ὁ ἐχθρὸς μου !

2. Ἡ μάχη τῆς Ἀραχώβης. Μετά τήν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰμβραῆμ ἐπέστρεψε εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἤρχισε νὰ τὴν καταστρέφῃ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατέλαβε τὰς Ἀθήνας (13-3-26).

Ὁ Καραϊσκάκης δὲν εἶχεν ἀρκετὰς δυνάμεις διὰ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἀποκόψῃ τὰς συγκοινωνίας του, διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ φύγῃ. Πρὸς τοῦτο ἄφησεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα ἀρκετὴν δύναμιν ὑπὸ τὸν Βάσον. Ὁ ἴδιος μὲ 2500 παλληκάρια ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Δόμβραιναν. Ἔστειλε δὲ καὶ τὸν Κωλέττην εἰς τὴν Ἀταλάντην διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰς σιταποθήκας τοῦ Κιουταχῆ.

Ὁ Κιουταχῆς ἔστειλε τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουσταφάμπεην, ὁ ὁποῖος διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέττη. Οὔτε ὅμως καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ τὴν Δόμβραιναν, διότι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ὠχυρωμένοι εἰς τρεῖς λιθίνους πύργους. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καραϊσκάκης ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Μουσταφάμπεην νὰ προχωρήσῃ πρὸς Ἀμφισσαν. Μετέβη εἰς τὸ Δίστομον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔστειλε τοὺς Γαρδικιώτην **Γρίβαν** καὶ Γεώργιον **Βάγιαν** μὲ 500 ἄνδρας διὰ νὰ καταλάβουν τὴν **Ἀράχωβαν**.

Ὅταν ἐπλησίασαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ Ἕλληνες τοὺς ὑπεδέχθησαν μὲ πυκνοὺς πυροβολισμοὺς (19-11-26). Ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθασε καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ ἐχθροὶ ἀπεσύρθησαν εἰς ἓνα λόφον διὰ νὰ ἀμυνθοῦν. Τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐνέσκηψε βαρὺς χειμὼν καὶ ἔπεσε πολλὴ χιών. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐπεχείρησαν νὰ διαφύγουν τὴν νύκτα (24-11-1826) ἀπὸ τὰ χιονοσκεπῇ μονοπάτια τοῦ Παρνασσοῦ. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀντελήφθησαν ἐγκαίρως, τοὺς κατεδίωξαν καὶ

τούς κατέκοψαν κατὰ τὴν φονικὴν ἐκείνην νύκτα. Ἀπὸ τοὺς 2.000 ἄνδρας μόνις 300 ἐσώθησαν. Ἐφονεύθη δὲ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μουσταφάμπεης.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐξηκολούθησε νὰ καταδιώκῃ τοὺς Τούρκους εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆς Ὑπάτης μέχρι τῆς Ναυπάκτου. Ὁ Κιουταχῆς ἔστειλεν ἐναντίον του τὸν **Ὁμέρ** πασᾶν τῆς Καρύστου. Οὗτος ἐπολιόρκησε τὸ **Δίστομον**, τὸ ὁποῖον ὑπεστήριζεν ὁ Νότης **Μπότσαρης**. Ἐκεῖ ἔφθασαν ὁ Δράκος καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Αἱ μάχαι διήρκεσαν ἐπὶ 20 ἡμέρας. Εἰς τὸ τέλος οἱ ἐχθροὶ ἔφυγον νύκτα, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα.

3. Ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν, οἱ κάτοικοι ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ Κιουταχῆς ἤρχισε τότε τὴν πολιορκίαν της. Ἡ φρουρὰ ἦτο μικρά, τὴν δὲ 30ὴν Σ/βρίου ἐφονεύθη ὁ ἀρχηγὸς της **Γκούρας**. Ὁ Καραϊσκάκης ἔστειλε τότε ἐνίσχυσιν μὲ τὸν **Κριεζώτην**. Οὗτος μὲ τοὺς 450 ἄνδρας του ἐπροχώρησε τὴν νύκτα ἀπὸ τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Τὸν Νοέμβριον ἐξηντλήθησαν τὰ πυρομαχικά. Τότε ἔσπευσε πρὸς ἐνίσχυσιν ὁ **Φαβιέρος** μὲ 650 γενναίους. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν ἔφερεν εἰς τὸν ὦμον του σάκκον μὲ πολεμοφόδια. Διέσχισαν μὲ τὴν λόγχην τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 29ης πρὸς τὴν 30ὴν Ν/βρίου 1826.

Ἡ κυβέρνησις, διὰ νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς πολιορκουμένους τῆς Ἀκροπόλεως, ἔστειλε τὸν φιλέλληνα στρατηγὸν **Γόρδωνα** μὲ 2.500 ἄνδρας εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἐκάλεσε δὲ καὶ τὸν Καραϊσκάκην πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὁ Καραϊσκάκης μὲ 3.000 ἄνδρας ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸ **Κερατσίνι**. Ἐναντίον του ἐπετέθη ὁ ἴδιος ὁ Κιουταχῆς, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Ἡ νίκη αὕτη ἔδωσε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἔσπευσαν νὰ πλαισιώσουν τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος πλέον ἀπετέλει θρυλικὴν μορφήν. Εἰς 10.000 ὑπολογίζονται οἱ μαχηταὶ τοῦ Καραϊσκάκη. Ἦδη κατέφθανον ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν πολλὰ βοηθήματα τῶν φιλελληνικῶν ἑταιρειῶν καὶ ὁ στρατὸς ἐφωδιάσθη μὲ ἄφθονα τρόφιμα, πολεμοφόδια καὶ πυροβολικόν.

4. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνήλθεν ἡ ἐν **Τροιζίνι Ἐθνοσυνέλευσις**, ἡ ὁποία ἐξέλεξε ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην **Καποδίστριαν**. Ἐπίσης διώρισε ὡς ναύαρχον τὸν **Κόχραν** (ἀξιωματικὸν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου) καὶ ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν στρατηγὸν **Τζώρτς**. Ὑπὸ τὸν Τζώρτς εἶχον ὑπηρετήσει ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί.

Οἱ δύο ἀρχηγοὶ συνηντήθησαν μὲ τὸν Καραϊσκάκην καὶ διετύπωσαν τὴν γνώμην, ὅτι πρέπει νὰ γίνη ἀμέσως ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπέμενε εἰς τὸ σχέδιόν του, δηλ. τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ Κόχραν δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν ἀκούσῃ. Ἀπεβίβασε τὸν στρατόν του εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐκεῖ Γκέγκηδες νὰ συνθηκολογήσουν. Τότε πλέον ἀπεφασίσθη ὀριστικῶς ἡ ἐπίθεσις καὶ ὠρίσθη ὡς ἡμέρα αὐτῆς ἡ 23ῃ Ἀπριλίου. Διὰ τοῦτο ἀπηγορεύθη πᾶσα σύγκρουσις μὲ τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὴν 22αν Ἀπριλίου.

Μερικοὶ ὅμως Κρηῖτες μεθυσμένοι ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν κατὰ τῶν ἀπέναντι τουρκικῶν ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκυρίευσαν. Ἀμέσως ὅμως κατεδιώχθησαν ἀπὸ τὸ τουρκικὸν ἱππικὸν καὶ ἡ μάχη ἐγενικεύθη. Ὁ Καραϊσκάκης κατέκειτο μὲ πυρετόν. Ἀλλά :

«... οἱ συνεχεῖς πυροβολισμοί, αἱ κραυγαὶ καὶ ὁ θόρυβος τῶν πολεμούντων, ἔδωκαν αἰτίαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐρωτήσῃ τὸ γινόμενον. Ἐξῆλθε δὲ ἀμέσως ἀπὸ τὴν σκηνὴν του διὰ νὰ ἴδῃ. Ἐγένετο δὲ τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν ὥπισθοδρόμησαν οἱ Ἕλληνες. Ἐθύμωσεν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἄνευ διαταγῆς καὶ ἀσκέπτως, ἐκίνησαν μάχην κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Διὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ ταπεινωθῇ τὸ πνεῦμα των, πηδᾷ εἰς τὸν ἵππον του καὶ τρέχει ὁ ἴδιος κατὰ τῶν ἐχθρῶν, κραδαίνων τὴν πάλαν του... Παραλαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ὅσους τῶν ἱππέων ἀπήντησε καθ' ὁδόν, διευθύνεται πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Ἐπιτυχᾶνει νὰ τοὺς τρέψῃ εἰς φυγὴν καὶ νὰ τοὺς βιάσῃ νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὰ πλησιέστερα ὀχυρώματα... Ὁ Κιουταχῆς ἀποστέλλει ἐναντίον του ὅλον τὸ ἱππικόν. Ὁ Καραϊσκάκης πληγώνεται καὶ πίπτει ἀπὸ τὸν ἵππον του. Ἀλλὰ ἀναλαμβάνει πάλιν τὰς δυνάμεις του,

ἀνεβαίνει εἰς τὸν ἵππον του καὶ βοηθεῖ τοὺς ὀπισθοχωροῦντας. "Ὅταν πλέον ἦσαν ἐκτὸς κινδύνου οἱ Ἕλληνες, ἐσκέφθη περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ φήμη εἶχεν ἤδη διαδώσει εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ὀλέθριον γεγονός. Πληθὸς ἀξιωματικῶν τὸν παρέλαβον καὶ τὸν ἐσυντρόφευσαν ἕως τὴν θάλασσαν. Ἐκεῖθεν τὸν μετέφερον εἰς μίαν γολέτταν . . .»

(Γ. Αἰνειάν, ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Καραϊσκάκη)

Ἡ πληγὴ τοῦ ἥρωος εἰς τὸ ὑπογάστριον ἦτο θανάσιμος. Οἱ σύντροφοί του καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος Τζώρτς ἤκουσαν τοὺς τελευταίους λόγους του :

—Ἡ πατρίδα μοῦ ἀνέθεσε βαρὺ ἔργον. Δέκα μῆνας κατέβαλα κάθε προσπάθειαν διὰ νὰ τὸ φέρω εἰς πέρας. Μία ζωὴ μοῦ ἔμεινε. Τὴν ἔδωσα κι αὐτὴν γιὰ τὴν πατρίδα . . .

Ἀπέθανε τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης, τὴν ἡμέραν τῆς ὀνομαστικῆς του ἑορτῆς. Ἐτάφη εἰς τὴν Σαλαμίνα μὲ μεγάλας τιμὰς. Ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάς ἀνήγειρε μνημεῖα του μὲ προτομὰς του εἰς Ν. Φάληρον καὶ Ἀράχωβαν καὶ ἀνδριάντας του εἰς Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνας.

Ἀπελπισία καὶ λύπη κατέλαβε τοὺς συμπολεμιστάς του. Βαρὺ καὶ ἀσθήκωτον σύννεφον ἐστάθη ἐπάνω ἀπὸ τὴν πολιορκουμένην Ἀκρόπολιν.

5. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Φαλήρου. Οἱ φιλέλληνες ἀρχηγοὶ εἶχον ἀποφασίσαι τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τὴν ἰδίαν νύκτα (23 Ἀπριλίου). Αὕτη ὅμως διετέθη διὰ προετοιμασίας (ἀπόβασιν στρατευμάτων, μετακινήσεις). Μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἤρχισαν νὰ προχωροῦν 3.000 Ἕλληνες ἀπὸ τὸ Φάληρον, χωρὶς σχέδιον, χωρὶς τάξιν, χωρὶς ἀρχηγὸν (ὁ Τζώρτς καὶ ὁ Κόχραν ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα). Ἡ ὅλη δύναμις ἦτο διεσκορπισμένη εἰς διάφορα σημεία, ἐνῶ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ εἶχε φθάσει εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου. Δύο ἱλαὶ ἐλληνικοῦ ἵππικοῦ εἶχον λησμονηθῇ εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ὁ Κιουταχῆς ἐφοβήθη μήπως ἐπιχειρήσουν ἔφοδον οἱ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνῶ ταυτοχρόνως θὰ ἐπετίθεντο διὰ μέσου τοῦ ἐλαιῶνος οἱ 7.000 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Διότι τοῦτο ἦτο τὸ ὀρθὸν καὶ αὐτὸ ἀνέμενεν αὐτός, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔμ-

πειρος στρατιωτικός. Παρέταξε λοιπόν τὸν στρατὸν του καὶ ἀπέστειλε μόνον 800 ἵππεις κατὰ τῶν ἀτάκτως προχωρούντων Ἑλλήνων. Οἱ ἵππεις εἰσῆλθον εὐχερῶς εἰς τὰ πρόχειρα ὀχυρώματά των καὶ τοὺς κατέκοψαν. Ἀφοῦ δὲ εἶδεν, ὅτι δὲν ἐκινουῦντο οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, οὔτε οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ὥρμησεν ὁ ἴδιος μὲ ὅλον τὸ ἱππικόν του. Ἐτρεψεν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς διασκορπισμένους εἰς διαφόρους θέσεις καὶ τοὺς κατεδίωξε μέχρι τῆς θαλάσσης. Ὅσοι δὲν κατεσφάγησαν, ἠχμαλωτίσθησαν ἢ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν. Τοὺς αἰχμαλώτους παρέταξεν εἰς τὴν σειρὰν καὶ τοὺς ἀπεκεφάλισεν.

Οὕτω πλέον τῶν 1500 μαχητῶν ἀπωλέσθησαν καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ πολλοὶ ὅπλαρχηγοί : Ζέρβας, Νοταρᾶς, Φωτομάρας, Βεΐκος κ.ἄ. Ὁ Κόχραν ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ ὅλοι, ὅσοι εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὸν Πειραιᾶ, διελύθησαν. Ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἔφυγε μὲ τὸ ὅπλα τῆς (24 Μαΐου). Ἡ ἐπὶ Καραϊσκάκη ἐλευθέρᾳ σχεδὸν Στερεὰ Ἑλλάς, ὑπετάγη ἤδη εἰς τὸν Κιουταχῆν.

ιβ) Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1. Ὁ Φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ρωσίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας συνεδέοντο διὰ τῆς «Ἱερᾶς Συμμαχίας». Αὕτη ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάδοσιν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταπνίξῃ οἰανδήποτε λαϊκὴν ἐξέγερσιν. Ἐξ ἄλλου ἡ συντηρητικὴ Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἐμίσουν τὰς ἐπαναστάσεις. Δι' ὅλα αὐτὰ ἡ ἐπίσημος Εὐρώπη ἦτο ἐναντίον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἀπὸ τὸ 1823 ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας ἦτο ὁ φιλελεύθερος **Κάννινγκ**. Ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἤρchiσε νὰ συμπαθῇ τῶρα τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Ἀπὸ ἀντιζηλίαν οἱ Ρῶσοι ἀνέλαβον πρωτοβουλίαν νὰ λύσουν τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Ἐπρότειναν εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις νὰ δημιουργηθοῦν τρεῖς μικραὶ ἑλληνικαὶ ἡγεμονίαι, αἱ ὁποῖαι θὰ τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Ἀλλ' αἱ ἄλλαι δυνάμεις δὲν ἐδέχθησαν τὸ σχέδιόν των. Ἀντελήφθησαν, ὅτι σκοπὸς των ἦτο νὰ ὑπαρξουν μίᾳ ἀσθενὲς Ἑλλάς καὶ μίᾳ Τουρκίᾳ, ἡ ὁποία νὰ ἀπασχολῇται μὲ αὐτὴν.

Μὲ τὴν πρόδοον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος καὶ τὰς θηριωδίας

τῶν Τούρκων, ἤρχισε νὰ γίνεται σημαντική μεταβολή εἰς τὴν Εὐρώπῃ. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔβλεπον εἰς τὴν Ἑλλάδα μίαν πάλην ἑνὸς χριστιανικοῦ ἔθνους, τὸ ὅποιον ἐμάχετο κατὰ τοῦ βαρβάρου μωαμεθανισμοῦ. Αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ἐρημώσεις ἀφύπνισαν τὰ φιλόφθονα αἰσθήματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ὁ ἐπὶ ἔτη συνεχιζόμενος ἀγὼν κατὰ τῆς τυραννίας, συνεκίνησε τοὺς φιλελευθέρους ἀνθρώπους. Τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα μὲ τὰ ἐπικά κατορθώματα καὶ αἱ ἀρχαῖαι τοποθεσίαι συνεκίνουν τοὺς συντηρητικούς, οἱ ὅποιοι ἐνεθυμοῦντο τὸ ἀρχαῖον κλέος τῆς Ἑλλάδος.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦνται παντοῦ φιλελληνικὰ κομιτᾶτα, τὰ ὅποια συνέλεξαν, μὲ ἐράνους, τεράστια ποσά. Μὲ αὐτὰ ἡγοράζοντο πολεμοφόδια καὶ τρόφιμα.

Γενικῶς ἡ κίνησις τῶν Εὐρωπαίων, διὰ τὸ ἠθικὸν καὶ ὑλικὸν στήριγμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος, ὠνομάσθη **Φιλελληνισμός**.

2. Φιλέλληνες εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Εἰς τὴν Γαλλίαν σπουδαῖαν ὥθησιν πρὸς τὸν Φιλελληνισμὸν ἔδωσαν οἱ λόγιοι, οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ ποιηταί: Σατωβριάνδος, Πουκεβίλ, Φωριέλ, Βίκτωρ Οὐγκώ, Βερανζέρος. Περιγραφαί, ποιήματα, παντὸς εἴδους δημοσιεύματα, ἐνεθουσίαζον τοὺς Γάλλους. Κατὰ χιλιάδας ἐκυκλοφόρουν αἱ χρωματισταὶ λιθογραφίαι καὶ αἱ πάσης φύσεως εἰκόνες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Μὲ τοὺς πνευματικούς αὐτοὺς ἀγωνιστάς, τὸ φιλελληνικὸν ρεῦμα παρέσυρε καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Κάρολον τὸν Ι'.

Εὐγενῇ τέκνα τῆς Γαλλίας κατῆλθον ἐκ τῶν πρώτων διὰ νὰ πολεμήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Κορσικανοὶ Βαλέστρας καὶ Ἀρπάτης, ὁ Γκαμπίνι κ.ἄ. ἦσαν γενναῖοι πολεμισταί. Ὁ πρῶτος ἡγωνίσθη εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ τελευταῖος ἔπεσε κατὰ τὴν μάχην τοῦ Φαλήρου. Ὁ ἄλλος ἐπέζησε καὶ παρέμεινε καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα. Ἐπιφανέστερος ὅλων ἦτο ὁ **Φαβιέρος**, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς καὶ διοργανωτὴς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ.

Οἱ **Ἴταλοι** ἡγωνίζοντο τότε διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν διαφόρων βασιλείων των, ἀλλὰ πολλοὶ ἦλθον καὶ ἐπολέμησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ στρατηγὸς Ροζαλὸρ ἔπεσεν εἰς τὸ Μεσολόγγι (1824), ὁ Π. Τορέλλα εἰς τὸ Πέτα, ὁ Δάνια ἔπεσεν ἐπίσης εἰς τὸ Πέτα, ὅπου

όλοι ἐθαύμασαν τὴν παράτολμον ἀνδρείαν του. Ἐπιφανέστερος δὲ ὄλων ἦτο ὁ κόμης **Σανταρόζα**, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν εἰς τὴν Σφακτηρίαν.

Οἱ **Γερμανοὶ** παρεσύρθησαν εἰς τὸν Φιλελληνισμόν ἀπὸ τὸν μέγαλον Γκαΐτε καὶ τὸν ἐνθουσιώδη Μύλλερ. Σπουδαίως ὁμως εἰργάσθη σχετικῶς εἰς τὴν Βαυαρίαν ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος Α' (πατὴρ τοῦ μετέπειτα βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Ὁθωνος). Ἀξιοὶ Γερμανοὶ μαχηταὶ ἦσαν ὁ Νόρμαν Ἑρενφελς, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν εἰς τὸ Μεσολόγγι (1822), ὁ βαρῶνος Γκίλμεν, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν εἰς τὰ Ψαρά, ὁ Ἀλ. Κόλμπε κ.ἄ.

Σπουδαῖοι ἐπίσης ἦσαν οἱ **Ἑλβετοί**: Ἐϋνάρδος καὶ Ἰ. Μάγερ. Ὁ τελευταῖος ἐξέδιδεν εἰς τὸ Μεσολόγγι τὴν ἐφημερίδα «Ἑλληνικά Χρονικά» καὶ ἔπεσε κατὰ τὴν Ἑξοδον.

Ὁ Πρόεδρος τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς **Ἀμερικῆς** Μονρόε ἐξεφράσθη εὐμενῶς διὰ τὸν Ἑλληνικὸν Ἀγῶνα. Θερμότεροι δὲ Ἀμερικανοὶ μαχηταὶ ἦσαν ὁ βουλευτὴς Ἑβερет, ὁ ἱατρὸς Σαμουήλ Χάου κ.ἄ.

Φιλέλληνες βεβαίως ὑπῆρξαν πολλοὶ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα κράτη. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ **Ἀγγλοὶ**: Τζώρτζς, Κόχραν, Γόρδων, Ἀστιγξ καὶ ὁ ἐνδοξος Κόδριγκτον. Ἐπίσης ὁ πολιτικὸς Κάννινγκ καὶ οἱ ποιηταὶ Σέλλεϋ καὶ Βύρων.

3. Ὁ Λόρδος Βύρων. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Λονδίνον τὸ 1788 καὶ κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ μικρὸς ἦτο ὡραῖος ὥς ἄγγελος, ἐξυπνος, αἰσθηματικός, ἀλλὰ νευρικός καὶ βίαιος.

Ἦτο τριῶν ἐτῶν, ὅταν ἔχασε τὸν πατέρα του. Ἀπὸ τότε ἡ εὐαίσθητος ψυχὴ του ἐγέμισε ἀπὸ πίκραν καὶ πόνον. Ἐγίνε εἰκοσαετής, ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα. Ἐζήσεν εἰς τὰ θρυλικά Ἰωάννινα

Ὁ Λόρδος Βύρων

καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ Παρνασσόν. Ὠνειροπόλησεν εἰς τὰ ἱερὰ τῶν Δελφῶν, ὅπου εἰς τὴν φυσικὴν ὠραιότητα προσετίθετο ἡ γοητεία ἀπὸ τὴν ὑποβλητικὴν δύναμιν τῆς ἱστορίας. Ἡ σκλαβωμένη πόλις τῶν Ἀθηνῶν τὸν ἐπλήγωσε καὶ ἐγέμισε τὴν ψυχὴν του ἀπὸ ἀγανακτικῆς. Ἐστάθη εἰς τὸ Σούνιον καὶ ἐσκάλισε τὸ ὄνομά του εἰς τοὺς κίονας τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τι εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ἔγραψε :

«Ὠραία Ἑλλάδα!

Ἀθάνατη κι ὅς μὴν ὑπάρχεις πιά,
κατάχαμα πεσμένη, ἀλλὰ μεγάλη.

Ποιὸς θὰ συνάξῃ κάτω ἀπὸ τὴ σημαία σου
τὰ διασκορπισμένα παιδιὰ σου; . . .»

Ὅταν ἔμαθε τὸν Ἀγῶνα διὰ τὴν Ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐγέμισεν ἡ τρυφερά του καρδιά ἀπὸ ἀγάπην καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ Κομιτάτον τῶν φιλελλήνων τοῦ Λονδίνου. Ἔκαμε ἐράνους, ἡγόρασεν ὅπλα καὶ ὑγειονομικὸν ὑλικὸν καὶ εἰς τὰς 24 Δεκεμβρίου 1823 ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι. Τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ ἐγχώρια ὄργανα καὶ ζητωκραυγὰς. Ὅλοι ἐβλεπον εἰς τὸ πρόσωπόν του τὸν Μεσσίαν, ὁ ὁποῖος τοὺς ἔφερε τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

Ὁ Βύρων, γεμᾶτος ἀπὸ ὑγείαν καὶ χαράν, ὠραίος ὡς θεὸς τοῦ Ὀλύμπου, ἔφερε μίαν ἐρυθρὰν στολὴν συνταγματάρχου καὶ μίαν χαλκίνην περικεφαλαίαν μὲ λοφίον. Καὶ ὁ κομπὸς ἀριστοκράτης καταστρώνει σχέδια, ἐμψυχώνει, ὀργανώνει. Τρέχει παντοῦ, ἐργάζεται ἡμέραν καὶ νύκτα μέσα εἰς τὴν λάσπην καὶ τὰς βροχάς. Ἦθελε νὰ ἐκγυμνάσῃ τὸν μικρόν του στρατόν, τοὺς 500 Σουλιώτας, τοὺς ὁποῖους προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Οὗτοι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των Μπότσαρη, περιεφέροντο ἀσκοπῶς εἰς τὸ Μεσολόγγι ἄνευ ἀρχηγοῦ.

Οἱ κόποι ὅμως καὶ αἱ κακουχίαι, αἱ περιπέτειαι καὶ τὸ νοσηρὸν κλίμα τοῦ Μεσολογγίου, ὑπέσκαψαν τὴν ὑγείαν του. Τὴν 9ην Ἀπριλίου ἔλαβε γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν μὲ καλὰς εἰδήσεις διὰ τὸ ἑλληνικὸν δάνειον. Γεμᾶτος χαρὰν καὶ ἐλπίδα ἐξῆλθεν ἔφιππος εἰς περίπατον. Ἐπέστρεψε μουσκευμένος. Τὸν ἔπιασαν ἀνυπόφορα ρίγη καὶ πυρετός.

Εἰς τὰς 18 τοῦ μηνὸς ἡσθάνθη, ὅτι ἐγγίζει τὸ τέλος τοῦ καὶ ἔλεγεν εἰς τὸν ἱατρὸν τοῦ :

— Αἱ προσπάθειάί σας διὰ νὰ σώσετε τὴν ζωὴν μου εἶναι μάταιαι. Θὰ πεθάνω, τὸ αἰσθάνομαι. Δὲν λυποῦμαι τὴν ζωὴν μου, ἀφοῦ ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ αὐτήν. Ἔδωσα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ χρῆμα μου καὶ τὸν καιρὸν μου. Τώρα τῆς δίδω καὶ τὴν ζωὴν μου.

Τὴν Δευτέραν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (20-4-1824), κουρασμένος καὶ ἐξουθενωμένος, ἐπέλλισε : «Τώρα θέλω νὰ κοιμηθῶ» καὶ ἀπεκοιμήθη διὰ παντός. Μία καταιγὶς ἐξέσπασεν ἐκείνην τὴν στιγμήν εἰς τὸ Μεσολόγγι. Ἀστραπαὶ καὶ κεραυνοὶ διέσχισον τὰ σκότη ἐπάνω ἀπὸ τὴν λιμνοθάλασσαν. Οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι κάμνουν τὸν σταυρὸν των καὶ ψιθυρίζουν μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς : «Ὁ Βύρων ἀπέθανεν!»

Ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνος ἐβύθισεν εἰς πένθος ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ἐκδεύθη μὲ μεγάλας τιμὰς ἀπὸ ὀδυρομένους Ἕλληνας, διότι ὁ θάνατός του ἦτο δεινὸν πλῆγμα διὰ τὸν Ἀγῶνα. Ἡ ἐλευθερία Ἑλλὰς ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὸ Ἡρῶν τοῦ Μεσολογγίου καὶ καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ζαπτείου, εἰς τὸ ὁποῖον παρίσταται νὰ θέτῃ ἡ Ἑλλὰς δάφνινον στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ μεγάλου Φιλέλληнос.

Περίληψις. Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων συγκινοῦν τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ δημιουργεῖται ὁ Φιλελληνισμός. Γενναῖοι μαχηταὶ καταφθάνουν νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Μεταξὺ αὐτῶν περισσότερον ἡγάπησε τὴν Ἑλλάδα ὁ Λόρδος Βύρων καὶ ἔδωσε τὰ πάντα δι' αὐτήν.

Ἑρωτήσεις. Τί σημαίνει Φιλελληνισμός; Πῶς ἐδημιουργήθη; Πῶς ἐβοήθησε τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα; Τί ἦτο ὁ Λόρδος Βύρων; Πότε ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα; Τί προσέφερε δι' αὐτήν;

Ἑργασίαι. Ἀναγνώσατε τὸ ποίημα τοῦ Σολωμοῦ : «Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Μπάυρον».

14) ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

1. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις. Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, αἱ βαρβαρότητες τῶν Τούρκων καὶ τοῦ Ἰμβραήμ, ὁ φιλελληνισμός, ἐπηρέασαν καὶ τὰς Εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις. Ἡδη

ὁ Κάννιγκ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἠκολούθει περισσότερον φιλελληνικὴν πολιτικὴν. Ὁ νέος τσάρος τῆς Ρωσίας Νικόλαος ἔπαυσε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν μισέλληνα καγκελλάριον τῆς Αὐστρίας Μέττερνιχ. Ἡ Γαλλία ἀπηλλάγη ἐπίσης ἀπὸ τὴν αὐστριακὴν ἐπιρροήν.

Ἡ εὐνοια τῶν τότε Μεγάλων Δυνάμεων (Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας) περιορίζετο ἀρχικῶς εἰς ἀπλὴν συμπάθειαν. Μετὰ τὴν πτώσιν ὅμως τοῦ Μεσολογγίου ὁ Φιλελληνισμὸς ἤσκησε μεγαλυτέραν πίεσιν ἐπὶ τῶν κυβερνήσεων τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Τότε αἱ τρεῖς Δυνάμεις ὑπέγραψαν εἰς Λονδῖνον τὴν «Ἰουλιανὴν Σύμβασιν» (6-7-1827). Μὲ αὐτὴν ἡ Ἑλλὰς ἀνεγνωρίζετο αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Ὡς σύνορά της καθορίζοντο οἱ κόλποι Ἀμβρακικὸς καὶ Παγασητικὸς. Ἐπίσης αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀνακωχὴν εἰς τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη.

Ἡ Ἑλλὰς ἐδέχθη τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἡ Τουρκία ὅμως τὴν ἀπέρριψε μὲ ἀγανάκτησιν. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἰμβραήμ ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον μεγάλας ἐνισχύσεις εἰς πολεμικὰ πλοῖα, στρατιώτας, ἵππικόν, τρόφιμα, χρήματα καὶ πολεμοφόδια. Ἐσχεδιάζε νὰ καταστρέψῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, νὰ κυριεύσῃ τὰς νήσους Ὑδραν καὶ Σπέτσας, τὸ Ναύπλιον καὶ ὀλόκληρον τὴν Πελοπόννησον.

2. Ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου. Αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἔστειλαν ἰσχυρὰς ναυτικὰς μοίρας εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου ἦτο ὁ Κόδριγκτον, τοῦ Γαλλικοῦ ὁ Δεριγνύ καὶ τοῦ Ρωσικοῦ ὁ Ἐϋδεν. Ἡνωμένοι οἱ τρεῖς στόλοι ἐπλευσαν πρὸς τὸ Ναυαρίνον, ὅπου εἶχε συγκεντρωθῇ ὀλόκληρος ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος.

Ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν Ἰμβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ ἐκεῖνος ἐδῆλωσεν, ὅτι δὲν θὰ πράξῃ τίποτε μέχρις ὅτου συνεννοηθῇ μὲ τὸν σουλτάνον. Οἱ Ἕλληνες προσεπάθησαν νὰ ἀναζωογονήσουν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ὅλα τὰ κινήματά των ἀπέτυχον. Ὁ γενναῖος Ἀστιγξ, μὲ τὴν θρυλικὴν «Καρτερίαν» καὶ ἄλλα πλοῖα, ἐπέρασεν ἀπὸ τὰ φρούρια Ρίου - Ἀντιρρίου καὶ κατέστρεψεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰτέας ἑπτὰ τουρκικὰ πολεμικά. Ὁ σουλ-

τᾶνος εἰδοποίησε τὸν Ἰμβραήμ νὰ μὴ δώσῃ σημασίαν εἰς τὴν ξένην ἐπέμβασιν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τοῦτο καὶ ἔπραξε ὁ Ἰμβραήμ. Μὲ ἰσχυρὰ σώματα κατέστρεφε τὰ πάντα καὶ ἀπὸ παντοῦ ὑψώνοντο φλόγες καὶ καπνοί.

Τὰ συμμαχικὰ πλοῖα ἐπροχώρησαν μέσα εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ναυαρίνου, ἀλλὰ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τοὺς εἰδοποίησε νὰ ἐξέλθουν. Ὁ Ἄγγλος ναύαρχος τότε ἀπήντησεν ὑπερηφάνως :

— Δὲν ἦλθον νὰ λάβω διαταγὰς, ἀλλὰ νὰ δώσω!

Μία ἀγγλικὴ λέμβος, μὲ Ἄγγλον ὑποπλοίαρχον καὶ Ἑλληνα πλοηγόν, τὸν Μικέλην, ἐπροχώρησε μὲ λευκὴν σημαίαν διὰ νὰ μεταβιβάσῃ ὁδηγίας τοῦ Κόδριγκτον. Οἱ ἐχθροὶ ἐφόνευσαν καὶ τοὺς δύο. Ἦτο ὁ σπινθήρ, ὁ ὁποῖος ἤναψε τὴν πυρκαϊάν. Ἐντὸς ἐλαχίστων λεπτῶν ἤρχισε τρομερὰ ναυμαχία.

Ἡ θέσις τῶν συμμάχων ἦτο δύσκολος, διότι δὲν εἶχον εἰσέλθει ὅλα τὰ πλοῖα τῶν εἰς τὸν ὄρμον. Τὰ συμμαχικὰ πληρώματα ὅμως ἐμάχοντο μὲ γενναιότητα. Οἱ ἐχθροὶ διέθετον 82 πολεμικά, 2000 κανόνια καὶ 22.000 ἄνδρας. Οἱ σύμμαχοι εἶχον 26 πολεμικά, 1270 κανόνια καὶ 17.500 ἄνδρας. Ἦσαν ὅμως πολὺ καλύτερον ἐκπαιδευμένοι καὶ διέθετον ἀνώτερα ὅπλα. Δι' αὐτὸ ἐπροξένουν μεγάλας ζημίας εἰς τὸν ἐχθρόν. Ὅταν μάλιστα εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα ὅλα τὰ πλοῖα τῶν, ὁ πρό τινος ἤσυχος λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου μετεβλήθη «εἰς λιμένα Ἄδου».

Τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐξηφανίζοντο τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο. Ἄλλα ἐβυθίζοντο, ἄλλα ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν τῶν πυριτιδαποθηκῶν τῶν καὶ ἄλλα ἐβυθίζοντο ἀπὸ τὰ πληρώματά τῶν, διὰ νὰ μὴ αἰχμαλωτισθοῦν. Μετὰ 4 ὥρας τὰ συντρίμματα τῶν Τουρκοαἰγυπτιακῶν πλοίων, τὰ πτώματα καὶ οἱ ναυαγοί, ἐγέμισαν τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Οἱ ἐχθροὶ εἶχον χάσει τὰ 60 πλοῖα τῶν ἔναντι οὐδενὸς τῶν συμμάχων, καὶ 6.000 ἄνδρας ἔναντι 655 συμμάχων (νεκρῶν καὶ τραυματιῶν). Οὕτως ἔληξεν ἡ περίφημος ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (8-10-1827) μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Ἐνα μαρμάρινον μνημεῖον ἐστήθη εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Πύλου μὲ τὰς μορφὰς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ναυάρχων καὶ ἐνθυμίζει τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐνδόξου ναυμαχίας.

3. 'Η ἐκδίωξις τοῦ 'Ιμβραήμ. Οἱ Ἕλληνες ἠσθάνθησαν τὴν μεγίστην χαρὰν διὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου καὶ ἐτέλεσαν εὐχαριστηρίους δοξολογίας πρὸς τὸν Ὑψιστον. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ρῶσοι ἐπανηγύρισαν τὸ γεγονός. Οἱ Ἀγγλοὶ φιλελεύθεροι ἐχάρησαν, ἐνῶ οἱ συντηρητικοὶ ἠγανάκτησαν μαζί με τοὺς Αὐστριακοὺς. Οἱ Τοῦρκοι ἐδέχθησαν τὴν καταστροφὴν μετὰ τὴν μοιρολατρίαν τοῦ ἀνατολίτου. Στηριζόμενοι δὲ εἰς τὴν «ἐμπρακτον μετανοίαν» τῶν Ἀγγλῶν, ἠπέιλυσαν «ἱερὸν πόλεμον» κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρῶσοι ἐκήρυξαν τότε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (7-5-1828) καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ἡ Γαλλία ἔστειλε 14.000 ἄνδρας εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν **Μαιζὸν** (18-8-1828) καὶ ὁ Ἰμβραήμ ἐξεκένωσε τὴν Πελοπόννησον ἄνευ μάχης. Ὁ Τζῶρτς ἠλευθέρωσε τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἔδωσε τὴν τελευταίαν μάχην (12-9-1829) εἰς τὴν Πέτραν μετὰ τοὺς ἐξησθενημένους Τούρκους. Οὕτω τοὺς ἐξεδίωξε καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν καὶ Εὐβοίαν.

Περίληψις. Αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία) ὑπέγραψαν εἰς Λονδίνον τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας οἱ στόλοι τῶν κατέπλευσαν εἰς Ναυαρίνον καὶ κατέστρεψαν τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον, ἀκολούθως δὲ ἐξεδίωξαν τὸν Ἰμβραήμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἑρωτήσεις. Ποῖαι μεγάλοι Δυνάμεις ἀπεφάσισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος; Ποίαι ὑποχρεώσεις ἀνέλαβον; Διατί οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὴν συμφωνίαν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν ἠγνόησαν; Πῶς ἐγένετο ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου; Πῶς ἠλευθερώθησαν αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς; Διατί ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἐλευθερίαν διήρκεσε τόσον;

Ἔργασίαι. Συμπληρώσατε τὸ ἱστορικὸν σας Λεύκωμα. Κάμετε ἓνα χρονολογικὸν πῖνακα μετὰ τὰς ἡμερομηνίας καὶ τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ιδ) Αἱ ἔθνικαι συνελφευσεῖς τῶν Ἑλλήνων

Μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔλλειψε κάθε κεντρικὴ διοίκησις. Τὰς κοινότητας ἐξηκολούθουν νὰ κυβερνοῦν οἱ δημογέροντες. Μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ἀγωνισταὶ ἐζήτουν κυβέρνησιν, ἢ ὁποῖα νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν πόλεμον. Αὐτὴν δὲ ἔπρεπε νὰ τὴν ἐκλέξῃ ὁ λαός.

Οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου συνῆλθον εἰς τὴν Μονὴν **Καλτεζῶν** (εἰς τὰ σύνορα Λακωνίας - Ἀρκαδίας). Ἐκεῖ ἱδρυσαν τὴν Πελοποννησιακὴν **Γερουσίαν**, ἡ ὁποία ἀνέλαβε μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Πετρόμπετη νὰ φροντίζῃ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἀγῶνος (26-5-1821).

Τὸν Ἰούνιον ἔφθασεν ὁ Δ. Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος ὥς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγῶνος. Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἦλθον ἀπὸ τὴν Εὐρώπην οἱ μορφωμένοι Φαναριῶται : Ἀλεξ. Μαυροκορδάτος καὶ Θ. Νέγρης. Ἐξ αὐτῶν ὁ Μαυροκορδάτος κατήρτισεν εἰς τὸ Μεσολόγγι τὴν Γερουσίαν τῆς Δυτ. Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ὁ Νέγρης εἰς τὴν Ἀμφισσαν τὴν Γερουσίαν τῆς Ἀνατ. Στερεᾶς Ἑλλάδος.

1. Ἡ Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τρεῖς Γερουσίαι (Πελοποννήσου, Δυτ. Στερεᾶς καὶ Ἀνατ. Στερεᾶς) εἶχον τοπικὴν ἐξουσίαν. Ἐλείπον ὅμως ἡ ἐνότης καὶ ὁ συντονισμός.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως ὁ Ὑψηλάντης ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους του διὰ μίαν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Αὕτη ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν **Ν. Ἐπίδαυρον**. Ἐκεῖ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ (1η Ἰανουαρίου 1822) καὶ ἐψήφισε τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν Σύνταγμα. Τὸ Σύνταγμα τοῦτο προέβλεπε τρεῖς ἐξουσίας :

α) Τὸ **Νομοτελεστικόν**, τὸ ὁποῖον ἤσκει τὴν διοίκησιν, διώριζε τοὺς ὑπουργούς, ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου κλπ. Ἡ ἐκλογή του ἐγίνετο ἀπὸ τὴν Βουλὴν.

β) Τὸ **Βουλευτικόν**, τὸ ὁποῖον ἐπέβαλλε φόρους, ἐψήφισεν ἡ ἀπέρριπτε τοὺς νόμους τοῦ Νομοτελεστικοῦ κλπ.

γ) Τὴν **Δικαστικὴν** ἐξουσίαν.

Πρόεδρος τοῦ πρώτου ἐξελέγη ὁ Μαυροκορδάτος καὶ τοῦ δευτέρου ὁ Ὑψηλάντης. Ὡς πρώτη πρωτεύουσα δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὠρίσθη ἡ Κόρινθος.

2. Ἡ Β' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Αἱ μεγάλαι ἐπιτυχίαι τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἰδίως ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, ἐμέθυσαν τοὺς Ἕλληνας. Ὡς νὰ ἐνικήθῃ ὀριστικῶς ὁ ἐχθρὸς, ἐφιλονίκουν διὰ τὴν ἀρχήν.

Διὰ τοῦτο τὸν Μάρτιον τοῦ 1823 συνήλθε εἰς **Ἄστρος** ἡ Β' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Αὕτη κατήργησε τὰς τοπικὰς κυβερνήσεις καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου (τὸν ὁποῖον εἶχε ὁ Κολοκοτρώνης). Ἀνέθεσε δὲ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν εἰς τριμελῆ Ἐπιτροπὴν ἐξ ἑνὸς Πελοποννησίου, ἑνὸς Στερεοελλαδίτου καὶ ἑνὸς Νησιώτου.

Ἠκολούθησαν διενέξεις, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν μὲ γενικὴν ἀναγνώρισιν, ὡς νομίμου κυβερνήσεως, τῆς τοιαύτης ὑπὸ τὸν Γ. Κουντουριώτην. Αὕτη ἐγκατεστάθη εἰς Ναύπλιον (Μάιος 1824).

Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἔλειψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ οἱ πλέον καταστρεπτικοί. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔχασε τὸν υἱόν του Πᾶνον καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Ὑδραν. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος ἐξωντῶθη. Ἄλλοι χρήσιμοι πατριῶται κατεδιώχθησαν. Ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου κατεσπατάλησε τὴν πρώτην δόσιν τοῦ Ἀγγλικοῦ δανείου (200.000 λίρας) εἰς κομματικὰς σπατάλας. Ἡ Ἑλλὰς παρουσιάζετο εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὡς χώρα ἀναρχομένη καὶ ἀνίκανος νὰ κυβερνηθῇ.

3. Ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, οἱ Ἕλληνες διηρέθησαν εἰς τρεῖς φατρίας: τοὺς Πελοποννησίους, τοὺς Στερεοελλαδίτας καὶ τοὺς Νησιώτας. Ἐκάστη φατρία ἐστηρίχθη εἰς μίαν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν τρία κόμματα: τὸ Ἀγγλικὸν μὲ τὸν Μαυροκορδαῶν, τὸ Γαλλικὸν μὲ τὸν Κωλέττην καὶ τὸ Ρωσικὸν μὲ τὸν Κολοκοτρώνην.

Οἱ φιλέλληνες Τζώρτς καὶ Κόχραν ἐπέτυχον νὰ ἀπαμβλύνουν τὰ πάθη καὶ νὰ συγκληθῇ εἰς **Τροιζῆνα** ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Συνέλευσις αὕτη ἐψήφισε νέον Σύνταγμα. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνετέθη εἰς τὴν Βουλὴν, δηλ. τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἔπρεπε νὰ ἀσκήται ἀπὸ ἓνα πρόσωπον, τὸν Κυβερνήτην. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἐξελέγη ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας (30-3-1827).

Ἡ ἰδίᾳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις διώρισεν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν Τζώρτς καὶ ὡς ναύαρχον τὸν Κόχραν.

Περὶληψις. Ἡ ἔλλειψις κεντρικῆς διοικήσεως εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα

ἐπέβαλε κατ' ἄρχάς μὲν τὴν δημιουργίαν Γερουσιῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ κεντρικῆς κυβερνήσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνεκλήθησαν τρεῖς Ἐθνικαὶ Συνελεύσεις : Ἡ Α' εἰς Ἐπίδαυρον, ἡ Β' εἰς Ἀστρος καὶ ἡ Γ' εἰς Τροιζῆνα. Πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ἦτο κατ' ἄρχάς ἡ Κόρινθος (1822), δευτέρα τὸ Ναύπλιον (1824) καὶ τρίτη ἡ Αἴγινα (1827).

Ἑρωτήσεις. Τί ἦτο ἡ Γερουσία καὶ πόσαι τοιαῦται ἰδρύθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα; Ποίας ἀποφάσεις ἔλαβεν ἡ Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις; ἡ Β'; ἡ Γ'; Ποία ἐξέλεξε Κυβερνήτην καὶ ποῖον;

Ἑργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τοὺς τόπους τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων καὶ τὰς ἐκάστοτε πρωτεύουσας τῆς Ἑλλάδος.

ιε) Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν (1776) καὶ ἐσπούδασε τὴν ἱατρικὴν εἰς τὴν Παοῦσαν (Ἰταλίας). Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Ἰονίου Πολιτείας. Κατόπιν ἀνεχώρησε διὰ Ρωσίαν, ὅπου ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἐξωτερικῶν. Ἐπέτυχεν εἰς διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολάς. Εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Βιέννης καὶ τῶν Παρισίων ἐπέτυχεν νὰ παραμείνῃ ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλως θὰ περιήρχετο εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς ἢ εἰς τὸ τάγμα τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας. Ὁ τσάρος τὸν προήγαγε τότε εἰς ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν.

Δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας διότι ἔκρινεν ὡς πρόωρον τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Μόλις ὁμως ἐκηρύχθη, δὲν ἔμεινεν ἀδιάφορος. Δι' αὐτὸ ἐψυχράνθη μὲ τὸν τσάρον καὶ ἔφυγε διὰ τὴν Γενεύην, ὅπου ἔζη βίον λιτότατον.

Μετὰ τὴν ἐκλογὴν του ὡς Κυβερνήτου μετέβη εἰς Πετροῦπολιν. Ὁ νέος τσάρος Νικόλαος τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὰς περιποιή-

Ἰωάννης Καποδίστριας

σεις. Κατόπιν έπεσκέφθη τὸ Λονδίνον, τοὺς Παρισίους, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Ἰταλίαν.

Εἰς τὸ Ναύπλιον ἔφθασε τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1828 μὲ ἀγγλικὸν πολεμικόν. Τοῦτο συνώδευον ἓν γαλλικὸν καὶ ἕτερον ρωσικόν. Κατὰ τὴν ἀποβίβασίν του, τὰ φρούρια ἐκανονιοβόλουν, ἐνῶ τὰ ξένα πολεμικὰ ὕψωνον τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν διὰ νὰ χαιρετίσουν. Ἡ ὑποδοχὴ του ὑπῆρξε πάνδημος. Ἐπειτα ἀνεχώρησε δι' Αἴγιναν, ὅπου ἦτο ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ὑποδοχὴ, ἡ ὁποία τοῦ ἐπεφυλάχθη καὶ εἰς Αἴγιναν, ἦτο συγκινητική. Αἱ ζητωκραυγαὶ καὶ ἡ βροντὴ τῶν τηλεβόλων ἔκαμνον τὸν λαὸν νὰ σκιρτᾷ ἀπὸ τὴν χαράν του. Ὁρκίσθη ἐπιστήμως ὡς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1828.

Ἡ κατάστασις, τὴν ὁποίαν εὗρε, ἦτο τραγικὴ. Διαγράφεται δὲ ἀπὸ τὰς πρώτας ἀναφορὰς τῶν ἀρμοδίων :

«... Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε ἐμπόριον, οὔτε τέχνη, οὔτε βιομηχανία, οὔτε γεωργία...»

Α. Λόντος (Γραμματεὺς Ἑσωτερικῶν)

«... ὄχι μόνον χρήματα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ Ταμεῖον, ἀλλ' οὔτε Ταμεῖον ὑπάρχει, διότι δὲν ὑπῆρξε ποτέ...»

Π. Λιδωρίκης (Ἀρμόδιος ἐπὶ Οἰκονομικῶν)

Ἐξ ἴσου ἀπογοητευτικαὶ ἦσαν αἱ ἐκθέσεις διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοῦ, τοῦ στόλου, τῆς δικαιοσύνης.

Ὁ Καποδίστριας ἤρχισεν ἀμέσως τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας Κράτους ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐρρύθμισε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν. Ἐκανόνισε τὸ νομισματικὸν σύστημα καὶ καθιέρωσε τὸν «φοίνικα» ὡς ἔθνικὸν νόμισμα, ἀντὶ τῶν τουρκικῶν καὶ πάσης φύσεως ξένων νομισμάτων. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔδωκεν εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐφρόντισεν ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Ταύτην ἀνέθεσεν εἰς τὸν Φαβιέρου, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε τὰς γαλλικὰς μεθόδους.

Ἐμερίμνησε διὰ τὰς γεωργικὰς καλλιέργειας καὶ εἰσήγαγε τὴν φυτεῖαν τῶν γεωμήλων. Εἰς τὴν Τίρυνθα ἵδρυσε πρότυπον Ἀγρο-

κήπιον καὶ Γεωργικὴν Σχολήν. Ἀνέθεσεν εἰς τὸν Μιαούλην τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν. Ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν παιδείαν καὶ ἵδρυσε τὰ πρῶτα «ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα». Τέλος ὠργάνωσε τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους.

Ὁ Καποδίστριας συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Ὁ λαὸς τὸν ἐδέχθη ὡς Μεσσίαν καὶ ἠνέχθη τὸ «πραξικόπημα».

Ἄλλ' ὁ Καποδίστριας δὲν εὗρε τὴν Ἑλλάδα πράγματι ἐλευθέραν. Ὅταν ἀνέλαβεν ὡς Κυβερνήτης, ὀλίγα τμήματά της ἦσαν ἐλεύθερα. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1828 ἐξεκένωθη ὁλόκληρος ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ τὸν Ἰμβραήμ, ἀλλὰ παρעυρίσκοντο ἐκεῖ τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα. Εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εὐρίσκοντο ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι. Δὲν ἦσαν ὅμως πολλοὶ λόγῳ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Ἀνέθεσεν εἰς τὸν Τζώρτς νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν Δυτικὴν Στερεάν καὶ εἰς τὸν Δ. Ὑψηλάντην τὴν Ἀνατολικήν.

Μὲ τὴν μάχην τῆς Πέτρας (Σ/βριος 1829), εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἐλικῶνος, οἱ Τοῦρκοι ἐξηφανίσθησαν. Ἦδη (Μάϊος 1829) εἶχον ἀναχωρήσει καὶ οἱ Γάλλοι. Ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως (2-9-1829) μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὸς σταθμὸς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἀνεγνώρισαν τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος (22-1-1830). Ὁρίσαν ὡς σύνορα τὴν γραμμὴν: Ἀχελῷος - Οἶτη - Σπερχειὸς. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδίδοντο αἱ νῆσοι Εὐβοία, Σκῦρος καὶ Κυκλάδες. Ὁρίσθη δὲ ὡς ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος ὁ πριγκιψ Λεοπόλδος, ὁ ὁποῖος κατόπιν παρητήθη.

Ἡ παραίτησις τοῦ Λεοπόλδου ἀπεδόθη εἰς τὸν Καποδίστριαν. Ἡ μὴ ἔνωσις τῆς Κρήτης μὲ τὴν Ἑλλάδα ἐβάρυνε τὸν ἴδιον. Ἡ δημιουργία κομμάτων (Ἀγγλικοῦ, Γαλλικοῦ καὶ Ρωσικοῦ) εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἀνάμιξιν τῶν ξένων. Οὗτοι, κακῶς βεβαίως, ἐθεώρουν τὸν Καποδίστριαν ὡς ὄργανον τῶν Ρώσων. Ἡ ἀναστολὴ τοῦ Συντάγματος τῆς Τροιζήνης ἦτο πράγματι ἔργον τοῦ Κυβερνήτου. Οὗτος παρεδέχετο βεβαίως τοὺς ἐλευθέρους θεσμούς, ἀλλὰ ἔλεγεν ὅτι «ἦτο ἐπικίνδυνον εἰς βρέφος νὰ δοθῇ ξυράφιον». Δι' ὅλα αὐτὰ ἡ ἀντιπολίτευσις, ἡ ὁποία ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς, προσέλαβε μορφήν ἐπαναστάσεως.

Ἦδη ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1829 ἦτο πρωτεύουσα τὸ Ναύπλιον καὶ ἐκεῖ μετεφέρθησαν ὅλαι αἱ ὑπηρεσίαι. Αἱ στασιαστικαὶ

κινήσεις ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα μὲ κυρίας ἐστίας τὴν Μάνην καὶ τὴν Ὑδραν. Οἱ Ὑδραῖοι ἔστειλαν τὸν Μιαούλην καὶ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ κατέλαβον τὸν Ναύσταθμον τοῦ Πόρου καὶ τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Ὁ Καποδίστριας παρεκάλεσε τὸν Ρῶσον ναύαρχον Ρικόρ, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς Ναύπλιον, νὰ κτυπήσῃ τοὺς στασιαστάς. Ὁ Μιαούλης τότε ἐπυρπόλησε τὴν φρεγάταν «Ἑλλάς» καὶ κατέφυγεν εἰς Ὑδραν.

Εἰς τὴν Μάνην ὁ Καποδίστριας συνέλαβε πολλοὺς ἐπισήμους ὡς στασιαστάς. Ἰδιαιτέρως δὲ ἔδειξε σκληρὰν συμπεριφορὰν πρὸς τὸν γηραιὸν Πετρόμπεην, τὸν ὁποῖον ἐνέκλεισεν εἰς τὰς φυλακάς. Τότε ὁ ἀδελφὸς του Κων/ῖνος καὶ ὁ υἱὸς του Γεώργιος ἐσκέφθησαν τὸ ἔγκλημα.

Τὴν πρωτὴν τῆς Κυριακῆς 27 Σ/βρίου 1831 ὁ Καποδίστριας μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος διὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

Οἱ Μανιάται ὥρμησαν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐδολοφόνησαν. Ἐξ αὐτῶν ὁ Κων/ῖνος ἐφονεύθη ἐπὶ τόπου. Ὁ Γεώργιος ἐτυφεκίσθη ὀλίγον ἀργότερον. Τὸ λείψανον τοῦ Κυβερνήτου μετεφέρθη καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐκεῖ καὶ εἰς Ἀθήνας (πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου) ἔστησε τοὺς ἀνδριάντας τοῦ πρώτου Κυβερνήτου ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἡ Γερουσία συνέστησε τριμελῆ Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν. Τὴν ἀπετέλεσαν ὁ Αὐγουστῖνος (ἀδελφὸς τοῦ Καποδιστρίου), ὁ Κολοκοτρώνης καὶ Κωλέττης. Αὕτη ἐκράτησε τὴν τάξιν καὶ ἡμπόδισε ἀνοικτὴν ἐπέμβασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων.

Ἦκολούθησεν ὁμως μία περίοδος μεγάλης ἀναρχίας. Κατ' αὐτὴν ἡ Ἑλλάς ὑπέστη τεραστίας ζημίας ὑλικάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνθρώπινα θύματα.

Περίληψις. Μετὰ τὴν Γ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῆς Τροιζήνος οἱ Ἕλληνες ἐξέλεξαν ὡς Κυβερνήτην των τὸν Καποδίστριαν, ὅστις κατῆλθεν εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ ὥρκισθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828. Ὁ Καποδίστριας εἰργάσθη ὑπερανθρώπως διὰ τὴν δημιουργίαν Κράτους. Οἱ ἄλλοι ἐξεδίωξαν τὸν Ἰμβραῆμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ὁ Τζώρτς καὶ ὁ Ὑψηλάντης τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Οὕτω ἡ Ἑλλάς ἦτο ἐλευθέρα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1829 καὶ ἡ πρωτεύουσά της μετεφέρθη εἰς Ναύπλιον. Ἡ κατὰ τρόπον ἀπολυταρχικὸν διακυβέρνησις

τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ἐδημιούργησεν ἀντιπολίτευσιν καὶ ὠδήγησεν εἰς τὴν δολοφονίαν του.

Ἑρωτήσεις. Διὰ τί οἱ Ἕλληνες ἐξέλεξαν ὡς Κυβερνήτην τὸν Καποδίστριαν; Ποῖα προτερήματα καὶ ποῖα ἐλαττώματα εἶχεν ὁ Κυβερνήτης; Πῶς ἐκυβέρνησε; Ποῖον ἔργον ἐπετέλεσε; Πῶς ἠλευθερώθη ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ Τούρκους; Διὰ τί ἐδημιουργήθη ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστρίου; Πῶς καὶ ἀπὸ ποίους ἐδολοφονήθη; Ποίας συνεπειάς εἶχεν ἡ δολοφονία του;

Ἑργασίαι. Κάμετε ἓνα χάρτην μὲ τὰ πράγματι ἐλευθέρα μέρη κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἄλλον μὲ τὰς χώρας τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

ιστ) Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

1. Τὸ τέλος τῆς Ἑπαναστάσεως. Ἡ ἐπίσημος ἔναρξις τῆς Ἑλληνικῆς Ἑπαναστάσεως ἐγένετο τὴν 25ην Μαρτίου 1821. Ἐπὶ ἑννέα σχεδὸν ἔτη τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἐλευθερίαν του, διὰ νὰ γίνῃ Κράτος.

Ἦρχισεν ἓνα ἀγῶνα τιτάνειον, παράτολμον, μὲ ὁλόκληρον τὸν τότε κόσμον ἀδιάφορον καὶ ἀσυγκίνητον διὰ τὸ δρᾶμα του, τὰς ἐπισήμους κυβερνήσεις ἐχθρικῶς διατεθειμένας πρὸς τὸν ἀγῶνα του καὶ τὴν κραταιὰν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν πραγματοποιοῦσαν «Ἱερὸν πόλεμον» ἐναντίον του. Τὰ ἐπικά κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ θηριωδία τῶν ἀντιπάλων του συνετέλεσαν ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ κάμουν Φιλέλληνας τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαούς. Κατόπιν νὰ ἀποκτήσουν τὴν συμπάθειαν καὶ τέλος τὴν ἐνεργὸν συμπαράστασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις, μὲ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, ἔθεσαν τὸν θεμέλιον λίθον εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Οἱ Γάλλοι, μὲ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Ἰμβραήμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, προσέφεραν τὸν σκελετὸν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Νέας Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν μάχην τῆς Πέτρας ἔθεσαν τὴν στέγην. Μὲ τὴν μάχην αὐτὴν (12 - 9 - 1829) ἔληξεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἑπανάστασις. Ἦρχισε μὲ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ ἐτελείωσε μὲ τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον.

2. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἐπίσημος ἀναγνώρισις τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐπέρασεν ἀπὸ πολλὰ στάδια.

— Τὴν 23ην Μαρτ./4 Ἀπριλίου 1826 (1) ὑπεγράφη εἰς τὴν Πετρούπολιν Πρωτόκολλον μεταξύ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας. Τοῦτο προέβλεπε τὴν ἰδρυσιν ἑλληνικοῦ κράτους μετ' τουρκικὴν ἐπικυριαρχίαν. Τὸ Πρωτόκολλον αὐτὸ ἐδέχθη καὶ ἡ Γαλλία τὴν 6/18 Δεκεμβρίου 1826, ὅχι ὅμως καὶ ἡ Πρωσσία μετ' τὴν Αὐστρίαν.

— Τὴν 24ην Ἰουνίου/6ην Ἰουλίου 1827 ὑπεγράφη ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου μεταξύ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Αὕτη ἀντικατέστησε τὸ προηγούμενον Πρωτόκολλον. Ἐδέχθη ὡς Κυβερνήτην τὸν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς Τροιζήνης ἐκλεγέντα Ἰωάννην Καποδίστριαν. Οἱ στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἀνέλαβον τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀνακωχῆς μεταξύ τῶν ἐμπολέμων. Ἡ ἀνυπακοή τοῦ Ἰμβρατῆς ὠδήγησεν εἰς τὴν Ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου τὴν 8/20 Ὀκτωβρίου 1827.

— Ἡ κακοποίησης τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἄρνησίς τῆς Τουρκίας νὰ συμμορφωθῇ μετ' τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, ὠδήγησεν εἰς τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τὴν 20ην Ἀπριλίου 1828. Οὗτος ἔληξε μετ' τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως (8/20 Σ/βρίου), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη τὴν ἰδρυσιν ἑλληνικοῦ κράτους. Τὴν 12 Σ/βρίου ἔκλεισαν αἱ μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐπιχειρήσεις μετ' τὴν μάχην τῆς Πέτρας - Βοιωτίας.

— Μετ' τὸ Πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου τῆς 22ας Ἰανουαρίου 1830 ὠρίσθησαν τὰ σύνορα τοῦ ἰδρυομένου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ταῦτα περιέλαβον τὰ κάτω τοῦ Ἀχελώου καὶ Σπερχειοῦ ποταμοῦ μέρη.

— Τὸν Μάϊον τοῦ 1832 αἱ τρεῖς Δυνάμεις ὑπέγραψαν νέαν **Σύμβασιν τοῦ Λονδίνου**, ὡς καὶ τὴν **Σύμβασιν τῆς Κων/πόλεως** (Ἰούλιος 1832). Δι' αὐτῶν ἐλύετο ὀριστικῶς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα ἐδίδετο εἰς τὸν Ὁθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου (Σύμβασιν τοῦ Λονδίνου). Τὰ σύνορα διηρύνοντο καὶ περιελάμβανον τὰ κάτω τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ Παγασσητικοῦ κόλπου μέρη, τὰς παρακειμένας πρὸς τὴν Πελοπόννησον νήσους, τὴν Εὐβοίαν, τὴν Σκῦρον καὶ τὰς Κυκλάδας. Ἡ διοίκησις τῆς Κρήτης παρεχωρεῖτο ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ἔναντι τῶν ὑπηρεσιῶν των πρὸς

(1) Αἱ δύο ἡμερομηνίαι ἀναφέρονται εἰς τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον ἢ πρώτη καὶ εἰς τὸ νέον ἢ δευτέρα.

αὐτόν. Ἡ Σάμος καθίστατο αὐτόνομος με̐ χριστιανὸν ἡγεμόνα, τὸν ὁποῖον θὰ διώριζεν ὁ Σουλτᾶνος (Συνθήκη Κωνσταντινουπόλεως).

ΙΖ) ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Με̐ τὸν Ἀγῶνα του ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἔδειξε εἰς τὸν κόσμον πῶς οἱ δοῦλοι γίνονται ἐλεύθεροι καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία κερδίζεται καὶ δὲν χαρίζεται. Ἐδειξεν ἀκόμη ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν ὅλα τὰ προτερήματα καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς μας.

1. Προτερήματα. Ταῦτα τὴν ὠδήγησαν εἰς βίον μακρὸν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας καὶ εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν ἔργων σπουδαίων καὶ αἰωνίων. Ἀποτελοῦν τὴν **πολεμικὴν ἀρετὴν** τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι :

α) **Φιλόθρησκοι** Οἱ Φιλικοὶ ὀρκίζονται ἐπὶ τῆς ἀγίας εἰκόνης· ὁ Ἱερὸς Ἀγὼν εὐλογεῖται ὑπὸ τῆς θρησκείας· τὸ λάβαρον τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἐμπνέει τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ ὁδηγεῖ αὐτοὺς εἰς ἀθάνατα τρόπαια· ἡ μετάληψις τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων προηγεῖται πάσης παρατόλμου προσπάθειας (Κανάρης, Μεσολογγίται κλπ.)· ἡ αὐθόρμητος διάθεσις νὰ ἀναπέμπουν εὐχαριστηρίους ὕμνους πρὸς τὸν Ὑψιστον μετὰ πᾶσαν ἐπιτυχίαν καὶ τόσα ἄλλα καταδεικνύουν, ὅτι ἡ θρησκεία πηγάζει μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς των. Ὅτι ἀποτελεῖ ἐνόρασιν τοῦ Θεοῦ. Ὅτι χρησιμεύει ὡς κύριον ὄπλον εἰς ὅλας «τὰς νίκας κατὰ βαρβάρων». Οἱ Ἕλληνες πιστεύουν, ὅτι πράγματι κατὰ πρῶτον πολέμου «γὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἀγία...».

β) **Φιλοπάτριδες.** Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα γίνεται κίνητρον διὰ ἡρωϊκὰς πράξεις. Εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πολεμιστῶν καίει μόνον ὁ Ἑλληνικὸς λιβανωτός. Τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα εἶναι ἡ πεμτουςία τῆς ἐθνικῆς των ψυχῆς. Ἡ Ἑλλὰς προβάλλει εἰς τὴν φαντασίαν των ὡς θεῖον ὄραμα καὶ στέφει τοὺς ἥρωας. Δι' αὐτὸ οἱ ἀγωνισταὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τόσας στρατιάς τῶν Τούρκων καὶ τὰς ὀρδὰς τοῦ Ἰμβραήμ. Δι' αὐτὸ καὶ κάθε σπιθαμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἐνθυμίζει ἓνα ἡρωϊσμόν, μίαν ἐποποιίαν, μίαν δόξαν.

γ) **Φιλελεύθεροι.** Ὡς σημαιοφόροι τῆς Ἑλευθερίας ἔσωσαν τὸν πολιτισμὸν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. Οἱ Ἕλληνες εἶναι — ὑπῆρξαν

πάντοτε — μία φυλή φιλειρηνική καὶ ὄχι φιλοπόλεμος. Ὅταν ὅμως ἡ ἐλευθερία των κινδυνεύει, θυσιάζονται δι' αὐτήν. Καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει, θραύουν τὰς ἀλύσεις τῆς δουλείας. Ἡ δουλεία τοὺς ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐνότητα τῶν ψυχῶν, διὰ νὰ ἀναμετρηθοῦν μὲ τὴν Βίαν. Ὁ ψυχικός των δυναμισμὸς τοὺς ἐξιδανικεύει, τοὺς μεταβάλλει εἰς λαὸν ἡρώων καὶ ἡμιθέων. Οἱ Ἕλληνες ἐπολέμησαν «...καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερίαν». Ποῖον ἰδανικὸν ἠδύναντο νὰ ἔχουν οἱ Τοῦρκοι πολεμισταὶ ἢ οἱ Αἰγύπτιοι; Ὅ,τι στηρίζεται εἰς τὸ ἔνστικτον, τὴν βίαν, τὴν σφαγὴν, τὴν λεηλασίαν. Τοὺς ὠδήγει τὸ πολεμικὸν μένος ἐνὸς φανατισμένου ὄχλου ἢ πολεμοχαρῶν ὀρδῶν. Καὶ πόσον διαφορετικόν, πόσον κρυστάλλινον ὑπῆρξε τὸ ἑλληνικὸν ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας! Ἀποτελεῖ τὸ χρέος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν θείαν του ὑπόστασιν. Δι' αὐτὸ ἡ Δόξα «μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια». Δι' αὐτὸ ἡ χώρα μας ἐποτίσθη μὲ ποταμοὺς αἱμάτων, ἐγέμισε μὲ τάφους, ἐστολίσθη μὲ μνημεῖα. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἑθνικός της Ὕμνος εἶναι ὁ Ὕμνος πρὸς τὴν Ἑλευθερίαν!...

Ἐπὶ πλεόν αὐτῶν ὁ Ἑλληνικὸς Ἀγὼν κατέδειξε καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τῶν Ἑλλήνων: τὴν καρτερίαν, τὴν ἀντοχήν, τὴν λιτότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα, τὴν τολμηρότητα, τὸ ἐνθουσιᾶδες, τὸ ριψοκίνδυνον.

2. Ἐλαττώματα. Πέραν ὅμως τῶν ἀρετῶν τῶν Ἑλλήνων ὁ ἱερός των Ἀγὼν κατέδειξε καὶ τὰ αἰώνια ἐλαττώματα τῆς φυλῆς μας. Εἶναι αὐτά, τὰ ὁποῖα ἀνακόπτουν τὴν πρόοδον, ὀδηγοῦν πρὸς τὸν ἐξαφανισμόν. Σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι:

α) Ἡ **ἀρχομανία**. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἔλεγε: «Οἱ Ἕλληνες καταρρέουν μὲ τὴν μανίαν νὰ θέλουν ὅλοι νὰ διοικήσουν, χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν ἀναγκαίαν πείραν». Τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ ἔφερε πολλάκις τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Ὁ Μαυροκορδαῖος κατέστρεψε τὸ ἄνθος τῶν Φιλελλήνων καὶ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Πέτα. Ὁ Κολοκοτρῶνης φυλακίζεται. Οἱ «πολιτικοὶ» θέλουν νὰ γίνουν στρατιωτικοί. Ὅλοι θέλουν νὰ κυβερνήσουν, πρὶν ἐξασφαλίσουν κἂν τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους.

β) Ὁ **ἀτομικισμός**. Οἱ Ἕλληνες πιστεύουν, ὅτι τὰ γνωρίζουν ὅλα καὶ ὅτι ἡ γνώμη των εἶναι ἀλάνθαστος. Δι' αὐτὸ ἐσώθη ὁ Δράμαλης ἀπὸ τὴν ὀλοσχερῇ καταστροφὴν. Δι' αὐτὸ ἐξηφανίσθησαν τὰ Ψαρά. Δι' αὐτὸ ὑπῆρχον τόσαι κυβερνήσεις.

“Αν εἰς τὰ ἀνωτέρω προσθέσω-
μεν τὸ ἀψίκορον, τὸ εὐμετάβλη-
τον τῶν γνωμῶν καὶ ἀποφά-
σεων, τὸ φίλερι, τὸν στενὸν το-
πικισμόν κλπ. ἀντιλαμβάνομεθα
πόσον ἐπισκιάζονται τὰ προ-
τερήματα τῆς φυλῆς μας. Δι’ αὐτὸ
δὲν ἔγινεν ἡ ἀξιοποίησις τόσων
νικῶν καὶ θυσιῶν. Δι’ αὐτὸ καὶ ὁ
Ἀγὼν ἐκράτησε πολὺ εἰς χρόνον.

Δι’ αὐτὸ καὶ τότε καὶ σήμε-
ρον καὶ πάντοτε ἐπιβάλλεται νὰ
καλλιεργήσωμεν μόνον τὰς ἀρε-
τάς, τὰς ὁποίας ὁ Εὐριπίδης ὀρίζει
ὡς ἑξῆς : «Θεοὺς τε τιμᾶν, τοὺς τε-
θρέψαντες γονεῖς, νόμους τε τῆς
Ἑλλάδος».

Ὁ βασιλεὺς Ὄθων

IV. Η ΕΛΛΑΣ ΩΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

1. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

1. Ἡ ἀφίξις τοῦ Ὁθωνος. Μὲ τὴν Σύμβασιν τοῦ Λονδίνου (1832) τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος ἐδόθη εἰς τὸν Ὁθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας.

Τὴν 14ην Ἰουλίου 1832 συνῆλθεν εἰς τὴν **Πρόνοιαν** (Ναυπλίου) ἡ Ε΄ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Αὕτη ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν, ὥστε νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναρχίαν. Ἡ ἰδίᾳ Ἐθνοσυνέλευσις ἐπεκύρωσε παμψηφεί τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὁθω-
νος.

Κατόπιν τούτου ἀφίχθη εἰς τὸ Μόναχον (πρωτεύουσαν τῆς Βαυαρίας) τριμελὴς ἐπιτροπή, διὰ νὰ προσφέρῃ τὸ στέμμα εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ Ὁθων τὸ ἐδέχθη εὐχαρίστως καὶ ἤρχισε νὰ ἐτοιμά-
ζεται.

Ὁ Ὁθων ἦτο τὴν ὥρην ἡλικίας 17 ἐτῶν, νέος καὶ ὡραῖος. Ἐπειδὴ

ήτο ακόμη ανήλικος, παρέλαβε μαζί του και συμβούλους. 'Επίσης, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν, θὰ συνωδεύετο καὶ ἀπὸ 3.500 ἀνδρας. Οὗτοι ἔπρεπε νὰ ἀντικαταστήσουν καὶ τὰ τελευταῖα τμήματα τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, τὰ ὁποῖα παρέμενον ακόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν 25ην Ἰανουαρίου (6 Φ/ρίου) ὁ Ὅθων ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν πολεμικὸν «Μαδαγασκάρη», τὸ ὁποῖον τὸν μετέφερε. Τοῦτο συνώδεον, ὅπως καὶ εἰς τὸν Καποδίστριαν, πολεμικὰ καὶ τῶν δύο ἄλλων Δυνάμεων (Γαλλίας, Ρωσίας). Ἡ ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἐνθουσιώδους καὶ ἐγκάρδιος. Ἡκολούθησε δὲ λαϊκὸς πανηγυρισμός.

2. Ἡ Ἀντιβασιλεία. Μέχρι τῆς ἐνηλικίωσης τοῦ Ὅθωνος ἐκυβέρνηα μία Ἀντιβασιλεία. Ταύτην ἀπετέλεσαν ὁ κόμης Ἀρμαν-σπεργκ (πρῶην Βαυαρὸς ὑπουργός) ὡς πρόεδρος, ὁ νομομαθὴς δόκτωρ Μάουερ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἐυντεκ. Ἐξ αὐτῶν ὅμως μόνον ὁ πρῶτος ἐκυβέρνηα οὐσιαστικῶς. Ὁ Ὅθων, μέχρι τῆς ἐνηλικίωσης του, ἡσχολήθη μὲ τὸ νὰ γνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνας. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν ἐπραγματοποίησε περιοδείας καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὰς διεπίστωσε τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῆς χώρας.

Ἡ Ἀντιβασιλεία εἰργάσθη μὲ ζῆλον διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους. Διῆρσεν αὐτὸ εἰς νομοὺς, ἐπαρχίας καὶ δήμους. Ὁργάνωσε τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἐκπαίδευσιν κλπ. Ἡ διοίκησίς της ὅμως ἦτο αὐταρχικὴ. Καθὼς δὲ δὲν ἐγνώριζον οἱ Ἀντιβασιλεῖς οὔτε τὴν γλῶσσαν, οὔτε τὸν χαρακτήρα τοῦ λαοῦ, ἔγιναν συντόμως μισητοί. Ἦλθον εἰς προστριβὰς μὲ τὰ κόμματα καὶ ἡκολούθησαν παρεξηγήσεις καὶ ἀνταρσῖαι εἰς τὰς ἐπαρχίας. Οἱ Βαυαροὶ συνέλαβον πολλοὺς ἀγωνιστὰς καὶ κατεδίκαναν εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούταν, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμίαν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς των. Δὲν ἐτόλμησαν ὅμως νὰ ἐκτελέσουν τὴν καταδίκην.

Οἱ ἀντιβασιλεῖς ἔλυσαν ὀριστικῶς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα. Ἐδημιούργησαν αὐτοκέφαλον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν τὸ Πατριαρχεῖον ἀνεγνώρισε τὸ 1850.

Τέλος μετέφερον τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας (1/13 Δεκεμβρίου 1834), αἱ ὁποῖαι ἔκτοτε εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

3. 'Ο 'Οθων απόλυτος μονάρχης. Τήν 20ήν Μαΐου (1 'Ιουνίου) 1835 ὁ 'Οθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος καὶ ἀνέλαβεν ἀμέσως τὴν ἐξουσίαν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπανηγυρίσθη λαμπρῶς ἀπὸ τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἀνέμενεν, ὅτι τὸ τέλος τῆς 'Αντιβασιλείας καὶ τῆς Βαυαρικρατίας θὰ ἦτο πλέον γεγονός. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβη. 'Ο 'Αρμανσπεργκ διωρίσθη ἀρχικαγκελλάριος μὲ ὅλας τὰς ἐξουσίας.

Τὸ ἔτος αὐτὸ ἀπέθανεν ὁ Μιαούλης καὶ ἡ εἰδησις κατελύπησε τοὺς 'Ελλήνας, διότι ἀπῆρχοντο εἰς τὸν ἄλλον κόσμον ἀχρησιμοποίητοι οἱ ἥρωες τοῦ 'Αγῶνος. 'Ο 'Οθων ὅμως ἔδειξε τὴν ἐκτίμησίν του πρὸς αὐτοὺς μὲ τὸ νὰ τοὺς προσλαμβάνῃ εἰς τὴν Αὐλὴν του, ὅπως καὶ τὰς θυγατέρας των. 'Επίσης ἀπένευμε χάριν εἰς τὸν Κολοκοτρῶνην καὶ εἰς ὅλους τοὺς καταδικασθέντας ἀγωνιστὰς καὶ κατεδίωξε τὴν ληστείαν.

'Εν τῷ μεταξύ ὁ Λουδοβίκος Α' (πατὴρ τοῦ 'Οθωνος) ἐπεσκέφθη τὴν 'Ελλάδα καὶ ἐθεμελίωσε τὰ 'Ανάκτορα (σημερινὴν Βουλὴν), τὴν δαπάνην τῶν ὁποίων ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὑπὸ μορφήν δανείου πρὸς τὸν 'Οθωνα.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ 'Οθων ἐνυμφεύθη τὴν Δούκισσαν 'Αμαλίαν (10/22 Ν/βρίου 1836). 'Ο γάμος ἔγινεν εἰς τὸ 'Ολδεμβούργον. 'Η 'Αμαλία ἦτο τότε 18 ἐτῶν καὶ ὠραιότατη. 'Ητο μία «ῥαία κομψὴ ὕπαρξις», τὴν ὁποίαν οἱ 'Ελλήνες ὑπεδέχθησαν μὲ θερμότητας ἐκδηλώσεις, διότι εἶχε κερδίσει τὴν γενικὴν συμπάθειαν. 'Η ἰδίᾳ καθιέρωσε τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν, ἡ ὁποία τῆς προσέδιδε ἐξαιρετικὴν χάριν. 'Αλλωστε καὶ ὁ 'Οθων συνήθιζε νὰ φορῇ καὶ αὐτὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ νὰ ὀμιλῇ ἀπταίστως τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν.

Τὸ 1837 ἤρχισε νὰ λειτουργῇ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὁ 'Οθων ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. 'Απὸ τὸ 1838 ὠρίσθη ὡς 'Εθνικὴ 'Εορτὴ τῶν 'Ελλήνων ἡ 25ῃ Μαρτίου, ἡ ὁποία καὶ ἐωρτάσθη μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα.

Τὸ 1841 ἰδρύθη ἡ 'Εθνικὴ Τράπεζα μὲ ἐνεργείας τοῦ 'Ευνάρδου καὶ τοῦ Γ. Σταύρου. 'Ηδη εἶχε καθορισθῇ ἡ δραχμὴ ὡς ἑλληνικὸν νόμισμα.

'Ο 'Οθων εἶχε συγκεντρώσει ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του διὰ νὰ ἐλέγχῃ καλύτερον τὴν κατάστασιν. Τοιοῦτοτρόπως ὅμως συνεδέθη μὲ πᾶσαν δυσἀρέσκειαν.

4. 'Ο "Οθων συνταγματικός βασιλεύς. "Όλοι όσοι άπετέλουν την άντιπολίτευσιν κατά τοῦ "Οθωνος, παρεσκεύασαν συνωμοσίαν έναντίον του. Αὔτη έπῆρε μέ τὸ μέρος της τὸν άγωνιστήν τῆς Έπαναστάσεως Μακρυγιάννην καί ένα ἀπὸ τὰ άνώτερα στελέχη τοῦ στρατοῦ, τὸν συνταγματάρχην τοῦ ίππικοῦ Δ. Καλλέργην. Οὔτω κατὰ τὴν νύκτα τῆς 2-3 Σ/βρίου έξερράγη επανάστασις στρατοῦ καί λαοῦ. Οἱ επαναστάται περιέκύκλωσαν τὰ 'Ανάκτορα καί έξηνάγκασαν τὸν "Οθωνα νά ὑπογράψῃ Διάταγμα, διὰ τοῦ οποίου θά έκαλεῖτο 'Εθνική Συνέλευσις. Αὔτη θά έψήφισε τὸ Σύνταγμα. "Εκτοτε ἡ πρὸ τῶν 'Ανακτόρων πλατεία, ὀνομάζεται «πλατεία Συντάγματος» καί μία κεντρική ὁδὸς τῶν 'Αθηνῶν, «ὁδὸς Γ' Σεπτεμβρίου».

Τὸ 1844 (18 Μαρτίου) ἡ 'Εθνική Συνέλευσις έψήφισε τὸ Σύνταγμα. Σύμφωνα μέ αὐτὸ ὁ λαὸς έπρεπε νά εκλέγῃ τοὺς βουλευτάς, οἱ ὅποιοι θά άπετέλουν τὴν Βουλὴν. 'Ο βασιλεὺς πάλιν θά διώριζε τοὺς Γερουσιαστὰς διὰ τὴν Γερουσίαν. Τὰ δύο αὐτὰ σώματα (Βουλὴ καί Γερουσία) θά είχον τὴν Νομοθετικήν 'Εξουσίαν. Τὴν 'Εκτελεστικήν 'Εξουσίαν τὴν είχεν ὁ βασιλεὺς μέ τοὺς ὑπουργούς του, τοὺς ὁποίους διώριζε καί επανε κατὰ βούλησιν.

Τότε ἐδημιουργήθησαν δύο κόμματα. 'Ηγέτης τοῦ ἐνὸς ἦτο ὁ Μαυροκορδάτος καί ἠκολούθει τὴν άγγλικὴν πολιτικήν. "Ηθελε νά καταστῇ ἡ 'Ελλάς πρότυπον εἰς τὴν καλὴν διοίκησιν, ὅποτε θά έξησφάλιζε τὰ άπαραίτητα μέσα διὰ τὴν άπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης, τῆς 'Ηπείρου καί τῆς Μακεδονίας. 'Ηγέτης τοῦ ἄλλου κόμματος ἦτο ὁ Κωλέττης καί ἠκολούθει τὴν γαλλικὴν πολιτικήν. Οὔτος είχεν άκριβῶς τὸ αντίθετον πρόγραμμα: πρῶτον νά επιδιωχθῇ ἡ επέκτασις τοῦ Βασιλείου καί κατόπιν θά εύρίσκοντο τὰ μέσα διὰ τὴν έσωτερικὴν ανάπτυξιν του.

Τὸ 1853 έξερράγη Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ λεγόμενος Κριμαϊκός. Τότε ὁ "Οθων έστειλε πολλοὺς αξιωματικούς καί πράκτορας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, "Ηπειρον καί Μακεδονίαν, διὰ νά ὀργανώσουν επαναστατικὰ κινήματα. 'Η 'Αγγλία ὁμως καί ἡ Γαλλία έγιναν σύμμαχοι τῆς Τουρκίας καί ὁ στόλος των έκαμε άπόβασιν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Αὔται επέβαλον 'Υπουργεῖον Κατοχῆς ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον καί μέ ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν Καλλέργην. 'Η κατοχὴ αὐτὴ ὁμως έκαμε δημοφιλῇ τὸν "Οθωνα.

5. 'Η ἔξωσις τοῦ 'Οθωνος. Ὁ 'Οθων ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔδειξε θερμὸν πατριωτισμόν. Ὑπέπιπτεν ὅμως εἰς ἓν σπουδαῖον σφάλμα. Ἐκαμνε ὅ,τι αὐτὸς ἐνόμιζε συμφέρον εἰς τὸ κράτος, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὸ Σύνταγμα. Ἐπὶ πλέον ὑπεστήριζε πολιτικούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν φίλοι του. Αἱ ἐκλογαὶ δὲν ἦσαν ἐλεύθεραι, διότι ἀνεμιγνύετο ὁ 'Οθων. Τοῦτο ἐδημιούργησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον του. Αὕτη ἐχρησιμοποιοῖ ἐπὶ πλέον καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι παρέμεινε καθολικὸς καὶ ὅτι δὲν εἶχε διάδοχον.

Κατόπιν αὐτῶν ἔγιναν στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ὁ 'Οθων ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπου, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανεστάτησαν καὶ αἱ Ἀθῆναι. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ νέος πολιτικὸς Δεληγιώργης, ὅστις ἐκυκλοφόρησε προκήρυξιν. Μὲ αὐτὴν ἀνήγγειλε τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ 'Οθωνος καὶ τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ὅταν ὁ 'Οθων καὶ ἡ Ἀμαλία ἐπέστρεψαν εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὸ πλῆθος τοὺς ἀπεδοκίμασε. Τὴν ἐπομένην (12-10-1862) ἀνεχώρησαν διὰ Μόναχον. Ἐκεῖ ἀπέθανε μετὰ 5 ἔτη καὶ ἡ τελευταία του λέξις ἦτο: «Ἑλλάς». Ἐτάφη μὲ τὴν ὡραίαν ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν του, διότι οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα.

Περίληψις. Ὁ 'Οθων ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1833. Κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησεν αὐτὸς Ἀντιβασιλεία. Ὁ ἴδιος ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ ἀπὸ τὸ ἔτος 1835 ὡς ἀπόλυτος μονάρχης, ἀπὸ δὲ τὸ 1843 ὡς συνταγματικὸς βασιλεὺς, χωρὶς ὅμως νὰ σέβεται τὸ Σύνταγμα. Δι' αὐτὸ τὸ 1862 ἔγινεν ἡ ἔξωσις του.

Ἑρωτήσεις. Πόθεν κατήγετο ὁ 'Οθων; Τί εἶναι ἡ Ἀντιβασιλεία καὶ διατί ἐμισήθη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας; Τί εἶναι Σύνταγμα καὶ διατί δὲν τὸ ἐσέβετο ὁ 'Οθων; Ποία ἦτο ἡ πρώτη βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος; Διὰ ποίους λόγους ἔγινεν ἡ ἔξωσις τοῦ 'Οθωνος; Τί ἔργον ἐπετέλεσε κατὰ τὰ τριάκοντα περίπου ἔτη τῆς βασιλείας του;

Ἑργασία. Εὑρετε εἰκόνας μὲ τὴν στολὴν τῆς Ἀμαλίας καὶ συγκρίνατε αὐτὰς μὲ τὰς σημερινάς.

2. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α'

1. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Γεωργίου. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ 'Οθωνος συνῆλθεν εἰς Ἀθήνας ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευσις (10-12-1862), διὰ νὰ

‘Ο Βασιλεὺς Γεώργιος Α΄

ψηφίση νέον Σύνταγμα καὶ νὰ ἐκλέξη τὸν νέον βασιλέα. Ὡς βασιλέα ἐδέχθη τὸν Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ τότε διαδόχου τῆς Δανίας. Τοῦτον εἶχεν ὑποδείξει ἡ Ἀγγλία.

Τότε ἀνεχώρησε διὰ Κοπεγχάγην (πρωτεύουσαν τῆς Δανίας) τριμελὴς ἐπιτροπή, διὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ τὸ στέμμα. Ὁ Γεώργιος τὸ ἐδέχθη βεβαίως καὶ ἡ Ἀγγλία προσέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους (Ἐπτάνησα).

Ὁ Γεώργιος κατὰ τὴν ἐκλογὴν του ἦτο νέος, μόλις 17 ἐτῶν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ὁμως τὸν ἐκήρυξεν ἐνήλικον, διότι εἶχε πικρὰν πείραν ἀπὸ τὴν Ἀντιβασιλείαν κατὰ τὸ παρελθόν. Ὁ Γεώργιος

ἐπεσκέφθη διαφόρους Εὐρωπαϊκὰς πρωτευούσας. Κατόπιν μετέβη εἰς τὴν Τουλῶνα (Γαλλίας), ὅπου ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς φρεγάτας «Ἑλλάς». Ἡ «Ἑλλάς» συνωδεύετο καὶ ἀπὸ πλοῖα τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἐφθασε δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ τὴν 18/30 Ὀκτωβρίου 1863. Σύσσωμος ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ συγκινητικὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Γεώργιος εἰς τὴν πρώτην προκήρυξίν του πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἔλεγε καὶ τὰ ἑξῆς :

«... Ὑπόσχομαι ὑμῖν ν’ ἀφιερῶσω τὴν ζωὴν μου σύμπασαν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας ὑμῶν. Οὐ μόνον θέλω σεβασθῇ καὶ τηρήσῃ εὐσυνειδήτως τοὺς νόμους ὑμῶν καὶ πρὸ πάντων τὸ Σύνταγμα, τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τοῦ νέου ἑλληνικοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ θέλω σεβασθῇ καὶ θέλω ἀσκηθῇ, ὅπως ἀγαπῶ τοὺς θεσμοὺς ὑμῶν, τὰ ἦθη καὶ τὴν γλῶσσαν ὑμῶν, πᾶν ὅ,τι ὑμεῖς αὐτοὶ λατρεύετε...».

Πράγματι δὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐτήρησεν ὁ καλὸς ἐκεῖνος βασιλεὺς. Ἐπειδὴ ἡ ψήφισις τοῦ Συντάγματος ἐπροχώρει μὲ βραδύ-

τατον ρυθμόν, ἔδωσεν ἐντολήν νὰ ψηφισθῇ ἀμέσως (17-11-1864). Τὸ Σύνταγμα τοῦτο καθιέρωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Συνταγματικὴν μοναρχίαν, προέβλεπε μόνον Βουλὴν καὶ δικαίωμα τοῦ βασιλέως νὰ διορίζῃ ὑπουργούς. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ὀλίγον βραδύτερον (1875), μετεβλήθη εἰς ὑποχρέωσιν νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ ἀπὸ τὸ κόμμα τῆς πλειοψηφίας.

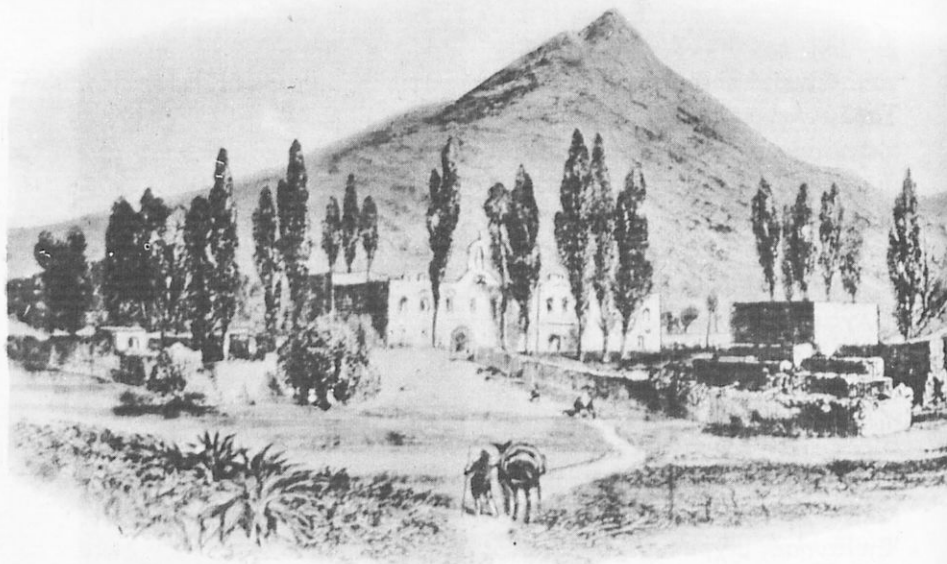
Τὸ 1867 ὁ Γεώργιος ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν τῆς Ρωσίας Ὀλγαν. Ὡς εὐφυὲς δέ, εὐστροφος καὶ ψυχραίμος βασιλεὺς, κατῴρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ δυσκόλους περιστάσεις καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὰς στάσεις.

2. Ἡ Ἑνωσις τῆς Ἑπτανήσου. Ἡ Ἑπτάνησος ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὁποία παρέμεινεν ἐκτὸς τῆς τουρκικῆς δουλείας. Ὡρισμέναι νῆσοι τῆς εἰχον παροδικὴν μόνον κατοχήν. Ἡ Ἑπτάνησος μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑνετίαν. Κατόπιν ὁ Μ. Ναπολέων τὴν ἔθεσεν ἐπ' ὀλίγον ὑπὸ Γαλλικὴν κυριαρχίαν. Ἀκολουθῶς κατέστη Πολιτεία καὶ ἀπὸ τὸ 1815 ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν.

Μὲ τὸν καιρὸν αἱ φιλελεύθεραι ιδέαι διεδίδοντο. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς ὡς στρατηγικοῦ σημείου τῆς Βρετανικῆς αὐτοκρατορίας δὲν προσέφερε πολλὰ πράγματα. Τέλος οἱ κάτοικοι τῆς ἤσαν ἐξ ὁλοκλήρου Ἕλληνες καὶ ἡ Ἑπτάνησος ἦτο ἐν τῇ πραγματικότητι μία μικρὰ Ἑλλάς. Ἡ μόνη λύσις ἦτο ἡ ἑνωσις τῆς μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ πρὸς τὴν λύσιν αὐτὴν εἰργάσθη πολὺ ὁ διάσημος Ἀγγλος πολιτικὸς Γλάδστων.

Μετὰ πολλὰς διαπραγματεύσεις ὑπεγράφη τὴν 2/14 Νοεμβρίου 1863 ἡ τελικὴ συνθήκη τῆς παραδόσεως. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπανηγυρίσθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ προσέδωκεν αἴγλην εἰς τὸν νεαρὸν βασιλέα, διότι ἔθεωρήθη ὡς καλὸς οἰωνός.

3. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις. Οἱ Κρήτες δὲν ἔπαυσαν ποτὲ τοὺς ἀγῶνας τῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονήσου. Εἰς τοῦτο ἐβοήθει καὶ ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις (αὐθαιρεσίαι, φόροι κλπ.). Ἡ σπουδαιότερα ὅμως ἐπανάστασις τῶν Κρητῶν ἔγινε τὸ 1866. Τότε 4.000 Κρήτες συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ Περιβόλια (Χανίων) καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον τὴν παραχώρησιν μεταρρυθμίσεων, συμφώνως μετὰ τὴν Συνθήκην τῶν Παρισίων (1856).

Διὰ τῆς Συνθήκης αὐτῆς αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἡγγυῶντο τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ σουλτᾶνος ἡγγυᾶτο εἰς τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ τὴν ζωὴν, τιμὴν, θρησκείαν κλπ.

Ὁ Σουλτᾶνος ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν αὐτὴν τῶν Κρητῶν καὶ ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ βοηθήσῃ τοὺς Κρήτας. Μόνον διάφοροι ἐπιτροπαὶ ἔστελλον μυστικὰ ἐθελοντάς, χρήματα, τροφὰς καὶ πολεμοφόδια.

Οἱ Κρήτες κατῶρθωσαν κατ' ἀρχὰς νὰ ἐπιβληθοῦν ἰδίως εἰς τὴν ὑπαιθρον. Ὁ Σουλτᾶνος ἔστειλεν ἐναντίον των τὸν περιβόητον Μουσταφᾶ Πασᾶν μὲ ἰσχυρὰς τουρκικὰς καὶ αἰγυπτιακὰς ἐνισχύσεις. Οὗτος κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὡς μόνον κέντρον ἀντιστάσεως παρέμεινεν ἡ περιοχὴ Ρεθύμνου. Οἱ ἐπαναστάται ὠχυρώθησαν εἰς τὸ στρατηγεῖον των, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ **Μονὴ Ἀρκαδίου**. Ἐκεῖ ὁ ἡγούμενος Γαβριὴλ καὶ ὁ φρούραρχος Δημακόπουλος, μὲ 300 μαχητὰς μόνον, ἐκράτησαν ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ἄλλ' ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στρατὸς ἦτο πολυάριθμος καὶ διέθετεν ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Κατῶρθωσε νὰ διαρρήξῃ τὴν σιδηρᾶν πύλιν τῆς Μονῆς καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτῆς. Ὁ Γαβριὴλ ἐφονεύθη καὶ ἡ τελευταία ἐπιθυμία τοῦ ἦτο τὸ Ἀρκάδι νὰ γίνῃ Κοῦγκι. Καὶ ἐγένεν. Εἰς γενναῖος (ὁ Γιαπουδάκης ἢ ὁ Σκουλᾶς) ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδα-

Ἡγούμενος Γαβριήλ →

ποθήκην καὶ ἐσκόρπισε τὸν θάνατον εἰς πολιορκουμένους καὶ πολιορκητὰς (8-11-1866).

Τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου προεκάλεσε ρίγη ἐθνικῆς συγκινήσεως καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὴν Εὐρώπην. Αἱ ξέναι ὁμως δυνάμεις — καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλία — ἦσαν ἀντίθετοι μὲ τὴν Ἐνωσιν. Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησεν. Ἡ Ἑλλὰς ἔστειλλεν ἐθελοντὰς καὶ βοήθειαν. Ἑλληνικὰ πλοῖα μετέφερον ἐφόδια. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑφίστατο τρομερὰς ἀπωλείας. Ἡ Τουρκία διέκοψε τὰς σχέσεις της μὲ τὴν Ἑλλάδα. Αἱ Δυνάμεις ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπέμβουν καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν Ἑλλάδα νὰ βοηθῇ τοὺς ἐπαναστάτας. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ἐξέπνευσεν. Ἡ ἀνώμαλος κατάστασις ὁμως διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Τὸ 1878 ἀντιπροσωπεῖα τῶν Δυνάμεων, τῶν Κρητῶν καὶ τῶν Τούρκων κατήρτισεν τὸν «Χάρτην τῆς Χαλέπας» (προαστίου τῶν Χανίων). Δι' αὐτοῦ ἐχορηγεῖτο αὐτοδιοίκησις μὲ χριστιανὸν διοικητὴν, Βουλὴν, χωροφυλακὴν, ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν ἐλληνικὴν κλπ.

4. Ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας. Τὸ 1877 ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Οἱ Ρῶσοι διέβησαν ἀπὸ παντοῦ τὰ τουρκικὰ σύνορα καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἀγ. Στεφάνου (ἐξωθι

Χαρίλαος Τρικούπης

Γλάδστων έπέτυχε νά αναγνωρισθοῦν ὡς σύνορα τῆς Ἑλλάδος, οἱ ποταμοὶ Καλαμᾶς καὶ Ἀλιάκμων. Τέλος μέ τήν συνδιάσκεψιν τῆς Κων/πόλεως (Ἰούλιος 1881) ἡ Τουρκία ἐδέχθη νά παραχωρήσῃ εἰς τήν Ἑλλάδα τήν Θεσσαλίαν (πλήν τῆς ἐπαρχίας Ἑλασσόνος) καί τόν μονόν Ἄρτης ἀπό τήν Ἥπειρον.

Ταῦτα ἐδέχθη ἡ κυβέρνησις Κουμουνδοῦρου καί ἔσπευσε νά καταλάβῃ τὰ νέα ἐδάφη.

5. Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης (1832 - 1896). Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον καί ἦτο τέκνον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ καί πολιτικοῦ Σπυρ. Τρικούπη. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γ. Γενναδίου. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καί εἰς Παρισίους. Παρέμεινεν εἰς Λονδίνον, πλησίον τοῦ ἐκεῖ πρεσβευτοῦ πατρός του. Ἐγνώρισε τὸν μηχανισμόν τῆς Βρετανικῆς διπλωματίας καί ἀπέκτησε φίλους. Ἐχειρίσθη κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικόν τὸ ζήτημα τῆς Ἐπτανήσου.

Ἦτο ἀνώτερος ἄνθρωπος, μέ ἰσχυράν θέλησιν καί ὀρθὰς ἀντιλήψεις. Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν (1867) καί πρωθυπουργὸς (1875) ἐπὶ πολλὰς θητείας.

Κατὰ πρῶτον ἐπέτυχε τήν καθιέρωσιν τοῦ συστήματος τῆς

τῆς Κων/πόλεως). Ἡ Τουρκία ἦτο ἀδύνατον νά ἀντισταθῇ καὶ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν διάθεσιν νά τήν βοηθήσῃ. Δι' αὐτὸ ὑπέγραψε τὴν Συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου (Μάρτιος 1878). Δι' αὐτῆς ἱδρύετο μία μεγάλη Βουλγαρία. Τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη διεμαρτυρήθησαν. Ἡ Αὐστρία ἦτο ἀντίθετος, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐματαιοῦντο τὰ σχέδιά της νά ἐξαπλωθῇ πρὸς τὴν Βαλκανικὴν. Ἡ Ἀγγλία ἠπέλιψε τὴν Ρωσίαν μέ πόλεμον. Ἀποτέλεσμα ἦτο νά συγκληθῇ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ

κοινοβουλευτικῆς διακυβερνήσεως. Ἐνίσχυσε τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰ γράμματα. Ἔκτισε τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὴν Βιβλιοθήκην Βουλῆς κ. ἄ. καὶ συνεκέντρωσεν εἰς αὐτὰς βιβλία καὶ ἀρχεῖα. Ἐνίσχυσε τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, Δελφούς, Μυκήνας. Ἰδρύσας πολλὰ ἀγαθοεργὰ καταστήματα. Κατεσκεύασε τὰ σιδηροδρομικὰ δίκτυα Πελοποννήσου, Θεσσαλίας, Αἰτωλίας καὶ Λαυρίου, προητοίμασε τὴν σύνδεσιν μὲ τὴν Λάρισαν. ἤρχισε τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ τὴν ἀποξηράνσιν τῆς Κωπαΐδος ὥς καὶ τὰ ἐκεῖ ἀρδευτικὰ ἔργα.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἔθνικὴν ἄμυναν ἐφρόντισεν ὁ Τρικούπης. Παρήγγειλεν εἰς γαλλικὰ ναυπηγεῖα τρία θωρηκτὰ, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν τὰ ὀνόματα : Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά. Ἐκάλεσε δὲ Γάλλους διοργανωτὰς τοῦ στρατοῦ.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως ἀπῆτησαν μεγάλας δαπάνας καὶ ἐκαλύφθησαν μὲ δάνεια καὶ φόρους. Τελευταῖα ὁ Τρικούπης εἶπε τὸ περίφημον : « Δυστυχῶς, ἐπτωχεύσαμεν ! » Καὶ ἔκαμε πτώχευσιν. Τὰ μεγάλα ἔργα του ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτιμηθοῦν ἀπὸ τὸν λαόν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸν κατεψήφισε (1895). Ἀπεσύρθη τότε τῆς πολιτικῆς. Ἐφυγε καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς τὰς Κάννας (Γαλλίας).

6. Ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. Ἡ Τουρκία παρεβίαζε συχνὰ τὸν χάρτην τῆς Χαλέπας. Οἱ Κρῆτες ἐπανεστάτησαν (1897) καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐξηγέρθη καὶ ἐζήτηι ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν Δεληγιάννη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐγνώριζε τὴν στρατιωτικὴν ἀδυναμίαν τῆς χώρας, παρεσύρθη. Ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὴν κατέλαβε.

Τότε ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος (8-4-97).

Παῦλος Μελάς

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς διέβη τὰ σύνορα παρὰ τὴν Μελούναν καὶ ἐξεχύθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔδωσε μικρὰς μάχας (Δομοκὸν κλπ.) καὶ ἀπεσύρθη πρὸς Λαμίαν. Τότε ἐπενέβη ἡ Ρωσία καὶ ὑπεγράφη ἀνακωχή (8-5-1897). Ἡ Τουρκία ἐξεκένωσε τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλὰ ἔλαβεν ὡς ἀποζημίωσιν 100 ἑκατ. χρυσῶν δραχμῶν.

Ἡ Κρήτη ἀνεκηρύχθη αὐτόνομος μὲ Ἑλληνα ἀρμοστήν.

Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐδάνεισαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ 100 ἑκατ. χρυσᾶς δραχμᾶς διὰ τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν τῶν Τούρκων. Ὑπεχρέωσαν ὅμως τὴν Ἑλλάδα νὰ δεχθῇ τὸν «Διεθνῇ Οἰκονομικὸν Ἐλεγχον (Δ.Ο.Ε.)», δηλ. νὰ λαμβάνουν τὴν εἰσπραξίν ἐκ τοῦ χαρτοσήμου, τοῦ καπνοῦ, τοῦ ἄλατος, τῶν πυρείων, τῶν παιγνιοχάρτων, τοῦ πετρελαίου καὶ τῶν εἰσαγωγικῶν τελῶν τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

7. Ὁ Μακεδονικὸς ἀγών. Ὅνειρον τῶν Βουλγάρων πολιτικῶν ἦτο πῶς νὰ δημιουργήσουν μεγάλην Βουλγαρίαν. Μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀνίσχυρος καὶ ταπεινωμένη. Δι' αὐτὸ οἱ Βούλγαροι ἔστειλαν εἰς τὴν Μακεδονίαν συμμορίας ἀπὸ Βουλγάρους **κομιτατζήδες** (ἀντάρτες), οἱ ὅποιοι ἐτρομοκράτουν τὸν πληθυσμὸν τῆς ὑπαίθρου. Ἐφόνευον τοὺς ἱερεῖς, τοὺς διδασκάλους, τοὺς προκρίτους. Κάτω ἀπὸ τὸ σαθρὸν σκῆπτρον τοῦ σουλτάνου τὸ Βουλγαρικὸν Κομιτᾶτον, μὲ τὸ μαχαίρι καὶ τὸ χρυσάφι, θέλει νὰ κάμῃ τὴν Μακεδονίαν νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἑλληνική. Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ σχολεῖα ἔπρεπε νὰ ἐκβουλγαρισθοῦν. Ὅλα ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔτοιμα διὰ νὰ δεχθοῦν τὴν «Μεγάλην Βουλγαρίαν». Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν ἔστελλον Βουλγάρους διδασκάλους καὶ σχισματικούς ἰδικοὺς τῶν ἱερέων.

Τότε πολλοὶ ἐντόπιοι Ἕλληνες κατήρτισαν ἀνταρτικὰ σώματα, διὰ νὰ προστατευθοῦν. Αὐτὰ ἐνίσχυεν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὲ τοὺς δραστηρίους προξένους της. Οὗτοι συνειργάζοντο μὲ τοὺς ἐπισκόπους καὶ προκρίτους, οἱ ὅποιοι ἐφρόντιζον διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ ἐφοδιασμὸν τῶν. Ἐξ ἄλλου εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπιτροπαὶ ἀπὸ ἰδιώτας κατήρτιζον σώματα ἐθελοντῶν καὶ τὰ ἔστελλον εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐκ τῶν πρώτων εἰσέβαλεν ὁ ἀνθυπολοχαγὸς **Παῦλος Μελάς** ἐπὶ κεφαλῇς 28 γενναίων διὰ νὰ καταστῇ ἐν ἀπὸ τὰ φωτεινότερα

έθνικά μας σύμβολα. 'Ο Μελάς έμψυχώνει και όργανώνει τους έλληνικούς πληθυσμούς, προδικάζει την ένωση της Μακεδονίας με την 'Ελλάδα. 'Ο Μελάς, με τó ψευδώνυμον Μίκης Ζέζας, κατέστη ό φόβος και ό τρόμος τών Βουλγάρων κοιτατζήδων. Οί Βούλγαροι τόν επρόδωσαν εις τους Τούρκους και έφονεύθη εις την Στάτισταν (σημερινόν Μελάν) τόν Σ/βριον τοῦ 1904.

'Ο θάνατος τοῦ ήρωος έβύθισεν εις πένθος τας 'Αθήνας. 'Αλλ' άλλοι αξιωματικοί και πολίται συνέρρεον ως έθελονταί από όλα τὰ μέρη. 'Ο «Μακεδονικός 'Αγών» εξηκολούθησεν επί τέσσαρα έτη. Τό «όχι» τοῦ Μελά πρὸς τους Βουλγάρους έγινε κραυγή τών Πανελλήνων. Οί Μακεδονομάχοι αὐτοί εξετόπισαν τους Βουλγάρους από τὰ περισσότερα μέρη τῆς Μακεδονίας και ό άγών έθριαμβεύσεν. Οί Βούλγαροι, πρὸς έκδίκησιν, ένήργησαν διωγμούς τών 'Ελλήνων τῆς 'Ανατ. Ρωμυλίας (1906), οί όποιοι κατέφυγον εις την 'Ελλάδα.

8. 'Η επανάστασις τοῦ Γουδι (1909). Τό 1908 πολλοί μορφωμένοι Τούρκοι αξιωματικοί (Νεότουρκοι) επανεστάτησαν και άνεκήρυξαν και αὐτοί Σύνταγμα. Τοῦτο έδέχθη ό τότε σουλτάνος Χαμίτ. Οί λαοί τῆς Τουρκίας ήλπισαν, ότι με τó νέον φιλελεύθερον Σύνταγμα θά έζων ειρηνικῶς. Οί Νεότουρκοι όμως διεκήρυξαν, ότι δια νά έχη ένότητα τó κράτος, πρέπει νά έκτουρκισθοῦν όλαί αί ξέναι έθνότητες. 'Ο Χαμίτ ένόμισεν ότι ήτο ή κατάλληλος εύκαιρία νά κάμη άντεπανάστασιν. 'Απέτυχεν όμως, έξεθρονίσθη και έφυλακίσθη.

Με την εύκαιρίαν αὐτήν ή Βουλγαρία εκήρυξεν την άνεξαρτησίαν της και ή Αυστρία προσήρτισεν όριστικῶς ώρισμένας έπαρχίας. 'Η Τουρκία ήναγκάσθη νά αναγνωρίση όλα αὐτά ως τετελεσμένα γεγονότα.

'Η Κρήτη εκήρυξε και αὐτή την ένωση με την 'Ελλάδα (1908). 'Η έπίσημος 'Ελλάς παρέμεινεν ούδετέρα, διότι δέν ήτο έτοιμος δια πόλεμον. Τοῦτο τó έγνώριζον οί Νεότουρκοι και ήπείλουν, ότι θά κάμουν ένα στρατιωτικόν περίπατον μέχρι τών 'Αθηνών. "Όλα αὐτά επλήγωσαν την έθνικήν φιλοτιμίαν τών 'Ελλήνων και ιδιαιτέρως τών αξιωματικῶν. 'Ιδρύθη τότε ό «Στρατιωτικός Σύνδεσμος», ό όποιος εξήτησεν από την κυβέρνησιν νά αναδιοργανώση τόν στρατόν και τόν στόλον. 'Η κυβέρνησις δέν έδέχετο τὰ αίτήματα.

Δι' αὐτὸ τὴν νύκτα τῆς 14-15 Αὐγούστου 500 ἀξιωματικοί, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Ζορμπᾶ, ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν θέσιν Γουδι (ἔξω τῶν Ἀθηνῶν). Κατόπιν ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἀνέθεσαν τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἡ νέα κυβέρνησις εἰργάσθη πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν τοῦ Συνδέσμου, ἀλλ' ἐπροχώρει βραδύτατα.

Τότε ὁ Σύνδεσμος ἐκάλεσεν ἐκ Κρήτης, ὡς πολιτικόν του σύμβουλον, τὸν **Ἐλευθέριον Βενιζέλον**. Ὁ Βενιζέλος συνέστησεν εἰς τὸν Σύνδεσμον νὰ καλέσῃ Ἐθνοσυνέλευσιν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Αὕτη συνήλθε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1911 καὶ ἐπέφερεν ὠρισμένας τροποποιήσεις εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864. Ἡ κυριωτέρα εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς μονιμότητος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Μὲ ἐκλογὰς ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν ὁ Βενιζέλος (Μάρτιος 1912) καὶ ἤρχισε μεγάλην δρᾶσιν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς, ἰδιαίτέρως δὲ εἰς τὸν στρατὸν καὶ στόλον. Ξέναι ἀποστολαὶ ἐκλήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡγοράσθησαν νέα πλοῖα καὶ μετὰ αὐτῶν τὸ θωρηκτὸν «Ἀβέρωφ». Γενικῶς δὲ ἡ Ἑλλὰς εὐρέθη παρεσκευασμένη, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε.

Περὶληψις. Ὁ Γεώργιος Α' ἔγινε βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων τὸ 1863, ὁπότε ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ Ἐπτάνησα. Ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησε (1866), ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τῆς ἔληξε μὲ τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου. Ἡ Θεσσαλία προσετέθη εἰς τὴν Ἑλλάδα (1881) καὶ ὁ μέγας πολιτικὸς Χαρίλαος Τρικούπης ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῆς χώρας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς. Ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησε καὶ πάλιν καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ ἀτυχοῦς πολέμου τοῦ 1897. Οἱ Βούλγαροι προσπαθοῦν νὰ ἐκβουλγαρίσουν τὴν Μακεδονίαν, ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἀντιδρᾷ μὲ τὸν Παῦλον Μελάν καὶ τοὺς Μακεδονομάχους. Οἱ Νεότουρκοι ἐπαναστατοῦν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἀπειλοῦν τὴν Ἑλλάδα μὲ πόλεμον, ὅλους δὲ τοὺς ὑπηκόους των μὲ ἐκτουρκισμόν. Οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἰδρύουν τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον καὶ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γουδι φέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος τὴν καθιστᾷ πανέτοιμον, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσῃ οἰανδήποτε ἐχθρικὴν ἀπειλήν.

Ἑρωτήσεις. Τίνος υἱὸς ἦτο ὁ Γεώργιος; Ποία ἔγινε βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος; Τί ὑπέσχεθῃ ὁ Γεώργιος εἰς τοὺς Ἕλληνας; Πῶς μᾶς ἐδόθησαν τὰ Ἐπτάνησα; Τί εἶναι τὸ «ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου»; Πῶς ἐπετύχομεν τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας; Ποῖον ἔργον ἐπετέλεσεν ὁ Χαρ. Τρικούπης; Τί ἦσαν οἱ Βούλγαροι κομιτατζήδες; Πρὸς τί ἀπέβλεπον καὶ μὲ ποία μέσα; Τί ἦσαν οἱ

Μακεδονομάχοι; Διατί ἐγίνεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γουδί; Διατί ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Βενιζέλος; Ποῖον ἔργον ἐπέτυχεν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος;

Ἔργασαι. Συμπληρώσατε τὸ ἱστορικόν σας Λεύκωμα μὲ τὰς νέας προσωπικότητας. Εὗρετε εἰς τὸν χάρτην τὸ Ἀρκάδι καὶ τὰς ἄλλας τοποθεσίας τῶν ἱστορουμένων γεγονότων. Ἀναγνώσατε τὸ βιβλίον τῆς Δέλτα: «Στὰ μυστικά τοῦ Βάλτου».

3. Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Ἡ αἰτία τοῦ πολέμου. Ἡ θρασύτης τῶν Νεοτούρκων ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Αἱ φυλακίσεις, αἱ ἐξορίαι, αἱ αὐθερεσίαι, ἡ καταπάτησις ὅλων τῶν προνομίων ἐξηρέθισαν ὅλους τοὺς Βαλκανικοὺς λαούς. Ἀντὶ ἰσονομίας καὶ ἰσοπολιτείας, ὅπως ἠλπίζον, εὐρέθησαν πρὸ ἑνὸς κινήματος, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ καταπνίξη τὸν ἐθνισμόν των καὶ νὰ ἐκτουρκίσῃ τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα.

Τὰ Βαλκανικὰ κράτη εἶχον μεταξύ των μεγάλας διαφοράς, ἰδίως λόγῳ τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος. Ἀλλ' ἤδη ἐκινδύνευον νὰ ἐξαφανισθοῦν. Εἰς τὴν Μακεδονίαν οἱ Τοῦρκοι ἐδολοφόνησαν πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ἕλληνας καὶ κατεκρεοῦργησαν τὸν μητροπολίτην Γρεβενῶν. Τὸ Πατριαρχεῖον ἐκήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐπανεστάτησαν. Οἱ Ἀραβες ἐζήτησαν ἀνεξαρτησίαν. Τὸ Εὐρωπαϊκὸν τμῆμα τῆς Τουρκίας ἐτέλει ἐν ἀναβρασμῷ. Ὡμοίαζε μὲ ἡφαίστειον, ἔτοιμον νὰ ἐκραγῇ.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Ἴταλοι κατέλαβον τὴν Λιβύην καὶ ἡ Τουρκία τοὺς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Τότε οἱ Ἴταλοι κατέλαβον τὰ Δωδεκάνησα. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ (Ἑλλάς, Σερβία, Μαυροβούνιον, Βουλγαρία) ὑπέγραψαν μυστικὴν συμμαχίαν. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ρήγα ἐγίνε πραγματικότητα!

Πρῶτος ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτας ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὴν 25ην Σ/βρίου 1912. Τὴν 30ὴν Σ/βρίου τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν αὐτονομίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας (4 Ὀκτωβρίου). Ἡ Ἑλλάς ἐδέχθη εἰς τὴν Βουλὴν τῆς τοὺς Κρήτας βουλευτὰς καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὴν 5ην Ὀκτωβρίου.

2. 'Ο 'Ελληνοτουρκικός πόλεμος. Μὲ πρωτοφανῇ ἐνθουσιασμόν ἔσπευσαν ὑπὸ τὰ ὄπλα οἱ "Ελληνες, ὅχι μόνον τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεπληρώθησαν 8 μεραρχίαι. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν, μὲ ὠρισμένα ἐθελοντικά σώματα, συνεκεντρώθη εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν **Σα-
πουντζάκην**. Αἱ ἄλλαι ἐπτὰ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν διάδοχον **Κωνσταντῖνον**.

Ἄλληλικοὺς στρατὸς διέβη τὰ σύνορα καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην κατέλαβε τὴν **'Ελασσόνα** καὶ τὴν **Δεσκάτην**. Κατόπιν ἤρχισε σκληρὰ μάχη εἰς τὰ στενὰ τοῦ **Σαρανταπόρου**. Ταῦτα ἐθεωροῦντο ἀπόρητα, διότι ἦσαν θέσις ἐκ φύσεως ὀχυρὰ καὶ ἐνισχυμένη με τεχνικὰς ὀχυρώσεις. Πράγματι ἐδῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀντιμετώπισεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Ἄν ἡττῶντο οἱ "Ελληνες ἢ καὶ ἀπλῶς καθυστέρουν, ἡ Θεσσαλονίκη θὰ ἐχάνετο. Οἱ "Ελληνες ὁμως ἐπραγματοποίησαν μίαν ἀληθῆ ἐποποιίαν. Ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὸν Ἀλιάκμονα.

Μετὰ ταῦτα οἱ "Ελληνες κατέλαβον τὰ Γρεβενά, τὰ Σέρβια, τὴν Κοζάνην, τὴν Νάουσαν, τὴν Κατερίνην κλπ. Τώρα οἱ Τούρκοι ὠχυρώθησαν εἰς τὰ Γιαννιτσά. Ἐκεῖ συνήφθη διήμερος μάχη (19-20 Ὀκτωβρίου), κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι κατετροπώθησαν. Ἦδη καταφθάνουν πληροφορίες, ὅτι οἱ Βούλγαροι πλησιάζουν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ "Ελληνες, μὲ προχείρους ξυλῖνας γεφύρας, διέβησαν τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ ἔσπευσαν πρὸς Θεσσαλονίκην. Ὁ Τούρκος ἀρχιστράτηγος Ταξὶν πασᾶς παρέδωσε τὴν πόλιν. Τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ πολιοῦχου τῆς Θεσσαλονίκης, εἰσῆλθεν ὁ στρατὸς, τὴν δὲ 28ην ἔφθασεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐτελέσθη δοξολογία.

Τότε κατέφθασεν ἀπεσταλμένος τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ Θεοδωρῶφ, ὁ ὁποῖος ἐζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ εἴσοδος μικροῦ τμήματος τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς ἀνάπαυσιν. Οἱ Βούλγαροι ὁμως εἰσῆγαγον ὀλόκληρον μεραρχίαν, ἡ ὁποία βραδύτερον ἀπεχώρησε.

Ὁ διάδοχος τώρα ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ πρὸς τὴν Δυτ. Μακεδονίαν, ὅπου τὰ τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπεχώρησαν παρὰ τὸ Σόροβιτς (Ἀμύνταιον). Κατέβαλε τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς Φλώριναν (6 Νοεμβρίου). Ἦθελε νὰ κατα-

λάβη καὶ τὸ Μοναστήριον, ἀλλὰ τοῦτο εἶχε καταληφθῇ ἤδη ὑπὸ τῶν Σέρβων. Ἡ φρουρά του, ἀπὸ 40.000 Τούρκους, ἔφυγε πρὸς Ἀλβανίαν. Ὁ Κωνσταντῖνος κατεδίωξε τοὺς ὑποχωροῦντας ἐχθροὺς καὶ κατέλαβε τὴν Καστορίαν.

3. Ἡ δρᾶσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, με ἀρχηγὸν τὸν ναύαρχον Π. Κουντουριώτην, ἔπλευσε πρὸς Λήμνον καὶ ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὀρμητήριον τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου. Ἀπὸ ἐκεῖ κατέλαβε τὰς νήσους Ἀγ. Εὐστράτιον, Θάσον, Σαμοθράκην, Ἰμβρον. Κατόπιν κατελήφθησαν τὰ Ψαρὰ καὶ ἡ Τένεδος. Ἐπειτα τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὅλα αὐτὰ εἶχον συντελεσθῇ ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου.

Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου ὁ ὑποπλοίαρχος Ν. Βότσης εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσ/νίκης καὶ ἐβύθισε τὸ τουρκικὸν θωρηκτὸν «Φετιχ - Μπουλέν». Ἡ εἰδησις αὕτη ἐνεθουσίασε τοὺς πάντας, διότι ἐνεθυμήθησαν τὰ κατορθώματα τοῦ 1821.

Ἐν συνεχείᾳ κατελήφθησαν ἡ Ἰκαρία, ἡ Λέσβος καὶ ἡ Χίος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἔμειναν ἄλλαι νῆσοι πρὸς ἀπελευθέρωσιν. Ἡ Κρήτη εἶχεν ἤδη κηρύξει τὴν ἑνωσιν, τὰ δὲ Δωδεκάνησα τὰ εἶχον καταλάβει οἱ Ἰταλοί.

Ὅλαι ὁμως αἱ ἀπελευθερωθεῖσαι νῆσοι ἠδύναντο ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην νὰ ἀπολεσθοῦν, ἐφ' ὅσον ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο εἰσέτι ἀνέπαφος. Ἀλλ' ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ Δαρδανέλλια τὴν 3ην Δ/βρίου 1913. Ὁ «Ἀβέρωφ», ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ με ναύαρχον τὸν Π. Κουντουριώτην, ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἐνῶ τὸν ἠκολούθουν τὰ ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα μας. Ἡ ναυμαχία ἤρχισε με μονομαχίαν μεταξὺ «Ἀβέρωφ» καὶ «Βαρβαρόσσα» (τουρκικῆς ναυαρχίδος). Ταχύτερος ὁ «Ἀβέρωφ» ἐπλησίασε τὸν τουρκικὸν κολοσσὸν καὶ τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ὁλόκληρος ὁ τουρκικὸς στόλος τὸν ἠκολούθησεν. Ὁ «Ἀβέρωφ» ἐπλησίασε τόσον εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ὥστε ἐκινδύνευσεν ἀπὸ τὰ παράκτια τηλεβόλα. Ἡ παράτολμος αὕτη ἐνέργεια ἔφερε σύγχυσιν εἰς τὸν ἐχθρὸν καὶ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐξέλθῃ. Ἡ ναυμαχία τῆς **Ἑλλης** (ὅπως ὀνομάζεται) εἶχε λήξει ἐντὸς μιᾶς ὥρας!

Ἀλλ' ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθε καὶ πάλιν τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1913, ὁπότε ἐγίνεν ἡ ναυμαχία τῆς **Λήμνου**. Αὐτὴν τὴν φορὰν

ἔλαβε μέρος καὶ ὁ ἄλλος ἑλληνικὸς στόλος, ὅπως καὶ ὁ τουρκικὸς. Πάλιν τὰ τουρκικὰ πλοῖα ὑπέστησαν τοιαῦτα πλήγματα, ὥστε οὐσιαστικῶς ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης.

4. 'Ο 'Ηπειρωτικὸς ἀγών. Ἡ μικρὰ δύναμις τῆς Ἡπείρου κατέλαβε τὴν Πρέβεζαν καὶ Φιλιππιάδα καὶ ἔφθασε πλησίον τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκεῖ εὗρέθη πρὸ τοῦ Μπιζανίου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀχυρωθῇ μὲ ὅλα τὰ τεχνικὰ μέσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Δι' αὐτὸ ὁ μικρὸς ἄλλωστε ἑλληνικὸς στρατὸς καθηλώθη. Ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος ἐγκατέστησε τὸ στρατηγεῖον τοῦ εἰς τὸ Χάνι τοῦ Ἑμὶν Ἀγᾶ καὶ ἤρχισεν ὁ κανονιοβολισμὸς τοῦ Μπιζανίου καὶ ἡ ταυτόχρονος ἐπίθεσις τοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ τέλους τὸ ὄχυρόν παρεδόθη καὶ ἐπετεύχθη ἡ παράδοσις τῶν Ἰωαννίνων (21-2-1913).

Κατόπιν κατελήφθη καὶ ἡ Βόρειος Ἡπειρος.

5. 'Ο ἀγὼν τῶν συμμάχων. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ἡ Βουλγαρία διέθετεν 180.000 στρατιωτῶν, ἡ Σερβία 80.000 καὶ ἡ Ἑλλὰς 110.000. Ἡ δύναμις τοῦ Μαυροβουνίου ἦτο μικρά.

Οὕτως ἰσχυρότερον στρατὸν διέθετεν ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ κυρίᾳ δύναμις αὐτοῦ ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην. Τὸ μέτωπον αὐτὸ ἦτο καὶ τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον οἱ Τούρκοι ἠδύναντο νὰ ἐνισχύσουν μὲ τὴν μεταφορὰν στρατευμάτων ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὰ ἄλλα μέτωπα ἦτο ἀδύνατον τοῦτο λόγω τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς εἶχε τρεῖς κατευθύνσεις: ἡ πρώτη πρὸς πὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, ὅπου ἐπέτυχεν ἐντυπωσιακὴν νίκην καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Τζατάλτζαν· ἡ δευτέρα ἐκινήθη πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου καθηλώθη· ἡ τρίτη ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Ἀλεξ/πολιν. Ἐν ἄλλο τμήμα ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου καὶ ἐστρατωνίσθη.

Οἱ Σέρβοι ἔστειλαν μίαν στρατιὰν πρὸς τὰ Σκόπια καὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς Κουμάνοβον. Ἄλλη στρατιὰ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Μοναστήριον, τὸ ὁποῖον καὶ κατέλαβε.

Τὸ Μαυροβούνιον ἐκυρίευσεν τὴν Σκόδραν.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Σκόδρας καὶ Ἀδριανουπόλεως, ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς συμμάχους ὁλόκληρον τὸ Εὐρωπαϊκὸν τμήμα της, πλὴν τμήματος τῆς

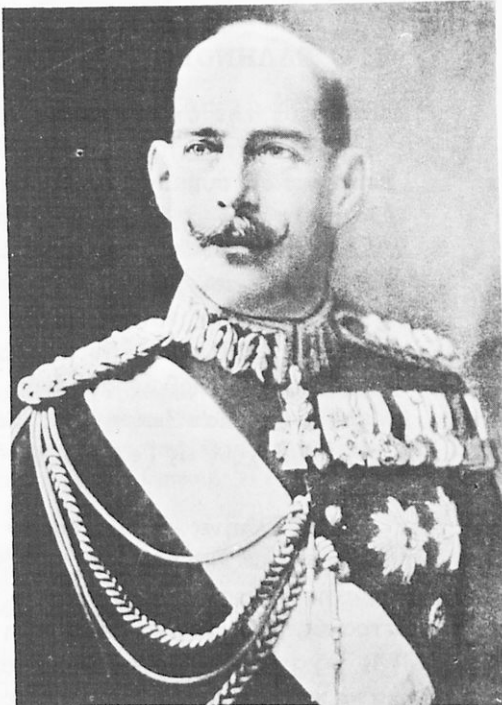
Θράκης καὶ τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁποία ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡγεμονία.

6. Ὁ Κωνσταντῖνος βασιλεὺς.
Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς Θεσσαλονίκην. Τὴν 5ην Μαρτίου 1913, ἐνῶ ἐξῆλθεν εἰς περίπατον, ἐδολοφονήθη. Ὁ δολοφόνος ἦτο ὄργανον ξένης προπαγάνδας, συνελήφθη καὶ ἡτοκτόνησε.

Τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα κατέθλιπεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας.

Τὴν 8ην Μαρτίου ὠρκίσθη ὡς βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ὁ **Κωνσταντῖνος**.

Ἦδη τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη εἶχον ὑπογράψει ἀνακωχὴν μετὰ τὴν Τουρκίαν. Ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον ἀκόμη συνῆλθεν εἰς Λονδῖνον ἡ διάσκεψις τῆς εἰρήνης. Ἐξερράγη ὅμως ἐπανάστασις εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐξηκολούθησαν. Τελικῶς ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὴν 17ην Μαΐου 1913.

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος

Περίληψις. Αἱ αὐθαιρέσιαι τῶν Νεοτούρκων ἠνάγκασαν τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς νὰ ὑπογράψουν συμμαχίαν καὶ νὰ ἀρχίσῃ ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. Οἱ Ἕλληνες ἐφθασαν μέχρι τῆς Θεσ/νίκης, Φλωρίνης, Ἰωαννίνων καὶ Β. Ἠπείρου. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἠλευθέρωσε τὰς νήσους. Οἱ Βούλγαροι ἐφθασαν μέχρι Κων/πόλεως καὶ οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὸ Μοναστήριον. Τὸν Μάιον τοῦ 1913 ὑπεγράφη εἰρήνη. Ἐν τῷ μεταξύ ἐδολοφονήθη ὁ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ ἐγένετο βασιλεὺς ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἑρωτήσεις. Διατί ἠνώθησαν οἱ Βαλκανικοὶ λαοί; Διατί ὅλοι ἀπέβλεπον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην; Ποῖον θωρηκτὸν μας κατέστη ὁ τρόμος τῶν Τούρκων; Πῶς ὁ Κωνσταντῖνος ἐγίνε βασιλεὺς;

Ἔργασαι. Ἰχνογραφήσατε τὸν χάρτην τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν καὶ σημειώσατε τὰ μέρη τῶν ἱστορουμένων γεγονότων.

4. Ο ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετά την υπογραφήν τῆς εἰρήνης μεταξύ Τουρκίας καὶ Βαλκανικῶν κρατῶν, ἤρχισεν ἡ διανομὴ τῶν κατακτηθέντων ἐδαφῶν μεταξύ τῶν συμμάχων. Οἱ Βούλγαροι, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἐβάστασαν τὸ μεγαλύτερον βάρος τοῦ πολέμου, ἦσαν ἀπληστοί. Αἱ ἀξιώσεις των ἔναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων ἦσαν παράλογοι καὶ ἀγεφύρωτοι.

Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σέρβοι τότε υπέγραψαν ἄλλην μυστικὴν συμμαχίαν καὶ τὴν 17ην Ἰουνίου 1913 ἤρχισεν ὁ πόλεμος μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Σέρβων ἄφ' ἑνός, τῶν Βουλγάρων ἄφ' ἑτέρου.

Τὴν πρωτὰν ἐκείνην (17 Ἰουνίου) οἱ Βούλγαροι προσέβαλον τοὺς συμμάχους εἰς Γευγελῇ καὶ Νιγρίταν, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διασπάσουν.

Οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν μὲ φανατισμὸν καὶ ἀφάνταστον ἡρωϊσμὸν μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον. Οὕτω τὴν πρώτην ἡμέραν ἐπολιορκήθη ὁ ἐντὸς τῆς Θεσ/νίκης βουλγαρικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος καὶ παρεδόθη μετὰ πείσμονα ἀντίστασιν. Ἀληθεῖς γιγαντομαχίαι ἔλαβον χώραν εἰς τὰ ὄχυρά ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ καὶ Κιλκίς. Οἱ Ἕλληνες μόνον μὲ τὴν ξιφολόγχην ἐπέτυχον νὰ τρέψουν εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθρούς. Ἠκολούθησαν ἄλλαι σκληραὶ μάχαι εἰς Δοϊράνην, Σιδηρόκαστρον καὶ τὰ στενὰ τῆς Κρέσνας. Οἱ Ἕλληνες εἰσῆλθον πλεον εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος καὶ ἐβάδιζον πρὸς τὴν Σόφιαν. Ἀλλὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰς Σέρρας καὶ τὴν Δράμαν, ὁ δὲ στόλος τὴν Καβάλαν καὶ Ἀλεξανδρούπολιν.

Οἱ Σέρβοι ἐξ ἄλλου, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Μαυροβουνίων, κατεδίωξαν τοὺς Βουλγάρους μέχρι τῶν παλαιῶν των συνόρων.

Περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἡ Ρουμανία (ἡ ὁποία ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Σόφιας) καὶ ἡ Τουρκία (ἡ ὁποία κατέλαβε ὁλόκληρον τὴν Ἀνατ. Θράκην).

Κατόπιν αὐτῶν ἡ Βουλγαρία ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Εἰς τὸ Βουκουρέστιον υπεγράφη ἡ συνθήκη (28 Ἰουλίου). Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ Βουλγαρία παρεχώρησε εἰς τὴν Ρουμανίαν τὴν Δοβρουτσᾶν, εἰς τὴν Σερβίαν πολλὰ ἐδάφη τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην. Τέλος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, μὲ τὴν πλεονεξίαν της, ἡ Βουλγαρία ὄχι μόνον δὲν ἐκέρδισε τίποτε ἀπὸ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἔχασε καὶ ἐδάφη της.

Ἡ Ἑλλάς ἐδιπλασιάσθη. Περιέλαβεν εἰς τοὺς κόλπους της τὰς περισσότερας χώρας. Αὐτοὺς τοὺς πλουσίους καρποὺς ἀπέδωκεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909 ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ πλήρης σύμπτωσις μεταξὺ Βασιλέως - Βενιζέλου ἀφ' ἑτέρου.

Περίληψις. Ἡ πλεονεξία τῶν Βουλγάρων ἐξώθησεν εἰς καθαρῶς Βαλκανικὸν πόλεμον. Οἱ Ἕλληνες ἐξεδίωξαν τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὴν Θεσ/νίκην καὶ Ἀνατ. Μακεδονίαν. Οἱ Σέρβοι ἀπὸ πλείστα Μακεδονικὰ ἐδάφη. Ἡ Ρουμανία κατέλαβε τὴν Δοβρουτσάν καὶ ἡ Τουρκία τὴν Ἀνατ. Θράκην. Ἡ Μεγάλη Βουλγαρία ἀπέμεινε ὄνειρον.

Ἑρωτήσεις. Διατί ὁ ἀγὼν μὲ τοὺς Βουλγάρους ἦτο σκληρότερος; Τί ἐκέρδισεν ἕκαστος τῶν συμμάχων; Διατί οἱ Ρουμᾶνοι καὶ οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα; Τί θὰ συνέβαινε ἂν οἱ Βούλγαροι ἦσαν λογικώτεροι; Τί ἐπέτυχον οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ὁμόνοιαν;

Ἑργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὰ νέα πεδία τῶν μαχῶν.

5. Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Τὰ αἷτια. Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι ἐφάνέρωσαν τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Αὐστρουγγαρία εἶδεν, ὅτι ἐματαιώθη τὸ ὄνειρόν της νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσ/νίκην. Ἐπὶ πλεόν δὲ οἱ Σλαῦοι ὑπήκοοί της ἀνεθάρρουν τῶρα, διότι ἐμεγάλωσεν ἡ Σερβία. Ἡθέλησε λοιπὸν νὰ τὴν ταπεινώσῃ.

Ἡ Ρωσία ἤθελε νὰ συντρίψῃ τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ τὴν Τουρκίαν ὑπεστήριζεν ἡ Αὐστρία καὶ ἐκείνην ἡ Γερμανία.

Ἡ Ἀγγλία εἶχε μεγάλον οἰκονομικὸν ἀνταγωνισμὸν μὲ τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐξ ἄλλου ἠπείλει νὰ κατακτῇ τὸν κόσμον. Αὐτὴν δὲ πάλιν ἤθελε νὰ ἐκδικηθῇ καὶ ἡ Γαλλία, διότι τὴν εἶχε ταπεινώσει εἰς προηγούμενον πόλεμον.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τακτοποιηθοῦν. Δι' αὐτὸ ὁ πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος.

2. Αἱ ἐχθροπραξίαι. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1914 ἐδολοφονήθη εἰς τὸ Σεράγεβον τῆς Σερβίας ὁ διάδοχος τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου. Ὁ δολοφόνος ἀνῆκεν εἰς τὰ τρομοκρατικά κομιτᾶτα τῶν Σέρβων καὶ ἡ Αὐστρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Ἀμέσως ἐκινητοποιήθη ἡ Ρωσία, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Σερβίας. Ἡ Γερμανία τότε ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ Γαλλίας, εἰσέβαλε δὲ εἰς τὸ Βέλγιον. Ἡ Ἀγγλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας διὰ τὸν λόγον αὐτόν.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ διάφορα κράτη εἰσήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον, ἄλλα ὑπὲρ τῆς μιᾶς παρατάξεως καὶ ἄλλα ὑπὲρ τῆς ἄλλης. Οὕτως ὁ πόλεμος κατέστη **Παγκόσμιος**. Κατ' αὐτὸν οἱ ἀντίπαλοι διηρέθησαν εἰς δύο παρατάξεις: α) Τὰς Κεντρικὰς Δυνάμεις: Γερμανίαν, Αὐστρουγγαρίαν, Τουρκίαν καὶ Βουλγαρίαν. β) Τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις, τὴν **Ἀντάντ**: Γαλλίαν, Ἀγγλίαν, Ρωσίαν, Βέλγιον, Σερβίαν, Ρουμανίαν, Ἰταλίαν, Κίναν, Ἰαπωνίαν, Ἑλλάδα κ.λ.π.

Σημαντικὸν θέατρον πολέμου ἦτο τὸ **Δυτικὸν μέτωπον**. Μεγάλην σημασίαν ἔλαβε καὶ τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ **Ἀνατολικὸν** διεξήχθησαν αἱματηραὶ μάχαι.

Μεταξὺ Γαλλίας καὶ Γερμανίας ὑπῆρχον ἰσχυρὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα. Οἱ Γερμανοὶ τότε εἰσῆλθον εἰς τὸ Βέλγιον καὶ μὲ τὰ βαρέα τηλεβόλα των συνέτριψαν τὰ φρούριά του. Οἱ Βέλγοι ἀντέταξαν πείσμονα ἀντίστασιν καὶ ἔδωσαν καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ κινητοποιηθοῦν καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ ἀποβιβάσθωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὡς θύελλα ὁ γερμανικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἀνέτρεπε τὸ πᾶν. Ἐπλησίαζε πρὸς τοὺς Παρισίους, ὅταν συνήντησε τὸν ὄγκον τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ. Συνήφθη ἡ μάχη τοῦ Μάρνη ποταμοῦ καὶ οἱ Γερμανοὶ ὑπεχώρησαν μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐγκατεστάθησαν εἰς νέας ὀχυρὰς θέσεις καὶ ὁ ἀγὼν μετεβλήθη εἰς πόλεμον χαρακωμάτων, ἐπὶ μετώπου 700 χλμ.

Οἱ Ρῶσοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ὅπου αἱ δυνάμεις τῶν Γερμανῶν ἦσαν ἀσθενεῖς. Τότε οἱ Γερμανοὶ ἀπέσπασαν στρατὸν ἀπὸ τὸ Δυτικὸν μέτωπον μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τοὺς Χίντεμπουργκ καὶ Λούντεντορφ. Οὗτοι συνέτριψαν τοὺς Ρώσους εἰς τὴν μάχην τοῦ Τάννενμπεργκ. Ἄλλ' οἱ Ρῶσοι ἐστράφησαν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ ἀντίπαλοι ἐγκατεστάθησαν καὶ ἐδῶ εἰς ὦχυ-

ρωμένας γραμμάς καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον μετὰ τὸν πόλεμον χαρακωμάτων καὶ αὐτό. (Μέτωπον 900 χλμ.).

Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἀπέκλεισαν τοὺς ἀντιπάλους των καὶ κατέστρεψαν τὸν γερμανικὸν στόλον (ναυμαχία τοῦ Σκάγκερκ). Πρὸς ἀντιπερισπασμὸν οἱ Γερμανοὶ ἐφήρμοσαν τὸν ὑποβρύχιον πόλεμον.

Τὸ 1915 (Μάϊος) οἱ Γερμανοὶ διέσπασαν τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ρωσίας. Οἱ Ρῶσοι αἰχμάλωτοι ἔφθασαν τὸ ἑκατομμύριον, τὸ δὲ πολεμικὸν ὕλικόν ἦτο ἀπείρουν. Οἱ Ρῶσοι ἐκινδύνευον ἀπὸ ἑλλειψιν πολεμοφοδίων καὶ οἱ Σύμμαχοι ἠθέλησαν νὰ εἰσέλθουν διὰ τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελλίων, μετὰ σκοπὸν νὰ τοὺς ἐφοδιάσουν. Οἱ Γερμανοὶ ὅμως εἶχον ἐγκαταστήσει ἐκεῖ βαρὺ πυροβολικόν, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν σύμμαχοί των. Ἐχάθησαν οὕτω μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα πολεμικὰ τῶν Συμμάχων. Νέα ἀπόπειρα διὰ ξηρᾶς, μετὰ ἀποβίβασιν στρατευμάτων εἰς τὴν Καλλίπολιν, κατέληξεν εἰς ἀποτυχίαν.

Οἱ Αὐστριακοὶ μετὰ τοὺς Γερμανοὺς καὶ Βουλγάρους κατέλαβον τὴν Σερβίαν. Ἦδη τὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν καὶ ἄλλα μέρη κατέλαβον τὴν Θεσσαλονίκην. Νέον μέτωπον ἐδημιουργήθη παρὰ τὴν σερβικὴν καὶ βουλγαρικὴν μεθόριον, τὸ Βαλκανικόν.

3. Ἡ Ἑλλάς εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Ἡ Ἑλλάς εἶχε παραμείνει οὐδετέρα καὶ δὲν ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ τὴν Σερβίαν, μετὰ τὴν ὁποίαν συνεδέετο δι' ἀμυντικῆς συνθήκης. Τοῦτο ἡ Ἀντάντ τὸ ἐθεώρησεν ὡς ἐχθρικὴν στάσιν καὶ ἐχαρακτήρισε τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ὡς ὄργανον τῶν Γερμανῶν. Ὁ Βενιζέλος ἀντιθέτως ἤθελε τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλεονέκτημα τῆς Ἀντάντ. Ἡ χώρα διηρέθη εἰς δύο παρατάξεις : εἰς Βασιλικούς καὶ εἰς Βενιζελικούς.

Ὁ Βενιζέλος ἔφθασεν εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ πολλοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς (Ἰούnius 1916) καὶ ἔκαμε κίνημα. Ἐσχημάτισε προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἔκαμε ἐπιστράτευσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς νήσους καὶ ἐδημιούργησε τὸν «στρατὸν τῆς Ἀμύνης». Τὸ Βαλκανικόν μέτωπον ἐνισχύθη μετὰ 100.000 Σέρβους, δηλ. τὰ ὑπολείμματα τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναδιοργανωθῆ καὶ ἐκγυμνασθῆ εἰς Κέρκυραν ὑπὸ τῶν Γάλλων. Παρὰ ταῦτα ὁ στρα-

Ἐλευθ. Βενιζέλος

τὸς δὲν ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀναλάβῃ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἠχμαλώτισαν τὸν ἐκεῖ ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ τὸν μετέφερον εἰς τὸ Γκέρλιτς (Γερμανίας). Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ Μακεδονία ὑπέφερε τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Οἱ Σύμμαχοι ἤσκησαν ἰσχυρὰν πίεσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος παρητήθη καὶ ἔγινε βασιλεὺς ὁ υἱὸς του Ἀλέξανδρος (1917). Ὁ Βενιζέλος ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀποκατέστησε τὴν ἐνότητα τοῦ διχασμένου κράτους καὶ ὠργάνωσε τὴν χώραν διὰ τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων.

4. Ἡ εἵσοδος τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὸν πόλεμον. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον οἱ Γερμανοὶ ἠθέλησαν νὰ καταλάβουν τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἐπίθεσις ἤρχισε διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ ἰσχυροῦ Γαλλικοῦ φρουρίου **Βερντέν**, τὸ ὁποῖον ὑπεστήριζεν ὁ Γάλλος στρατηγὸς Πεταίν. Εἰς τὴν κόλασιν τοῦ Βερντέν ἐθυσιάσθη τὸ ἄνθος τῆς γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς νεολαίας. Ἀλλὰ τὸ φρούριον δὲν ἔπεσεν.

Οἱ Γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε κατὰ τῆς Ρουμανίας. Μαζὶ δὲ μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ Τούρκους τὴν κατέλαβον σχεδὸν ὁλόκληρον. Ἐπίσης ἐστράφησαν καὶ κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπέτυχον νὰ εἰσδύσουν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Πιάβε. Τέλος ἐξαπέλυσαν ἀπεριόριστον ὑποβρύχιον πόλεμον. Μὲ ἱκανὸν ἀριθμὸν ὑποβρυχίων ἐβύθισαν τεράστιον ἀριθμὸν συμμαχικῶν πλοίων. Ἡ Ἀμερικὴ, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν, ἐξῆλθε τῆς οὐδετερότητος διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς συμμάχους.

5. Ἡ Ρωσικὴ ἐπανάστασις. Μὲ τὰς μεγάλας ἀποτυχίας των οἱ Ρῶσοι ἐθυσίασαν περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια στρατιωτῶν. Ἡ δυσφορία κατὰ τοῦ τσάρου ἠϋξήθη καὶ ὁ Λένιν μὲ τὸν Τρότσκι ἔκαμαν τὴν λεγομένην Ὀκτωβριανὴν ἐπανάστασιν (1917). Ὑπέγραψαν χωριστὴν εἰρήνην μετὰ τῆς Γερμανίας μὲ ἐξευτελιστικούς ὅρους.

Τὴν Ρωσίαν ἠκολούθησε καὶ ἡ Ρουμανία. Οὕτω τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον καὶ ἐνίσχυσαν τὸ Δυτικόν. Τὸ 1918 οἱ Γερμανοὶ ἔκαμαν πρωτοφανεῖς ἐπιθέσεις μὲ τεραστίας μάζας στρατοῦ. Διέσπασαν τὸ μέτωπον καὶ ἐπροχώρησαν πρὸς Παρισίους, τοὺς ὁποίους καὶ ἐβομβάρδισαν ἀπὸ ἀπόστασιν 120 χλμ. μὲ τὰ περίφημα πυροβόλα Βέρθα.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Γερμανῶν ἦσαν τεράστιαι, ὅπως καὶ τῶν συμμάχων. Οἱ τελευταῖοι ὁμως ἤρχισαν νὰ ἐνισχύωνται διαρκῶς ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανούς, νὰ ἔχουν κολοσσιαῖον ὕλικόν καὶ μέγαν ἀριθμὸν τάνκς, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὸ νέον ὄπλον. Μὲ αὐτὰ ὁ στρατάρχης Φὸς ἀπεδεκάτισε τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὀπισθοχωρήσουν εἰς τὴν ὠχυρωμένην γραμμὴν Χίντεμπουργκ.

6. Τὸ τέλος τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἡ κατάστασις εἰς τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον ἤρχισε νὰ ἀλλάξῃ. Οἱ Βούλγαροι εἶχον ἐξασθενήσει. Εἰς τὸ Σ κ ρ ᾱ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατήγαγε περιφανῇ νίκην κατὰ τῶν Βουλγάρων, τοὺς ὁποίους συνέτριψε κατόπιν ὁ συμμαχικὸς στρατὸς. Οἱ Βούλγαροι ὑπέγραψαν ἀνακωχὴν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (Σ/βριος 1918) καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰ παλαιὰ των σύνορα.

Οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν εἰς Παλαιστίνην καὶ μετὰ τὴν Βουλγαρίαν ὑπέγραψαν ἀνακωχὴν εἰς Μοῦδρον (Λήμνου). Τότε ὁ συμμαχικὸς καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνεφανίσθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Αὐστριακοὶ διελύθησαν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Πιάβε καὶ ὅλαι αἱ ἐθνότητές των ἤρχισαν νὰ μὴν ὑπακούουν εἰς τὴν Βιέννην.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐσημειώθησαν ἐπαναστάσεις καὶ τὴν 11ην Ν/βρίου 1918 ὑπεγράφη ἀνακωχὴ εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ Φὸς.

7. Ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλιών. Ἡ συνδιάσκεψις εἰρήνης συνῆλθεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Βερσαλλιών (Παρισίους). Κατ' αὐτὴν

ἐπεκράτησεν ἡ σκέψις τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν Συμμάχων ἀπὸ νέαν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐπολέμησαν μὲ τὴν Ἀντάντ. Ὑπεγράφη οὕτω ἡ εἰρήνη τῶν Βερσαλλιῶν (Ἰούνιος 1919). Μὲ αὐτὴν ἡ Γερμανία ἔχασεν ὅλας τὰς ἀποικίας της, διάφορα ἐδάφη καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ τεράστια ποσὰ διὰ πολεμικὰς ἐπανορθώσεις κλπ.

Αἱ μεγάλοι καταστροφαι τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου καὶ τὰ ἀνθρώπινα θύματα ὠδήγησαν τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς **Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν**. Σκοπὸς της ἦτο νὰ ἀναπτύξῃ τὴν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων Ἐθνῶν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διαιτητικὸν δικαστήριον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης. Αὕτη εἶχεν ὡς ἕδραν τὴν Γενεύην (Ἑλβετίας).

Πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἕκαστον τῶν ἡττηθέντων κρατῶν ὤφειλε νὰ ὑπογράψῃ χωριστὴν συνθήκην. Οὕτω :

α) Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ **Σαὶν Ζερμαίν**, ἡ Αὐστρία περιωρίσθη εἰς τὰς καθαρῶς γερμανικὰς ἐπαρχίας της. Μὲ τὰ ἄλλα ἐδάφη της ἐδημιουργήθησαν ἡ Τσεχοσλοβακία καὶ ἡ Γιουγκοσλαβία, ἐνῶ τμῆμα αὐτῶν ἐδόθη εἰς τὴν Ἰταλίαν.

β) Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ **Τριανόν** περιωρίσθη ἡ Οὐγγαρία εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως, ἐνῶ σημαντικὰ τμήματά της ἐδόθησαν εἰς τὴν Ρουμανίαν, Πολωνίαν, Τσεχοσλοβακίαν καὶ Γιουγκοσλαβίαν.

γ) Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ **Νεϊγὺ** ἡ Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Δυτ. Θράκην καὶ Ἀνατ. Μακεδονίαν.

δ) Μὲ τὴν συνθήκην τῶν **Σεβρῶν** ἡ Τουρκία ἔπρεπε νὰ παραδῶσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἀνατ. Θράκην μέχρι Κων/πόλεως καὶ περιοχὴν τῆς Σμύρνης. Ἄλλα δὲ κράτη ἄλλας περιοχάς. Τὴν στιγμὴν ὅμως, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τουρκίας ὑπέγραφον τὴν συνθήκην, ἐγίνεν ἐπανάστασις εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Κεμάλ.

Περίληψις. Αἱ ἀντιζηλίας μεταξὺ τῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ὠδήγησαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνασπισμοὶ ἐπολέμησαν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη (1914 - 1918) καὶ εἰς τὸ τέλος ὑπέκυψαν αἱ Κεντρικαὶ Δυνάμεις. Μὲ συνθήκας ἡ Ἑλλάς ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὁλόκληρον

τὴν Θράκην καὶ μῆμα τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης. Ὁ Κεμάλ ἐπανεστάτησεν εἰς Ἄγκυραν καὶ δὲν ἀνεγνώρισε τὰς συνθήκας.

Ἑρωτήσεις. Ποῖα ἦσαν τὰ αἷτια τοῦ Ἀ' Παγκοσμίου πολέμου; Διὰ τί κατ' ἀρχάς ἐνίκησαν οἱ Γερμανοὶ; Πότε οἱ Ῥῶσοι ἀπετέλεσαν κομμουνιστικὸν κράτος; Πῶς ἐγένετο ὁ διχασμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα; Τί ἐκέρδισεν μὲ τὸ τέλος τοῦ πολέμου; Πῶς θὰ ἦτο ἡ Ἑλλάς μὲ τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν; Τί ἐματαίωσε τὴν μεγάλην καὶ ἐνδοξὸν Ἑλλάδα;

Ἑργασίαι. Ἰχνογραφήσατε χάρτην τῆς Εὐρώπης καὶ σημειώσατε τὰ παλαιὰ καὶ τὰ νέα σύνορα τῶν διαφόρων κρατῶν.

6. Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

1. Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μεταξὺ τῆς ἀνακωχῆς τῆς Τουρκίας καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν, καὶ κατόπιν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἐμεσολάβησεν ἄρκετὸν χρονικὸν διάστημα. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ μέσα εἰς τὴν Τουρκίαν ἐγένετο ἀναβρασμός. Ὁ ἐπικείμενος διαμελισμὸς τῆς εἶχεν ἀφυπνίσει τὸ τουρκικὸν ἔθνος μὲ κίνδυνον νὰ ἀρχίσουν οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν καὶ αἱ ἀγριότητες. Ἐξ ἄλλου ἤρχισαν νὰ ὀργανώνωνται ἀνταρτικαὶ ὁμάδες. Αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν συμμάχων ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Τούρκους νὰ εὐρίσκουν μεταξὺ αὐτῶν ὑποστηρικτάς. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον ἀφοπλισθῆ. Μὲ λαθρεμπόριον δὲ ὀπλῶν κατ' ἀρχάς, μὲ συμφωνίας κατόπιν (μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσίας, ἀλλὰ καὶ Γαλλίας) ἐπέτυχον νὰ ἔχουν ἄφθονον ὀπλισμόν.

Οἱ Ἴταλοί, ἀφοῦ κατέλαβον διάφορα τουρκικὰ ἐδάφη, ἐσχεδίαζον καὶ ἀπόβασιν εἰς τὴν Σμύρνην. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν, ὥστε νὰ προηγηθῇ.

Ἡ κατάληψις τῆς Σμύρνης (2 - 5 - 1919) ὑπῆρξε συγκινητικὴ. Ὁ Μητροπολίτης Χρυσόστομος, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ὑπέδεχθη τοὺς θρυλικούς εὐζώνους. Ἐν συνεχείᾳ κατελήφθη τὸ Ἀϊδίνιον, ἡ Πέργαμος κλπ. Παντοῦ ὅμως ἐδημιουργοῦντο μικροσυμπλοκαὶ μὲ ἀτάκτους Τούρκους. Αὗται ἔλαβον μεγαλυτέραν ἔκτασιν εἰς τὸ Ἀϊδίνιον.

Ἦδη ἐδόθη ἡ ἀδεια εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ καταλάβῃ τὴν Δυτ. Θράκην, ἀργότερον δὲ νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Ἀνατ.

Θράκη (Ιούνιος 1920). Κατελήφθη ἡ Ἀδριανούπολις καὶ ὁλόκληρος ἡ Ἀνατ. Θράκη.

Ὁ Βενιζέλος ἐκόμιζεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῶν Σερβῶν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ λαμπροτέρα ἀπὸ ὅσας ὑπέγραψαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν. Εἰς τὴν Λυὼν (Γαλλίας) ἐγένετο δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον τοῦ ἀπὸ ἀτάκτους ἀξιωματικούς. Τοῦτο ἐπέτρεπεν εἰς πολλοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος νὰ χαίρωνται, διότι ἐσυνεχίζετο ὁ διχασμός. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἦτο ἀδύνατον ἡ Ἑλλὰς νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς διεκδικήσεις, αἱ ὁποῖαι τῆς ἀνεγνωρίσθησαν.

Ἀργότερον (Ὀκτώβριος 1920) ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, ἀπὸ δηλητηρίασιν μιᾶς πληγῆς, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπροξένησε πίθηκος. Ἐτέθη ζήτημα διαδοχῆς του καὶ οἱ Ἕλληνες, κατὰ τὰς τότε ἐκλογάς, ἐμοιράσθησαν εἰς Βασιλικούς καὶ Βενιζελικούς. Ὁ Βενιζέλος ἔχασε τὰς ἐκλογάς.

2. Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Κωνσταντίνου. Μετὰ τὰς ἐκλογάς ἔγινε τυπικὸν δημοψήφισμα καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας (6 Δ/βρίου 1920).

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οὐδεὶς ἐκ τῶν συμμάχων εἶχε συμφέρον νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἴταλοι εἶχον ἀνησυχήσει ἀπὸ τὴν δημιουργουμένην Μεγάλην Ἑλλάδα. Οἱ Γάλλοι εἶχον οἰκονομικὰ συμφέροντα μὲ τὴν παλαιὰν Τουρκίαν. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐφοβοῦντο τὴν ἀντίδρασιν τῶν μουσουλμάνων τῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας. Ὅλοι ἐθεώρουν τὴν ἐπάνοδον τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ὡς στροφὴν πρὸς τὴν Γερμανίαν. Οἱ Ρῶσοι καὶ οἱ Γάλλοι ἤρχισαν νὰ προσφέρουν ἐπισήμως ὅπλα πρὸς τὸν Κεμάλ.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1921 μετέβη ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Σμύρνην διὰ νὰ τονώσῃ τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' ἤδη ἡ κατάστασις δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ. Τὸ ἔθνος δὲν ἐμάχετο πλέον ἡνωμένον. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς δὲν ἦτο ὁ στρατηλάτης τοῦ ἐνδόξου 1912 - 1913. Εἶχε ταλαιπωρηθῇ τόσον ἐν τῷ μεταξύ.

Παρὰ ταῦτα τὸν Ἰούνιον τοῦ 1921 ἤρχισεν ἡ μεγάλη ἐπιθεσις. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸ Ἀφιὸν Καρὰ - Χισσάρ καὶ τὴν Κιουτάχειαν κατόπιν σκληρῶν μαχῶν. Κατέλαβε καὶ τὸ Ἑσκί Σεχίρ καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν Ἀγκυραν. Ἠκολούθησε μίαν πορείαν

δυσχερῇ μέσα ἀπὸ ἔρημον, χωρὶς καλὸν ἐφοδιασμόν. Ἔδωσε μάχας παρὰ τὸν Σαγγάριον καὶ κατόπιν ὑπεχώρησε πρὸς τὴν ἀσφαλεστέραν γραμμὴν Ἀφίον Καρὰ Χισσάρ - Ἑσκί Σεχίρ.

Οἱ ἀγῶνες ἐκεῖνοι τοῦ στρατοῦ μας ἦσαν ἀπὸ τοὺς λαμπροτέρους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἦτο μία ἀληθὴς ἐποποιία. Ἀλλὰ ἡ Μ. Ἀσία δὲν εἶχε τέλος. Μόνοι, διχασμένοι καὶ ἀβοήθητοι οἱ Ἕλληνες ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχουν. Ὁ Κεμάλ προπαρεσκευάζετο δι' ἀντεπίθεσιν. Τὴν ἤρχισε τὴν 13ην Αὐγούστου 1922.

3. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή. Τὸ ἔθνος μας ὑφίστατο τὴν καταστρεπτικὴν ἐσωτερικὴν διάβρωσιν. Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἐπολέμουν ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ εἶχον κουρασθῇ. Ὁ Κεμάλ ἐπέτυχε ρῆγμα τῆς ἑλληνικῆς γραμμῆς παρὰ τὸ Τουλὸν Μπουνάρ. Τὸ ἀποτέλεσμα οὔτε καὶ ὁ ἴδιος τὸ εἶχε φαντασθῇ. Διεσπάσθη ὁλόκληρον τὸ μέτωπον.

Ἦκολούθησεν ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή, ἡ μεγαλυτέρα ἐξ ὅλων ὧσων ὑπέστη ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν μακραίωνα ἱστορίαν του.

Ἡ κατάρρευσις τοῦ μετώπου ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχε νὰ ἀποχωρήσῃ συντεταγμένος καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Χίον καὶ Λέσβον. Ἠγέται τῆς ἥσαν ὁ Πλαστήρας, ὁ Γονατᾶς καὶ ὁ Φωκᾶς. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος παρητήθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν (29 Δ/βρίου 1922) καὶ ἀπεβίωσεν.

Μὲ ἑκτακτον στρατοδικεῖον κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν οἱ πολιτικοὶ ἡγέται, ὡς πρωταῖτιοι τῆς ἥττης. Ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος ἡσχολήθη μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἑβρου καὶ ἔσπευσεν ἀδικαιολογητῶς εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῆς Ἀνατ. Θράκης. Μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης τὰ ἑλληνικὰ σύνορα περιορίσθησαν εἰς τὸν Ἑβρον.

4. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν. Ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης προέβλεπε τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ θλιβεράν σελίδα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἰωνίας, τῆς Θράκης καὶ τοῦ Πόντου ἐτερμάτισε τὴν μακραίωνα ἱστορίαν του, μίαν ἱστορίαν πλήρη ζωτικότητος καὶ ἐνδοξοτάτων σελίδων.

Οί "Ελληνες τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ ὅσοι ἐπέζησαν τῆς καταστροφῆς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἔπρεπε νὰ ἀνταλλαγοῦν μὲ μουσουλμάνους τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μόνη ἐξαιρέσις ἔγινε μὲ τοὺς "Ελληνες τῆς Κων/πόλεως, οἱ ὅποιοι παρέμειναν ἐκεῖ ἔναντι τῶν Τούρκων τῆς Δυτ. Θράκης.

Πρόσθετοι ὑπηρεσίαι ἐδημιουργήθησαν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἑκατοντάδων χιλιάδων ὁμοειδῶν προσφύγων καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν περιουσιῶν των, ὡς καὶ ἐκείνων τῶν Τούρκων.

5. Τὸ προσφυγικὸν πρόβλημα. Μὲ τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ Μ. Ἀσίας ἡ θέσις τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων κατέστη τραγική. Οἱ περισσότεροι ἔφυγον μὲ οἰονδήποτε μεταφορικὸν μέσον πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἐσφάγησαν ὑπὸ τοῦ μαινομένου ὄχλου. Αἱ μεγαλύτεραι σφαγαὶ ἔγιναν εἰς τὴν Σμύρνην, μεταξύ δὲ τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ μητροπολίτης Χρυσόστομος.

Μὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὸ 1 1/2 ἑκατ. πρόσφυγες. Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῆς ἀποκαταστάσεως τόσων προσφύγων ἡ Ἑλλὰς ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (Κ.Τ.Ε.) πρὸς σύναψιν δανείου. Τοῦτο διεχειρίσθη ἡ «Ἐπιτροπὴ Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων», ἣτις ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν Κ.Τ.Ε. Οὕτως ἀπεκατεστάθησαν οἱ γεωργοὶ πρόσφυγες, οἱ ὅποιοι ἔλαβον καὶ τὰ ἀπαραίτητα γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ ζῶα. Τὸ κράτος ἐξ ἄλλου ἀνήγειρε περὶ τοὺς 40 συνοικισμοὺς διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ὑπολοίπων προσφύγων εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων μετεβλήθη ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ιδίως ἀπὸ ἐθνολογικῆς ἀπόψεως. Τοῦτο παρατηρήθη κυρίως εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἐγκατάστασιν προσφύγων ἀπέκτησεν ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμόν.

Περίληψις. Οἱ "Ελληνες κατέλαβον τὴν Θράκην καὶ τὴν περὶ τὴν Σμύρνην περιοχὴν (1920). Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀγκύρας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ καὶ ἐξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὸν ἠκολούθησαν καὶ οἱ "Ελληνες κάτοικοι, οἱ ὅποιοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἑρωτήσεις. Διατί οἱ Ἕλληνες μετέβησαν εἰς Σμύρνην; Διατί δὲν ἐφηρμόσθη ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν; Πῶς θὰ ἦτο ἡ Ἑλλάς μὲ τὴν ὁμόνοιαν; Τί εἶναι ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή; Ποιοὶ μαθηταὶ ἔχουν γονεῖς προσφυγικῆς καταγωγῆς;

Ἑργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὴν πορείαν τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας.

7. Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

1. Δημοκρατία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν παραίτησιν καὶ ἀναχώρησιν τοῦ Κωνσταντίνου, βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἐγένεν ὁ διάδοχος **Γεώργιος ὁ Β'** (1923). Ἐξερράγη ὁμως ἀντεπανάστασις, ἡ ὁποία διενήργησεν ἐκλογάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπλειοψήφισαν τὰ δημοκρατικὰ κόμματα. Πρωθυπουργὸς τῆς νέας κυβερνήσεως ἐγένεν ὁ Ἀλ. Παπαναστασίου καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐκήρυξεν ἐκπρωτον τὸν βασιλέα. Ὁ Γεώργιος ὑπεχρεώθη νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλάς ἀνεκηρύχθη Δημοκρατία καὶ πρόεδρος ἐγένε ὁ Ἀλ. Ζαΐμης. Ἐπηκολούθησε χαώδης κατάστασις καὶ ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος ἐκήρυξε δικτατορίαν (1926). Τὸ οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον καὶ ἡ δυσφορία τοῦ λαοῦ ἀπὸ κακὸν χειρισμὸν τῶν ἐθνικῶν θεμάτων, ὠδήγησαν τὸν στρατηγὸν Γ. Κονδύλην νὰ κάμῃ στρατιωτικὸν κίνημα καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Πάγκαλον. Ὁ ἴδιος ἔκαμεν ἐκλογάς καὶ οἱ πολιτικοὶ αὐτὴν τὴν φορὰν συνεφώνησαν νὰ συνεργασθοῦν εἰς μίαν Οἰκουμενικὴν κυβέρνησιν. Τὰ ἀγαθὰ ἐκ τῆς ὁμονοίας ὑπῆρξαν βεβαίως εὐεργετικά, ἤτοι: ἡρεμία τῶν πνευμάτων, ἐπιτυχὴς διαχειρίσεις τῶν ἐθνικῶν θεμάτων καὶ οἰκονομικὴ πολιτική, ἡ ὁποία ἐσημείωσε σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Τὸ 1928 ὁ Βενιζέλος ἐκέρδισε τὰς ἐκλογάς καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα. Ἀποκατέστησε φιλικὰς σχέσεις μὲ ὅλους τοὺς γείτονας τῆς Ἑλλάδος, (Ἰταλίαν, Γιουγκοσλαβίαν). Εὐθὺς ἀμέσως ἐπραγματοποίησε τὴν συμφωνίαν τῆς Ἀγκύρας (Ἑλληνοτουρκικὴ φιλία, 1930). Ἐπέδειξε δραστηριότητα εἰς τὸ οἰκονομικὸν τομέα, ἀλλ' αὕτη συνέπεσε μὲ τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν Ἀμερικῆς - Ἀγγλίας. Ὁ Βενιζέλος ἔχασε τὸν ἔλεγχον τῆς καταστάσεως καὶ μεγάλαι καταχρήσεις ἤρχισαν νὰ ἀποκαλύπτωνται ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του. Οὕτως ἔχασεν εἰς τὰς ἐκλογάς τοῦ 1932. Ἐπηκολούθησε κυβερνητικὴ ἀστάθεια καὶ ἐκρυσθμος κατάστασις μέχρι τοῦ 1935, ὅποτε

‘Ο Βασιλεὺς Γεώργιος

ὁ στρατηγὸς Κονδύλης ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν καὶ διὰ δημοψηφίσματος ἐπανεφέρεν εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλέα Γεώργιον τὸν Β’.

2. Ἡ δικτατορία Μεταξᾶ. ‘Ο Γεώργιος ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστειάν. Οὕτω ἀπεκατεστάθησαν αἱ σχέσεις μεταξύ βασιλέως καὶ τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ ἐν συνεχείᾳ διενεργήθησαν ἐκλογαὶ μὲ τὸ ἀναλογικὸν σύστημα.

Ἀποτέλεσμα τοῦ συστήματος ἦτο ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Βουλὴν πολλῶν κομμάτων, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ κομμουνιστικόν. Ἡ οἰκονομικὴ ἀθλιότης, ἰδίως εἰς τὸ προσφυγικὸν στοιχεῖον, ἔδιδε τροφὴν εἰς τὴν κομμουνιστικὴν προπαγάνδαν. Ἡ ἀσυνεννοησία τοῦ πολιτικοῦ κόσμου ἐνίσχυε τοὺς στρατιωτικοὺς δι’ ἓνα κίνημα.

‘Ο θάνατος τῶν ἐμπείρων πολιτικῶν (Βενιζέλου, Κονδύλη, Δεμερτζῆ, Π. Τσαλδάρη) καὶ ἡ γενικὴ διεθνὴς κατάστασις ὠδήγησαν τὸν Ἰωάννην Μεταξᾶν νὰ κηρύξη τὴν δικτατορίαν (4 Αὐγούστου 1936).

‘Ο Ἰωάννης Μεταξᾶς ἐφήρμοσε κοινωνικὴν πολιτικὴν, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας καὶ εἰς τὴν πολεμικὴν προπαρασκευὴν αὐτῆς.

8. Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Τὰ αἷτια: Ἡ μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιον πόλεμον περίοδος δὲν ὑπῆρξεν εἰρηνικὴ, οὔτε εὐτυχὴς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐξ ἄλλου

συνέβησαν τεράστια μεταβολαί, ὄχι μόνον εἰς τὰ σύνορα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς διακυβερνήσεως τῶν λαῶν.

Εἰς τὴν Ρωσίαν ἐπεβλήθη ἀπὸ τὸ 1918 ὁ κομμουνισμὸς μὲ τοὺς Λένιν καὶ Στάλιν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκυβέρνησα δικτατορικῶς μὲ τὸν τρόπον καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ἀντιπάλων του.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (1923) ὁ Μουσσολίνι, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησα δικτατορικῶς ὡς ἀρχηγὸς τοῦ κράτους (Ντοῦτσε) καὶ μὲ ἰδιότυπον ὄργανωσιν, τὸν Φασισμόν.

Ἡ Γερμανία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία. Ἡ πικρία διὰ τὴν ἥτταν καὶ οἱ βαρύτατοι ὄροι τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἀπέτελεσαν ἀντικείμενον πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Οὕτως ἐνισχύθη ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς μὲ ἀρχηγὸν (Φύρερ) τὸν Χίτλερ, ὁ ὁποῖος τελικῶς (1933) ἐκυβέρνησε δικτατορικῶς τὴν χώραν.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐγένοντο ἐσωτερικαὶ ἀναστατώσεις καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἄνοδον τοῦ Φράνκο (1936 - 37) καὶ τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας δικτατορικῶς.

Τὰ δικτατορικὰ κράτη καθίσταντο διαρκῶς ἰσχυρότερα καὶ ἀπειλητικώτερα καὶ ἡ Κ.Τ.Ε. ἀπεδείχθη ἀνίσχυρος νὰ ἐπιβληθῇ.

Ὁ Χίτλερ μὲ τὸν Μουσσολίνι συνεδέθησαν στενῶς μὲ τὸν Ἀξονα (Βερολίνου - Ρώμης), παραλήλως δὲ ὁ Χίτλερ ὑπέγραψε σύμφωνον συνεργασίας μὲ τὴν Ἰαπωνίαν. Τὸ 1938 προσήρτησε τὴν Αὐστροίαν καὶ κατόπιν τὴν Τσεχοσλοβακίαν. Τὸ 1939 ὁ Μουσσολίνι κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Ἀλβανίαν. Περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ὁ Χίτλερ ἐπέθετο κατὰ τῆς Πολωνίας, ὁπό-

Ἰωάννης Μεταξᾶς

τε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία τοῦ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον (3 Σ/βρίου 1939).

2. Αἱ ἐχθροπραξίαι. Ἡ Γερμανία εἶχεν ὑπογράψει σύμφωνα φιλίας καὶ μὴ ἐπιθέσεως μετὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Οὕτως ἐξάπेलυσεν ὅλας τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τῆς κατὰ τῆς Πολωνίας, τὴν ὁποίαν καὶ διέλυσεν.

Εἰς τὰ Γαλλογερμανικὰ σύνορα ἤρχισαν ἀμέσως αἱ ἐχθροπραξίαι, ἀλλὰ ταῦτα ἐπροστατεύοντο ἀπὸ ἰσχυρότατα φρουριακὰ συγκροτήματα: τὴν γραμμὴν Μαζινώ (Γαλλίας) καὶ τὴν γραμμὴν Ζίγκφριντ (Γερμανίας). Ὅταν ὅμως ὁ γερμανικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Πολωνίαν, ἐστρεψεν ὁλόκληρον τὴν πολεμικὴν μηχανὴν τοῦ πρὸς τὴν Γαλλίαν. Τὸ 1940 ὁ Χίτλερ κατέλαβε τὴν Δανίαν καὶ Νορβηγίαν. Κατόπιν ἐξώρμησε πρὸς τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, ἐπλευρεκόπησε τὴν γραμμὴν Μαζινώ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ γερμανικὸς χεῖμαρρος ἦτο ἀδύνατον νὰ συγκρατηθῇ. Τὸ ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα μόλις ἠδυνήθη νὰ περισώσει μικρὸν μέρος τοῦ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Δουνγκέρκης. Ἡ Γαλλία κατακλύζεται ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ συνθηκολογεῖ (Ἰούνιος 1940). Ἀρχίζει κατόπιν ἡ «μάχη τῆς Ἀγγλίας» μὲ τρομακτικοὺς ἀεροπορικοὺς βομβαρδισμούς. Οἱ Ἀγγλοὶ διέθεσαν ἀξιοθαύμαστον ἄμυναν. Ὁ Χίτλερ ἀπογοητεύεται καὶ στρέφεται πρὸς τὴν Ρουμανίαν. Ἐτοιμάζεται πλέον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ἀναγκάζεται ὅμως νὰ ἀναβάλλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τοῦ διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἰταλίαν εἰς τὸν πόλεμόν της κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν 22αν Ἰουνίου 1941 ὁ Χίτλερ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ προήλασε μέσα εἰς τὰ ἀχανῆ ἐδάφη της. Ἐφθασε μέχρι τῆς Μόσχας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν καταλάβῃ, διότι ἐνέσκηψε πρῶϊμος χειμὼν.

Ἡ Ἰαπωνία ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ Ἀμερικανικοῦ στόλου καὶ τὸν κατέστρεψεν εἰς τὸ Πέρλ Χάρμπορ (τῆς Χαβάης). Ἡ Ἀμερικὴ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῶν συμμάχων της (Δ/βριος 1941).

Τὸ 1942 οἱ Γερμανοὶ ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας, ἀλλὰ συνήντησαν ἡρωικὴν ἀντίστασιν εἰς τὸ Στάλινγ-

κραντ. Ἐπίσης εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἔχασαν τὴν μάχην τοῦ Ἑλ - Ἀλαμείν (Αἰγύπτου). Ἡ Ἀμερικὴ ρίπτεται εἰς τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλας τὰς κολοσσιαίας δυνάμεις της. Ἐνισχύει τοὺς Ρώσους μὲ ἄφθονον πολεμικὸν ὑλικόν. Αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις ἀποβιβάζονται εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν ἀναγκάζουν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ στραφῇ κατὰ τῆς Γερμανίας. Ὁ Μουσσολίνι εὗρεν οἰκτρὸν θάνατον ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς παρτιζάνους (ἀντάρτας).

Ὁ Γερμανικὸς στρατὸς ἡττᾶται παντοῦ. Οἱ Ρῶσοι πλησιάζουν πρὸς τὸ Βερολῖνον καὶ οἱ Ἀγγλοαμερικανοὶ ἐπιτυγχάνουν ἐπιβλητικὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ σφυροκοποῦν τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ συνθηκολογήσουν (1945), ἐνῶ ὁ Χίτλερ ηὔτοκτόνησεν.

Οἱ Ἀμερικανοὶ ρίπτουν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τὴν ἀτομικὴν βόμβαν καὶ τὴν ὑποχρεώνουν νὰ ζητήσῃ εἰρήνην.

Ὁ μέγας πόλεμος ἔληξεν. Ἡ Εὐρώπη ἦτο πλήρης ἐρειπίων. Ἐκατομμύρια ἄνθρωποι ἐφονεύθησαν εἰς τὰ μέτωπα καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Ἄλλοι ἔμειναν ἀνάπηροι. Οἱ Ἑβραῖοι ὑπέστησαν συστηματικὴν ἐξόντωσιν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Ἄλλ' ἡ ὑλικὴ βία δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ἠθικὴν δύναμιν. Παρ' ὅλας τὰς θυσίας, παρ' ὅλα τὰ θύματα εἰς τὸ τέλος νικητρία ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα.

9. ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΕΠΟΣ

Ἡ Ἰταλία ἤθελε νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον. Ὁ Μουσσολίνι ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας του εἰς «τὰ ὀκτῶ ἑκατομμύρια τῶν λογχῶν» του. Κατέλαβε τὴν Ἀθησυνίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν. Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦτο ἄμεσος.

Ἡ Ἑλλὰς παρέμεινεν οὐδετέρα εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου. Τὴν 15ην Αὐγούστου 1940 ἰταλικὸν ὑποβρύχιον ἐτορπίλλισε καὶ ἐβύθισε τὴν «Ἑλλην» εἰς τὸν λιμένα τῆς Τήνου. Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις προσεπάθησαν νὰ ἀποφύγουν τὸν πόλεμον.

Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 οἱ Ἰταλοὶ ἐζήτησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη. Τότε ὁ Ἰωαν. Μεταξᾶς ἠρνήθη. Εἶπε τὸ ἱστορικόν «ΟΧΙ». Ἦτο τὸ «μολὼν λαβέ», τὸ ὅποιον ἐπρόβαλεν

ὁ Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας. Ἀπὸ τὴν χαραυγὴν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου :

«... Μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὰ πεπρωμένα τῆς Φυλῆς, τὸ ἔθνος σύσσωμον καὶ πειθαρχοῦν ὡς εἰς ἄνθρωπος, θὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν μέχρι τῆς τελικῆς νίκης»

(Γεώργιος Β')

Ὁ πόλεμος ἤρχισεν. Οἱ Ἴταλοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Πίνδον. **«Αἱ ἡμέτεραι δυνάμεις ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἑδάφους»** κατὰ τὸ πρῶτον στρατιωτικὸν ἀνακοινωθέν.

Τότε συνέβη τὸ θαῦμα. Τὸ ἔθνος ἐμάχετο ἠνωμένον «ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν». Ἐπανελαμβάνοντο αἱ σελίδες δόξης τοῦ 1912 - 13.

Ἡ κινητοποίησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ συνεπληρώθη καὶ ὁ πόλεμος ἤρχισεν ἄγριος καὶ σκληρός. Οἱ Ἴταλοι ἀπωθοῦνται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ καταδίωξις των συνεχίζεται μέσα εἰς τὸ ἄλβανικὸν ἔδαφος. Ἐκαστος τόπος δίνει τὸ ὄνομά του εἰς ἓνα ἡρωϊκὸν κατόρθωμα: Κορυτσά, Μοράβα, Ἰβάν, Μοσχόπολις, Πόγραδετς, Πρεμετή, Ἀργυρόκαστρον, Ἅγιοι Σαράντα, Δέλβινον, Κλεισούρα... Τὰ δάκρυα τῶν σκλάβων Βορειοηπειρωτῶν γίνονται τὰ «ἄλλη-λούϊα» τῆς χαρᾶς καὶ τὰ «ῶσαννὰ» τῆς νίκης.

Οἱ Ἴταλοι μεταφέρουν διαρκῶς ἐνισχύσεις, ἀντικαθιστοῦν τοὺς ἀρχιστρατήγους των, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ Μουσσολίνι προπαρασκευάζει ὁ ἴδιος ἐπιθέσιν. Τὸ μέτωπον φλέγεται (9 - 22 Μαρτίου 1941) ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμούς. Ἀλλεπάλληλα κύματα Ἰταλῶν συντρίβονται μὲ τεραστίας ἀπωλείας. Ὁ Μουσσολίνι ἀπελπίζεται, φεύγει διὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ ζητεῖ τὴν βοήθειαν τοῦ Χίτλερ.

Οἱ Γερμανοὶ ἐξησφάλισαν τὴν οὐδετεροποίησιν τῆς Τουρκίας καὶ τὴν σύμπραξιν τῆς Βουλγαρίας. Τὴν πρωίαν τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941 ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ πρώτη κατέρρευσεν ἐντὸς 24 ὥρῶν καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὰ ὄχυρά πρὸς τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν μεθόριον τοὺς ἐσταμάτησαν ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας. Αἱ Ἀθῆναι κατελήφθησαν (27 Ἀπριλίου) καὶ μαζί των ὁλόκληρος ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς (30 Ἀπριλίου).

Οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Νεοζηλανδοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀντέταξαν σκληρὰν ἄμυναν. Εἰς τὸ τέλος ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ κατέφυγε καὶ ἡ Κυβέρνησις μετὸν βασιλέα. Ὁ ἀείμνηστος Μεταξῆς εἶχεν ἀποθάνει. Ὁ ἀγγλικὸς στόλος ὑπερήσπιζεν ἀπὸ θαλάσσης τὴν μεγαλόνησον. Οἱ Γερμανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὴν καταλάβουν δι' ἀλεξιπτωτιστῶν.

Ἡ μάχη τῆς Κρήτης ἤρχισε. Σμήνη ἀεροπλάνων κατέφθανον κατὰ κύματα καὶ ἔρριπτον ἀλεξιπτωτιστάς. Ὁ στρατὸς καὶ οἱ κάτοικοι ἡμύνησαν μετ' ἀφθαστον ἡρωϊσμόν. Οἱ Γερμανοὶ ὅμως κατέλαβον τὴν Κρήτην (2 Ἰουνίου) καὶ ὁ βασιλεὺς μετὴν κυβέρνησιν κατέφυγον εἰς τὴν Μέσσην Ἀνατολήν, ἵνα συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα.

Τὸ ἀλβανικὸν ἔπος καὶ ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τῆς Κρήτης ἐπεβράδυναν τὴν ἐκστρατείαν πρὸς τὴν Ρωσίαν. Ἡ Ἑλλάς προσέφερεν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν συμμάχων.

10. Ἡ ΤΡΙΠΛΗ ΕΧΘΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

1. Ἡ κατοχή. Ἡ περίοδος 1941 - 1944 χαρακτηρίζεται ὡς Κατοχὴ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ Ἀξenos.

Οἱ Γερμανοὶ παρέδωσαν τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν καὶ τὴν Δυτ. Θράκην εἰς τοὺς Βουλγάρους. Οἱ ἴδιοι ἐκράτησαν τὴν ὑπόλοιπον Μακεδονίαν καὶ τὴν Κρήτην, τὴν δὲ ὑπόλοιπον Ἑλλάδα παρέδωσαν εἰς τοὺς Ἰταλοὺς.

Τὰ στρατεύματα τῆς Κατοχῆς διήρπασαν διὰ τῆς βίας καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος κατοχῆς ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Χιλιάδες Ἕλληνες ἀπέθανον ἐκ πείνης.

2. Ἡ ἐθνικὴ ἀντίστασις. Τὰ βάσανα καὶ αἱ ταλαιπωρίαι δὲν ἐστάθησαν ἱκανὰ νὰ κάμψουν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ψυχὴ των παρέμεινε ἐλευθέρη καὶ ἀδούλωτος. Αἱ συγκοινωνίαι εἶχον παραλύσει. Τὰ τρομοκρατικὰ μέτρα, αἱ φυλακίσεις, οἱ τουφεκισμοὶ οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔφερον. Πολλοὶ ἔφευγον κρυφίως καὶ μετ' ὅποιονδὴποτε μέσον πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἢ τὴν Μέσσην Ἀνατολήν διὰ νὰ πλαισιώσουν τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἄλλοι ἔφευγον εἰς τὰ βουνὰ

διὰ νὰ συγκροτήσουν ἀνταρτικὰς ομάδας. "Ολοι συμμετείχον εἰς μίαν καθολικὴν παθητικὴν ἢ ἐνεργητικὴν ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐλάχιστοι ἦσαν οἱ καιροσκόποι καὶ οἱ δοσίλογοι.

Ὁ ἀνταρτοπόλεμος καὶ τὰ παντὸς εἶδους σαμποτάζ (ζημίαι εἰς πολεμικὰ ἐργοστάσια, συγκοινωνίας κλπ.) ἀπετέλουν καθημερινὴν ὑπόθεσιν. Τὰ ἀντίποινα τῶν ἐχθρῶν ἦσαν σκληρὰ: φυλακίσεις, ὁμαδικοὶ τουφεκισμοί, καταστροφαὶ χωρίων καὶ πόλεων. Χιλιάδες ἐκλείσθησαν εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως ἢ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν δι' ἀναγκαστικὴν ἐργασίαν ἢ νὰ ὑποβληθοῦν εἰς μαρτύρια (Νταχάου κ.ἄ.).

Αἱ ἐσωτερικαὶ διενέξεις τῶν κομμάτων καὶ ἡ ἔλλειψις κοινῆς ὁργανώσεως ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς κομμουνιστὰς νὰ δώσουν εἰς τὸ Ἔθνικόν Ἀπελευθερωτικὸν Μέτωπον (Ε.Α.Μ.) εὐρυτάτην βάσιν. Ἀντιθέτως περιώρισαν τὰς ἐθνικὰς ὁργανώσεις (ΕΔΕΣ) καὶ ἐξώντωσαν ἄλλας (Ψαρρόν). Τελικῶς μετέτρεψαν τὸ ΕΑΜ εἰς καθαρῶς κομμουνιστικὸν ὄργανον καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡσυχολήθησαν μὲ τὴν μεταπελευθερωτικὴν ἐπικράτησίν των.

11. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ — ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ — ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ

1. Ἡ ἀπελευθέρωσις. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἤρχισεν ἡ ταχεῖα ἀναδιοργάνωσις τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους. Οὕτως ἡδυνήθη μία ταξιαρχία πεζικοῦ νὰ ἀγωνισθῇ μετὰ τῶν συμμάχων εἰς Ἐλ - Ἀλαμείν (Ὀκτώβριος 1942). Ἡ ἰδίᾳ μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀφρικῆς καὶ Ἰταλίας. Ἡρωικὴ ἦτο ἡ δρᾶσις τῆς εἰς τὸ Ρίμινι — Ἰταλίας καὶ ἔκτοτε ἔφερε τὸ ὄνομα αὐτό.

Μὲ τὴν κατάρρευσιν τῆς Γερμανίας οἱ ἐχθροὶ ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα. Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου 1944 ἀπληλευθρώθησαν αἱ Ἀθῆναι καὶ τὴν 18ην ἔφθασεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις (Γ. Παπανδρέου).

Ἦδη ἐτέθη θέμα ἐπιστροφῆς τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β' καὶ ὁ πολιτικὸς κόσμος ἐδιχάσθη. Ἐπὶ πλέον οἱ κομμουνισταὶ εἶχον ἀνακηρύξει ἰδικὴν των κυβέρνησιν τῶν «βουνῶν» καὶ διὰ παντὸς τρόπου διετάρασσον τὴν ἐνότητα καὶ τὴν γαλήνην τῆς χώρας.

2. Τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα. Εἰς τὴν πρώτην μεταπελευθερωτικὴν κυβέρνησιν (Παπανδρέου) συμμετεῖχον καὶ οἱ κομμουνισταί. Εἰς τὴν Ἑλλάδα εὐρίσκετο ἐπίσης μικρὸν ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σκόμπυ. Ἡ κυβέρνησις τότε ἀπεφάσισε τὴν ἀποστράτευσιν τῶν ἐνόπλων ἀνταρτικῶν ὁμάδων, τὴν δημιουργίαν ἐνιαίου ἐθνικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν ἐπανέξοπλισμὸν αὐτοῦ. Ὡς ἡμέρα ἀποστρατεύσεως ὠρίσθη ἡ 30ῇ Νοεμβρίου. Οἱ κομμουνισταί ἐζήτησαν καὶ τὴν ταυτόχρονον ἀποστράτευσιν τῆς ταξιαρχίας Ρίμινι καὶ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα δὲ αὐτὸ διέλυσαν τὰς ἐθνικὰς ὁμάδας Ἡπείρου - Μακεδονίας, κατέλαβον τὰς πόλεις καὶ συνεκεντρώθησαν ἔξωθι τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀμέσως αἱ κομμουνιστικαὶ μεραρχαί ἐξεχύθησαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἐνῶ ταυτοχρόνως τὰ ἐγκληματικά καὶ ἀνατρεπτικά στοιχεῖα ἐκινήθησαν ἀπὸ ὅλα τὰ σημεία. Οἱ ὀλίγοι ὀπλισμένοι καὶ ἐγκατεσπαρμένοι εἰς διάφορα σημεία ἀστυφύλακες ἀπεμονώθησαν ἢ ἐσφάγησαν. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξουδετερώθησαν καὶ αἱ μικραὶ ἀγγλικαὶ δυνάμεις. Τὸ Δεκεμβριανὸν κομμουνιστικὸν κίνημα ἐδημιούργησεν εἰς τὴν χώραν δύσκολον κατάστασιν.

Οἱ Ἀγγλοι καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ ἐδέχθησαν ἀδιάφοροι τὰ γεγονότα. Ὁ Παπανδρέου ἐθεώρει ἀδύνατον τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τοὺς συμμάχους του, διὰ νὰ καταστῇ δοῦλος μιᾶς τρομοκρατικῆς μειοψηφίας. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐξ ἄλλου παρηκολούθει τὴν κατάστασιν καὶ ἐβλεπεν ὅτι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἐπολέμησεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη τὴν βίαν καὶ ἤδη ἐκινδύνευε νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτὴν ὑπὸ ἄλλην μορφήν.

Ὁ κίνδυνος δὲ ἦτο ἄμεσος καὶ μέγας. Ἀκόμη καὶ ὁ Τσῶρτσιλ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Γεώργιον νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ ὀρίσῃ ὁ ἴδιος ἀντιβασιλέα, προκειμένου νὰ λείψῃ τὸ πρόσχημα τῶν κινηματιῶν. Ἡπείλησε δὲ ὅτι ἄλλως θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἀποσύρῃ τοὺς στρατιώτας του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, διότι δὲν ἦτο πρέπον νὰ φονεύωνται εἰς αὐτήν.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ βασιλέως ἦτο πειστικὴ καὶ ὑπερήφανος. Ὑπενθυμίζεν ὅτι χιλιάδες Ἕλληνες ἐφονεύθησαν ὄχι μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ διὰ τὸ καλὸν ὅλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ὅμως οὐδεὶς Ἕλλην ἡγέτης ἐσκέφθη νὰ ἐκφράσῃ τὴν πικρίαν του διὰ τὴν θυσίαν αὐτὴν τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἀγγλική πολιτική μετεβλήθη ἄρδην ἔκτοτε. Ἐστάλη ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν ὁ στρατηγὸς Ἀλεξάντερ νὰ μελετήσῃ τὴν κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Τσῳρτσιλ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας (Χριστοῦγεννα 1944). Ἡ κρατικὴ ἄμυνα κατὰ τῶν κομμουνιστῶν ἐσυνεχίζετο παντοῦ. Ἦδη κατέφθανον μεγάλαι ἀγγλικάι δυνάμεις καὶ τὰ ρουκετοβόλα ἀεροπλάνα διέλυον τὰς κομμουνιστικὰς συγκεντρώσεις. Ταυτοχρόνως τὰ βαρέα ἀγγλικά τὰνκς ἐνεφανίσθησαν εἰς τοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Τσῳρτσιλ ἐπραγματοποίησε σύσκεψιν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων συμμάχων (Ἀμερικανῶν - Ρώσων). Οἱ πάντες ἠλπίζον εἰς μίαν συμφωνίαν, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ κομμουνισταὶ θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν κυβέρνησιν. Τὴν ἀνέλπιστον αὐτὴν εὐκαιρίαν, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν οἱ κομμουνισταί. Ἐγίναν μάλιστα καὶ ἀπαιτητικώτεροι καὶ περισσότερον ἀδιάλλακτοι. Ὁ Τσῳρτσιλ ἀνεχώρησε μὲ πικρίαν καὶ ἀπογοήτευσιν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνέλαβεν ὡς ἀντιβασιλεὺς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός. Ἀγγλοὶ καὶ Ἕλληνες τώρα ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς καταστάσεως. Οἱ κομμουνισταὶ ἠμύνθησαν μὲ λύσσαν ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν ἐξηφανίσθησαν, ἀφοῦ παρέλαβον χιλιάδας ἄθώων πολιτῶν. Αἱ Ἀθῆναι ἔκειντο εἰς ἐρείπια, ἐνῶ χιλιάδες ἦσαν τὰ θύματα τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας. Τελικῶς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπογράψουν ἀνακωχὴν (12 Ἰανουαρίου 1945). Μετὰ ἓνα μῆνα ὑπεγράφη ἡ συμφωνία τῆς Βάρκιζας, ἐνῶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν (12 Φεβρουαρίου 1945) ὑπεγράφετο ἡ συμφωνία τῆς Γιάλτας μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ὁ Στάλιν εἶχεν ἐπιτύχει τόσα πολλά, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ριφοκινδυνεύσῃ ταῦτα μὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλλήνων κομμουνιστῶν. Ἀντιθέτως εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Πότσδαμ (2 Αὐγούστου 1945) εἶχεν ἐπιτύχει πλέον τὰ πάντα καὶ ἠδύνατο νὰ κατηγορήσῃ τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὴν «κατάπνιξιν τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ».

3. Οἱ βασιλεῖς Γεώργιος Β' καὶ Παῦλος Α'. Τὴν 31ην Μαρτίου 1946 διεξήχθησαν ἐκλογαί, κατὰ τὰς ὁποίας δὲν ἔλαβον μέρος οἱ κομμουνισταί. Ὀλίγον κατόπιν ἐγινε δημοψήφισμα καὶ ὁ βασιλεὺς

Γεώργιος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (27 Σ/βρίου 1946). Ἀσθενὴς ὅμως καὶ ταλαιπωρημένος, δὲν ἠδυνήθη νὰ ζήσει ἐπὶ πολὺ. Ἀπέθανε τὴν 1ην Ἀπριλίου 1947.

Τὸν Γεώργιον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του **Παῦλος Α'** εἰς μίαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐμαίνετο ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν συμμοριτῶν.

4. Ὁ κατὰ τῶν συμμοριτῶν ἐθνικὸς ἀγὼν. Μετὰ τὴν συν-
τριβὴν των κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα, οἱ κομμουνισταὶ ἐκαιρο-
φυλάκτουν διὰ τὸν «τρίτον γῦρον», ὅπως ἔλεγον. Πρὸς τὸν σκο-
πὸν αὐτὸν ὠργανώθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος
(Ἀλβανίαν, Γιουγκοσλαβίαν, Βουλγαρίαν). Ἐκεῖ εἶχον τὰς βάσεις
ἀνεφοδιασμοῦ των καὶ περιθάλψεως τραυματιῶν, ἐκπαιδεύσεως
δολιοφθορέων κλπ. Δι' αὐτὸ ὁ κατὰ τῶν συμμοριτῶν ἀγὼν ἔπαυσε
νὰ ἔχῃ τὴν μορφήν τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος. Ἦτο πλέον **ἐθνι-
κὸς ἀγὼν** κατὰ τοῦ σλαυϊσμοῦ.

Τὰ πρῶτα κρούσματα ἤρχισαν ἀπὸ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1946
μὲ εἰσβολὴν συμμοριῶν ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν, Γιουγκοσλαβίαν καὶ
Βουλγαρίαν. Αὗται ἐφόνευον τοὺς ἀνδρας τῶν σταθμῶν χωρο-
φυλακῆς καὶ μεμονωμένων στρατιωτικῶν μονάδων.

Ἡ Ἑλλὰς ἔκαμε προσφυγὴν εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας
τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν (Ο.Η.Ε.), ὃ ὁποῖος ἀντι-
κατέστησε μεταπολεμικῶς τὴν Κ.Τ.Ε. Ἐσχηματίσθη μία Ἐπιτροπὴ
Ἑρεύνης, ἡ ὁποία ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέβη καὶ εἰς τὰς γει-
τονικὰς χώρας. Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. διε-
κήρυξεν ὅτι ἡ Ἀμερικὴ θὰ προστατεύσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀκε-
ραιότητα τῶν λαῶν «Δόγμα Τρούμαν». Ἡ Ἑλλὰς ἔλαβεν οἰκο-
νομικὴν βοήθειαν καὶ ἡσχολεῖτο μὲ τὴν ἀνασυγκρότησίν της.

Ὁ συμμοριτοπόλεμος ὅμως ἔγινε περισσότερον τραχύς. Αἱ συμμο-
ρίαι τῶρα ἐπροξένουν τεραστίας ὑλικὰς καταστροφὰς εἰς τὸ ἐσω-
τερικὸν τῆς χώρας καὶ ἤρχισαν αἱ ἐπιθέσεις ἐναντίον πόλεων (Καρ-
δίτσης, Καρπενησίου, Ναούσης). Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διεξήγαγε νικη-
φόρους καὶ πολυδαπάνους ἐπιχειρήσεις. Αἱ νῖκαι ὅμως δὲν ἦσαν
ὀριστικά.

Ἐμεσολάβησε διαμάχη μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τῶν κομμουνιστῶν
μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκεί-

‘Ο Βασιλεὺς Παῦλος Α΄

νης πανισχύρου «ἀρχιστρατήγου» Μάρκου (30 Ἰανουαρίου 1949). Τότε ὁμως ἐσχηματίσθη ἰσχυρά κυβέρνησις εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Θ. Σοφούλην, ἡ ὁποία ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν συμμοριτῶν εἰς τὸν στρατηγὸν Ἀλ. Παπάγον.

Ἀμέσως ὁ ἀντισυμμοριτικὸς ἀγὼν ἔλαβεν ἀποφασιστικὴν τροπὴν. Ὁ Ἑθνικὸς στρατὸς ἐξεκαθάρισε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἐστράφη δὲ πρὸς τὸν κύριον ὄγκον τῶν συμμοριτῶν. Οὗτοι ἐξετοπίσθησαν ἀπὸ τὰς ὀχυράς των θέσεις τῆς ὄρεινῆς περιοχῆς τοῦ Καϊμακτσαλάν. Κατόπιν ἤρχισε σκληρὸς ἀγὼν εἰς τὸ Βίτσι, ὅπου ἦτο καὶ τὸ γενικὸν ἀρχηγεῖον τῶν συμμοριτῶν. Ἐχρειάσθησαν πέντε ἡμερῶν σκληραὶ καὶ αἱματηραὶ μά-

χαι διὰ τὴν συντριβὴν τοῦ συμμοριτισμοῦ. Τελευταῖον προπύργιον ἦτο ὁ Γράμμος, τοῦ ὁποίου ἡ κατάληψις ἀπήτησεν ἀγῶνα τεσσάρων ἡμερῶν. Ὅσοι συμμοριταὶ ἐσώθησαν, εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ κατάληψις τοῦ Γράμμου ἐσήμανε τὸ τέλος τοῦ κομμουνιστοσυμμοριτισμοῦ.

Μετὰ ἀγῶνα τεσσάρων ἐτῶν ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν συμμοριτῶν ἐτελείωσε μὲ τὴν θριαμβευτικὴν νίκην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατοῦ του. Ἦτο μία **ἐθνικὴ νίκη**. Ἡ Ἑλλάς, συντετριμμένη ἀπὸ τὸν τιτάνειον ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἄξονος καὶ τῆς τριπλῆς κατοχῆς καὶ αἱμάσσουσα ἀπὸ τὰς πληγὰς τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος, ὠρθώθη ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐλευθερίας. Ὅλοι οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ἀνεγνώρισαν τὴν νίκην αὐτὴν ὡς τὴν πλέον σημαντικὴν τοῦ ἐλευθέρου κόσμου κατὰ τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιβουλῆς.

Ὁ ἀγὼν ὁμως κατὰ τῶν συμμοριτῶν (1946 - 1949) εἶχε δυσ-

μενείς επιδράσεις επί της άνασυγκροτήσεως της χώρας. Καθ' ήν εποχήν όλα τὰ άλλα κράτη ήσυχολοῦντο με τήν άνασυγκρότησιν των, ή Έλλάς ήγωνίζετο διὰ τήν άπαλλαγήν της άπό τόν κομμουνισμόν.

Τὰ δεινὰ τοῦ συμμοριτοπολέμου δύνανται νά συνοφισθοῦν εἰς τὰ εξής :

α. Προσφυγικόν πρόβλημα. Πλέον τῶν 700.000 κατοίκων της ύπαίθρου έγκατέλειψαν τὰς έστίας των καί κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς Κέντρα Ἀσφαλείας. Τὰ έγκλήματα τῶν συμμοριτῶν (έπιδρομαί, λεηλασίαι, διώξεις, άτιμώσεις κλπ.) άπέβλεπον καί εἰς τήν έρήμωσιν της ύπαίθρου καί εξάρθρωσιν της οίκονομίας της χώρας. Πράγματι δέ κατώρθωσαν νά καταστρέφουν τήν πατρίδα των. Αἱ οἰκίαι έπυρπολήθησαν, οἱ άγροί ήρημώθησαν, τὰ έργα κοινῆς ὠφελείας κατεστράφησαν, ή παραγωγή άνεκόπη, ὁ προϋπολογισμός έπεβαρύνθη με τήν συντήρησιν καί περίθαλψιν τῶν προσφύγων.

β. Τό παιδομάζωμα. Τό φρικαστικώτερον έγκλημα τοῦ συμμοριτισμοῦ ήτο τό παιδομάζωμα. Ἀρρενα καί θήλεα μικρᾶς ήλικίας ήρπάζοντο άπό τοὺς γονεῖς των καί άπεστέλλοντο εἰς τὰς χώρας τοῦ παραπετάσματος. Ἀπό αὐτοὺς θά έδημιουργοῦντο οἱ νέοι Γενίτσαροι τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὑπολογίζεται ὅτι πλέον τῶν 30.000 παιδίων κατενεμήθησαν εἰς τὰ διάφορα κράτη τοῦ παραπετάσματος. Τό άποτρόπαιον αὐτό έγκλημα της γενοκτονίας προεκάλεσε τήν άγανάκτησιν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου.

Ὁ Στρατάρχης Ἀλ. Παπάγος

γ. **Ύλικαὶ καταστροφαί.** Αὐταὶ ὑπολογίζονται εἰς 4 δισεκατομμύρια καὶ πλέον δραχμῶν. Ἀφοροῦν δὲ τὴν διὰ ἀνατινάξεων, ἐμπρησμῶν κλπ. καταστροφὴν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς Ἑθνικῆς μας Οἰκονομίας (γεωργίαν, βιομηχανίαν, μέσα συγκοινωνίας, οἰκοδομὰς κλπ.).

5. Ἡ Ἑνωσις τῆς Δωδεκανήσου. Ὁ Β' Παγκόσμιος πόλεμος ἔληξεν. Ἡ Ἑλλάς προσέφερε πολλά, ἂν μὴ τὴν νίκην. Χωρὶς τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῆς κατὰ τῶν Γερμανῶν, χωρὶς τὴν καθυστέρησιν μὲ τὴν μάχην τῆς Κρήτης, ἡ ἥττα τῶν Γερμανῶν ἴσως νὰ μὴ ἐπῆρχετο. Μετὰ τὸν πόλεμον ὅμως ἡ Ἑλλάς — ὡς συνήθως — ἠγνοήθη. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες. Ὅχι μόνον περιεπλάκησαν καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς ἐσωτερικὰς διχονοίας, ἀλλ' ἀπεδείχθησαν ἀνίκανοι κατὰ τὴν εἰρήνην νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τοὺς τίτλους καὶ τὰς θυσίας τοῦ πολέμου.

Ἡ διάσκεψις τῶν νικητῶν εἰς Παρισίους (27 Ἰουνίου 1946) παρεγνώρισεν ὄχι μόνον τὴν ρύθμισιν τῶν συνόρων τῆς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπαράγραπτον δικαίωμά της ἐπὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου, τῆς ὁποίας ἡ γῆ ἐποτίσθη μὲ τὸ ἑλληνικὸν αἷμα. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον ἐγένετο δεκτόν, ἦτο ἡ ἔνωσις τῆς Δωδεκανήσου.

Τὴν ἔνωσιν ἐπεκύρωσεν ἡ ὑπογραφεῖσα ἐν Παρισίοις συνθήκη μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας (10 Φ/βρίου 1947). Ἡ ἐπίσημος ὅμως τελετὴ τῆς ἐνσωματώσεώς της ἐπανηγυρίσθη τὴν 7ην Μαρτίου 1948.

6. Ἡ βοήθεια τῶν Η.Π.Α. Ἡ Ἑλλάς μὲ τὸν νομισματικὸν πληθωρισμὸν κατεληστεύθη κυριολεκτικῶς ἀπὸ τοὺς κατακτητάς, ἐνῶ ἐξεμμενίσθησαν τόσον τὸ ἐθνικὸν της νόμισμα, ὅσον καὶ αἱ ἀποταμιεύσεις. Οὐδεμία ἄλλη χώρα, ἀπὸ ὅσας κατέλαβον οἱ Γερμανοὶ, ἐγνώρισε τοιαύτην μεταχείρισιν. Εἰς ὅλας τὰς ἄλλας χώρας ἡ νομισματικὴ κυκλοφορία ηὔξηθη μόνον κατὰ τρεῖς φορὰς (εἰς τὴν Πολωνίαν κατὰ 14), ἐνῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ 5 ἑκατομμύρια φορὰς.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἔλαβεν ἐπείγουσαν βοήθειαν εἰς τροφίμα καὶ εἰς καύσιμα ἀπὸ τὴν ΟΥΝΡΡΑ. Ἡ καταστροφικὴ μανία τῶν συμμοριτῶν καὶ ἡ πρωτοφανὴς οἰκονομικὴ κρίσις (1946) προσέ-

θεσαν νέα δεινά. Ἡ Ἑλλάς ἐστράφη πρὸς τοὺς συμμάχους της καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὰς Η.Π.Α. Ὁ Πρόεδρος Τρούμαν παρέσχε ὑλικὴν βοήθειαν (300 ἑκατ. δολλαρίων) διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάρρωσιν τῆς χώρας καὶ ἐφοδιασμὸν τοῦ στρατοῦ.

Τὸν Ἰούνιον 1947 ὁ ἀμερικανὸς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Μάρσαλλ ἀνεκοίνωσε σχέδιον διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τοῦ πολέμου. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐδέχθη καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία κατὰ τὴν τετραετίαν τῆς ἰσχύος του ἀπερρόφησε περὶ τὰ 1200 ἑκατ. δολλάρια. Κατόπιν ἤρχισεν ἡ Ἀμερικανικὴ Βοήθεια, ὡς στρατιωτικὴ, μὲ χορήγησιν πλεοναζόντων γεωργικῶν προϊόντων κλπ.

12. ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΑΓΩΝ

Ἡ Κύπρος εἶναι Ἑλληνικὴ ἀπὸ ἀμνημονεύτων ἐτῶν. Ἀναφέρεται ὡς γενέτειρα τῆς Ἀφροδίτης καὶ προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀπὸ τὸν 7^{ον} π.Χ. αἰῶνα ὑπέστη τὰς ἐπιδρομὰς διαφόρων βαρβάρων. Ὑπετάγη εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ἠλευθερώθη μὲ τὴν ἥτταν αὐτῶν εἰς τὴν Σαλαμίνα (449 π.Χ.). Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἤνωσε τὴν μεγαλόνησον μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον (333 π.Χ.). Κατεκτῆθη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους (58 π.Χ.) καὶ ἠνώθη μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν (395 μ.Χ.). Τὸ 1191 μ.Χ. γίνεται ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ριχάρδου τοῦ Λεοντοκάρδου, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπώλησεν εἰς τοὺς Σταυροφόρους. Τὸ 1570 μ.Χ. τὴν κατέλαβον οἱ Τούρκοι καὶ τὸ 1878 τὴν ἐπώλησαν εἰς τοὺς Ἀγγλους.

Κατὰ τοὺς μακροὺς ἀγῶνας των οἱ Κύπριοι διετήρησαν τὸν ἑλληνικὸν των πολιτισμὸν εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις του : γλῶσσαν, τέχνην, φιλοσοφίαν, θρησκείαν.

Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Βρετανικῆς κυριαρχίας οἱ Κύπριοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀπαιτοῦν τὴν ἀπελευθέρωσίν των εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν.

Κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἡ Τουρκία παρέμεινεν οὐδετέρα, ἀλλὰ 30.000 Κύπριοι ἐπολέμησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Βρετανῶν καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν.

Τὸ 1950 ὁ Ἐθνάρχης Μακάριος (ἡ ἐκκλησία ἀντιπροσωπεύει τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας) ἔκαμε δημοψήφισμα

καὶ τὰ 96% τῶν Κυπρίων ἐψήφισαν τὴν Ἑνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ βρετανικὴ στρατιωτικὴ δύναμις μετέβαλε τὴν Κύπρον εἰς πολεμικὸν στρατόπεδον. Κάθε εἶδος ὀλοκληρωτικῆς μεθόδου ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν. Φυλακίσεις χωρὶς δίκην καὶ στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Μαστιγώσεις καὶ θανατικαὶ ἐκτελέσεις. Ὅμαδικὰ πρόστιμα καὶ ἀπίστευτοι μέθοδοι βασανιστηρίων καὶ τόσα ἄλλα ἦσαν ἡ ἀμοιβὴ τοῦ πολιτισμένου καὶ γενναίου λαοῦ τῆς.

Φυσικὴ συνέπεια ἦτο νὰ ἰδρυθῇ καὶ νὰ ἀνδρωθῇ τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα τῆς Ε.Ο.Κ.Α. (Ἑθνικὴ Ὁργάνωσις Κυπρίων Ἀγωνιστῶν). Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1955 ὁ στρατηγὸς Γρίβας, μὲ τὸ ψευδώνυμον Διγενῆς, ἐγένινε ἀρχηγὸς τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν ἀγωνιστῶν ἤρχισαν ἐναντίον ἐγκαταστάσεων καὶ ἀστυνομικῶν καὶ στρατιωτικῶν κτιρίων. Ὁ Μακάριος συνελήφθη καὶ ἐστάλη ἐξορίαν εἰς τὰς νήσους Σεϋχέλλας. Ἡ νῆσος κηρύσσεται ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ στρατάρχου Χάρντιγκ εἰς κατάστασιν ἐκτάκτου ἀνάγκης. Ἡ δρᾶσις τῆς Ε.Ο.Κ.Α. γίνεται περισσότερον τολμηρά. Οἱ Κύπριοι πατριῶται ἀπαγχονίζονται (Καραολῆς, Δημητρίου κ.ἄ.).

Οἱ Τοῦρκοι ἐνθυμοῦνται ὅτι ἔχουν καὶ αὐτοὶ ὠρισμένους ὁμοεθνεῖς των εἰς τὴν Κύπρον (105.000 ἐναντι 450.000 Ἑλλήνων καὶ 25.000 ἄλλων.) Οἱ Τουρκοκύπριοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἑλληνοκυπρίων καὶ οἱ Τοῦρκοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας (Κων/πολιν). Ἡπειλήθη πολλάκις πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

Ὁ Μακάριος ἀφέθη ἐλεύθερος τὸ 1957, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἐπετράπη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κύπρον. Μετέβη εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς Ν. Ὑόρκην διὰ τὴν προώθησιν τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος. Τὸν Φ/ριον 1959 προσεκλήθη εἰς τὸ Λονδίνον διὰ διάσκεψιν ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ. Ἐπέστρεψεν εἰς Κύπρον, ὅπου ἔτυχε παλλαϊκῆς ὑποδοχῆς. Ἐκόμιζε τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Κύπρου εἰς ἀνεξάρτητον δημοκρατίαν. Διεσχέθησαν ἐκλογαὶ καὶ ἐξελέγη ὁ πρῶτος πρόεδρος τῆς κυπριακῆς δημοκρατίας.

Ἐκτοτε ἡ νεαρὰ Κυπριακὴ δημοκρατία χαίρεται τὴν ἐλευθερίαν τῆς καὶ τὰ μόνα προβλήματα τῆς εἶναι : α) Αἱ διενέξεις μὲ τοὺς Τουρκοκυπρίους, οἱ ὅποιοι ἀπεμονώθησαν εἰς μίαν γωνίαν καὶ ζητοῦν ἐπιμόνως τὴν διχοτόμησιν, καὶ β) Ἡ Ἑνωσις μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῶν πόθων τοῦ ἡρωικοῦ λαοῦ τῆς.

13. Η ΕΛΛΑΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

1. Προσπάθεια διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Χώρας. Μετὰ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου καταστροφὰς καὶ τὴν Ἑθνικὴν νίκην κατὰ τοῦ Κομμουνισμοῦ, ἡ Ἑλλάς ἡσυχολήθη μὲ τὴν γενικὴν ἀνασυγκρότησιν (οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν, ἐκπαιδευτικὴν κ.λ.π.).

Μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ πολέμου ἤρχισε νὰ ἀνορθῶνεται μία νέα Ἑλλάς. Οἱ συμμοριόπληκτοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰ χωριά των καὶ ἔδωσαν ζωὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον, ἡ ὁποία εἶχεν ἐρημωθῇ.

Ἀντὶ νὰ ζοῦν εἰς βάρος τοῦ Κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ συνεισφέρουν πλέον διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς οἰκονομίας τῆς Χώρας. Αἱ κατεστραμμένοι οἰκίαι των ἀνηγέρθησαν, ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία ἤρχισαν νὰ ἀποδίδουν. Ἡ γαλήνη, ἡ χαρὰ καὶ ἡ πρόοδος βασιλεύουν εἰς τὴν ὑπαιθρον. Ἡ ζωὴ ἐπῆρε τὸν κανονικὸν τῆς ρυθμὸν καὶ εἰς τὰ ἀστικά κέντρα. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα σημειώνεται πρόοδος.

Οἱ κατεστραμμένοι ναοὶ καὶ τὰ σχολεῖα ἀνεγείρονται, οἱ δημόσιοι δρόμοι καὶ αἱ γέφυραι ἐπισκευάζονται καὶ ὅλα τὰ ἔργα κοινῆς ὠφελείας βελτιώνονται ἢ δημιουργοῦνται ἐκ νέου. Ἐργοστάσια διάφορα ἀνεγείρονται διὰ τὴν δημιουργίαν βιομηχανίας. Τὰ ἔργα ἐξηλεκτρισμοῦ τῆς Χώρας ἔδωσαν νέαν ὥθησιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς καὶ ἐβελτίωσαν τὰς συνθήκας ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς ὑπαιθρου.

Μὲ ὅλην αὐτὴν τὴν προσπάθειαν, μὲ τὴν εἰσροὴν συναλλάγματος ἐκ τοῦ τουρισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ναυτιλίας, τὸ ἔθνικόν εἰσόδημα ἤρχισε νὰ παρουσιάζῃ αὔξησιν.

Ἡ Ἑλλάς εἰσέρχεται εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν.

Ἡ πρώτη σταθερὰ μεταπολεμικὴ Κυβέρνησις ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ ὑπὸ τὸν Ἀλ. Παπάγον (1952 - 1955). Αὕτη ἔρριψε τὸ βάρος εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας καὶ ἐπέτυχε ταύτην διὰ τῆς ἀναπροσαρμογῆς τοῦ νομίσματος (9 - 4 - 1953).

Ἐλαβε σημαντικὰς πιστώσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ τῆς ἐπιψήφισεως τοῦ νόμου περὶ προσελκύσεως ξένων κεφαλαίων.

Τὸ 1956 ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν ὁ Κ. Καραμανλῆς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κόμματος τῆς Ε.Ρ.Ε. (Ἑθνικῆς Ριζοσπαστικῆς Ἐνώσεως). Οὗτος

‘Ο Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Β’

ἐκυβέρνησεν ἐπὶ μακρὰν περίοδον καὶ συνέχισε τὴν οἰκονομικὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Χώρας.

‘Ο Καραμανλῆς εἰς τὰς ἐπομένας ἐκλογὰς ἔχασε τὴν πλειοψηφίαν καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὸ Ἐξωτερικόν. Τὰς ἐκλογὰς ἐκέρδισε τὸ κόμμα τῆς Ἐνώσεως Κέντρου με ἀρχηγὸν τὸν Γεώργιον Παπανδρέου, ὅστις καὶ ἐσχημάτισε τὴν νέαν Κυβέρνησιν (Φεβρουάριον 1964).

Ἦκολούθησαν ὀξύταται πολιτικαὶ διαμάχαι, σπατάλαι καὶ κομματικὴ συναλλαγή. Αἱ κυβερνήσεις διεδέχοντο ἡ μία τὴν ἄλλην καὶ ἡ Χώρα ὠδηγεῖτο εἰς κατὰπτωσιν καὶ παρακμήν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀπεβίωσεν ὁ Βασιλεὺς Παῦλος (6 Μαρτίου 1964)

καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος.

2. Κομμουνιστικὴ προπαγάνδα καὶ οἱ ἐκ τοῦ κομμουνισμοῦ ἐθνικοὶ κίνδυνοι. Οἱ Κομμουνισταὶ ἡττήθησαν βεβαίως τὸ 1949, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀποτελοῦν κίνδυνον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἦδη ἐκινουῦντο νομοτύπως μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, συνωμοτικῶς διὰ τῶν μυστικῶν καὶ παρὰνόμων ὀργανώσεών των πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος.

Ἡ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διὰ παντὸς μέσου διάβρωσιν τοῦ Κράτους καὶ τῆς Κοινωνίας. Πορεῖαι, διαμαρτυρίαι, συλλαλητήρια, ἀπεργίαι καὶ συμπλοκαὶ μετὰ τὴν ἀστυνομίαν ἦσαν κάτι τὸ σύνηθες. Παραλλήλως οἱ Κομμουνισταὶ ἐνίσχυνον ὠρισμένα κόμματα, τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὴν εἰσφορὰν αὐτὴν διὰ λόγους κομματικούς. Ἐντὸς τοῦ Κοινοβουλίου οἱ διαπληκτισμοὶ κατέστησαν φαινόμενον σύνηθες καὶ τὸ κῦρος τοῦ Κοινοβουλίου κατερρακώθη.

Τὰ πάντα ἔβαινον κατὰ κρημνῶν καὶ οἱ μόνοι οἱ ὅποιοι ὠφελοῦντο ἦσαν οἱ κομμουνισταί.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἐχρειάζοντο ἄλλα πειράματα. Εἶχον ἄλλωστε ἀποκομίσει ἄρκετὴν πείραν κατὰ τὸ παρελθόν. Οἱ παλαιότεροι ἔζησαν μέσα εἰς τὸν «κομμουνιστικὸν παράδεισον» κατὰ τὴν Κατοχήν, τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα καὶ τὸν Συμμοριτοπόλεμον. Οἱ νεώτεροι εἶδον τὰ τρομερὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀναστατώσεων καὶ καταστροφῶν, τὰ ὅποια ἐπέφερεν ὁ κομμουνισμός.

Εὐτυχῶς ὅμως εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχον ἀνέκαθεν, ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρχουν πάντοτε αἱ δυνάμεις τῆς σωτηρίας.

14. Η 21η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967

Τὸν Ἑθνικὸν κίνδυνον διέκρινεν ὁ στρατός μας, ὁ ἄγρυπνος φρουρὸς τῆς Πατρίδος μας. Τὴν ἀπόφασιν δὲ τοῦ στρατοῦ, νὰ σώσῃ τὴν Πατρίδα μας ἀπὸ τὸν Κομμουνιστικὸν κίνδυνον καὶ τὴν πολιτικὴν ἀστάθειαν καὶ φαυλότητα, τὴν ἐπραγματοποίησε μία μικρὰ ὁμὰς γενναίων ἀξιωματικῶν.

Μὲ τοὺς ἀξίους αὐτοὺς ἡγέτας ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀνέτειλεν ἡ Σωτήριος διὰ τὸ Ἔθνος 21η Ἀπριλίου 1967. Οὕτω ἤρχισε μία νέα δημιουργικὴ περίοδος διὰ τὸ Ἔθνος.

Ἦτο μία ἀναίμακτος καὶ εἰρηνικὴ ἐπανάστασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ του.

Ἐκτοτε ἡ 21η Ἀπριλίου 1967 ἀποτελεῖ ἓνα νέον ὁρόσημον εἰς τὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς μας. Ἀπόλυτος ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια ἐπικρατεῖ εἰς τὴν χώραν.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποκτᾷ ὑγείαν, ἐργασίαν, κατοικίαν, τροφήν, μόρφωσιν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες καθίστανται δημιουργικά μέλη μιᾶς εὐτυχισμένης κυψέλης. Οἱ πλεόν εὐποροὶ ἀναλαμβάνουν ἐθνωφελῶς δρᾶσιν. Ὑψώνουν τὴν γαλανόλευκον εἰς τὰ πλοῖα των, ἰδρύουν ἐργοστάσια, προσφέρουν τὸν πλοῦτον καὶ τὸν μόχθον των διὰ τὸ γενικώτερον καλὸν τοῦ Ἔθνους.

Ἡδὲ, ἡ Ἑθνικὴ Κυβέρνησις, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, συνέταξε τὸ νέον Σύνταγμα, τὸ ὅποιον ὁ λαὸς ἐπεκύκρωσε μὲ μεγάλην πλειοψηφίαν (1968) καὶ ἤρχισε νὰ λειτουργῇ

Ὁ Πρωθυπουργὸς Γ. Παπαδόπουλος

σταδιακῶς. Εὐρίσκόμεθα πλέον μακρὰν ἀπὸ τὸ καταθλιπτικὸν προεπαναστατικὸν καθεστῶς.

Τὸ ἔθνικὸν εἰσόδημα ηὔξήθη. Ἡ δραχμὴ μας συναγωνίζεται τὰ σταθερώτερα νομίσματα. Ἡ οἰκονομικὴ μας ἀνάπτυξις ἐξελίσσεται μὲ ταχὺν ρυθμόν.

Μία νέα καὶ ὑγιὲς Δημοκρατία, ἡ πραγματικὴ, οἰκοδομεῖται σιγά, σταθερά, μὲ σύνεσιν καὶ περίσκεψιν, ἡ ὁποία αὐτὴ τὴν φορὰν θεμελιούται στερεά, ὥστε νὰ μὴν ἀπειληθῇ ποτέ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (κατακτήσεις Τούρκων, κράτη Εύρώπης, πόλεμοι εύρωπαϊκῶν κρατῶν κατὰ Τούρκων. Σελ.	5
---	---

I. Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. Δεινοπαθήματα τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ..... »	9
2. Θρησκευτική - πολιτική ὀργάνωσις Ἑλληνισμοῦ..... »	13
3. Φαναριῶται - Μεγάλοι Διερμηνεῖς - Ἡγεμόνες..... »	17
4. Αἱ κατὰ ξηρὰν ἔνοπλοι δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ..... »	18
5. Ἡ Ἑλληνική ναυτιλία. Ἀνάπτυξις - ὀργάνωσις ἑλλ. ναυτικῶν δυνάμεων..... »	25
6. Αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ..... »	28
7. Ὁ Ὁδαμάντιος Κοραῖς..... »	30

II. ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. Ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους..... »	32
2. Κυριώτερα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων..... »	33
3. Ὁ Ρήγας Φεραῖος..... »	39
4. Ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ..... »	41
5. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ τὸ ἔργον της..... »	49

III. Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1821

1. Ἡ ἔναρξις τῆς Ἐπαναστάσεως..... »	53
α) Ἐξέγερσις εἰς Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν..... »	53
β) Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον..... »	57
γ) Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος..... »	60
δ) Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους..... »	61
ε) Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Θεσσαλίαν - Μακεδονίαν..... »	64
στ) Τὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων..... »	66

2. Τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως.....	»	69
α) Ἡ ἄλωση τῆς Τριπόλεως	»	69
β) Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας.....	»	73
γ) Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς	»	75
δ) Κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες - Κανάρης.....	»	78
ε) Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη.....	»	82
στ) Ἐκστρατεία εἰς Ἡπειρον — Μᾶρκος Μπότσαρης.....	»	87
ζ) Σύμπραξις Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου.....	»	93
η) Νέοι ἀγῶνες κατὰ θάλασσαν — Μισούλης.....	»	97
θ) Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.....	»	100
ι) Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.....	»	103
ια) Γεώργιος Καραϊσκάκης.....	»	108
ιβ) Φιλελληνισμός	»	113
ιγ) Ἐπέμβασις Μεγάλων Δυνάμεων.....	»	117
ιδ) Αἱ Ἐθνικαὶ Συνελεύσεις τῶν Ἑλλήνων	»	120
ιε) Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας	»	123
ιστ) Ἡ Ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία.....	»	127
ιζ) Διδάγματα τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως ...	»	129

IV. Ἡ ΕΛΛΑΣ ΩΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

1. Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος	»	131
2. Ἡ βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α'.....	»	135
3. Ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος	»	145
4. Ὁ Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος.....	»	150
5. Ὁ πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος.....	»	151
6. Ἡ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία	»	157
7. Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου.....	»	161
8. Ὁ Β' Παγκόσμιος πόλεμος	»	162
9. Τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ἔπος.....	»	165
10. Ἡ τριπλῇ Κατοχῇ	»	167
11. Ἡ ἀπελευθέρωσις - Ἀγῶνες κατὰ τῶν κομμουνιστῶν - Ἀνα- συγκρότησις.....	»	168
— Τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα.....	»	169
— Οἱ βασιλεῖς Γεώργιος Β' — Παῦλος Α'	»	170
— Ὁ κατὰ τῶν συμμοριτῶν ἐθνικὸς ἀγὼν.....	»	171
— Ἡ ἑνωσις τῆς Δωδεκανήσου.....	»	174
— Ἡ βοήθεια τῶν Η.Π.Α.	»	174
12. Ὁ Κυπριακὸς ἀγὼν.....	»	175
13. Ἡ Ἑλλὰς μέχρι σήμερον	»	177
14. Ἡ 21η Ἀπριλίου 1967	»	179

ΕΛΛΑΣ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

0020555947

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ' 1972 (VIII) - ΑΝΤ. 175.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2275 /17-5-1972

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ: ΑΛ. & ΑΝΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ - ΒΙΒΛ. Π. ΟΚΤΩΡΑΤΟΣ - Κ. ΚΟΥΚΙΑΣ

